

MISKOLCI

JOGI SZEMLE

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának folyóirata
20. évfolyam (2025) 2. szám

Tanulmány

Gál Andor – Karsai Krisztina:

Az embercsempészás bűncselekményének szabályozási sajátosságai és büntetékiszabási jellemzői 5

Tuzáné Papp Szilvia:

A Miskolci Törvényszék által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárások... 22

Angyal Zoltán:

Az Európai Bíróság Paks II. ítélete35

Kovácsné Becánics Adrienn:

A Chagos-szigetek dekolonizációjának dilemmái – Az állami szuverenitás és az önrendelkezési jog dinamikája a nemzetközi jogban54

Solymosi-Szekeres Bernadett – Sanja Zlatanović – Ranko Sovilj:

A quiet quitting magatartás jelensége a munkajog és társasági jog szemszögéből..... 69

Bagossy Mária:

A perbejegyzés jogi szabályozása és bírósági gyakorlata87

Horváth Kata Zsuzsanna:

Si ita dedi, ut intra certum tempus manumittas?.....109

Horváth Vanessza:

A fenntartható állatvédelem dilemmái a prémipar uniós szabályozása fényében..121

Kőhalmi Máté:

A gyermek érdeke, mint védett jogtárgy a kodifikált magyar büntetőjog történetében137

Mór-Baranyai Anna:

Az öröklési szerződéssel lekötött vagyon meghatározásának problematikája.....154

Németh-Kiss Henrietta:

A kábítószer-kereskedelem és a kábítószer birtoklásának találkozási pontja: az üzletszerűség kérdése168

Tóth Barbara:

A családjog, mint az uniós jogalkotás különös területe177

Nagy Andrea:

Az európai öröklési rendelet alkalmazhatóságának egyes kérdései195

Az embercsempészség bűncselekményének szabályozási sajátosságai és büntetéskiszabási jellemzői

Gál Andor* – Karsai Krisztina**

A tanulmány a Szegedi Járásbíróságra 2022. március 1. és 2023. június 30. között érkezett, összesen 514 embercsempészéssel kapcsolatos büntetőügy iratainak vizsgálata alapján tett megállapítások bemutatására fókuszál. A tanulmányban az empirikus kutatás eredményeként levont konklúziók megértéséhez szükséges jogintézmények büntetőjog-dogmatikai szempontú elemzése is megjelenik, ennek keretében sor kerül az embercsempészség szabályozástörténeti előzményeinek bemutatásán túl a tényállásnak az elkövetési magatartás, az elkövető, a stádiumok, valamint a rendbeliség nézőpontjából történő vizsgálatára is.

Kulcsszavak: embercsempészség – empirikus megközelítés – jogellenes határátlépés – segítségnyújtás

On the substantive criminal law characteristics and sentencing features of the crime of human smuggling

The paper focuses on the presentation of the substantive criminal law findings based on the review of the file of 514 criminal cases related to human smuggling received by the Szeged District Court between 1 March 2022 and 30 June 2023. The paper also provides a criminal law-dogmatic analysis of the legal institutions necessary for understanding the conclusions drawn as a result of the empirical research, which includes an analysis of the legal history of human smuggling from the perspectives of the perpetrator's conduct, the perpetrator and the inchoate offences.

Keywords: assistance — empirical approach – human smuggling – irregular border crossing

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.2.5>

1. Bevezetés

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) 353. §-ában szabályozott embercsempészség bűncselekménye a kutatások homlokterébe került az elmúlt évtizedben¹, elsősorban a 2015-2016-os menekültügyi válság és

* Egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete.

** Intézetvezető egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete

¹ Bartus Gábor: Az embercsempészség bűncselekmény statisztikai alakulása 2015–2022 között. *Határrendészeti tanulmányok* 20 (2023) 5-15. o.; Bakonyi Mária: A vagyoni haszonszerzési célzat embercsempészség bünteténél. *Magyar Jog* 69 (2022) 443-451. o.; Éberhardt Gábor: Magyarország az

annak migrációs kriminálpolitikai kezelése okán, és mind a büntetőjog-tudomány, a kriminológia, mind pedig a rendészettudomány jeles képviselői foglalkoztak a témakör részkérdéseivel. Jelen tanulmány szerzői a Szegedi Tudományegyetemen működő kutatócsoportjukban² maguk is folytatnak ilyen kutatásokat³, amelynek bázisát a Szegedi Járásbíróságon lefolytatott aktakutatás képezi. A kutatásban a 2022. március 1. és 2023. június 30. között a Szegedi Járásbíróságra érkezett,⁴ összesen 514 embercsempészséssel kapcsolatos büntetőügy aktaanyagát vizsgáltuk át büntető anyagi jogi, büntetőeljárásai sajátosságok, kriminológiai és statisztikai szempontok szerint.

A kutatócsoport által megvizsgált 514 büntetőügyből az adattisztítás során 20 ügy adatai hiányosnak vagy sérültnek mutatkoztak, így azokat az egyes statisztikai adatok kivonatalása során nem vettük figyelembe. Adathiányt vagy adatsérülést az említett ügyekben az aktában feltárt iratok hiánya vagy iraton azonosított rögzítési hiba eredményezett. A kutatócsoport az aktavizsgálatot megelőzően abból a hipotézisből indult ki, hogy az embercsempészség miatt indult ügyek kriminológiai jellemzői nagyfokú egyezést mutatnak: a bűncselekmény kifejtését társas és egyben szervezett elkövetés jellemzi, az egyes elkövetők tényállásszerű cselekményüket előre meghatározott feladatmegosztás szerint fejtik ki és ezen elkövetők döntő többsége nem magyar állampolgár, így Magyarországgal semmilyen kapcsolata nem mutatható ki. Mindezek alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy az embercsempészség büntette miatt indult büntetőügyek jogi megítélésüket tekintve egyszerűek, hiszen a jogalkalmazó szerveknek azonos szempontok vizsgálatán keresztül kell a hatáskörükbe tartozó eljárásai cselekményeket lefolytatniuk. Ennek kapcsán kutatási kérdésként merült fel, hogy a hasonló tárgyi súlyú és egyébként egyszerű megítélésűnek tekinthető ügyekben az eljáró bíróságok a büntetőjogi felelősség megállapítása során az irányadó törvényi rendelkezéseket következetesen (egységesen) és egyébként az anyagi jog szabályainak megfelelően alkalmazzák-e.

újabb tömeges nemzetközi migráció kapujában. Belügyi Szemle, 69 (2021) 345-374. o.; Tóth Géza: A Kúria felülvizsgálati eljárásban hozott döntése embercsempészség büntetése. *Jogesetek Magyarázata* 12 (2021), 29-42. o.; Zsirai Veronika: Az illegális be- és átvándorlás segítése - az embercsempészség bűncselekménye. *Ügyészek Lapja*, 1 (2019), 35-45. o.; Gaál Gyula: Az embercsempészség jellemzői Magyarországon. in: *Kompendium - Írások Fenyvesi Csaba egyetemi tanár születésének 60. évfordulójára*. (szerk.: Herke Csongor) Pécs, 2021, 39-44. o.; Windt Szandra: Az embercsempészséssel kapcsolatos büntetőügyek aktuális problémái. *Ügyészek Lapja* 22 (2015), 5-14. o.; Sántha Ferenc – Bartkó Róbert: Criminal Legal Steps to Stop the Irregular Migration in Hungary. *European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice* 32 (2024), 197-219. o.; Hautzinger Zoltán: Idegenrendészet a büntető igazságszolgáltatás szolgálatában. *Belügyi Szemle*, 71 (2023), 375-393. o.

² Digitális Társadalom Kompetenciaközpont – Mesterséges intelligencia és jogrend kutatócsoport „Embercsempészség” munkacsoportja (Gál Andor, Karsai Krisztina, Fantoly Zsanett, Kovács Péter, Kelemen Bálint; Szegedi Tudományegyetem).

³ Közleményeik: Karsai Krisztina: Algoritmikus támogatás a büntetőbírói döntéshozatalban – elméleti alapok egy büntetőeljárásai kísérlethez. *Jogtudományi Közöny* 79 (2024), 389-399. o.; Gál Andor – Karsai Krisztina: Szankciós megoldások a migrációs krízis enyhítése, majd a börtönképesség visszaszorítása érdekében Magyarországon. *Európai Jog* 24 (2024), 9-18. o.; Fantoly Zsanett – Gál Andor – Kelemen Bálint: Az embercsempészség büntette miatt indult büntetőügyek büntetőeljárásai sajátosságai a Szegedi Járásbíróság 2022-2023. évi joggyakorlatának tükrében. *Magyar Jog* 72 (2025), 409-417. o.

⁴ A Szegedi Törvényszék elnökhelyettese az aktakutatást a 2024.EI.XI.F.1/2. számú határozatával engedélyezte.

Így a kutatás módszertanát tekintve elmondható, hogy az akták elemzése során vizsgáltuk az egyes tényállások minősítésének és a szankciótani szabályok alkalmazásának megfelelőségét, valamint a büntetés kiszabása során figyelembe vett szempontokat és az azokhoz kapcsolódó indokolást is.

Az államhatár melletti területeken különösen jelentős ezen bűncselekményeknek az összбүнözésen belüli aránya, a regisztrált bűncselekmények között jelentős reprezentációja van az utóbbi néhány évben az embercsempészség bűncselekményének (2017-től kezdődően évi 250-400 eset), amellyel kapcsolatos büntetőeljárások döntő többsége Csongrád-Csanád, Bács-Kiskun és Baranya, valamint Győr-Moson-Sopron vármegyében kerül lefolytatásra. A 2022-2023. közötti időszakban az összes regisztrált embercsempészség közel 20%-a Csongrád-Csanád vármegyében történt, így a Szegedi Járásbíróság éves munkaterhét erősen befolyásolták az embercsempészség büntette miatt indult büntetőügyek.⁵ E bűnelkövetési tendenciát a következő táblázat⁶ szemlélteti.

Év	Regisztrált embercsempészség bűncselekmény (db)	Ebből Szegedi Törvényszék illetékességi területén (db)	Arány / Leterheltség
2019	133	58	43 %
2020	362	37	10 %
2021	788	81	10 %
2022	1817	328	18 %
2023	1601	377	24 %

Ebben a tanulmányban az embercsempészség büntető anyagi jogi jellemzőit vesszük számba, egyfelől bemutatjuk röviden a törvényi szabályozás változásait és annak indokait, majd ezt követően a hatályos anyagi jogi törvényi háttér elemzésére kerül sor, amelyet a konkrét büntetőügyekből vett példákkal is illusztrálunk. Megvizsgáljuk az aktakutatás eredményeként beazonosított, tipikus elkövetési mintázatokat és a kapcsolódó büntetéskiszabási gyakorlat főbb jellemzőit is meghatározzuk.

2. Szabályozástörténeti előzmények

2.1. Az 1948. évi Bn. szabályozása. A tiltott határátlépéshez történő segítségnyújtás önálló bűncselekményi alakzata előképe az 1948. december 7-től hatályos, a tiltott útlevélhasználatra és tiltott határátlépésre vonatkozó büntető anyagi jogi rendelkezések tekinthetők. A büntetőtörvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról szóló 1948. évi XLVIII. törvény

⁵ Az adatok a BSR rendszerből származnak (<https://bsr.bm.hu/>) letöltés ideje: 2025.04.27.

⁶ Lásd Forrás: Fantoly Zsanett – Gál Andor – Kelemen Bálint i.m. 409. o.

(1948. évi Bn.) 48. §-a szerinti tényállással⁷ a jogalkotó a fogalmilag bűnsegédi magatartást – sui generis jelleggel – önálló tettesi cselekménnyé nyilvánította, és egyúttal az alapcselekményhez képest súlyosabb megítélésű deliktumként is értékelte azt.⁸

A sui generis változat törvénybe iktatásának indokaként az előterjesztői indokolás megjegyezte, hogy az embercsempészt megvalósító cselekmény a tiltott határátlépéshez nyújtott bűnsegély formájában büntetőjogilag eddig is értékelhető volt,⁹ azonban a Csemegi-kódexben foglalt általános részi rendelkezések¹⁰ a bűnsegéd részére jelentős büntetésenyhítési szabályok alkalmazását tették lehetővé, amely nem egyeztethető össze a cselekmény társadalomra veszélyességével.¹¹ Az előterjesztői indokolás szerint az embercsempész segítségnyújtása rendszerint anyagi előny fejében vagy „szokásszerűen” (mai terminológiával élve: üzletszerűen) történik, ezért az általános részi kedvezmények fenntartása nem indokolt.¹²

Kiemelendő, hogy az 1948. évi Bn. fentiekben írt szabályai 1957. február 8-tól szigorúbb rendelkezésekkel egészültek ki, mivel az ország területének elhagyására vonatkozó büntető rendelkezések kiegészítéséről szóló 1957. évi 12. törvényerejű rendelet 3. § (1) bekezdése a tiltott határátlépéshez rendszeresen vagy üzletszerűen segítséget nyújtó személyt már egy évtől tíz évig terjedhető börtönnel és vagyonelkobzással fenyegette.

2.2. Embercsempészás bűncselekményének megjelenése az 1961. évi Btk.-ban. Az embercsempészás bűncselekménye önálló deliktumként és e megnevezéssel az 1961. évi Btk. hatálybalépésével jelent meg a büntető anyagi jogban.¹³ A szabályozásban az alapeseti üzletszerűség fenntartásával az 1957. évi 12. törvényerejű rendelet rendelkezéseinek továbbélése figyelhető meg, ugyanakkor a tiltott határátlépéshez kapcsolódó üzletszerű¹⁴ segítségnyújtás mellett az erre

⁷ 1948. évi XLVIII. törvény 48. § (1) bekezdése szerint vétséget követ el és öt évig terjedhető fogházzal büntetendő az, aki más nevére szóló útlevelet vagy a határ átlépésére jogosító egyéb okiratot használ, a saját nevére vagy harmadik személy nevére szóló útlevelet vagy ilyen okiratot másnak használatra átengedi, magáról vagy útítársáról hamis bejelentést tesz, a hatóságot a határ átlépésére való jogosultsága tekintetében egyébként félrevezetni törekszik vagy a határt meg nem engedett módon lépi át, úgyszintén aki az 1903:VI. tc. 2. §-a értelmében elrendelt útlevélkötelezettség esetében az ország területén, illetőleg annak meghatározott részében útlevél nélkül utazik vagy közlekedik. E § (3) bekezdése alapján büntetett miatt öt évig terjedhető börtönnel, hivatalvesztéssel és politikai jogai gyakorlásának felfüggesztésével büntetendő, aki másnak az (1) bekezdésben meghatározott valamely cselekmény elkövetésére segítséget nyújt.

⁸ Gaál Gyula: Az embercsempészás büntetőjogi aspektusából. *Belügyi Szemle* 64 (2016), 79. o.

⁹ Vö. a magyar állam biztonságát és nemzetközi érdekét veszélyeztető egyes cselekmények büntetéséről szóló 1940. évi XVIII. törvénycikk 10. §.

¹⁰ Lásd a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvénycikknek (Csemegi-kódex) 72. §-a szerint alkalmazandó 66. §-át.

¹¹ Lásd 1948. évi Bn. 48. §-hoz fűzött részletes indokolás.

¹² Uo.

¹³ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény (1961. évi Btk.) 1962. július 1-jétől hatályos 204. §-a szerint: „Aki tiltott határátlépéshez üzletszerűen segítséget nyújt, erre ajánlkozik vagy összebeszél, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósult meg, két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Mellékbüntetésként vagyonelkobzásnak és kitiltásnak is helye van.”

¹⁴ Az 1961. évi Btk. 114. §-a szerint üzletszerűen követi el a bűncselekményt, aki hasonló jellegű

történő ajánlkozás vagy erre vonatkozó összebeszélés is ugyanolyan büntetési tétellel – két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel – fenyegetett elkövetési magatartást képezett.¹⁵ Megjegyezzük, hogy ugyan az üzletszerűség az embercsempészség bünteténél alaptényállási elem volt, ez azonban nem jelentette azt, hogy a tiltott határátlépéshez kapcsolódó egyszeri segítségnyújtás büntetlen cselekmény lett volna. Ennek oka az, hogy az 1961. évi Btk. a tiltott határátlépést – az embercsempésznél enyhébb, egy évtől öt évig tartó szabadságvesztéssel szankcionált – bűncselekményként szabályozta, amelynek kifejtéséhez nyújtott segítség bűnsegélyként volt minősíthető.¹⁶

2.3. Az 1978. évi Btk. által szabályozott embercsempészség. Az 1979. évi július 1-jén hatályba lépett 1978. évi Btk. az embercsempészség alaptényállásából mellőzte az üzletszerűséget, helyette a vagyoni haszonszerzés végett vagy az ilyen cselekményeket elősegítő szervezet tagjaként vagy megbízásából való segítségnyújtást kriminalizálta azzal, hogy az előkészületi magatartások, így az előbbi cselekményekre való ajánlkozás vagy vállalkozás továbbra is önálló – vagylagos – elkövetési magatartást képezett.¹⁷ A módosítások indokokaként az előterjesztői indoklás arra utalt, hogy az embercsempészség bünteténél elkövetése rendszerint szervezett formában történik, ezért az ilyen elkövetőknél felesleges annak vizsgálata, hogy ők maguk vagyoni haszonszerzés miatt jártak-e el, vagy őket más vezette az együttműködésre, hiszen a szervezetben közreműködésük mindenképpen jelentős fokban veszélyes a társadalomra.¹⁸ Az üzletszerűség kiiktatásának okáról a miniszteri indoklás nem tesz említést, feltételezhetően a jogalkalmazó szervek számára a bizonyítási eljárás egyszerűsítését célozta a módosítás.¹⁹

Az előzőekben részletezett szabályozás nagyobb mérvű módosítására került sor 1990. január 1-jével.²⁰ A tiltott határátlépés csak fegyveres elkövetése esetén minősült bűncselekménynek, egyebekben annak dekriminalizációjára került sor. A tiltott határátlépés e bűncselekményi alakzatához vagyoni haszonszerzés végett vagy az ilyen cselekményeket elősegítő szervezet tagjaként vagy megbízásából való segítségnyújtás az embercsempészség alapesetét valósította meg. Az embercsempészség privilegizált eseteként volt értékelhető, ha az elkövető a tiltott határátlépés szabálysértési változatához, azaz a Magyar Köztársaság államhatárának engedély nélküli vagy meg nem engedett módon történő átlépéséhez nyújtott segítséget. Kiemelendő, hogy e módosítással a bűncselekmény büntetési tételei is jelentősen enyhültek: az alapeset egy évtől öt évig terjedő, míg a privilegizált

bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik.

¹⁵ E két fordulat az előkészület legáldefiníciójának alapulvételével sui generis előkészületi cselekményként értékelendő. Vö. 1961. évi Btk. 11. § (1) bekezdés.

¹⁶ Vö. 1961. évi Btk. 203. § és 14. § (2) bekezdés. Az üzletszerűség jegyeit nem mutató, az előkészület stádiumában rekedt embercsempész tevékenység pedig a tiltott határátlépés előkészületeként lehetett büntetőjogilag értékelhető. Vö. 1961. évi Btk. 203. § (4) bekezdés és 11. § (1) bekezdés.

¹⁷ Lásd a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 218. §.

¹⁸ Az 1978. évi Btk. 218. §-hoz fűzött részletes indoklás.

¹⁹ Így pl. Bakonyi Mária: A vagyoni haszonszerzési célzat embercsempészség bünteténél. Magyar Jog 69 (2022), 444. o.

²⁰ Megállapította a külföldre utazásról és az útlevélről szóló 1989. évi XXVIII. törvény 20. § (2) bekezdése.

tényállás két évig terjedő szabadságvesztéssel volt fenyegetett. Ez a kriminálpolitikai szemléletváltás azonban nem volt tartós: 1999. március 1-jével a bűncselekmény büntetési tételeit a jogalkotó felemelte: az alapeset két évtől nyolc évig, a privilegizált eset három évig terjedő szabadságvesztéssel volt fenyegetett.²¹

1997. szeptember 15-től a privilegizált eset hatóköre tovább szűkült, ugyanis a vagyoni haszonszerzés célzata is a tényállás részévé vált. Ebből következően a tiltott határátlépésnek a vagyoni haszonszerzési célzat hiányában történő segítése – bűnsegély formájában – csak akkor képezett bűncselekményt, ha az a tiltott határátlépés bűncselekményi változata tettesének alapcselekményéhez járult.²²

2002. április 1-jével a tiltott határátlépés teljes körű dekriminalizációjára került sor, annak fegyveres elkövetése is csak legfeljebb szabálysértésként volt értékelhető.²³ Ugyanezen időponttól az embercsempészség bűncselekményi tényállása is módosult, mivel az új törvényi szabályozás a büntetőjogi védelmet valamennyi államhatárra kiterjesztette, és a bűncselekmény alapesetének megvalósuláshoz nem volt szükséges a vagyoni haszonszerzés célzata sem.²⁴ Megváltozott a deliktum egység-többség tani megítélése is, hiszen a minősített esetek közé bekerült az „államhatár átlépéséhez több személynek segítséget nyújtva” elkövetési mód, amellyel a jogalkotó törvényi egységet, mégpedig összefoglalt bűncselekményt konstruált. Ennek hatására a bűncselekmény rendbelisége már nem a megsegített tiltott határátlépők számához, hanem a segítségnyújtásokhoz igazodott.²⁵ A módosítás érintette a bűncselekmény büntetési tételeit is, az alapesetet érintően három évig terjedő szabadságvesztést, míg a minősített tényállás tekintetében egy évtől öt évig, illetve két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztést helyezett a jogalkotó kilátásba.

3. Embercsempészség büntette a hatályos Btk.-ban

A Btk. 2013. július 1-jei hatálybalépése az embercsempészség szabályozását nem érintette, az 1978. évi Btk. korábbiakban ismertetett rendelkezései változatlan tartalommal éltek tovább a büntetőkódexben egészen 2015. szeptember 15-ig. 2015 őszére az illegális határátlépések száma jelentős mértékben megnövekedett, erre figyelemmel a kormány tömeges bevándorlás okozta válsághelyzetet vezetett be, amelynek kezelésére jogi és rendészeti intézkedéseket is hozott. Utóbbi tekintetében elsődlegesen az államhatár védelmét biztosító létesítmények telepítése érdemel figyelmet. A Btk.-t is módosító törvény miniszteri indokolása szerint „e létesítmények funkciója az állam önvédelmének kiteljesítése, egyben jelzése is annak, hogy az

²¹ Megállapította a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1998. évi LXXXVII. törvény 52. §-a.

²² Megállapította a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 1997. évi LXXIII. törvény 29. §-a.

²³ Lásd a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2001. évi CXXI. törvény 8. § (2) bekezdése.

²⁴ Lásd a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2001. évi CXXI. törvény 27. §.

²⁵ Korábbi bírói gyakorlat szerint az embercsempészség annyi rendbeli bűncselekmény, ahány személy tiltott határátlépéséhez az elkövető segítséget nyújt, erre ajánlkozik vagy vállalkozik. Lásd BH1986. 484.

állam az önvédelem jogával élni kíván, és ezt a jogot tiszteletben kell tartani. Az e létesítményekkel biztosított védelem kijátszása, a létesítmények megromlása olyan fokban veszélyezteti a hatékony államhatár-védelmet, hogy annak megfelelő sui generis büntetőjogi szankcionálása is indokolt.”²⁶ Az említett válsághelyzet megoldására a kormány tehát határárral létesítésével és szigorúbb határőrizeti intézkedések foganatosításával reagált. Ezzel párhuzamosan a jogalkotó szükségesnek tartotta a büntetőjogi szabályozási háttér átalakítását is. Ennek eredményeként a büntetőkódexbe beiktatásra kerültek az ún. határárral kapcsolatos bűncselekmények,²⁷ valamint az embercsempészség bűncselekményének minősített eseteit is átalakította a törvényhozó a büntetési tételek jelentősen felemelése mellett. A bűncselekmény alapesete ismételten egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett, míg az egymásra épülő minősített esetek közül a legenyhébb alakzat elkövetése esetére is két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztést helyez kilátásba a jogalkotó.

3.1. Objektív tényállási elemek és a bűncselekmény stádiumtani megítélése. A bűncselekmény elkövetési magatartása az államhatárnak más által a jogszabályi rendelkezések megszegésével történő átlépéséhez való segítségnyújtás. Az alapcselekmény, azaz a határátlépés jogszerűségével összefüggésben a következőkre hívjuk fel a figyelmet.

Az államhatárról szóló 2007. évi LXXXIX. törvény (Hatv.) 11. §-a szerint az államhatárt nemzetközi szerződésben és törvényben meghatározott feltételekkel – ha nemzetközi szerződés vagy az Európai Unió közvetlenül alkalmazandó jogi aktusa kivételt nem tesz – a forgalom számára megnyitott, a forgalom jellegének megfelelő közúti, vasúti, vízi vagy légi határátkelőhelyen vagy a határátlépési ponton, ellenőrzés mellett szabad átlépni. A személyek határátlépésére irányadó szabályokról szóló új Schengeni határ-ellenőrzési kódex²⁸ biztosítja az Unió tagállamai közötti belső határokat átlépő személyek határ-ellenőrzések alóli mentességét.²⁹ Belső határ alatt a tagállamok közös szárazföldi határait, beleértve az álló- vagy folyóvizeken áthaladó határokat is; a tagállamok belső légi járatok indítására és fogadására szolgáló repülőtereit, és a tagállamok rendszeres belső kompjárat céljára szolgáló tengeri, folyami és tavi kikötőit kell érteni.³⁰ Ezeket a határokat bármely ponton át lehet lépni anélkül, hogy személyellenőrzésre kerülne sor, függetlenül az adott személy állampolgárságától.³¹ Ezen, ún. schengeni vívmányok érvényesülése érdekében a tagállamok kötelesek megszüntetni a belső határokon a közúti határátkelőhelyeken zajló folyamatos forgalom valamennyi akadályát, különösen a nem kizárólag a közúti közlekedésbiztonság miatt elrendelt

²⁶ Az egyes törvényeknek a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról szóló 2015. évi CXL. törvény általános indokolása.

²⁷ Határárral kapcsolatos építési munka akadályozása (Btk. 352/C. §), Határárral tiltott átlépése (Btk. 352/A. §), Határárral megromlása (Btk. 352/B. §).

²⁸ A személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni határ-ellenőrzési kódex) szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2016. március 9-i (EU) 2016/399 rendelete (Schengeni határ-ellenőrzési kódex).

²⁹ Schengeni határ-ellenőrzési kódex 1. cikk.

³⁰ Schengeni határ-ellenőrzési kódex 2. cikk 1. pont.

³¹ Schengeni határ-ellenőrzési kódex 22. cikk.

sebességkorlátozásokat.³²

Ezzel szemben a külső határokat csak a határátkelőhelyeknél és azok hivatalos nyitvatartási ideje alatt lehet átlépni.³³ Külső határok alatt a tagállamok belső határainak nem minősülő szárazföldi határait – beleértve az álló- vagy folyóvizeken áthaladó határokat, tengeri határokat és repülőtereket, folyami, tengeri és tavi kikötőket – kell érteni.³⁴ Mindezek alapján külső határok esetében az államhatár átlépése határátkelőhelyen,³⁵ illetve határátlépési ponton³⁶ történhet.

Az embercsempészás alapcselekményét képező határátlépés jogszerűsége tekintetében utalunk továbbá arra is, hogy a Magyarországról történő kiutazás esetében a határátlépés jogszerűségének vizsgálatakor a külföldre utazásról szóló 1998. évi XII. törvényben meghatározott követelmények is figyelembe veendők.³⁷ Kiemelendő, hogy a törvényi tényállás a jogosulatlan határátlépést nem korlátozza Magyarország államhatáraitra. Ennek megfelelően, ha a Btk. területi-személyi hatálya fennáll, a deliktum elkövetési magatartása más államok közötti határok jogosulatlan átlépésével összefüggésben is kifejezhető. A határátlépő személy alapcselekménye minősülhet

- tiltott határátlépés szabálysértéseként [Szabs. tv. 204. § (1) bekezdés], ha a Magyarország területére történő jogosulatlan belépés nem határázáron keresztül történt, vagy a határsértést a Magyarország területéről történő kilépés során fejtette ki,
- határázár tiltott átlépéseként [Btk. 352/A. § (1) bekezdés], amennyiben a Magyarország területére történő jogosulatlan belépésre határázár kijátszásával került sor,
- külföldi jog szerinti rendszeti szabály megsértéseként, ha a tiltott határátlépés más államok közötti határok között valósul meg.³⁸

A bűncselekmény sui generis bűnsejély, ugyanis annak elkövetési magatartása a passzív alany fenti tevékenységéhez nyújtott segítség. A bűncselekmény sui generis jellegéből adódóan – a részességgel szemben – nem járulékos jellegű,³⁹ így megvalósításának nem feltétele, hogy a tiltott határátlépés sikeres legyen.⁴⁰ A bírói gyakorlat szerint a segítségnyújtás nem kizárólag az államhatár effektív átlépésével, hanem az ahhoz vezető cselekménysorozat más fázisaiba történő aktív

³² Schengeni határ-ellenőrzési kódex 24. cikk. A Schengeni határ-ellenőrzési kódex 25-27. cikkei szerint valamely tagállamban a közrendet vagy a belső biztonságot fenyegető komoly veszélyhelyzet esetén a belső határokon történő határ-ellenőrzés ideiglenes visszaállítására van lehetőség.

³³ Schengeni határ-ellenőrzési kódex 5. cikk (1) bekezdés.

³⁴ Schengeni határ-ellenőrzési kódex 2. cikk 2. pont.

³⁵ Határátkelőhelynek minősül az illetékes hatóságok által a külső határok átlépése céljára engedélyezett átkelőhely [Hatv. 2. § a) pont, Schengeni határ-ellenőrzési kódex 2. cikk 8. pont].

³⁶ Határátlépési pont a személyforgalmat lebonyolító, határátkelőhelynek nem minősülő hely, amelyen az államhatáron átnyúló vagy annak közvetlen közelében levő területen található műemlék, természeti érték vagy más turisztikai látványosság megtekintése vagy rendezvény látogatása céljából lehet az államhatárt átlépni [Hatv. 2. § c) pont].

³⁷ A külföldre utazást korlátozó rendelkezésekre lásd a 1998. évi XII. törvény 16. §-át.

³⁸ Gál Andor: A közigazgatás rendje elleni bűncselekmények, in: Karsai Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2023. szeptember 1. időállapotú, 2024. évi Jogtár-formátumú kiadás.

³⁹ BH2000. 333.

⁴⁰ EBH2003. 928.

be kapcsolódás minden formájával is megvalósítható.⁴¹ A segítségnyújtás a határátlépés sikerének tényleges és releváns előmozdítása, amely fizikai (például határhoz szállítás, határon történő átkísérés, továbbkísérés, anyagi jellegű juttatás vagy hamis úti okmányok szolgáltatása) vagy pszichikai (például határátlépés kedvező helyére vonatkozó tanácsadás, útbaigazítás, határrendészetért felelős hatóságok félrevezetése, figyelmének elterelése vagy akár mindezek, illetve a fizikai segítségnyújtás előzetes ígérete) jellegű egyaránt lehet.⁴²

Az elkövetési magatartás tipikusan tevékenységben áll, a mulasztás akkor tényállásszerű, ha az elkövetőnek a tiltott határátlépés megakadályozására nézve speciális kötelezettsége áll fenn.⁴³ Az embercsempészás büntette a segítségnyújtásával befejezetté válik, így annak már nincs jelentősége, hogy azon személy, aki a segítséget kapta, a határt ténylegesen átlépi, vagy azt a határvonalon megkísérli-e.⁴⁴ Így, ha a szállításra vállalkozó elkövetőt a hatóságok még azt megelőzően elfogják, hogy a tiltott határátlépőkkel – a térbeli és időbeli kapcsolat hiányára tekintettel – ténylegesen kapcsolatba léphetett volna, az embercsempészás büntettének a befejezett alakzatát, de még a kísérletét sem valósítja meg, cselekménye helyesen előkészületi stádiumként értékelendő.⁴⁵

Fontos megemlíteni, hogy a tényállás szövegében szereplő jogszabályi rendelkezések megsértése az államhatár átlépéséhez kapcsolódik, így ez a jellemző a segítő elkövetési magatartással érintett migráns személy „alapcselekményét” írja le, valójában tehát nem a tettes elkövetési magatartását specifikálja. Ekként azt is ki lehet mondani, hogy a bűncselekmény nem kerettényállás. Ennek ellenére azonban a vizsgált ítéletek egy részében az indokolásban rendszerint azonos szövegezésben, és így félreérthetően megjelenik ennek nem egyértelmű lehatárolása: „... a Btk. 353.§ (1) bekezdése szerinti embercsempészás bűncselekmény úgynevezett kerettényállás, vagyis az azt kitöltő jogszabályi rendelkezések, jelen esetben az államhatárról szóló 2007. évi LXXXIX törvény 11. §-ában, valamint harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény 6. §-ában megfogalmazott rendelkezések megszegésének megállapításával lesz tényállásszerű a cselekmény, azaz így állapítható meg a bűncselekmény elkövetése (...)”.

Ez az indokolás nem érzékeny a fentiekben harmadikként említett jogszerűtlen államhatár-átlépési esetkörre, illetve még azért is kifogásolható, mert az „alapcselekmény” részletes vizsgálatára valójában nem is kerül sor a büntetőeljárásban, így a fenti jogszabályi rendelkezések megszegését ténylegesen nem állapítja meg a bíróság (amelyet a tényállásszerűség feltételeként olvashatunk fentebb). Ezt az értelmezést – véleményünk szerint – már csak ezek miatt is kerülni szükséges, azonban további problémát okoz a szándékosság kérdését illetően is (lásd később).

⁴¹ BH2007. 328.

⁴² BH2000. 333.

⁴³ Ezzel ellentétesen a szakirodalomban kizárólag tevéses elkövetés lehetőségéről szól Bakonyi i.m. 446. o.; Gaál Gyula: Az embercsempészás a magyar büntetőjogban. *Belügyi Szemle* 71 (2023), 2054. o.

⁴⁴ Kúria Bfv.733/2023/10. [24].

⁴⁵ Kúria Bfv.733/2023/10. [26]. Lásd továbbá BH2024. 2.

Embercsempészesi ügyekben felmerülhet az az objektív helyzet, hogy olyan, harmadik ország állampolgárságával rendelkező vagy hontalan személy követi el az „alapcselekményt”, aki az uniós jog szabályai szerint Magyarországon nemzetközi védelmet kérelmezőnek minősül.⁴⁶ Ebben az esetben követelmény, hogy a kérelmezőnek ténylegesen lehetősége legyen arra, hogy kérelmét mielőbb benyújthassa, ugyanakkor e rendelkezés sérelme nélkül a tagállamok előírhatják, hogy a nemzetközi védelem iránti kérelmek személyesen és/vagy valamely kijelölt helyen kerüljenek benyújtásra.⁴⁷ Erre figyelemmel önmagában nem sérti az uniós jogot azon, magyar államhatár rendjét megállapító tagállami szabályozás, amely szerint az államhatárt a forgalom számára megnyitott, a forgalom jellegének megfelelő közúti, vasúti, vízi vagy légi határátkelőhelyen vagy a határátlépési ponton, ellenőrzés mellett szabad átlépni.⁴⁸ E határátlépési pontokon vagy határátkelőhelyeken azonban Magyarországnak biztosítania kell, hogy a nemzetközi védelmet kérelmező személy e kérelmét akadálymentesen, észszerű határidőn belül benyújthassa, azaz nem alakítható ki olyan tagállami közigazgatási gyakorlat, amely korlátozza a kérelem benyújtására szolgáló ügyintézési helyre való belépésre napi szinten jogosult kérelmezők számát.⁴⁹

A fentiekben kifejtettek alapján, ha a magyar államhatáron elhelyezett határátkelőhelyhez vagy határátlépési ponthoz való eljutásban nemzetközi védelmet kérelmező személynek történik segítségnyújtás, az embercsempészés bűncselekménye nem valósulhat meg, akkor sem, ha egyébként a kérelmező Magyarországra történő belépésre jogosító okmánnyal vagy engedéllyel nem rendelkezik.⁵⁰ Dogmatikai szempontból ez a helyzet egy alkalmatlan kísérlet is lehetne, mivel a „csempészett személy” nem jogszerűtlenül lépi át a határt. Alkalmatlan kísérlet azonban csak akkor állhat fenn, ha az elkövető úgy tudta, hogy a jogszabályi rendelkezések megszegésével lépi át a migráns az államhatárt, szándékossága embercsempészésre terjedt ki, azonban a megsegített személy védett helyzetéről tévedésből nem tudott, mégis ezt a tévedést javára írjuk. Ha

⁴⁶ A nemzetközi védelem iránti kérelmek tekintetében az Unión belüli nemzetközi védelem iránti közös eljárás létrehozásáról, valamint a 2013/32/EU irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló 2024/1348 rendelet 79. cikk (3) bekezdése alapján 2026. június 12. napjáig irányadó, a nemzetközi védelem megadására és visszavonására vonatkozó közös eljárásokról szóló 2013/32/EU irányelv 2. cikk c) pontja szerint „kérelmező” a harmadik ország olyan állampolgára, vagy olyan hontalan személy, aki nemzetközi védelemért folyamodott, és kérelme ügyében még nem hoztak jogerős határozatot.

⁴⁷ 2013/32/EU irányelv 6. cikk (2)-(3) bekezdés.

⁴⁸ Lásd az államhatárról szóló 2007. évi LXXXIX. törvény 11. §.

⁴⁹ Vö. Európai Unió Bíróságának a C-808/18. sz. ügyben hozott ítélete a Bizottság kontra Magyarország, 2020. december 17.

⁵⁰ Egy közelmúltbeli olaszországi kutatás rámutatott, hogy egyes európai államok – így pl. Olaszország – egyre gyakrabban vonják felelősségre az illegális migránsokat – beleértve a menedékkérőket is – a saját migrációs útjuk során az embercsempészsben való részvételük miatt. A kutatás eredményeként megállapítást nyert, hogy 2015 és 2018 között az Olaszországba érkező migránsokat szállító kis csónakok „kapitányait” és navigátorait (olaszul: scafisti, azaz hajócsempészek) közül mintegy 1300-at tartóztattak le embercsempészés gyanújával. E személyek többnyire maguk is menedékkérők, akikre nézve a büntetőeljárás lefolytatása azzal a többlethátránnyal jár, hogy büntetőjogi felelősségük megállapítása esetén a menekültstátusz megszerzéséből kizárttá válnak. Erre lásd Flavia Patane – Maarten P. Bolhuis – Joris van Wijk – Helena Kreiensiek: *Asylum-Seekers Prosecuted for Human Smuggling: A Case Study of Scafisti in Italy. Refugee Survey Quarterly*, 39 (2020), 123–152. o.

azonban nem ezzel a szándékkal jár el, hanem arról tud, hogy a migráns szabályszerűen kíván menekültügyi eljárást kezdeményezni, a tényállásszerűség eleve hiányzik, és a cselekmény nem bűncselekmény. Ez utóbbi tudattartalom megállapítására adna alapot azon körülmény, ha ő és a szállított személy nyomban valamely magyar menekültügyi hatóságnál nyújtana be kérelmet (pl. Szegeden).

3.2. A segítségnyújtás jogellenes jellege. Az embercsempészség esetében is irányadó, hogy a büntetőjogi felelősség megállapításának feltétele a tényállásszerű cselekmény büntetőjog-ellenessége. Ezzel összefüggésben a bírói gyakorlat korábban rámutatott, hogy a tiltott határátlépőnek nyújtott segítség büntetőjog-ellenessége a végszükség szabálya [Btk. 23. § (1) bekezdés] alapján akkor lehet kizárt, ha a segítségnyújtásra még akkor kerül sor, amikor a határátlépők személye közvetlen és másként el nem hárítható veszélyben van. Ebből következően a jogellenesség adott, ha az elkövetők a háború elől a magyar államhatáron keresztül menekülő személyeknek már Magyarország területén nyújtanak továbbkísérés formájában segítséget.⁵¹

A jogszabályi engedély (Btk. 24. §) büntetendőséget kizáró hatással csak akkor bírhat, ha az adott jogszabály a konkrét magatartást kifejezetten megengedi vagy büntetlenné nyilvánítja. Erre figyelemmel nem mentesülhet a büntetőjogi felelősség alól az a személytaxi-szolgáltatást nyújtó személy, aki a személygépkocsival díj ellenében végzett közúti személyszállításról szóló szerinti szerződéskötési kötelezettségre⁵² hivatkozással szállít – általa tudottan a határon meg nem engedett módon átlépő – személyeket az államhatártól az országba belseje felé. A hivatkozott rendelet ugyanis kifejezett, a büntetőjog-ellenesség kizárását eredményező felhatalmazást nem ad a határt meg nem engedett módon átlépő személyek szállítására. Ilyen helyzetben a személytaxi-szolgáltatást nyújtó személynek a Btk. rendelkezésére figyelemmel a szállítást meg kell tagadnia akkor is, ha a rendelet ilyen megtagadási okot nem nevesít.⁵³

Mindezekon túlmenően azonban kérdésként felmerülhet, hogy az elkövetési magatartás körébe tartozó humanitárius segítségnyújtást érintően lehetne-e jogellenességről beszélni. A nemzetközi humanitárius jog (különösen 1951 menekültügyi egyezmény, 1967-es jegyzőkönyv, ENSZ tengerjogi egyezmény) megköveteli a segítségnyújtást az alapvető szükségletek kielégítése körében, e cselekmények esetén (étel, ital adása, kimentés a folyóból a kékhátáron stb.) a jogellenesség kizárása elvileg lehetséges lenne, azonban az embercsempészségi ügyekben az államhatár átlépését tipikusan nem ilyen cselekményekkel segítik a tettesek.

3.3. Az embercsempészség szándékossága. A bűncselekmény kizárólag szándékosan követhető el, a tettes szándékosságának át kell fognia azt, hogy a

⁵¹ BH2002. 253.

⁵² Lásd a személygépkocsival díj ellenében végzett közúti személyszállításról szóló 176/2015. (VII. 7.) Korm. rendelet 20. § (1) bekezdés.

⁵³ Vö. a személygépkocsival díj ellenében végzett közúti személyszállításról szóló 176/2015. (VII. 7.) Korm. rendelet 20. § (1) bekezdés 20. § (3) bekezdés, korábban hasonlóan BH1996. 460. Ehhez lásd továbbá Gál i.m.

másik személy (migráns) a jogszabályi rendelkezések megszegésével fogja (tervezi) átlépni az államhatárt, és azt is, hogy magatartása alkalmas lehet arra, hogy ez meg is történjen. A segítő magatartás konkrét alkalmasságát kell itt átfognia a tények tudatának. A szándékosság fennállására a bíróság alappal tud következtetni a konkrét segítségnyújtási cselekmény jellegéből, azaz például a zöldhatáron való átvezetés szükségessége nyilvánvalóan akként merülhet csak fel, ha egyébként a kijelölt határátkelőhelyen – okmányok vagy jogcím hiányában – nem tudnának átkelni a migráns személyek. Tehát az elkövetési magatartást megtestesítő reáltények ismerete és felismerése általában közvetíti a szándékossághoz szükséges, a tudati oldalon megjelenő előrelátást.

Itt jut jelentőséghez ismét az a kérdés, hogy az „alapcselekmény” jogszerűtlenségét tényállási elemként tekintjük-e avagy sem. A korábban idézett – téves – érvelés alapján a tettes tudatának ki kellene terjednie a „kerettényállást” kitöltő normák ismeretére (vagy legalábbis a főbb szabályozási tartalomra), miközben erről a bűncselekmény esetén nincsen szó és a bíróság nem is vizsgálja, hogy felismerte-e a vádlott azt, hogy a migráns személy „alapcselekménye” a vonatkozó normákba ütközik-e. Valójában a fenti megközelítést alapul véve fog a szándékosságra következtetni.

A menekült vonatkozásában fennálló eltérő joghelyzet az elkövető szándékosságára nézve annyiban jelent további kérdést, hogy megvalósulhat-e a tettes sikeres védekezése akként, hogy arra hivatkozik, hogy az általa segített személy menekült vagy legalábbis ő azt hitte, hogy az. A vizsgált ügyekben, amelyekben előkerült ez a védekezés, az utaztatás körülményeiből valóban a határátlépés jogszerűtlenségre lehet következtetni, tehát az embercsempész szándékossága ilyen esetekben is fennáll. Ugyanakkor a korábban kifejtettek miatt az alkalmatlan kísérlet megállapításának elvi lehetőségét nem lehetne ilyenkor kizárni.

3.4. Az embercsempészás elkövetője. Az embercsempészás tette – az alapcselekményt kifejtő tiltott határátlépő kivételével – bárki lehet, de mintánkban az átlagos elkövető külföldi állampolgárságú 25-40 év közötti férfi volt. Az általunk megvizsgált 494 ügyben mindösszesen 533 elkövető szerepelt, amelyből összesen csupán 4 női tettes volt, és az összes elkövető között 48 ország állampolgárait azonosítottuk be, többen kettős állampolgárok. A legtöbb elkövető román, szerb és ukrán állampolgárságú (vagy ezen állampolgárságokat is viselő kettős állampolgár).

A bűncselekményi tényállás sui generis jellegéből adódóan valamennyi, releváns segítséget kifejtő elkövető tettesnek minősül, azon belül is – a tipikusan társas megvalósításra figyelemmel – gyakorlati jelentősége a társtettesi elkövetésnek van. Az ítélkezési gyakorlat szerint a társtettesi minősítés akkor is megállapítható, ha az elkövetőtárs beazonosítására a büntetőeljárás során nem kerül sor, ugyanakkor a többes segítségnyújtás jegyei az elkövetéshez kapcsolódóan felismerhetők. A vizsgált 494 aktából 5-ben nem szerepelt a társtettesi minőségben történő elkövetés megállapítása; azonban ebből egy előkészületi szakban rekedt embercsempészás volt, egy másik esetben pedig súlyosító körülményként értékelte a bíróság a társtettesi elkövetést. Valójában tehát az esetek 99,2%-ban megállapításra került a fentiek szerint a társtettség. Ezek közül 49 esetben eljárásban (n=494, 9,9%) a

bíróság előtt is társtettesek álltak, de ezen ügyek egy részében további háttérsegítők közreműködése már nem került megállapításra. A többi esetben a fentiek szerint, tehát az elkövetőtárs beazonosítása nélkül került megállapításra a társtettség.

Ezzel kapcsolatban kiemelendő, hogy a bűncselekmény rendszerint szervezett keretek között valósul meg, így annak bűnszervezetben elkövetéséért való felelősséget akkor is meg lehet állapítani, ha az elkövető csak alkalmasszerűen, egyetlen cselekményével működött közre úgy, hogy tudata átfogta a bűnszervezet objektív elemeit.⁵⁴

3.5. Az embercsempészség rendbelisége. A tényállás 2002. április 1-jei hatállyal történő átalakításáig egységes volt az ítélkezési gyakorlat abban, hogy az embercsempészség annyi rendbeli bűncselekmény, ahány személy tiltott határátlépéséhez az elkövető segítséget nyújt. E megközelítésnek az alapja az volt, hogy az embercsempészség bűncselekményét a jogalkotó a tiltott határátlépés törvényi tényállásáról választotta le, annak előkészületi, illetve részesi tevékenységeiből alkotva önálló (sui generis) bűncselekményt. Erre figyelemmel e bűncselekmény az alapcselekmény jellegénél fogva osztotta az egység-többség szabályait illetően a tiltott határátlépés jogi sorsát. Márpedig az utóbbi bűncselekményt a határt tiltott módon átlépők száma szerinti halmazatban kellett megállapítani. Az embercsempészség rendbelisége így mindig a határt tiltott módon ténylegesen vagy potenciálisan átlépő személyek száma szerint alakult.⁵⁵

Ahogy arról a fentiekben már szóltunk, 2002. április 1-jétől a minősített esetek közé azonban bekerült az „államhatár átlépéséhez több személynek segítséget nyújtva” elkövetési mód, amely törvényi egység (összefoglalt bűncselekmény) létrehozásával egyértelműsítette, hogy az azonos segítségnyújtással érintett személyek többsége nem eredményez bűnhalmazatot.⁵⁶

Ennek következtében a joggyakorlatban kérdéssé vált, hogy mely körülmény határozza meg e deliktum rendbeliségét és folytatólagos elkövetés felhívásának helye lehet-e vagy sem.⁵⁷ A Kúria a Bfv.II.1138/2018/8. számú felülvizsgálati döntésében a korábbi joghelyzethez igazodó bírói gyakorlat továbbélése mellett foglalt állást, azaz az említett végzés indokolása alapján az embercsempészség annyi rendbeli, ahány államhatár átlépéséhez az elkövető segítséget nyújt. Ehhez képest a Kúria egyik korábbi eseti döntésében arra az álláspontra helyezkedett, hogy a több államhatár tiltott átlépésének rövid időn belül való többszöri segítése azonban eleve nem eredményez halmazatot, és az embercsempészség bünteténél a folytatólagos elkövetés – az egyéb törvényi feltételek fennállása esetén – az azonos sértett sérelmére elkövetés hiányában is megállapítható.⁵⁸

Utóbbi felfogással egyezően a Kúria a Bfv.III.1525/2018/7. számú végzésében úgy foglalt állást, hogy „a határok sérthetetlenségéhez fűződő érdek kétségtelen. Azonban nem valamely ország államhatárának átlépéséhez való segítségnyújtás a

⁵⁴ 4/2005. Büntető jogegységi határozat V. pont.

⁵⁵ BH1986. 484.

⁵⁶ Vö. Btk. 353. § (2) bekezdés b) pont.

⁵⁷ Ennek kapcsán a jogirodalomban is ellentétes értelmezéseket találhattunk. Ezek részletező bemutatására lásd Tóth i.m. 5.2.2.-5.2.3. pont.

⁵⁸ Kúria Bfv.III.1.467/2017/6. Korábban hasonlóan BH2008. 319. I.

büntetéssel fenyegetett, hanem államhatár (jogsabályi rendelkezések megszegésével való) átlépését célzó segítségnyújtás. A több határ átlépésére vonatkozó (átlépést célzó) segítségnyújtás - értelemszerűen - a bűnelkövetői magatartás szervezettségére, »iparszerűségére« ad egyértelmű következtetési alapot, viszont nem halmazza a jogtárgysértést.”⁵⁹

A fentiekben felvázolt anomália feloldása során álláspontunk szerint abból szükséges kiindulni, hogy az embercsempészás kriminalizációjának indoka az államhatár (jogsabályi rendelkezések megszegésével való) átlépését célzó segítségnyújtás büntetni rendelése. Ebből következően az ugyanazon segítségnyújtás több államhatárt is érintő jellege a bűncselekmény tárgyi súlya körében értékelendő, de az egység-halmazati minősítés során jelentőséggel nem bíró tényező.⁶⁰ Az időben-térben egymástól elkülönülő segítségnyújtások esetében pedig a folytatólagos elkövetés megállapításának lehet helye.

4. Büntetéskiszabási kérdések

Az embercsempészás miatt lefolytatott büntetőeljárások előfordulása ciklikus jelleggel dömpingszerű, azok jellemző ismérvei limitáltak és egyben hasonlatosak: vádlott tettenérése, szervezett elkövetési körülmények, nemzetközi elem, kevés számú bizonyíték⁶¹. A fentiekben részletezett sajátosságok okán a bírói mérlegelés tere rendkívül szűk, különös tekintettel arra is, hogy a kiszabható büntetések és intézkedések köre is igen korlátos. Az individualizációs büntetéskiszabásnak valójában nincs tág tere ezekben az ügyekben, azonban általában van beismerés és a bizonyítékok is rendelkezésre állnak⁶² így azok értékelése nem bonyolult feladat, a bírói munka elsősorban a büntetéskiszabási körülmények értékelésére korlátozódik.

Az általunk vizsgált büntetőeljárásokban figyelembe vehető enyhítő körülményként jelent meg:

- a beismerés és a cselekmény megbánása, adott esetben a hatóságokkal való készséges együttműködés;
- a vádlott személyi körülményei, így általa eltartott kiskorú személyt vette figyelembe a bíróság (illetve azt, hogy egy fő vagy több van-e ilyen helyzetben), a vádlott, illetve az eltartottak egészségi állapotát, a vádlott büntetlen előéletét vagy azt, ha fiatal felnőtt életkorú.
- Ezzel szemben súlyosító körülményként vették figyelembe a bíróságok azt, hogy
- veszélyeztette-e a szállítás a közlekedés biztonságát vagy nem (például okozott-e balesetet, a személyszállítás megfelelt-e a minimális biztonsági követelményeknek, vagy megsértette azokat),
- a szállított személyeknek a Btk. 353. § (2) bekezdés b) pontja szerinti minősítést megalapozó mértéken felüli tényleges számát,

⁵⁹ Kúria Bfv.III.1525/2018/7.

⁶⁰ Ugyanígy Kúria Bfv.1513/2019/6., szakirodalomban hasonlóan Tóth i.m. 5.2.3. pont.

⁶¹ Lásd Fantoly – Gál – Kelemen i.m. 411-412. o.

⁶² Lásd Fantoly – Gál – Kelemen i.m. 411-412. o.

- az elkövetés helyén és vonzáskörzetében (Csongrád-Csanád vármegye) az embercsempészség elszaporodottnak tekinthető-e.

Az elsőfokú ítéletek egy részében megjelent még egy speciális enyhítő körülmény: „a vádlott a magyar nyelvet nem ismeri, a vele szemben kiszabott szabadságvesztés büntetést külföldön, idegen környezetben kell letöltenie, mely a büntetés elviselését nehezíti.” Ennek oka, hogy egy időszakban az ítélkezési gyakorlat e helyzet valódi nehézségét és a magyar nyelv nem tudásából fakadó többlet-terhet vette figyelembe és így enyhítő körülményként értékelte, azonban a korábban is említett 3/2023. (I.12.) Korm. rendelet következményei miatt (azaz, hogy lényegében a külföldi állampolgárságú elítéltnak nem is kötelező a magyar büntetés-végrehajtási intézményben letöltenie a büntetését a reintegrációs őrizet új szabályai miatt)⁶³ és idővel kikopott a gyakorlatból. Ennek ellenére a vizsgált időszakban voltak még olyan elsőfokú ítéletek, amelyek e megváltozott joghelyzetre (és tényleges helyzetre) nem reflektáltak, és tartalmazták ezt az enyhítési okot. Ezen ítéletek esetében azonban, ha nem emelkedtek elsőfokon jogerőre, a másodfokú tanácsok rendre mellőzték ezen körülmény figyelembe vételét a 3/2023. (I. 12.) Korm. rendelet által bevezetett, a végrehajtás félbeszakítása és átadása körében releváns új jogszabályi rendelkezések miatt. Másfelől pedig a mellőzés indokolásaként azt is megfogalmazták a másodfokú ítéletek, hogy – ezekben az esetekben – mivel a vádlott kifejezetten büncselekmény elkövetése céljából érkezett Magyarországra, nyilvánvalóan felmérte azt, hogy elfogása esetén cselekményének következményeit Magyarországon kell viselnie. Harmadrészt pedig azt is kiemelték ezek a mellőzési indokolások, hogy a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény megfelelően biztosítja az anyanyelvhasználathoz való jogot a büntetés végrehajtása során is.

5. Zárszó helyett – további vizsgálódások

A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán több munkatársunkkal (Fantoly Zsanett, Kelemen Bálint, Kovács Péter) kutatásokat folytatunk az *embercsempészség elleni állami fellépés* eszközrendszerét illetően. Ennek érdekében áttekintettük a magyar anyagi jogi- és eljárásjogi keretrendszert, továbbá célkitűzésünk volt betekinteni az ilyen büncselekmények miatt folytatott büntetőeljárások dinamikájába és a felelősségrevonás főbb ismérveibe. Ehhez megvizsgáltuk a fentiekben említett büntetőügyek iratanyagát, és azok adatai alapján tudományos szempontok szerint értékeltük és összehasonlítottuk az eljárásokat.⁶⁴ Megállapítottuk a döntéshozó bíróságra számára rendelkezésre álló mérlegelési tartományokat és beazonosítottuk a kialakult ítélkezési (büntetékiszabási) gyakorlat visszatérő, tehát állandósult elemeit. Ezt követően statisztikai feldolgozást tervezünk, majd az adatokból tanulóadatbázist építünk és algoritmikus támogatással (mesterséges intelligencia alapú megoldással) elemezzük az adatokat a kontrolladatokon fogjuk tesztelni az algoritmus működését. A kísérlet tudományos célokat szolgál, szeretnénk megvizsgálni, hogy alkalmas-e az algoritmus

⁶³ Ennek anomáliáiról lásd részletesen: Gál – Karsai i.m. 9-18. o.

⁶⁴ Gál – Fantoly – Kelemen i.m. 413. o.

a kontrollakták szerinti büntetőügyekben megfelelő javaslatot tenni, illetve van-e egyezés, illetve korreláció a kontrollaktákban szereplő ügyek döntéseivel. Amennyiben helyes és/vagy elfogadható predikciót tesz a kontrolladatok alapján, valós predikciós kísérlet lefolytatását tervezzük, azaz az újabban felmerülő ügyekre is szeretnénk alkalmazni az algoritmusunkat. Amennyiben pedig nem tesz elfogadható előjelzést, akkor további vizsgálatot kell elfolytatni, hogy széttartó és töredezett büntetéskiszabási gyakorlattal van-e dolgunk, s amennyiben igen, annak okait szintén meg kell vizsgálni. A kísérlet legáltalánosabb jogelméleti, kriminológiai és büntetőjogi keretrendszerét korábban bemutattuk,⁶⁵ a jogi megfelelőségi elemzést és a kísérlet tudományos módszertanát külön tanulmányban fogjuk elemezni.

Irodalomjegyzék

- Bakonyi Mária: A vagyoni haszonszerzési célzat embercsempészés büntetténél. *Magyar Jog* 69 (2022) 443-451. o.
- Bartus Gábor: Az embercsempészés bűncselekmény statisztikai alakulása 2015–2022 között. *Határrendészeti tanulmányok* 20 (2023) 5-15. o.
- Éberhardt Gábor: Magyarország az újabb tömeges nemzetközi migráció kapujában. *Belügyi Szemle*, 69 (2021) 345-374. o. DOI: 10.38146/BSZ.2021.3.1
- Fantoly Zsanett – Gál Andor – Kelemen Bálint: Az embercsempészés büntette miatt indult büntetőügyek büntetőeljárásai sajátosságai a Szegedi Járásbíróság 2022-2023. évi joggyakorlatának tükrében. *Magyar Jog* 72 (2025) 409-417. o. DOI: 10.59851/mj.72.07.1
- Flavia Patane – Maarten P. Bolhuis – Joris van Wijk – Helena Kreiensiek: Asylum-Seekers Prosecuted for Human Smuggling: A Case Study of Scafisti in Italy. *Refugee Survey Quarterly*, 39 (2020), 123–152. o. DOI: 10.1093/rsq/hdaa008
- Gaál Gyula: Az embercsempészés büntetőjogi aspektusból. *Belügyi Szemle*, 64 (2016), 77-89. o. DOI: 10.38146/BSZ.2016.12.7
- Gaál Gyula: Az embercsempészés jellemzői Magyarországon, in: *Kompendium - Írások Fenyvesi Csaba egyetemi tanár születésének 60. évfordulójára*. (szerk.: Herke Csongor) Pécs, 2021, 39-44. o.
- Gaál Gyula: Az embercsempészés a magyar büntetőjogban. *Belügyi Szemle* 71 (2023), 2051-2059. o. DOI:10.38146/BSZ.2023.11.11
- Gál Andor: A közigazgatás rendje elleni bűncselekmények, in: Karsai Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2023. szeptember 1. időállapotú, 2024. évi Jogtár-formátumú kiadás.
- Gál Andor – Karsai Krisztina: Szankciós megoldások a migrációs krízis enyhítése, majd a börtönnépesség visszaszorítása érdekében Magyarországon. *Európai Jog* 24 (2024), 9-18. o.

⁶⁵ Karsai i.m. 389-399 o.

-
- Hautzinger Zoltán: Idegenrendészet a büntető igazságszolgáltatás szolgálatában. *Belügyi Szemle*, 71 (2023), 375-393. o. DOI:10.38146/BSZ.2023.3.2
 - Karsai Krisztina: Algoritmikus támogatás a büntetőbírói döntéshozatalban – elméleti alapok egy büntetőeljárás kísérlethez. *Jogtudományi Közlöny* 79 (2024), 389-399. o. <https://doi.org/10.59851/jk.79.09.1>
 - Sántha Ferenc – Bartkó Róbert: Criminal Legal Steps to Stop the Irregular Migration in Hungary. *European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice* 32 (2024), 197-219. o. DOI: 10.1163/15718174-bja10056
 - Tóth Géza: A Kúria felülvizsgálati eljárásban hozott döntése embercsempészás büntetében. *Jogesetek Magyarázata* 12 (2021), 29-42. o.
 - Windt Szandra: Az embercsempészéssel kapcsolatos büntetőügyek aktuális problémái. *Ügyészek Lapja* 22 (2015), 5-14. o.
 - Zsirai Veronika: Az illegális be- és átvándorlás segítése - az embercsempészás bűncselekménye. *Ügyészek Lapja*, 1 (2019), 35-45. o.
-

A Miskolci Törvényszék által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárások

Tuzáné Papp Szilvia*

Az előzetes döntéshozatali eljárás lehetővé teszi a tagállami bíróság számára, hogy az előtte folyamatban lévő jogvita keretében az uniós jog értelmezése vagy valamely uniós jogi aktus érvényessége kapcsán kérdést terjesszenek a Bíróság elé. Az előzetes döntéshozatali eljárások indításának gyakorisága számos tényezőtől függő egyedi bírói mérlegelés eredménye, amit igazgatási eszközzel befolyásolni semmilyen módon nem lehet. A tanulmány célja áttekintést adni az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárásáról, különös tekintettel a Miskolci Törvényszék által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásokra.

Kulcsszavak: Európai Bíróság, előzetes döntéshozatali eljárás, Miskolci Törvényszék

Preliminary ruling proceedings initiated by the Miskolc Regional Court

The preliminary ruling procedure allows courts in Member States to refer questions to the Court of Justice concerning the interpretation of EU law or the validity of an EU legal act in the context of a legal dispute before them. The frequency with which preliminary ruling proceedings are initiated is the result of individual judicial discretion, which depends on a number of factors and cannot be influenced in any way by administrative means. The aim of this study is to provide an overview of the preliminary ruling procedure of the European Court of Justice, with particular regard to preliminary ruling procedures initiated by the Miskolc Regional Court.

Keywords: European Court of Justice, references for a preliminary ruling, Miskolc Regional Courts

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.2.22>

1. Bevezetés

Magyarország a 2003 április 16-án Athénban aláírt és 2004. május 1. napján hatályba lépett csatlakozási szerződéssel az Európai Unió tagjává vált.¹ A csatlakozást megelőzően a jogharmonizációs folyamatok már megkezdődtek annak érdekében, hogy Magyarország teljesíteni tudja az ún. koppenhágai kritériumokat. Az 1994. évi I. törvénnyel kihirdetett Európai Megállapodás (társulási megállapodás) értelmében ugyanis a gazdasági integráció egyik alapfeltétele a közösségi joghoz

* Elnök, Miskolci Törvényszék.

¹ Kecskés László: A csatlakozási szerződés aláírása Athénban 2003. április 16-án (EJ, 2003/3., 41-42.old.)
<https://szakkikadatbazis.hu/doc/4740410> Letöltve: 2024.07.07.

való jogközelítés volt.² Amikor Magyarország 2024. július 1. napjával ismét átvette az Európai Unió Tanácsának soros elnökségét, még inkább előtérbe került annak a kérdése, hogy a magyar igazságszolgáltatásra, a magyar bíróságokra nézve mit is jelent az, hogy hazánk az Európai Unió tagja, milyen lehetőségei, milyen kötelezettségei vannak a magyar bírónak az uniós jog alkalmazása és értelmezése során. Ezekre a kérdésekre jelen tanulmányban mindenekelőtt a civilisztikai ügyszakot érintően előterjesztett előzetes döntéshozatali eljárás, mint jogi eszköz tükrében keresem a választ.

2. Az európai integráció folyamata – „Egyesülve a sokféleségben”

Az európai integráció nem teljesen újkeletű gondolat a kontinensünkön, de tény, hogy a XX. század közepén bekövetkező társadalmi, gazdasági változások ismét felerősítették azt. Az első világháborút követően megfogalmazott javaslatok, a második világháború pusztítása, a francia-német konfliktus, az abból levont következtetések teremtettek alapot egy olyan Európa létrehozására, amelynek célja a békés egymás mellett élés és gazdasági együttműködés volt. A második világháború után a kettészakadó Európa nyugati felében az országok hamar felismerték azt, hogy az európai államok csak egy gazdasági, politikai egységben tudják felvenni a versenyt a kialakult kétpólusú világrendben.³

Ezen tanulmány kevés ahhoz, hogy részletesen bemutatást nyerjen az Európai Unió létrejöttének története. Jogi tanulmányainkból ismertek azonban azok a szerződések, melyekkel a vámuniót és a közös piacot megteremtették. Ugyanakkor a teljes folyamat bemutatása nélkül is fontos kiemelni, hogy hazánk, mint az 1980-as évek végén, a 90-es évek elején a közép-és kelet európai államokban végbemenő társadalmi, gazdasági és politikai változások eredményeként újjászülető világrendben, a szovjet befolyás alól felszabaduló államok többsége, a kilencvenes évek közepére jelezni tudta a belépési szándékát az Unióba.

Magyarországon ennek az egyik állomása volt, hogy az 1994. évi I. törvénnyel kihirdetésre került hazánk és az Európai Közösségek és azok tagállamai közötti társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás. Magyarország ezzel azt a határozott szándékát fejezte ki, hogy „teljes mértékben része kíván lenni az új Európa politikai, gazdasági és biztonsági rendszerének.”⁴

A csatlakozás előtt megindult jogharmonizációs folyamatok során Magyarországnak teljesítenie kellett azt a feltételrendszert, azokat a kritériumokat, amelyek ahhoz voltak szükségesek, hogy mint csatlakozási kérelmet benyújtó, majd tagjelölti állam az Európai Unió teljes jogú tagjává váljon.

Az Európai Tanács 1993-as koppenhágai ülésén elfogadott, majd az 1995-ös madridi ülésén megerősített kritériumok a következők voltak:

² 1994. évi I. törvény a Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai közötti társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás kihirdetéséről, 67. cikk

³ Horváth Zoltán: Kézikönyv az Európai Unióról, HVG-ORAC Kiadó Kft, Budapest 2007. 25-26. oldal

⁴ 1994. évi I. törvény preambuluma

- a demokráciát, a jogállam és az emberi jogok érvényesülését garantáló intézmények stabilitása, a kisebbségi jogok tiszteletben tartása és védelme;
- működő piacgazdaság és képesség az Unión belüli versenyviszonyokkal és piaci erőkkel való megbirkózásra;
- a tagsággal járó kötelezettségek teljesítésére – és ennek részeként az uniós jogot képező szabályok, standardok és szakpolitikák (a közösségi vívmányok) hatékony végrehajtására – való képesség, valamint a politikai, gazdasági és monetáris unió célkitűzéseinek vállalása.⁵

Mindemellett a bővítés kihívás elé állította a Közösséget is, mivel a tömeges csatlakozás pénzügyi, intézményi átalakítást is indokoltta tett. Ezen folyamatok eredménye volt az Amszterdami Szerződés (1999.), a Nizzai Szerződés (2000.), és az ún. Agenda 2000 költségvetési és reformcsomag.

A csatlakozási feltételeket teljesíteni tudó 10 tagjelölt állammal a több évig tartó csatlakozási tárgyalások 2002. december 13-án lezárultak Koppenhágában. Az Európai Parlament 2003. április 9-én jelentős többséggel megszavazta a 10 új tagállam csatlakozását támogató határozatát. Magyarországon az Alkotmány módosítását követően az állampolgárok 2003. április 12-én tartott ügyszavazáson ugyancsak az Európai Unió mellett döntöttek. Ezt követően 2003. április 16-án többek között a magyar küldöttség aláírta a csatlakozási szerződést Athénban.⁶

Magyarország a NATO tagság 1999-es vállalását követően, az Európai Unió ötödik bővítési folyamata⁷ keretében lezajlott csatlakozásával is kifejezte azt a szándékát, hogy az új Európához kíván csatlakozni.

3. Az Európai Unió Bírósága

A közösségi jog megszületésével egy, a nemzeti jogrendektől független jogrend jött létre. Valamennyi jogrendszernek, így a közösségi jognak is szüksége van hatékony bírói védelemre, a közösségi jog alkalmazása és betartása érdekében. Ezt a luxemburgi székhelyű Európai Unió Bírósága, mint a közösségek bírói szerve szolgáltatja elsődlegesen.⁸

Az Európai Szén-és Acélközösségről szóló szerződés 1952. július 23-án lépett hatályba.⁹ Az alapító tagállamok a vitás jogi kérdések megoldására már akkor létrehozták a Montánunio Bíróságát, amely a Római Szerződés aláírása, majd annak 1958. január 1-jén történő hatályba lépése után az Európai Közösség Bírósága lett.

⁵ Az EUR-Lex.eu weboldal cikke - Csatlakozási kritériumok (koppenhágai kritériumok) - <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html> - Letöltve: 2024.07.07.

⁶ Prof. Dr. Kecskés L.: i.m. (EJ, 2003/3., 41-42.old.)

⁷ A european-union.europa.eu weboldal cikke - Az EU bővítése - https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-enlargement_hu - Letöltve: 2024.07.07.

⁸ A témához lásd egyebek mellett Angyal Zoltán: *Az Európai Unió Bírósága*, In: EU-jog (szerk.: Osztvics András), ORAC Kiadó, Budapest, 2021, 147-168.o.

⁹ Az europarl.europa.eu weboldal cikke - Az első szerződések - <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/1/az-első-szerzodesek> - Letöltve: 2024.07.14.

Ezt követően a Lisszaboni Szerződés 2009. december 1-jei hatályba lépésével az Európai Közösségek Bírósága elnevezés Európai Unió Bíróságára módosult és ez a hivatalos megnevezés napjainkban is.

Az Európai Unió Bíróságára vonatkozó szabályokat az EUMSZ 251-281. cikke, valamint az Európai Unióról szóló szerződés 19. cikke tartalmazza. Az Európai Unió Bírósága a megalakulását követően számos intézményi átalakuláson ment keresztül, amelyet egyrészt a tagállamok számának emelkedése, illetve a hatáskörök alakulása befolyásolt. Jelenleg a Bíróságból, a Törvényszékből és különös hatáskörű törvényszékekből áll.¹⁰

A Bíróságot 27 bíró és 11 főtanácsnok alkotja, akiket egyaránt a tagállamok kormányai neveznek ki közös megegyezéssel, a megbízatásuk hat évre szól és újraválaszthatók. A főtanácsnokok a Bíróság munkáját segítik.¹¹

A Bíróság vagy teljes ülésben, vagy (tizenöt bíróból álló) nagytanácsban, vagy öt- illetve háromtagú tanácsban jár el.¹² Az első magyar, az uniós jog alkalmazásának csatlakozással összefüggő joghatásait firtató¹³ előzetes döntéshozatal iránti, a Szombathelyi Városi Bíróság bírāja által előterjesztett kérelmet (Ynos-ügy C-302/04.), annak komplexitására figyelemmel a Bíróság nagytanácsban bírálta el.¹⁴

Az Európai Unióról szóló szerződés 19. cikk (3) bekezdése szerint az Európai Unió Bírósága a Szerződésekkel összhangban

- a) dönt a tagállamok vagy az intézmények valamelyike, illetve valamely természetes vagy jogi személy által hozzá benyújtott keresetekkel elé terjesztett ügyekben;
- b) a nemzeti bíróságok kérelmére előzetes döntést hoz az uniós jog értelmezésére vagy az intézmények által elfogadott jogi aktusok érvényességére vonatkozó kérdésekről;
- c) dönt a Szerződésekben meghatározott egyéb esetekben.¹⁵

A Bíróság b) pont szerinti feladatának az eszköze az előzetes döntéshozatali eljárás.

Ezen túlmenően persze további keresettípusokat is lehet benyújtani a Bírósághoz, így a tagállami kötelezettségszegés megállapítására irányuló keresetet, a megsemmisítés iránti keresetet, az intézményi mulasztás megállapítása iránti keresetet, valamint fellebbezést.¹⁶

¹⁰ Az Európai Unió Hivatalos Lapja C 326 - Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. 19. cikk (1) bekezdés - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL> - Letöltve: 2024.07.14.

¹¹ A curia.europa.eu weboldal cikke – Bíróság - https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7024/hu/ Letöltve: 2024.07.07.

¹² U.o.

¹³ Az Európai Unió Jogának alkalmazása: az előzetes döntéshozatali eljárások kezdeményezésének tapasztalatai elnevezésű joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye, 2013. 32. oldal

¹⁴ Szabó Péter: Az Ynos Kft.-ügyben hozott luxemburgi bírósági ítélet előzményei és utóélete - az előterjesztő magyar bíró szemével (EJ, 2006/5., 31-36. o.) Letöltve: 2024.07.08.

¹⁵ Az eur-lex.europa.eu weboldal cikke – Az Európai Unió Hivatalos Lapja C 326 - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=OJ:C:2012:326:TOC> Letöltve: 2024.07.09.

¹⁶ A curia.europa.eu weboldal cikke – Bíróság - https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7024/hu/ Letöltve: 2024.07.07.

Az egyszerűsített eljárás, a gyorsított eljárás, a sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárás, valamint az ideiglenes intézkedés, mint különleges eljárás jelenik meg a Bíróság működésében.¹⁷

A Bíróság számos, az európai jogi tanulmányokból ismert jogeseten keresztül formálta a közösségi, az uniós jogot, amelyeket előzetes döntéshozatali eljárás keretében fogalmazott meg. Így például többek között a közösségi jog elsőbbségének elvét (Costa kontra ENEL ügy, Simmenthal ügy)¹⁸, vagy a közvetlen hatály elvét (Van Gend & Loss ügy)¹⁹ is ennek az eljárásnak a keretében mondta ki.

A jelenleg hatályos EUMSZ 267. cikke az alábbiak szerint határozza meg az előzetes döntéshozatali eljárás lényegét:

„Az Európai Unió Bírósága hatáskörrel rendelkezik előzetes döntés meghozatalára a következő kérdésekben:

- a) a Szerződése értelmezése;
- b) az uniós intézmények, szervek vagy hivatalok jogi aktusainak érvényessége és értelmezése.”²⁰

Az előzetes döntéshozatali eljárás lényege, célja tehát az, hogy a közösségi jogot minden tagállam egységesen értelmezze és alkalmazza. Amennyiben a nemzeti bíróság előtt folyamatban lévő eljárásban a tagállami jog és az alkalmazandó uniós jog összeütközik, és ennek alapján az uniós jog értelmezése merül fel, az adott tagállam bírósága az Európai Unió Bírósága előtt előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezhet. Kötelező előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményeznie a tagállami bíróságnak, amennyiben a határozatai ellen a nemzeti jog alapján jogorvoslati lehetőség nincs.²¹

A hazai jogban a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) 130.§-a rendelkezik az Európai Unió Bírósága előzetes döntéshozatali eljárásának kezdeményezéséről, míg ehhez kapcsolódóan a 126.§ (1) bekezdés a) pontja az ezen eljáráshoz kapcsolódó felfüggesztést határozza meg. Az eljárás kapcsán felmerülő ügyviteli szabályokról pedig a bíróságok egységes iratkezelési szabályzatáról szóló 17/2014. (XII. 30.) OBH utasítás 126-127.§-a rendelkezik.

Bíróként nemcsak a hazai, hanem az uniós jogot is alkalmazni kell az eljárások során. Az egységes jogértelmezés biztosítása a nemzeti jogban egyrészt a bíróságok hierarchizált rendszere, másrészt a Kúria iránymutató döntéseinek alkalmazása. Annak ellenére azonban, hogy a közösségi jog a nemzeti jogrendektől független – kvázi azok feletti jogrend, melyhez való jogközelítést a tagállamok mind vállalták –

¹⁷ Ehhez lásd Angyal Zoltán: *A gyorsított eljárás és a sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárás az ítélkezési gyakorlatban*, Miskolci Jogi Szemle, 2024. 3. szám, 40-60.o.

¹⁸ Horváth Zoltán: *Kézikönyv az Európai Unióról* HVG Orac Kiadó Kft., Budapest, 2007. 233. oldal

¹⁹ Horváth Z.: i.m. 234. oldal

²⁰ Az Európai Unió Hivatalos Lapja C 202 - Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. 267. cikk - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:202:FULL> Letöltve: 2024.07.06.

²¹ A jogiforum.hu weboldal cikke – Uniós jog a nemzeti bíróságok előtt – Amit az előzetes döntéshozatali eljárásról tudni érdemes! - Szerző: Papp-Nagy Zsolt - <https://www.jogiforum.hu/hir/2020/01/09/unios-jog-a-nemzeti-birosagok-elott-amit-az-elozetes-donteshozatali-eljarasrol-tudni-erdemes/> - Letöltve: 2024.07.06.

nem jelenthető ki az, hogy az Európai Unió Bírósága felette állna a hierarchiában a legfelsőbb magyar bírói fórumnak. +A többszintű bírósági rendszerben való gondolkodás a közösségi jog területén kizárt, mivel az Európai Unió felépítése nem feleltethető meg egy állam berendezkedésének. Az inkább az állami felségjogok korlátozott átruházásával alapított független államok szövetségének felel meg, ahol a tagállamokhoz hasonló többszintű bírósági rendszer kialakítása nem jöhet szóba.²²

Ebből adódóan az előzetes döntéshozatal együttműködést biztosít az Európai Unió Bírósága és a nemzeti bíróságok között, de eredményeként nem lesz az Európai Unió Bírósága a legfőbb kasszációs vagy revíziós fórum és nem teremt aláfölérendeltségi viszonyt a nemzeti bíróságok és az Európai Unió Bíróságai között.²³

A Bíróság kizárólag a hozzá intézett jogkérdés megválaszolására szorítkozik, ami alapján változatlanul a tagállam bíróságának kell a jogvitát érdemben eldöntenie.

Az előzetes döntéshozatali eljárás egyik fontos eredménye az egyének jogvédelmének a javítása is. Ezen azt kell érteni, hogy egy tagállami bíróság előtt folyó perben mindig egyéni jogsérelem orvoslása zajlik. Előállhat olyan helyzet, hogy egy adott nemzeti jogszabály ellentétesnek tűnik a közösségi jog szabályával, ilyenkor élhet a bíró az előzetes döntéshozatal eszközével. Azáltal, hogy az Európai Bíróság dönt a hozzá intézett kérdésben, hozzájárul ahhoz, hogy a jogvitában nyújtott egyéni bírói jogvédelem a közösségi jog szempontjából is egységesen valósuljon meg, ezáltal javuljon, erősödjön.²⁴

Az Európai Unió Bírósága számos anyaggal segíti a nemzeti bíróságokat abban, hogy miként és hogyan kell a Bírósághoz fordulni. Ajánlásaiban (2019/C 380/01) megfogalmazza a Bíróság az előzetes döntéshozatali eljárás alapvető jellemzőit, a nemzeti bíróságok által a Bíróság eljárásának kezdeményezése előtt figyelembe veendő körülményeket, továbbá gyakorlati útmutatót nyújt a nemzeti bíróságok részére az előzetes döntéshozatal iránti kérelmek formájára és tartalmára nézve.²⁵

A magyar bíróságok által benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelmek eredményeként hozott ítéletek közül több az uniós jog fejlődését is elősegítette, különösen a fogyasztóvédelem, a magánjog, a letelepedés szabadsága, a versenyjog területén. Ezeknek az ítéleteknek a jelentőségét fokozta az is, hogy azok több esetben kollégiumi véleményt [1/2009. (VI. 24.) PK-KK közös vélemény], jogegységi határozatot, avagy nemzeti jogalkotást eredményeztek (2009. évi LXVIII. törvény).

4. Az előzetes döntéshozatali eljárások a számok tükrében

A bíróságok szervezetről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (a továbbiakban: Bszi.) 119.§ k) pontja szerint a bírósági vezető évente egyszer

²² Osztvics András: Az előzetes döntéshozatali eljárás legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdései, Budapest, KJK-KERSZÖV 2005. 52. oldal

²³ U.o.

²⁴ Osztvics A.: i.m. 53. oldal

²⁵ Az Európai Unió Hivatalos Lapja - Ajánlások a nemzeti bíróságok figyelmébe az előzetes döntéshozatal iránti kérelmek előterjesztésére vonatkozóan (2019/C 380/01), 2019.11.08. 1. oldal

tájékoztatja az OBH elnökét, valamint az összbírói értekezletet és a bíróság más dolgozóit

- ka) a bíróság működéséről, ügyforgalmi és gazdálkodási helyzetéről,
- kb) a bíróság hatékony és időszerű működtetése érdekében a következő naptári évre kitűzött célokról és azok megvalósítását szolgáló igazgatási intézkedésekről,
- kc) a pályázatához csatolt pályaművében szereplő – az adott időszakra vonatkozó – tervek megvalósulásáról,
- kd) a megelőző naptári évben a kitűzött célok és intézkedések végrehajtásáról és eredményéről.

Nincs ez másként az Európai Unió Bírósága esetében sem. A Bíróság évente közzéteszi az elmúlt év legfontosabb statisztikai tendenciáit, mennyi ügy érkezett a Bíróságra, mennyi ügyet fejezett be, és mennyi ügy maradt folyamatban a Bíróságon december 31-én. Továbbá számot ad arról is, hogy mi volt a kereset tárgya, az egyes tagállamok mennyi keresetet terjesztettek elő.

A Kúria joggyakorlat-elemző csoportja által 2014. évben „Az Európai Unió jogának alkalmazása: az előzetes döntéshozatali eljárások kezdeményezésének tapasztalatai” címmel kiadott összefoglaló véleményben írtak szerint az, hogy egy nemzeti tagállam mennyire aktív az előzetes döntéshozatal iránti kérelem előterjesztése kapcsán, az számos tényezőtől függ. A számok alakulásában többek között szerepet játszik a tagállam nagysága, az igazságszolgáltatási rendszere, a jogi kultúra, továbbá az is, hogy a „bírói kar mennyire alkalmazza otthonosan az uniós jogot, egyáltalán milyen szintűek a bírák uniós jogi ismeretei, illetve milyen mértékben nyitottak az uniós jog iránt.”²⁶

1952-2023. közötti években az Európai Unió Bíróságához 26 475 db kérelem érkezett, amelyből 13 546 db előzetes döntéshozatal iránti kérelem volt.²⁷ Magyarország bíróságai a 2004. évi csatlakozásra figyelemmel 2023. december 31-ig bezárólag összesen 280 kérelmet terjesztettek elő.²⁸ Az elmúlt öt évet nézve 2019. évben 20 db, 2020. évben 18 db, 2021. évben 17 db, 2022. évben 20 db, míg 2023. évben 18 db kérelem érkezett az Európai Unió Bíróságához hazánk nemzeti bíróságaitól.²⁹

A Bíróság által kiadott éves jelentés szerint a 280 kérelemből 43-at a Kúria, 8-at a Fővárosi Ítéltábla, 5-öt a Szegedi Ítéltábla, míg 224-et egyéb bíróság terjesztett elő.³⁰

A tagállamok nemzeti bíróságai az előzetes döntéshozatal iránti kérelmek tárgyát illetően 2023. évben számos jogterületet érintettek. A leggyakoribb kereseti kérelemmel érintett területek a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén

²⁶ Az Európai Unió Jogának alkalmazása: az előzetes döntéshozatali eljárások kezdeményezésének tapasztalatai elnevezésű joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye, 2013. 25. oldal

²⁷ A curia.europa.eu weboldalon megjelent - Éves jelentés 2023 - A Bíróság igazságügyi statisztikái - 30. oldal
-https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2024-06/hu_ra_2023_cour_statistiques_web_30052024.pdf Letöltve: 2024.07.06.

²⁸ U.o. 32. oldal

²⁹ U.o. 11. oldal

³⁰ U.o. 34. oldal

alapuló térség (82 db), az adózás (53 db), a fogyasztóvédelem (52 db), a szállítás (40), a jogszabályok közelítése (39) voltak.³¹

A Bíróság számot adott arról is, hogy mennyi ügyet – többek között előzetes döntéshozatal iránti kérelmet - fejezett be adott évben. 2023. évben 532 kérelmet bírált el, amely az összes befejezés 67,94%-át teszi ki.³²

5. A Miskolci Törvényszék által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárások

Az előzetes döntéshozatali eljárás lehetővé teszi a tagállami bíróság számára, hogy az előtte folyamatban lévő jogvita keretében az uniós jog értelmezése vagy valamely uniós jogi aktus érvényessége kapcsán kérdést terjesszenek a Bíróság elé. Mint ahogy azt már említettem, a Bíróság nem dönti el a tagállami bíróság előtti jogvitát. A nemzeti bíróság feladata, hogy az ügyet a Bíróság határozata alapján bírálja el. E határozat azonban a tartalmilag hasonló kérdésben eljáró más nemzeti bíróságokat is köti. Számos jelentős uniós jogi elvet az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések alapján állapított meg a Bíróság.

Ilyen uniós jogi elv jelenik meg a Miskolci Törvényszéket is érintő két uniós ítéletben. Az egyik a tavalyi évben jelentős sajtóvisszhangot is kapott C-477/21. MÁV Start Zrt. ügyében 2023. március 2-án hozott ítélet, valamint a 2020. április 30-án a C-211/19., a Készenléti Rendőrség ügyében hozott ítélet.

Mindkét ítélet jelentősége a munkajog területén mutatkozik meg, figyelemmel arra, hogy a munkavállalók széles körét érintő munkaidő, pihenőidő alkalmazására keresi a válaszokat.

A munkaidő és a pihenőidő meghatározása az Európai Unió tagállamaiban nem egységes, és a még a magyar jogi szabályozás sem egyforma az egyes munkajogi viszonyok esetében. Az eltérő jogi szabályozás, vagy éppen a szabályozás hiánya azt vonja maga után, hogy a munkáltató és a munkavállaló között vita keletkezhet abban a kérdésben, hogy a munkavállaló esetében alkalmazott munkarend munkaidőnek minősül-e, és ha igen, milyen díjazás jár érte.

Mindkét tárgyalandó jogeset alapjául a munkaidő-szervezés egyes szempontjairól szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2003/88/EK irányelve szolgál (a továbbiakban: Munkaidő Irányelv).

Ahogy az Európai Bizottság által a Munkaidő Irányelv kapcsán kiadott értelmező közlemény bevezető rendelkezésében olvasható, a Munkaidő Irányelv az Európai Unió vívmányainak kulcsfontosságú eleme, Európa szociális modelljének egyik sarkkövévé vált. Az Irányelv személyhez fűződő jogokat állapít meg az Unió minden munkavállalója számára és ezáltal konkrétan kifejezésre juttatja az Európai Unió Alapjogi Chartájának 31. cikkét, amely az „elsődleges uniós jog” részének ismeri el, hogy minden munkavállalónak joga van „az egészséget, biztonságot és méltóságot tiszteletben tartó munkafeltételekhez” és egyúttal „a munkaidő felső határának

³¹ U.o. 9. oldal

³² U.o. 13. oldal

korlátozásához, a napi és heti pihenőidőhöz, valamint az éves fizetett szabadsághoz.”³³

A Munkaidő Irányelv ezért megállapítja a munkaidő-szervezés biztonsági és egészségvédelmi minimumkövetelményeit a napi pihenőidő, a szünetek, a heti pihenőidő, a heti munkaidő felső határa, az éves szabadság, valamint az éjszakai munka, a váltott műszakban végzett munka és a munkaritmus bizonyos szempontjai tekintetében.³⁴

Az Európai Unió Bírósága előtt indult előzetes döntéshozatali eljárások kapcsán kiemelendő, hogy időről időre visszatérő kérdéskör a munkavégzésre irányuló jogviszonyokban a munkaidő, pihenőidő tagállami és uniós szabályozása, valamint ezzel összefüggésben a Munkaidő Irányelv értelmezése. Jelentős számú, a gyakorlatot alakító ítélet született a témában, amelyekre többek között az alább vizsgált bírósági ítéletek is hivatkoznak (C-344/19.³⁵, C-55/18.³⁶, C-588/18.³⁷, C-147/17.³⁸ stb.). Találhatóan utalt a Bíróság a fejlődésére a C-344/19. számú ítélet 58. pontjában miszerint „A Bíróság ugyanis annak érdekében, hogy a munka és a pihenés fogalmait illetően szilárd értelmezési kereteket alakítson ki, az ügyelettel kapcsolatos ítéleteiben következetes fejlődési útvonalat járt be a munkavállalók által az adott helyzetben eltöltött idő egyik vagy másik fogalomba történő besorolása szempontjából.” De nézzük is, hogy miről van szó.

A C-477/21. számú ügyben³⁹ a MÁV Start Zrt. alkalmazásában álló mozdonyvezető (15. pont) a Miskolci Törvényszék előtt támadta a munkáltató azon döntését, hogy nem adja ki számára az őt megillető legalább tizenegy óra egybefüggő napi pihenőidőt, amennyiben e pihenőidőre a heti pihenőidőt vagy a szabadságot közvetlenül megelőzően vagy közvetlenül azt követően kerülne sor. Az alperes állítása szerint az ügyben alkalmazandó kollektív szerződés az irányelv által megkövetelt minimális – 24 órás – heti pihenőidőt jelentősen meghaladó – legalább 42 órás pihenőidőt ír elő, ezért a munkavállalót hátrány nem éri.

A munkavégzésre irányuló jogviszonyra a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (7-9. pont), valamint a vasúti közlekedésről szóló 2005. évi CLXXXIII. törvény (10-11.pont) rendelkezései voltak az irányadók.

A mozdonyvezető kizárólag Magyarországon végezte a munkáját (15. pont), a kollektív szerződés hatálya alatt állt (16. pont), havi munkaidőkeretben foglalkoztatták, amely nem heti pihenőnapokat, hanem a munkáltató által a heti referencia-időszak alapján biztosított heti pihenőidőt tartalmaz (16. pont).

A kollektív szerződésnek megfelelően a MÁV START két munkavégzési időszak között tizenkét órás lakóhelyi napi pihenőidőt biztosított a felperes részére, amelyhez kétszer harminc perc utazási normaidő társult (17. pont).

³³ A Bizottság közleménye – Értelmező közlemény a munkaidő-szervezés egyes szempontjairól szóló 2003/88/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvről C 109, 66. évfolyam, 2023. március 24. – Bevezetés

³⁴ U.o.

³⁵ A bíróság C-344/19. sz. ügyben 2021. március 9-én meghozott ítélete (ECLI:EU:C:2021:182)

³⁶ A bíróság C-55/18. sz. ügyben 2019. május 14-én meghozott ítélete (ECLI:EU:C:2019:402)

³⁷ A bíróság C-588/18. sz. ügyben 2020. június 4-én meghozott ítélete (ECLI:EU:C:2020:420)

³⁸ A bíróság C-147/17. sz. ügyben 2018. november 20-án meghozott ítélete (ECLI:EU:C:2018:926)

³⁹ A bíróság C-477/21. sz. ügyben 2023. március 2-án meghozott ítélete (ECLI:EU:C:2023:140)

Egyébiránt a MÁV START hetente egyszer legalább negyvennyolc óra egybefüggő heti pihenőidőt biztosított a számára. Amennyiben egy adott héten ilyen pihenőidő biztosítása nem volt lehetséges, a MÁV START legalább negyvenkét órás megszakítás nélküli pihenőidőt biztosított felperes részére úgy, hogy a havi munkaidőkeret átlagában legalább negyvennyolc óra heti pihenőidőben részesítette (18. pont).

Mindemellett, amikor e heti pihenőidőt felperes számára kiadták, valamint amikor szabadságot vett igénybe, sem napi pihenőidőt, sem utazási normaidőt nem biztosítottak részére (19. pont).

A kérdést előterjesztő bíróság kiemelte, hogy a Munkaidő Irányelv és az Mt-ből eredő felhatalmazások alapján a kollektív szerződés a munkavállalók számára kedvező módon eltér a pihenőidőre és a heti pihenőidőre vonatkozó szabályoktól (22. pont), a napi pihenőidő ugyanis tizenkét óra (23. pont).

Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem a Munkaidő Irányelv 3. és 5. cikkének az Európai Unió Alapjogi Chartája 31. cikkének (2) bekezdésével összefüggésben történő értelmezésére vonatkozott (1. pont).

Az előzetes döntéshozatal iránti kérelmet előterjesztő bíróság öt kérdést tett fel. E kérdések érintették a napi és a heti pihenőidő egymáshoz való viszonyát, a napi pihenőidő kiadására vonatkozó szabályokat, a kiadás módját.

A Bíróság az ítéletében kifejtette, hogy a napi pihenőidő lehetővé teszi a munkavállaló részére, hogy a munkával töltött időt közvetlenül követő időszakra eltávolodhasson a munkakörnyezetétől (38. pont). A heti pihenőidő azt teszi lehetővé a munkavállaló számára, hogy minden hétnapos időszakon belül kipihenhesse magát (38. pont), vagyis biztosítani kell mindkét jog tényleges gyakorlását a munkavállaló számára (39. pont).

A Bíróság megállapította, hogy a napi pihenőidő nem képezi a heti pihenőidő részét, hanem ahhoz hozzáadódik (1). Továbbá amennyiben valamely nemzeti szabályozás harmincöt óra egybefüggő időtartamot meghaladó heti pihenőidőt ír elő, a munkavállaló számára ezen időtartamon felül a napi pihenőidőt is ki kell adni (2) még akkor is, ha a napi pihenőidő közvetlenül megelőzi a heti pihenőidőt. Végezetül kimondta a Bíróság, hogy amikor a munkavállaló számára heti pihenőidőt adnak ki, e munkavállaló jogosult arra is, hogy az említett heti pihenőidőt megelőzően napi pihenőidőben részesüljön (3).

Az előző jogesethez képest speciális a C-211/19. sz., a Készenléti Rendőrség ügyében⁴⁰ hozott bírósági döntés.⁴¹ A felperes hivatásos szolgálati jogviszonyban állt a Készenléti Rendőrségnél 2011. január 1. napjától. A felperes a Készenléti Rendőrség miskolci Határvadász Bevetési Csoportjába került beosztásra (13. pont). 2015. július 5. napjától 2017. április 25. napjáig készségben, a migrációs válsághelyzethez kapcsolódó határmenti feladatellátásban vett részt. Ezen időszak alatt a feladatellátásra nem az általános miskolci szolgálati helyén, hanem a déli határszakaszon, Csongrád megyében került sor (14. pont).

⁴⁰ A bíróság C-211/19. sz. ügyben 2020. április 30-án meghozott ítélete (ECLI:EU:C:2020:344)

⁴¹ A tényállás megállapítva a Kúria Jpe.II.60.020/2022/7. számú határozata és a C-211/19. sz. ítélete alapján

Az említett időszakban felperes munkáltatója a határ menti feladatellátás keretében egyrészt túlszolgálatot, másrészt a rendes szolgálatteljesítési időn felüli készenlétet rendelt el, és a felperesnek mindkettőt csapatszolgálat keretében kellett teljesítenie (15. pont).

Az alperes által elrendelt készenléti szolgálti idő alatt a felperes rendelkezésre állt és előjárója parancsát várta arra vonatkozóan, hogy milyen időpontban kell menetkész állapotba helyeznie magát és az államhatárnál kijelölt szolgálati helyen szolgálatot teljesítenie. A felperes a két szolgálatteljesítés között a pihenő idejében sem távozhatott el a rendelkezésre állás helyéül kijelölt szakközépiskolából.

Az említett munkáltató a készenléttel érintett időt pihenőidőként kezelte. A felperes ezzel szemben úgy vélte, hogy ebben az időszakban valójában a rendes napi szolgálati időn kívüli készenléti szolgálatot teljesített, amelyet „munkaidőnek” kellett volna minősíteni, amely tekintetében nem készenléti pótlékban, hanem túlszolgálati díjban kellett volna részesülnie (16.pont).

A jogviszonyra a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény, a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény, a Rendőrség szereiről és a Rendőrség szerveinek feladat-és hatásköréről szóló 329/2007. (XII. 13.) Korm.rendelet, valamint a Magyar Köztársaság Rendőrségének Csapatszolgálati Szabályzata kiadásáról szóló 11/1998. (IV. 23.) ORFK utasítás rendelkezései voltak az irányadók (7-12. pont).

Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem a munkavállalók munkahelyi biztonságának és egészségvédelmének javítását ösztönző intézkedések bevezetéséről szóló, 1989. június 12-ei 89/391/EGK tanácsi irányelv 2. cikke (2) bekezdésének, valamint a Munkaidő Irányelv 1 cikk (3) bekezdésének és a 2. cikke 1. és 2. pontjának értelmezésére vonatkozott (1. pont).

A Miskolci Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság az együttesen vizsgálendő két kérdésével lényegét tekintve arra várt választ, hogy a Munkaidő Irányelv 1. cikkének (3) bekezdését helyesen úgy kell-e értelmezni, hogy ezen irányelv 2. cikkének 1. és 2. pontját alkalmazni kell a rendvédelmi szervek azon tagjaira is, akik valamely tagállam külső határain határőrizeti feladatokat látnak el harmadik országok állampolgárainak az említett határokon való beáramlása esetén (27. pont).

A felperes részére a munkáltató a készenlét idejére készenléti pótlékot fizetett, azonban a felperes erre az időre túlszolgálati díjazásra tartott igényt és a két összeg különbözete miatt indított pert.

A Bíróság döntése végül az volt, hogy a Munkaidő Irányelv 1.cikkének (3) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy igen, ezen irányelv 2. cikkének 1. és 2. pontját alkalmazni kell a rendvédelmi szervek azon tagjaira is, akik valamely tagállam külső határain határőrizeti feladatokat látnak el harmadik országok állampolgárainak az említett határokon való beáramlása esetén, kivéve ha a releváns körülmények összességére tekintettel az ellátott feladatok olyan kivételes események keretében teljesítetteknek bizonyulnak, amelyek súlyossága és mértéke az élet, az egészség, valamint a közösség biztonságának védelméhez nélkülözhetetlen intézkedések meghozatalát teszi szükségessé, és e feladatok megfelelő teljesítését veszélyeztetné az, ha az említett irányelv által előírt összes szabályt be kellene tartani. Ennek a vizsgálatában azonban már a kérdést előterjesztő bíróság feladata.

Az elsőfokon eljáró Miskolci Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 101.K.700.256/2021/7. számú ítéletében a kereseti kérelemben foglaltak szerint kötelezte az alperest az illetmény-különbözet megfizetésére, amely ítéletet a Kúria helyben hagyott. Ezt követően az alperes jogegységi panaszt (Jpe.II.60.020/2022/7.) terjesztett elő a Kúrián, amelyet a Kúria alaptalannak talált.

Magyarország csatlakozása óta 2023. december 31. napjáig 280 esetben indítottak előzetes döntéshozatal iránti kérelmet a magyar bíróságok. 2024. évben ez a szám – a bíróságok központi intranetes felületére feltöltött kérelmek száma alapján – további tízzel növekedett. El lehet merengeni azon, hogy ez a szám megfelelő-e.

Amit elsődleges tényként figyelembe kell venni az az, hogy a nemzeti bíróságok munkáját a fent említett ajánlások mellett segíti, támogatja az Országos Bírósági Hivatal által működtetett Európai Jogi Szaktanácsadó Hálózat is. A bírák uniós joghoz való hozzáférése, az abban való jártasság és a Bírósághoz fordulás eljárásjogi segítségének rendszere tehát kiépített.

Ugyanakkor tény, hogy – bár az egységes jogalkalmazás és a jogbiztonság létkérdés, de – a peres feleknek nem mindig az az elsődleges célja, hogy pont az ő ügyükben szerezzenek be a bíróságok jogegységesítő iránymutatást. Nagyon kényes az egyensúly az előzetes döntéshozatal célja, és az egyéni emberi célok között, ahol elsődleges szempont a jogvita minél rövidebb időn belüli eldöntése.⁴²

Nem szabad elfeledkezni arról, hogy az Alaptörvény XXVIII. cikkének (1) bekezdése mindössze annyit mond: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.”

Vagyis az Alaptörvény által deklarált legfontosabb cél, amit minden bírónak szem előtt kell tartania, az a jogvita ésszerű időn belüli elbírálása, a hatályos anyagi és eljárásjogi szabályok alkalmazásával. Ennyi, és nem több. Még akkor sem, ha közösségi bíróként nemcsak a nemzeti jogot, de a közösségi jogot is alkalmazni kell.⁴³

Ebből a szempontból viszont fontos tény az is, hogy az Európai Unió Bíróságának 2023. évre vonatkozó éves jelentésében foglaltak szerint 2019. évben 15,5 hónap, 2020. évben 15,9 hónap, 2021. évben 16,7 hónap, 2022. évben 17,3 hónap, míg 2023. évben 16,8 hónap volt az előzetes döntéshozatal iránti kérelmek elbírálásának átlagos időtartama.⁴⁴

További gondolkodásra serkentő tény az is, hogy a jogalkotó az igazságszolgáltatási tevékenység hatékonyságának ösztönzése, a jogkeresők tisztességes és ésszerű határidőn belül befejeződő eljáráshoz fűződő jogának kiteljesítése céljából, valamint a bírósági polgári peres eljárások elhúzódásával

⁴² Osztovics András: Az előzetes döntéshozatali eljárás legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdései, Budapest, KJK-KERSZÖV 2005., 54. oldal

⁴³ U.o.

⁴⁴ A [curia.europa.eu](https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2024-06/hu_ra_2023_cour_statistiques_web_30052024.pdf) weboldalon megjelent - Éves jelentés 2023 - A Bíróság igazságügyi statisztikái - 22. oldal - https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2024-06/hu_ra_2023_cour_statistiques_web_30052024.pdf Letöltve: 2024.07.06.

szembeni hatékony jogorvoslat megteremtése érdekében a polgári peres eljárás elhúzódásával kapcsolatos vagyoni elégtétel érvényesítéséről szóló 2021. évi XCIV. törvényt (továbbiakban: Pev.tv.) bocsátott ki.

Azt már csak érintőlegesen jelzem, hogy a Pev.tv. szerinti észszerű időtartam napjaiba a mai napig beleszámít az előzetes döntéshozatal céljából történő felfüggesztés időtartama is.

6. Összegzés

Ahogy a fenti jogesetekből is látható az Európai Unió Bírósága az előzetes döntéshozatali kérelmek kapcsán is sok jelentős ítélettel segíti az európai integráció erősödését. Az előzetes döntéshozatali eljárások indításának gyakorisága számos tényezőtől függő egyedi bírói mérlegelés eredménye, amit igazgatási eszközzel befolyásolni semmilyen módon nem lehet. Az a megfontolt döntés, hogy egy bírósághoz fordul-e vagy sem egy adott ügyben, az a bíróság függetlenség szervezeti része és mint ilyen minden vitatáson felül kell, hogy álljon.

Irodalomjegyzék

- Kecskés László: *A csatlakozási szerződés aláírása Athénban 2003. április 16-án* (EJ, 2003/3., 41-42.old.) <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/4740410> Letöltve: 2024.07.07.
 - Horváth Zoltán: *Kézikönyv az Európai Unióról*, HVG-ORAC Kiadó Kft, Budapest 2007.
 - Szabó Péter: *Az Ynos Kft.-ügyben hozott luxemburgi bírósági ítélet előzményei és utóélete - az előterjesztő magyar bíróság szemével* (EJ, 2006/5., 31-36. o.) Letöltve: 2024.07.08.
 - Osztovics András: *Az előzetes döntéshozatali eljárás legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdései*, Budapest, KJK-KERSZÖV 2005
 - Angyal Zoltán: *A gyorsított eljárás és a sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárás az ítélkezési gyakorlatban*, Miskolci Jogi Szemle, 2024. 3. szám, 40-60.o. <https://doi.org/10.32980/MJSz.2024.3.40>
 - Angyal Zoltán: *Az Európai Unió Bírósága*, In: EU-jog (szerk.: Osztovics András), ORAC Kiadó, Budapest, 2021, 147-168.o.
-

Az Európai Bíróság Paks II. ítélete

Angyal Zoltán*

Az Európai Bíróság Ausztria fellebbezése alapján eljárva hatályon kívül helyezte az Európai Unió Törvényszéke által hozott ítéletet, továbbá megsemmisítette az Európai Bizottság azon határozatát, amely jóváhagyta a Magyarország által a Paksi Atomerőmű telephelyén két új atomreaktor fejlesztéséhez nyújtott támogatást. A Bíróság szerint mivel a két reaktor megépítése részét képezi a támogatás tárgyának, az építési szerződés valamely orosz vállalkozás részére történő közvetlen odaítélése pedig megbonthatatlanul kapcsolódik e tárgyhoz, a Bizottságnak meg kellett volna vizsgálnia, hogy ez a nyilvános pályázati eljárás nélküli közvetlen odaítélés megfelel-e az uniós közbeszerzési szabályoknak.

Kulcsszavak: fellebbezés, megsemmisítés iránti kereset, Európai Bíróság, állami támogatások, a támogatásnak az állami támogatások jogán kívüli uniós joggal való összhangja, kötelezettségsgzés megállapítása iránti eljárás párhuzamos lefolytatása, indokolási kötelezettség

The European Court of Justice's Paks II judgement

The Court of Justice set aside, following an appeal lodged by Austria, the judgment delivered by the General Court of the European Union in a case, and annulled the decision of the European Commission approving aid from Hungary for the development of two new nuclear reactors at the Paks nuclear power station site. Since the construction of the two reactors forms part of the object of the aid and the direct award of the construction contract to a Russian undertaking is inextricably linked to that object, the Commission should have ascertained whether that direct award, made without a public tender procedure, complies with EU public procurement rules.

Keywords: appeal, action for annulment, European Court of Justice, state aid, compliance of the aid with EU law other than State aid law, parallel conduct of infringement proceedings, obligation to state reasons

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.2.35>

1. Bevezetés

Az Európai Bíróság (a továbbiakban: Bíróság) a 2025. szeptember 11-én kihirdetett, fellebbezési eljárásban hozott ítéletében¹ Ausztria fellebbezése

* Habilitált egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Európai jogi és Nemzetközi Magánjogi Intézeti Tanszék.

¹ A Bíróság 2025. szeptember 11-i ítélete, C-59/23. sz. ügy, ECLI:EU:C:2025:686

alapján eljárva hatályon kívül helyezte az Európai Unió Törvényszéke (a továbbiakban: Törvényszék) által ebben az ügyben hozott ítéletet, továbbá megsemmisítette az Európai Bizottság (a továbbiakban: Bizottság) azon határozatát, amely jóváhagyta a Magyarország által a Paksi Atomerőmű telephelyén két új nukleáris reaktor fejlesztéséhez nyújtott támogatást. A határozat értelmében Bizottság nem elégedhetett volna meg annak vizsgálatával, hogy a szóban forgó támogatás megfelel-e az állami támogatásokra vonatkozó uniós szabályozásnak, hanem azt is meg kellett volna vizsgálnia, hogy a két új reaktor megépítésére irányuló szerződés közvetlen odaítélése összhangban volt-e az uniós közbeszerzési szabályozással. Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa, ismertesse és értékelje a jogvita előzményeit, jogi hátterét, a Törvényszék ítéletét, valamint a Bíróság döntéséhez vezető jogi érveket, közte a főtanácsnoki indítvány egyes megállapításait.²

2. Az ügy jogi háttere

2.1. Az EUMSZ 107. és 108. cikkei. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) állami támogatásokra vonatkozó alapszabálya, hogy *„ha a Szerződések másként nem rendelkeznek, a belső piaccal összeegyeztethetetlen a tagállamok által vagy állami forrásból bármilyen formában nyújtott olyan támogatás, amely bizonyos vállalkozásoknak vagy bizonyos áruk termelésének előnyben részesítése által torzítja a versenyt, vagy azzal fenyeget, amennyiben ez érinti a tagállamok közötti kereskedelmet.”*³ A belső piaccal – egyebek mellett – összeegyeztethetőnek tekinthető az olyan egyes gazdasági tevékenységek vagy gazdasági területek fejlődését előmozdító támogatás, amelyik nem befolyásolja hátrányosan a kereskedelmi feltételeket a közös érdekekkel ellentétes mértékben.⁴ A Bizottság kizárólagos hatásköre, hogy a tagállamokkal együttműködve folyamatosan vizsgálja a tagállamokban működő támogatási programokat. Amennyiben a Bizottság azt állapítja meg, hogy egy tagállam által vagy állami forrásból származó támogatás nem egyeztethető össze a belső piaccal vagy azt visszaélészerűen használják fel, akkor az érintett állam köteles a Bizottság által kitűzött határidőn belül a támogatást megszüntetni vagy módosítani.⁵ Az uniós jog az eljárás során egy speciális kikényszerítési eljárásra is lehetőséget ad.⁶ Amennyiben az érintett állam a kitűzött határidőn belül nem tesz eleget a határozatnak, akkor a Bizottság vagy bármely érdekelt állam közvetlenül az Európai Unió Bíróságához fordulhat, azaz nem csak a „klasszikus”, EUMSZ 258. cikk szerinti kötelezettségszegési eljárás⁷ kezdeményezésére van lehetőség.

2.2. A 2004/17/EK irányelv. A vízügyi, energiaipari, közlekedési és postai

² Laila Medina főtanácsnok 2025. február 27-i indítványa a C-59/23. ügyben, ECLI:EU:C:2025:125

³ EUMSZ 107.cikk

⁴ EUMSZ 107. cikk (3) bekezdés c) pont

⁵ EUMSZ 108. cikk (2) bekezdés

⁶ EUMSZ 108. cikk (2) bekezdés

⁷ EUMSZ 258. és 259. cikk

ágazatban működő ajánlatkérők beszerzési eljárásainak összehangolásáról szóló korábbi irányelvnek⁸ az ügyben releváns szakasza szerint az ajánlatkérő egyebek mellett akkor alkalmazhat előzetes pályázati felhívás nélkül szerződés-odaítélési eljárást, ha műszaki vagy művészeti, illetve a kizárólagos jogok védelmével kapcsolatos okokból a szerződést csak egy meghatározott gazdasági szereplő teljesítheti.⁹ Az irányelv 2016. április 18-ig volt hatályban.

2.3. A 2014/25/EU irányelv. A korábbi irányelvet felváltó új uniós jogszabályt 2014-ben fogadták el.¹⁰ Ennek értelmében a közszolgáltató ajánlatkérők felhívás nélküli tárgyalásos eljárást – egyebek mellett – akkor alkalmazhatnak ha az építési beruházást, árubeszerzést vagy szolgáltatásnyújtást csak egy konkrét gazdasági szereplő képes teljesíteni a következő okok valamelyike miatt:

- a közbeszerzés célja egyedülálló művészeti alkotás vagy művészi előadás létrehozása vagy megvásárlása;
- technikai okok miatt nem alakult ki verseny;
- kizárólagos jogok, többek között a szellemi tulajdon-jogok védelme.

A második és harmadik bekezdésben foglalt kivételek továbbá kizárólag akkor alkalmazandók, ha nem létezik észszerű alternatíva vagy helyettesítési lehetőség, és a verseny hiánya nem annak a következménye, hogy mesterségesen leszűkítették a közbeszerzés paramétereit.¹¹ Az irányelv átültetési határideje 2016. április 18. volt.

2.4. A Bizottság 2017/2112 határozata. A Bizottság 2017. márciusában hozta meg a jogvita tárgyát képező határozatát.¹² A döntés szerint a Magyarország által végrehajtani tervezett intézkedés, amelynek célja két új atomreaktor fejlesztésének pénzügyi támogatása, amelyet teljes mértékben a magyar állam finanszíroz az MVM Paks II. Atomerőmű Fejlesztő Zrt. („Paks II”) javára, amely az új atomreaktorok tulajdonosa és üzemeltetője lesz, állami támogatásnak minősül, ugyanakkor bizonyos – a határozatban részletezett – feltételek teljesülése esetén összeegyeztethető a belső piaccal.¹³ E feltételek ismertetése itt most szükségtelen, mert ezek nem befolyásolták a későbbi bírósági eljárások kimenetelét.

3. A jogvita előzményei

Az Oroszországi Föderáció és Magyarország 2014. január 14-én kötötte meg a

⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2004/17/EK irányelve (2004. március 31.) a vízügyi, energiaipari, közlekedési és postai ágazatban működő ajánlatkérők beszerzési eljárásainak összehangolásáról (HL L 134., 2004.4.30., 1–113. o.)

⁹ Lásd az irányelv 40. cikk (3) bekezdés c) pontját

¹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/25/EU irányelve (2014. február 26.) a vízügyi, energiaipari, közlekedési és postai szolgáltatási ágazatban működő ajánlatkérők beszerzéseiről és a 2004/17/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (HL L 94., 2014.3.28., 243–374. o.)

¹¹ Lásd az irányelv 50. cikkét.

¹² A Bizottság (EU) 2017/2112 határozata (2017. március 6.) az SA.38454 – 2015/C (korábbi 2015/N) számú intézkedésről/támogatási programról/állami támogatásról, amelyet Magyarország a Paks II. atomerőműben két új atomreaktor fejlesztésének támogatása céljából tervez megvalósítani (HL L 317., 2017.12.1., 45–118. o.)

¹³ Lásd a határozat 1-3. cikkét.

nukleáris energia békés célú felhasználása terén folytatandó együttműködésről szóló kormányközi egyezményt (a továbbiakban: kormányközi egyezmény). Ennek értelmében a két állam kötelezettséget vállalt arra, hogy nukleáris program keretében együttműködik a Paksi Atomerőmű teljesítményének fenntartása és fejlesztése érdekében. Az egyezmény alapján az Oroszországi Föderációnak és Magyarországnak egyaránt ki kellett jelölnie egy, a szükséges tapasztalatokkal rendelkező, állami irányítás alatt álló szervezetet, amely pénzügyi és technikai szempontból is felel azért, hogy vállalkozóként vagy tulajdonosként teljesítse többek között a két új atomreaktor tervezésével, megépítésével és üzembe helyezésével kapcsolatos kötelezettségeit. Az Oroszországi Föderáció a Nizhny Novgorod Engineering Company Atomenergoproekt (a továbbiakban: JSC NIAEP) részvénytársaságot jelölte ki a két új atomreaktor megépítésére, Magyarország pedig a Paks II társaságot jelölte ki azok tulajdonosaként és üzemeltetőjeként. E célból a JSC NIAEP és a Paks II társaság 2014. december 9-én megállapodást írt alá az említett reaktorok tervezésére, megvásárlására és megépítésére vonatkozó szerződésről.

A kormányközi egyezményben az Oroszországi Föderáció kötelezettséget vállalt arra, hogy Magyarországnak állami kölcsönt nyújt a két új atomreaktor fejlesztésének finanszírozása céljából. E kölcsönt a finanszírozásról szóló, 2014. március 28-i kormányközi egyezmény szabályozta, és lehetővé tette 10 milliárd euró összegű hitelkeret biztosítását, amelynek felhasználása kizárólag e két új reaktor tervezésére, megépítésére és üzembe állítására korlátozódik. Magyarország kötelezettséget vállalt arra, hogy saját költségvetéséből további 2,5 milliárd eurót biztosít az említett reaktorokkal kapcsolatos beruházások finanszírozására. Azokat a forrásokat, amelyek ugyanezen reaktorok vételárának kifizetéséhez szükségesek, Magyarországnak nem kellett átutalnia a Paks II társaság számláira.

2015. május 22-én Magyarország olyan intézkedést jelentett be¹⁴ az Európai Bizottságnak, amely arra irányult, hogy a Paksi Atomerőmű telephelyén pénzügyi hozzájárulást nyújtson két új atomreaktor – az úgynevezett „Paks II”, vagyis az erőmű 5. és 6. blokkja (a továbbiakban: két új atomreaktor) – fejlesztéséhez, azon a négy atomreaktoron felül, amelyek már itt működtek. A bejelentett intézkedés kedvezményezettje a Paks II társaság volt, amelyben a Magyar Állam 100%-os többségi részesedéssel rendelkezett, és amellyel kapcsolatban úgy tervezték, hogy a két új atomreaktor tulajdonosa és üzemeltetője lesz.

Az EUMSZ 108. cikk szerinti hivatalos vizsgálati eljárás végén elfogadott határozatában a Bizottság megállapította, hogy a bejelentett intézkedés az EUMSZ 107. cikk (1) bekezdése értelmében vett állami támogatásnak minősül, amely meghatározott feltételek mellett az összeegyeztethető a belső piaccal. Ami a két új atomreaktor megépítésének a JSC NIAEP részére történő közvetlen odaítélését illeti, a Bizottság úgy ítélte meg, hogy az nem eredményezhette a verseny és a kereskedelem további torzulását az érintett piacon, vagyis a villamos energia piacán, továbbá hogy ennél fogva a Bizottság az alkalmazandó ítélkezési gyakorlatra tekintettel nem volt köteles ellenőrizni, hogy ez az odaítélés megfelelt-e az uniós

¹⁴ C (2017) 1486. szám

közbeszerzési szabályozásnak. A Bizottság a határozatban rögzítette azt is, hogy utóbbi tekintetben az EUMSZ 258. cikk alapján külön eljárást folytatott le, amelynek keretében megvizsgálta, hogy Magyarország tiszteletben tartotta-e a közbeszerzésekre vonatkozó uniós szabályozást, ez az eljárás azonban nem vezetett e szabályozás tagállam általi megsértésének megállapításához.

4. A Törvényszék előtti eljárás jogalapjai és a megtámadott ítélet

Ausztria 2018 februárjában keresetet nyújtott be a Törvényszékhez a vitatott határozat megsemmisítése iránt. Keresetében a tagállam összesen tíz jogalapra hivatkozott.

- Az első jogalap szerint a Paksi Atomerőmű két új reaktorának megépítésével kapcsolatos munkák odaítélése tárgyában közbeszerzési eljárást kellett volna indítani.
- A második jogalap az EUMSZ 107. cikk (3) bekezdése c) pontjának téves alkalmazásán alapult, amennyiben a két új reaktor megépítése és üzembe helyezése nem közös érdeket szolgáló célkitűzés megvalósítására irányul.
- A harmadik jogalap az EUMSZ 107. cikk (3) bekezdése c) pontjának téves alkalmazásán alapult, amely egyrészt abban nyilvánult meg, hogy tévesen határozták meg a „gazdasági tevékenységek” fogalmát, másrészt pedig tévesen feltételezték piaci hiányosságot.
- A negyedik jogalap annak bizonyítására irányult, hogy az intézkedés aránytalan.
- Az ötödik jogalap értelmében a szóban forgó intézkedés olyan aránytalan versenytorzulásokat és olyan egyenlőtlen bánásmódot idéz elő, amelyek összeegyeztethetetlenek a belső piaccal.
- A hatodik jogalapban lényege, hogy a szóban forgó intézkedés „nehéz helyzetben lévő projektbe” történő beruházásnak minősül, ami szintén aránytalan mértékben torzítja a versenyt, mivel nem tartották tiszteletben a nehéz helyzetben lévő, nem pénzügyi vállalkozásoknak nyújtott megmentési és szerkezetátalakítási állami támogatásról szóló irányzatot.
- A hetedik jogalap azon alapult, hogy megerősödik a villamos energia piacán fennálló erőfölény, vagy ilyen erőfölény jön létre.
- A nyolcadik jogalap a magyar nagykereskedelmi villamosenergia-piac likviditási kockázatán alapult.
- A kilencedik jogalap a támogatás nem megfelelő meghatározásán alapult.
- A tizedik jogalap a Bizottság indokolási kötelezettségének megsértésén alapult.

A jogalapok közül érdemes röviden kitérni az első, a közbeszerzés hiányára alapított jogalapra, különös tekintettel arra, hogy a fellebbezési eljárásban később ez lett az egyik kulcskérdés.

Ennek lényege abban foglalható össze, hogy Ausztria szerint a megtámadott határozat azért jogellenes, mivel nem indítottak és folytattak le közbeszerzési eljárást az új atomreaktoroknak a Paks II társaság javára történő megépítése érdekében. A

felperes tagállam szerint a tény, hogy a JSC NIAEP-et¹⁵ közbeszerzési eljárás nélkül, közvetlenül bízták meg a két új reaktor fejlesztésével és megépítésével, sérti a közbeszerzésekről szóló 2014/24/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvet,¹⁶ valamint a 2014/25/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvet is. Ausztria szerint ezért a megtámadott határozat semmis a közbeszerzési jog azon alapvető rendelkezéseinek megsértése miatt, amelyek tiszteletben tartása elválaszthatatlan a támogatás céljától. A jogalapot alátámasztó további indokok az alábbiakban foglalhatók össze:

- Az EUMSZ általános rendszere szerint a támogatási eljárás soha nem vezethet az EUMSZ konkrét rendelkezéseivel ellentétes eredményre.
- Ha a támogatás azon részletszabályai, amelyek elválaszthatatlanok e támogatás tárgyától és céljától, ellentétesek az uniós joggal, az nyilvánvalóan kihat e támogatás belső piaccal való összeegyeztethetőségére.
- Az a tény, hogy az új reaktorok fejlesztésével a JSC NIAEP-et bízták meg, Ausztria szerint a támogatás olyan részletszabályának minősül, amely elválaszthatatlan a támogatás céljától. A versenytársak versenyeztetése teljesen eltérő támogatáshoz vezethetett volna, különösen e támogatás összegére és szerkezetére tekintettel.
- Nincs jelentősége annak, hogy a támogatás kedvezményezettje nem a JSC NIAEP, hanem a két új atomreaktor jövőbeli tulajdonosaként és üzemeltetőjeként a Paks II társaság.¹⁷

A Törvényszék a 2022 novemberében kihirdetett ítéletében valamennyi jogalapot és így a keresetet is teljes egészében elutasította.¹⁸

5. A felek kérelmei és a fellebbezési eljárás jogalapjai

A 2023 februárjában benyújtott fellebbezésében Ausztria azt kérte, hogy a Bíróság teljes egészében helyezze hatályon kívül a megtámadott ítéletet, továbbá teljes egészében adjon helyt az első fokon a vitatott határozat megsemmisítése iránt benyújtott keresetének.¹⁹ A Bizottság, valamint az oldalán beavatkozó tagállamok²⁰ a fellebbezés elutasítását kérték.

A fellebbezési eljárás végén, a főtanácsnoki indítvány kihirdetését követően egy meglehetősen szokatlan beadványt nyújtott be Magyarország. Ebben azt kérte, hogy a Bíróság eljárási szabályzatának egy pontja alapján rendeljék el az eljárás szóbeli szakaszának újbóli megnyitását.²¹ Ezt Magyarország azzal indokolta, hogy nem értett

¹⁵ A Orosz Föderáció által kijelölt részvénytársaság.

¹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/24/EU irányelve (2014. február 26.) a közbeszerzésről és a 2004/18/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (HL L 94., 2014.3.28., 65–242. o.)

¹⁷ Ezekhez lásd a Törvényszék ítéletének 15-19. pontját.

¹⁸ A Törvényszék 2022. november 30-i ítélete, Ausztria kontra Bizottság, T-101/18. sz. ügy, ECLI:EU:T:2022:728

¹⁹ Ausztria oldalán Luxemburg lépett be az eljárásba beavatkozóként.

²⁰ Csehország, Franciaország, Magyarország és Lengyelország.

²¹ Az eljárási szabályzat 83. cikke értelmében erre akkor van lehetőség, ha a Bíróság úgy ítéli meg, hogy

egyét a főtanácsnok indítványában kifejtett bizonyos értékelésekkel. A tagállam különösen azokat az értékeléseket vitatta, amelyek a Bizottságot terhelő azon kötelezettség terjedelmére vonatkoztak, hogy a vitatott határozat alapjául szolgálóhoz hasonló eljárás keretében megvizsgálja, hogy valamely támogatási intézkedés összeegyeztethető-e az állami támogatásokra vonatkozó rendelkezésektől eltérő uniós jogi rendelkezésekkel, különösen akkor, ha a Bizottság az érintett tagállammal szembeni kötelezettségzegés megállapítása iránti eljárás keretében már végzett ilyen vizsgálatot.²²

A Bíróság a beadvány vonatkozásában egyrészt arra hivatkozott, hogy a Bíróság alapokmánya és az eljárási szabályzat sem teszi lehetővé a felek számára, hogy a főtanácsnoki indítványra észrevételeket tegyenek.²³ Tekintettel arra, hogy az indítvány egyébként sem köti a Bíróságot, az ítélet megerősítette azt a korábbi gyakorlatot, amely szerint az ha valamelyik fél nem ért egyet a főtanácsnok indítványával, önmagában nem indokolhatja az eljárás szóbeli szakaszának újbóli megnyitását.²⁴ A Bíróság végül azzal utasította el a tagállami kérelmet, hogy megítélése szerint rendelkezik a jelen ügyben való határozathozatalhoz szükséges valamennyi információval, a beadvány pedig nem tárt fel egyetlen olyan új tényt sem, amelynek a Bíróság által az említett ügyben meghozandó határozatra nézve jelentősége lehetne.²⁵ A fellebbezésében Ausztria négy jogalapra hivatkozott:

- Első jogalap: a közbeszerzési eljárás lefolytatásának elmulasztása. A Törvényszék tévesen alkalmazta a jogot, amikor azt állapította meg, hogy a két új atomreaktor megépítésére irányuló közbeszerzési eljárás hiánya nem tette jogellenessé a vitatott határozatot.
- Második jogalap: a szóban forgó támogatási intézkedés arányossága. A megtámadott ítélet tévesen erősítette meg, hogy a Bizottság megfelelően folytatta le az arányosság ellenőrzését. Egyrészt nem világos, hogy pontosan miből is áll a támogatási intézkedés, másrészt pedig nincs meghatározva ezen intézkedésnek a támogatási egyenértéke.
- Harmadik jogalap: a verseny aránytalan torzulása és piaci erőfölény létrehozása. A Törvényszék tévesen állapította meg, hogy nem áll fenn a verseny aránytalan torzulása, és nem jön létre piaci erőfölény. Figyelmetlenül kívül hagyta továbbá, hogy a Paks I atomerőmű leállítása folytán olyan energiakapacitások szabadulnának fel, amelyekért egy liberalizált villamosenergia-piacon verseny zajlik. Ezenkívül a Paks I és a Paks II a tervezettnél hosszabb ideig működne párhuzamosan; a két vállalkozás függetlensége nincs garantálva.
- Negyedik jogalap: a támogatás nem megfelelő meghatározása. A Törvényszék tévesen tagadta, hogy a támogatás elemeinek meghatározása nem megfelelően történt. Az, hogy nem folytattak le közbeszerzési eljárást,

az ügy körülményei nincsenek kellően feltárva, vagy ha a fél a főtanácsnok meghallgatását követően a Bíróság határozatára nézve döntő jelentőségű új tényt hoz fel.

²² Lásd az ítélet 19. pontját.

²³ Lásd ehhez 2022. január 25-i Bizottság kontra European Food és társai ítélet, C-638/19 P, EU:C:2022:50, 55. pont

²⁴ Lásd az ítélet 21. pontját.

²⁵ Lásd az ítélet 23-24. pontját.

továbbá nem vették figyelembe a külső finanszírozás költségeit, valamint nem számították ki a támogatási egyenértéket, mind arra utal, hogy nem megfelelően határozták meg a támogatás mértékét.

A továbbiakban az első fellebbezési jogalapot és annak részterületeit ismertetem.

6. A közbeszerzési eljárás lefolytatásának elmulasztására vonatkozó jogalap első és második részéről

A fellebbezés első jogalapja a Törvényszék ítéletének következő részeire vonatkozott:

- Egyrészt a megsemmisítési eljárásban benyújtott kereset első jogalapjának a Törvényszék általi elutasítása ellen irányult, amely jogalapban Ausztria azt állította, hogy a vitatott határozat jogellenes amiatt, hogy a két új atomreaktor megépítését – amely az Osztrák Köztársaság szerint a szóban forgó támogatás tárgyától „elválaszthatatlan részletszabály” – közbeszerzési eljárás lefolytatása nélkül bízták a JSC NIAEP-re, megsértve ezzel az uniós közbeszerzési szabályozást.
- Másodsorban az első fokon benyújtott kereset tizedik jogalapjának első részét érintette, amely azon alapult, hogy a támogatásnak az uniós jog más rendelkezéseivel való összeegyeztethetőségét illetően elégtelen a vitatott határozat indokolása.
- Harmadrészt a jogalap az ellen is irányult, hogy a Törvényszék a megtámadott ítéletben úgy vélte, hogy a Bizottság helyesen állapította meg, hogy a szóban forgó támogatás összeegyeztethetőségével kapcsolatos vizsgálat és az e kötelezettségszegési eljárás eredményei közötti koherencia érdekében visszautalhatott a 2015. évi kötelezettségszegési eljárás keretében végzett értékelésére.

6.1. A felek érvei. Az jogalap első része arra vonatkozott, hogy a Törvényszék „mesterséges” különbséget tett a két új atomreaktor megépítése és azoknak a Paks II társaság részére történő térítésmentes rendelkezésre bocsátása között, mivel a Törvényszék a szóban forgó támogatási intézkedés tárgyaként csak e rendelkezésre bocsátást vette figyelembe. Ausztria szerint tehát a szóban forgó támogatás tárgyát képező intézkedéseket összességükben kell figyelembe venni, ezért a két új atomreaktor térítésmentes rendelkezésre bocsátása és a Magyarország által erre fordított források között a Törvényszék által tett „szigorú különbségtétel” így téves.²⁶

A Bizottság álláspontja szerint a Törvényszék nem alkalmazta tévesen a jogot, és azt állította, hogy Ausztria tévesen összekeveri a szóban forgó támogatás tárgyát és annak részletszabályait. A Bizottság úgy érvelt, hogy valamely támogatás részletszabályait csak akkor kell a szóban forgó támogatási eljáráshoz hasonló eljárás keretében értékelni, ha azok annyira megbonthatatlanul kapcsolódnak az érintett támogatás tárgyához, hogy azokat nem lehet elszigetelten értékelni.²⁷

²⁶ Lásd az ítélet 38. pontját.

²⁷ Lásd ehhez 2023. január 31-i Bizottság kontra Braesch és társai ítélet, C-284/21 P, EU:C:2023:58,

A jogalap második részében a fellebbező tagállam arra is hivatkozott, hogy ellentétben azzal, amit a Törvényszék megállapított,²⁸ a két új atomreaktor megépítésére irányuló szerződés odaítélése közvetlen kapcsolatban áll a szóban forgó támogatási intézkedéssel. Ezt alátámasztja az, hogy a két új atomreaktor rendelkezésre bocsátása és az Oroszországi Föderáció által Magyarországnak nyújtott kölcsön rendkívül szoros kapcsolatban áll egymással, és a közbeszerzési jog szabályainak megsértése kihatással van magára a támogatásra, közelebbről pedig e támogatás arányosságára és összegére is. A tagállam továbbá azzal érvelt, hogy a közbeszerzési jog rendelkezéseinek megfelelő versenyeztetés teljesen eltérő támogatáshoz vezethetett volna, különösen annak összegét és szerkezetét illetően, abban az értelemben, hogy a két új atomreaktor megépítésére vonatkozó kedvezőbb ajánlat közvetlenül csökkentette volna a szóban forgó támogatás összegét.²⁹

A Bizottság ezzel szemben azt állította, hogy valamely támogatás tárgyához csak azok a részletszabályok kapcsolódnak megbonthatatlanul, amelyeket nem lehet elszigetelten vizsgálni. Ebben az ügyben azonban a szóban forgó támogatásnak a közbeszerzésekre vonatkozó uniós szabályozással való összeegyeztethetőségével kapcsolatos kérdést külön is értékelni lehetett. A Bizottság továbbá nem tekintette releváns elemnek azt, hogy a tagállami támogatás összege és szerkezete eltérő lehetett volna, ha versenyeztetési eljárást folytattak volna le. A Bizottság a szóbeli eljárásban azt is előadta, hogy az eredeti tervekben szereplő 12,5 milliárd eurós beruházási összeg megfelel a két új atomreaktor építési költségeinek, és egy piaci szereplő ilyen beruházás révén nem szerzett volna elegendő nyereséget.³⁰

6.2. A Bíróság döntéséhez vezető jogi indokolás. A Bíróság kiindulópontja az volt, hogy az ítélezési gyakorlat³¹ szerint az EUMSZ 108. cikk szerinti eljárás soha nem vezethet az EUMSZ más, különös rendelkezéseivel ellentétes eredményre. Ezért az olyan állami támogatás, amely önmagában vagy bizonyos részletszabályainál fogva sérti az uniós jog rendelkezéseit vagy általános elveit, nem nyilvánítható a belső piaccal összeegyeztethetőnek. A bírák osztották a főtanácsnok azon álláspontját,³² hogy a Bizottságnak abban az esetben kell figyelembe vennie az uniós jog állami támogatásokra vonatkozó rendelkezésektől eltérő rendelkezéseinek megsértéseit, ha az ilyen jogsértés a finanszírozott gazdasági tevékenységből, magából a támogatásból vagy annak tárgyából, vagy akár a támogatás tárgyához megbonthatatlanul kapcsolódó részletszabályokból ered.³³ Ez azt jelenti, hogy ha valamely támogatás részletszabályai olyan megbonthatatlanul kapcsolódnak a támogatás tárgyához, hogy azokat nem lehet külön-külön vizsgálni, az említett támogatás egészének összeegyeztethetőségére vagy összeegyeztethetetlenségére gyakorolt hatásukat szükségszerűen az EUMSZ 108. cikkben előírt eljárás keretében

²⁸ Lásd a Törvényszék ítéletének 35-39. pontját.

²⁹ Lásd az ítélet 42-43. pontját.

³⁰ Lásd az ítélet 47-48. pontját.

³¹ Lásd ehhez 2023. január 31-i Bizottság kontra Braesch és társai ítélet, C-284/21 P, EU:C:2023:58, 96. pont

³² Lásd a főtanácsnoki indítvány 33. pontját.

³³ Lásd ehhez 1977. március 22-i Iannelli & Volpi ítélet, 74/76, EU:C:1977:51, 14. pont

kell értékelni.³⁴

6.2.1. A Magyarország által nyújtott támogatás tárgyának meghatározásáról. Az ítélet jogi elemzésének első lépése annak vizsgálata volt, hogy a Törvényszék helyesen tette-e, amikor az állami támogatás tárgyát akként határozta meg, hogy az kizárólag abból áll, hogy „*térítésmentesen a Paks II társaság rendelkezésére bocsátanak két új atomreaktort abból a célból, hogy e társaság üzemeltesse azokat*”, kizárva ezáltal e tárgyból e reaktorok megépítését.³⁵

Mint ismeretes, a fellebbezési eljárásban a Bíróság nem rendelkezik hatáskörrel sem a tényállás megállapítására, sem – főszabály szerint³⁶ – a Törvényszék által a tényállás alátámasztása érdekében figyelembe vett bizonyítékok megvizsgálására. A Bíróság mindenekelőtt megállapította, hogy Ausztria – szemben Franciaország álláspontjával – a szóban forgó támogatási intézkedés tárgyának a Törvényszék általi meghatározására vonatkozó érvelésével nem a tényállás Törvényszék általi megállapítását, hanem e tények Törvényszék általi jogi minősítését vitatta.³⁷

Az ítélet szerint nem zárható ki a szóban forgó támogatási intézkedés tárgyából az olyan művelet, amelynek lényeges elemei kitűnnek ezen intézkedés bejelentéséből, és amely annak szerves részét képezi, mivel az említett intézkedés végrehajtásához, ennél fogva pedig az intézkedés tárgyának megvalósításához szükséges elemnek minősül.³⁸ A Bíróság ezt azzal indokolta, hogy a Magyarország által tervezett támogatás célja a nukleáris energiatermelési tevékenység támogatása volt, amely célkitűzést egy olyan projekttel kívánták elérni, amely magának a szóban forgó támogatási intézkedés bejelentésének a címe szerint is „két új atomreaktor fejlesztésére” irányult.

A Bíróság szerint a Törvényszék két ok miatt sem zárhatta volna ki érvényesen a támogatás tárgyából a reaktorok megépítését:

- Egyrészt mivel a reaktorok megépítése szükséges elem volt az állami támogatás által követett cél megvalósításához.
- Másrészt pedig azért sem, mert olyan beruházásról van szó, amelyet Magyarország forrásaiból finanszíroztak.

Fentiek alapján a Bíróság úgy döntött, hogy a Törvényszék ítéletének az a megállapítása, hogy e támogatás egyetlen tárgya az volt, hogy „*térítésmentesen a Paks II társaság rendelkezésére bocsátanak két új atomreaktort abból a célból, hogy e társaság üzemeltesse azokat*”, a releváns tények téves jogi minősítéséből ered.³⁹

6.2.2. Az elválaszthatatlan részletszabály fennállásáról. A jogi elemzés második állomása annak vizsgálata volt, hogy a tényállás jogi minősítése során

³⁴ Lásd az ítélet 54. pontját.

³⁵ Lásd a Törvényszék ítéletének 36. pontját.

³⁶ A ténymegállapítások feletti felülvizsgálati jogkör többek között a tények elferdítésére, vagyis e megállapításoknak az ügy irataiból eredő tárgyi pontatlanságára, a bizonyítékok elferdítésére, a bizonyítékok jogi minősítésére, valamint arra a kérdésre terjed ki, hogy a bizonyítási teherre és a bizonyításfelvételre vonatkozó szabályokat tiszteletben tartották-e (Lásd ehhez 2024. szeptember 10-i Bizottság kontra Írország és társai ítélet, C-465/20 P, EU:C:2024:724, 168. és 169. pont)

³⁷ Lásd az ítélet 58. pontját.

³⁸ Lásd az ítélet 60. pontját.

³⁹ Lásd az ítélet 64-65. pontját.

elkövetett fenti hiba ellenére a Törvényszék helyesen tette-e, amikor a döntésében helybenhagyta a Bizottság határozatának azon következtetését, amely szerint a két új reaktor megépítésére irányuló szerződés közvetlen – közbeszerzés nélküli – odaítélése nem minősül az állami támogatás tárgyától elválaszthatatlan részletszabálynak.

Az ítélezési gyakorlat értelmében ha a Törvényszék ítéletének indokolása az uniós jogot sérti, de rendelkező része egyéb jogi indokok miatt megalapozottnak bizonyul, az ilyen jogsértés nem eredményezheti az említett ítélet hatályon kívül helyezését, és az indokolást meg kell változtatni.⁴⁰

A Bíróság úgy vélte, hogy a két új reaktor megépítésére irányuló szerződés közvetlen odaítélése szükségképpen a szóban forgó támogatás tárgyához kapcsolódó részletszabálynak minősült az előző alpontban kifejtett indokok alapján. A bírák szerint ugyanakkor azt is meg kellett vizsgálni, hogy úgy tekinthető-e, hogy e részletszabály olyannyira megbonthatatlanul kapcsolódik a szóban forgó támogatás tárgyához, hogy a Bizottság e támogatás belső piaccal való összeegyeztethetőségének vizsgálata keretében köteles volt értékelni, hogy e részletszabály megfelel-e a közbeszerzésekre vonatkozó uniós szabályozásnak.⁴¹

A korábbi gyakorlatból az következett, hogy nem minősülnek a támogatás tárgyától elválaszthatatlan részletszabályoknak azok a részletszabályok, amelyek ugyan a szóban forgó támogatási intézkedés részét képezik, de konkrétan nem szükségesek a támogatás tárgyának megvalósításához vagy a támogatás működéséhez, így különösen a tagállam által elfogadott, ténybeli szempontból kétségtől összefüggő, de jogilag elkülönülő intézkedések.⁴²

A Bíróság szerint ugyanakkor jelen esetben a két új atomreaktor megépítésére irányuló szerződés közvetlen odaítélése a Magyarország által a Bizottságnak bejelentett támogatási intézkedés tárgyától elválaszthatatlan részletszabálynak minősül, amely intézkedés e reaktorok fejlesztésére irányult annak érdekében, hogy azokat térítésmentesen a Paks II társaság rendelkezésére bocsássák. Az ítélet ezt a beruházás finanszírozási konstrukciójával is indokolta.⁴³

Az uniós bírói gyakorlat következetes abban is, hogy amennyiben az állami támogatási intézkedéstől elválaszthatatlan részletszabály folytán adott esetben megsértik az uniós jog olyan rendelkezéseit vagy általános elveit, mint amilyen az uniós közbeszerzési szabályozás, az akadályát képezhette annak, hogy ezen intézkedést az EUMSZ 108. cikk alapján folytatott eljárás keretében a belső piaccal összeegyeztethetőnek nyilvánítsák.⁴⁴

A Bíróság osztotta Ausztria érvelését, amely szerint a reaktorok megépítésére irányuló szerződések közvetlen odaítélésének jogi elemzése azért is lett volna különösen indokolt, mert a nyílt, pártatlan és feltétel nélküli közbeszerzési eljárás lefolytatása hatással lehet többek között az ezen építéshez szükséges beruházás

⁴⁰ Lásd ehhez 2023. december 14-i Bizottság kontra Amazon.com és társai ítélet, C-457/21 P, EU:C:2023:985, 51. pont

⁴¹ Lásd az ítélet 68-69. pontját.

⁴² Lásd ehhez 2023. december 14-i CAPA és társai kontra Bizottság végzés, C-742/21 P, EU:C:2023:1000, 93. pont

⁴³ Lásd az ítélet 72-73. pontját.

⁴⁴ Lásd ehhez a 30. lábjegyzetet.

költségeire és ezen infrastruktúra tulajdonságaira, ennél fogva pedig az ily módon valamely vállalkozásnak vagy vállalkozáscsoportnak esetlegesen biztosított előny terjedelmére.⁴⁵

Ezen jogi érvelés alapján az ítélet két lényeges megállapítást tett:

- a) A Törvényszék tévesen ítélte meg úgy, hogy a Bizottság helyesen állapította meg, hogy a vitatott határozat jogszerűsége nem függ attól, hogy Magyarország tiszteletben tartotta-e a közbeszerzési szerződések odaítélésére vonatkozó uniós szabályokat, mivel még abban az esetben is, ha a közbeszerzési eljárás lefolytatása módosíthatta volna a támogatás összegét, e körülmény önmagában semmilyen következménnyel nem járt arra az előnyre nézve, amelyet e támogatás a kedvezményezettje számára jelentett, és amely két új atomreakornak a Paks II társaság részére történő térítésmentes rendelkezésre bocsátásában állt abból a célból, hogy e társaság üzemeltesse azokat. Ez a megállapítás nem egyeztethető össze ugyanis azzal, hogy az erőmű megépítésére irányuló szerződés közvetlen odaítélése a támogatás tárgyától elválaszthatatlan részletszabálynak minősül.⁴⁶
- b) Téves a Törvényszék ítéletének azon megállapítása is, amely szerint „a közbeszerzési szabályok megsértése kizárólag az atomerőművek megépítésére irányuló munkák piacán fejtené ki hatásokat, és nem járhatna következményekkel a vitatott támogatási intézkedés [tárgya] által érintett piacon”. Amikor a Bizottság értékeli, hogy a támogatás megfelel-e az uniós jog által előírt feltételeknek,⁴⁷ akkor figyelembe kell vennie azokat a negatív hatásokat, amelyeket e támogatás a versenyre, általában pedig a tagállamok közötti kereskedelemre gyakorolhat.⁴⁸

A Bíróság fentiek alapján úgy határozott, hogy a Törvényszék tévesen alkalmazta az uniós jogot, amikor egyrészt az ítéletében megállapította, hogy a szóban forgó támogatási intézkedés tárgya nem foglalta magában e két új reaktor megépítését, másrészt azt, hogy a Bizottság helyesen állapította meg, hogy az e két új atomreaktor megépítésére irányuló szerződés odaítélése nem minősül e támogatás olyan részletszabálynak, amely elválaszthatatlan kapcsolatban állna azzal. A Bíróság tehát helyt adott az első fellebbezési jogalap első és második részének.

7. A közbeszerzési eljárás lefolytatásának elmulasztására vonatkozó jogalap harmadik részéről

Az első fellebbezési jogalap harmadik részében Ausztria a megtámadott ítélet azon pontját vitatta, amelyben a Törvényszék megállapította, hogy még ha úgy is

⁴⁵ Lásd az ítélet 76. pontját, valamint 2022. november 17-i Volotea és easyJet kontra Bizottság ítélet, C-331/20 P és C-343/20 P, EU:C:2022:886, 126. pont

⁴⁶ Lásd az ítélet 78. pontját.

⁴⁷ Azaz, hogy ne befolyásolja hátrányosan a kereskedelmi feltételeket a közös érdekekkel ellentétes mértékben.

⁴⁸ Lásd az ítélet 79. pontját és 2020. szeptember 22-i Ausztria kontra Bizottság ítélet, C-594/18 P, EU:C:2020:742, 47. és 101. pont

tekintjük, hogy a két új atomreaktor megépítésére irányuló szerződés közvetlen odaítélése a szóban forgó támogatási intézkedéstől vagy annak tárgyától elválaszthatatlan részletszabálynak minősíthető, a Bizottság a vitatott határozat preambulumban⁴⁹ akkor is helyesen állapította meg, hogy a teljesség kedvéért visszautalhatott arra az értékelésre, amelyet e tekintetben a 2015. évi kötelezettségszegési eljárás keretében végzett.

7.1. A felek érvei

7.1.1. Ausztria jogi érvelése. Ausztria szerint az, hogy ha csupán visszautalnak egy lezárt, nem nyilvános kötelezettségszegési eljárásra, vagyis a 2015. évi kötelezettségszegési eljárásra, nem minősül elegendő indokolásnak, annál is inkább, mivel a vitatott határozat elfogadása előtt olyan észrevételeket terjesztettek a Bizottság elé, amelyek a közbeszerzési jog esetleges megsértésére vonatkoztak.⁵⁰

További osztrák érv volt, hogy a 2014/25 irányelvben előírt kivételeket szigorúan kell értelmezni.⁵¹ A fellebbező tagállam álláspontja szerint valószínűsíthető, hogy a szóban forgó projekt műszaki követelményeit, amelyek a biztonság szempontjaira összpontosítanak, mesterségesen szűkítették az orosz építési modellre annak érdekében, hogy orosz finanszírozáshoz lehessen jutni.⁵²

Ausztria kifejtette továbbá azt is, hogy sem a res iudicata elvével, sem a jogbiztonság elvével nem ellentétes, hogy egy befejezett kötelezettségszegési eljárást bármely időpontban újból megindítsanak. Ebből pedig az következik, hogy ha a Bizottság a támogatási intézkedés értékelése keretében arra a következtetésre jutott volna, hogy megsértették a közbeszerzésekre vonatkozó uniós szabályozást, semmi nem akadályozta volna meg abban, hogy Magyarországgal szemben új kötelezettségszegési eljárást indítson.⁵³

7.1.2. A Bizottság érvei. A Bizottság mindenekelőtt azzal érvelt, hogy a Törvényszék helyesen állapította meg, hogy a Bizottság támaszkodhatott egy befejezett kötelezettségszegési eljárásra. Annak lezárása a Bizottság szerint mindenképpen indokolt volt, tekintettel a 2014/25 irányelvben foglalt, műszaki okokra való tagállami hivatkozás indokoltságára. Magyarország kötelezettséget vállalt az eljárás lezárása érdekében arra, hogy bár a projekt leglényegesebb részei tekintetében indokolt volt az építési szerződés közvetlen odaítélése, a projekt „többi részérnek legtöbbje” tekintetében kész átláthatóan eljárni. A Bizottság szerint ez a kötelezettségvállalás tette lehetővé számára, hogy lezárja a kötelezettségszegés megállapítása iránti eljárást.⁵⁴

A Bizottság szerint Magyarország e döntése a „tagállam szuverén stratégiai döntésének” minősül, amelyet nem volt semmi oka vitatni. Különösen azért nem mert egyrészt a Bizottság Közös Kutatóközpontja és a Bizottság saját szakértői is megerősítették a szóban forgó reaktor egyediségét, másrészt a projekt

⁴⁹ Lásd a határozat (285) preambulumbekzdését.

⁵⁰ Lásd az ítélet 85. pontját.

⁵¹ Ehhez lásd jelen tanulmány 2.1.3. pontját.

⁵² Lásd az ítélet 86. pontját.

⁵³ Lásd az ítélet 88. pontját.

⁵⁴ Lásd az ítélet 88-89. pontját.

leglényegesebb részei tekintetében csak egyetlen szerződő fél létezett.⁵⁵

A szóbeli tárgyaláson a Bizottság azt is állította, hogy 2014-ben a szóban forgó orosz cég volt az érintett nukleáris technológia egyetlen rendelkezésre álló szolgáltatója, és a szóban forgó projekt megvalósításához ez a technológia volt a legmegfelelőbb, sőt az egyetlen. A Bizottság kifejtette végül, hogy semmilyen más technológia nem tudta volna teljesíteni a magyar piac számára megfelelő 2400 megawatt-tal kapcsolatos műszaki dokumentáció követelményeit, és ezért kellett a két új atomreaktort úgy tekinteni, mint amelyek a szóban forgó támogatás tárgyának részét képezik.⁵⁶

7.2. A Bíróság álláspontja. A Bíróság szerint egy uniós jogi aktus indokolásának hiánya a lényeges eljárási szabályok megsértésének körébe tartozik, így olyan jogalaprak minősül, amelyet az eljárás bármely szakaszában meg lehet vizsgálni, még akkor is, ha az arra hivatkozó fél ezt a Törvényszék előtt nem tette meg.⁵⁷

Az ítélezési gyakorlat e kérdésben egyértelmű és világos. Az indokolási kötelezettség olyan lényeges eljárási szabálynak minősül, amelyet külön kell választani az indokolás megalapozottságának kérdésétől. Az EUMSZ 296. cikkben megkövetelt indokolásnak a kérdéses aktus természetéhez kell igazodnia, és a jogi aktust kibocsátó intézmény érvelésének olyan világosan és félreérthetetlenül kell belőle kitűnnie, hogy lehetővé tegye az érintettek számára a meghozott intézkedés indokainak megismerését, a hatáskörrel rendelkező bíróság számára pedig a jogszerűségi felülvizsgálat elvégzését. E tekintetben nem szükséges, hogy az indokolás valamennyi releváns tény- és jogkérdésre külön kitérjen, mivel azt, hogy valamely aktus indokolása megfelel-e az említett cikk követelményeinek, nem csupán a szövegére figyelemmel kell megítélni, hanem az összefüggéseire, valamint az érintett tárggyal kapcsolatos jogszabályok összességére tekintettel is.⁵⁸

A Bíróságnak így azt kellett megvizsgálnia, hogy a Törvényszék tévesen alkalmazta-e a jogot, amikor lényegében úgy ítélte meg, hogy a vitatott határozat egyik preambulumbekkezdésében⁵⁹ a teljesség kedvéért megfogalmazott következtetést a jogilag megkövetelt módon indokolta az ugyanezen preambulumbekkezdésben tett, a 2015. évi kötelezettségszegési eljárásra történő visszautalás.⁶⁰ Ez lényegében annyit tartalmazott, hogy Magyarország irányelvnek való megfelelését a Bizottság külön eljárásban vizsgálta, ahol az előzetes következtetés az volt, hogy az irányelvben meghatározott egyes eltérést biztosító rendelkezések⁶¹ alapján a tagállam nem volt köteles közbeszerzési eljárást alkalmazni a szerződés odaítélése során.

⁵⁵ Lásd az ítélet 90. pontját.

⁵⁶ Lásd az ítélet 93. pontját.

⁵⁷ Lásd ehhez 2008. július 1-jei Chronopost és La Poste kontra UFX és társai ítélet, C-341/06 P és C-342/06 P, EU:C:2008:375, 48–50. pont

⁵⁸ Lásd ehhez 2024. szeptember 10-i Bizottság kontra Írország és társai ítélet, C-465/20 P, EU:C:2024:724, 389., 391. és 392. pont

⁵⁹ (285) preambulumbekkezdés

⁶⁰ Lásd az ítélet 102. pontját.

⁶¹ Lásd jelen tanulmány 2.1.3. pontját.

A Paks II kapcsán a jogi helyzet azért is volt összetett, mert az EUMSZ 258. cikk alapján indított kötelezettségszegés megállapítása iránti eljárás és az EUMSZ 108. cikk szerinti eljárás egymással párhuzamosan folyt, azaz „halmozódott”, amire egyéként is lehetőséget ad az uniós jog. Erre akkor kerülhet sor, ha egy tagállam intézkedés egyidejűleg tartozik az állami támogatásokra vonatkozó és az uniós elsődleges jog egyéb rendelkezéseinek hatálya alá.⁶²

A Bíróság már több alkalommal is kimondta korábban, hogy a Bizottság nem jogosult arra, hogy kötelezettségszegés megállapítása iránti eljárás keretében véglegesen meghatározza valamely tagállam jogait és kötelezettségeit. Kizárólag a Bíróság rendelkezik hatáskörrel⁶³ annak megállapítására, hogy valamely tagállam nem teljesítette a Szerződésekből eredő valamely kötelezettségét. A Bíróság szerint így valamely tagállammal szembeni kötelezettségszegés megállapítása iránti eljárásnak a Bizottság általi lezárása⁶⁴ nem lehet meghatározó az ezen eljárás tárgyát képező nemzeti szabályozás vagy intézkedés uniós joggal való összeegyeztethetőségének értékelése szempontjából.⁶⁵

A Bíróság úgy vélte, hogy a Bizottságot semmi nem akadályozta meg abban, hogy a vitatott határozatban visszautaljon a 2015. évi kötelezettségszegési eljárásra, ez önmagában nem kifogásolható. Az már viszont nem felel meg az indokolás kötelezettséggel szemben támasztott követelményeknek, hogy ennek során a Bizottság semmilyen utalást nem tett az általa figyelembe vett konkrét körülményekre és arra a jogi elemzési módszerre vagy okfejtésre, amely alapján arra a megállapításra jutott, hogy a két új reaktor megépítésére irányuló szerződés közvetlen odaítélése megfelelt a vonatkozó irányelvnek.⁶⁶

További problémaként azonosította az ítélet azt, hogy ebből a preambulumbekezdésből azt az indokot sem lehetett levezetni, hogy a Bizottság miért a 2014/25 irányelvre hivatkozott, holott annak átültetési határideje 2016. április 18. volt, miközben az alaptényállás 2014-ben valósult meg. A szóbeli tárgyaláson a Bizottság egyébként elismerte, hogy az ügyben éppen ezért a 2004/17 irányelv volt alkalmazandó.⁶⁷

A törvényszéki eljárás során a Bizottság kérte, hogy bírói testület a határozatnak ne csupán a (285) preambulumbekezedését, hanem egy másik bekezdését⁶⁸ is vegye figyelembe az értékelése során. A Bíróság erről azonban megállapította, hogy ha erre sor is került, abból ugyanúgy nem derültek ki azok a pontos körülmények és módszertan, amely a Bizottság döntését megalapozta.⁶⁹

⁶² Lásd ehhez a főtanácsnoki indítvány 70. pontját.

⁶³ Az EUMSZ 260. cikk (1) bekezdése alapján

⁶⁴ Ez egyébként a Bizottság diszkrecionális mérlegelési jogkörének gyakorlását jelenti, amely felett a Bíróság nem is gyakorolhat bírósági felülvizsgálatot.

⁶⁵ Lásd ehhez 2024. október 4-i Tecno*37 ítélet, C-242/23, EU:C:2024:831, 29., 32. és 33. pont

⁶⁶ Lásd az ítélet 106-108. pontját.

⁶⁷ Lásd az ítélet 109. pontját.

⁶⁸ A határozat (372) preambulumbekezdése a jogi aktus azon részéhez tartozik az ítélet szerint, amely a már működő reaktorok és a két új reaktor párhuzamos üzemeltetésének hatásaira vonatkozik.

⁶⁹ Lásd az ítélet 110. pontját.

A Bíróság megvizsgálta a törvényszéki eljárás során a pervezető intézkedése keretében beszerzett „bizonyítékok”⁷⁰ relevanciáját is. Ezekről az ítélet megállapította, hogy ezek ugyan alkalmasak lehetnek a vitatott határozat utólagos indokolására, de semmiképpen nem ellensúlyozhatják a határozat eredeti indokolásának elégtelenségét.⁷¹ Az ítélezési gyakorlat értelmében egy jogi aktus indokolását – rendkívül kivételes körülményeket kivéve – nem lehet első alkalommal és egyben utólag megtenni a Bíróság előtt.⁷²

Fentiek alapján a Bíróság arra következtetésre jutott, hogy a Törvényszék tévesen alkalmazta a jogot, amikor a megtámadott ítéletben⁷³ megállapította, hogy a Bizottság helyesen támaszkodott a 2015. évi kötelezettségszegési eljárás eredményére. Ez alapján a Bíróság helyt adott az első fellebbezési jogalap harmadik részének is.

8. A Bíróság döntése

Tekintettel arra, hogy az uniós ítélkező testület helyt adott az Ausztria által előterjesztett első fellebbezési jogalapnak, a Bíróság a Törvényszék ítéletét hatályon kívül helyezte anélkül, hogy megvizsgálta volna a többi fellebbezési jogalapot.

A Bíróság alapokmánya lehetővé teszi azt, hogy ilyen esetben, ha a per állása megengedi, az ügyet maga a Bíróság is érdemben eldönthesse.⁷⁴ A Bíróság úgy vélte, hogy ebben az ügyben teljesült ez a feltétel, mivel rendelkezett az Ausztria által benyújtott eredeti megsemmisítés iránti kereset eldöntéséhez szükséges információkkal.

A Bíróság a fellebbezési eljárásban helyt adott egyrészt a Törvényszékhez benyújtott kereset első jogalapjának, amely lényegében azon alapult, hogy a Bizottság a vitatott határozatban nem vizsgálta meg, hogy a két új atomreaktor megépítésére irányuló szerződés közvetlen odaítélése a közbeszerzési szerződésekre vonatkozó uniós szabályozás megsértését eredményezi-e, valamint azon, hogy a Bizottság által e tekintetben a teljesség kedvéért megfogalmazott következtetést illetően hiányos az indokolás, másrészt pedig helyt kell adni e kereset tizedik jogalapja azon részének, amely az indokolási kötelezettség megsértésén alapult.

Ez alapján a Bíróság a Magyarország által a Paks II. atomerőműben két új atomreaktor fejlesztésének támogatása céljából megvalósítani tervezett állami támogatásról szóló határozatot teljes egészében megsemmisítette, anélkül hogy megvizsgálta volna a kereset többi jogalapját.

⁷⁰ Lásd a törvényszéki ítélet 42-46. pontját.

⁷¹ Lásd az ítélet 111. pontját.

⁷² Lásd ehhez 2023. május 11-i Bizottság kontra Sopra Steria Benelux és Unisys Belgium ítélet, C-101/22 P, EU:C:2023:396, 88. pont

⁷³ Annak 48. pontjában

⁷⁴ Az Európai Unió Bírósága alapokmánya 61. cikk

8. Következtetések

8.1. Általános következtetések. A Bíróság jelen ítélete egy fellebbezési eljárásban született meg. Amennyiben megnézzük a Bíróság igazságügyi statisztikáit, azokból látható, hogy a fellebbezések az összes érkezett ügynek mintegy 25%-át adták az elmúlt évek átlagai alapján. 2024-ben például a Bíróságra érkezett 920 új ügyből 265 volt fellebbezés.⁷⁵ Az ilyen eljárásokat a Bíróság átlagosan 18 hónap alatt fejezte be 2024-ben.⁷⁶ Ehhez képest ebben az ügyben a fellebbezést benyújtását követően csak 31(!) hónappal később született meg a Bíróság ítélete, amely jelentősen eltér az átlagostól.

A fellebbezési eljárásokban a Bíróság befejező határozata 70-80%-ban elutasító tartalmú, 2024-ban 156 ilyen határozat született. A második leggyakoribb eset, amikor a Bíróság teljesen vagy részlegesen hatályon kívül helyezi a Törvényszék határozatát az ügy visszautalása nélkül, 2024-ben 27 ilyen döntést hoztak. A Paks II ítélet is ezen ügycsoportba tartozik. A teljes vagy részleges hatályon kívül helyezés az ügy visszautalásával még ennél is ritkább, 2024-ben mindössze 21 ilyen eset volt.

A fellebbezési eljárásokban általában kisebb összetételi bíró tanácsok járnak el. 2024-ben mindössze 11 ügyben járt el nagytanács, a többi esetben általában öt fős bíró tanács hozott ítéletet. A jelen ítéletet a Bíróság nagytanácsa hozta. Ezek alapján megállapítható, hogy az eljárás mind az időtartamát tekintve, mind tartalmában, mind az eljáró bíró tanács összetételét tekintve kivételesnek számított.

8.2. Az ítélet értékelése. A Bíróság egyik bírása egyszer a következőket mondta. Egy ítélet és annak indokolása akkor jó, ha annak elolvasása után nem is marad kétségünk afelől, hogy a Bíróság az egyetlen helyes döntést hozta meg az adott ügyben. Más szavakkal, ha azt a benyomást kelti az olvasóban, hogy a Bíróság nem is dönthetett volna másként. A Paks II ügyben született ítélet vajon teljesíti ezt az elvárást? Véleményem szerint ez nagyjából teljesül az alábbi okok miatt:

- Nehezen lehet és a magam részéről nem is tudok vitatkozni azzal az érveléssel, hogy a reaktorok „megépítése” szükséges elem a bejelentett állami támogatással követett cél megvalósításához, ezért az ítélet szerint a Törvényszék nem zárhatta volna azt ki érvényesen az intézkedés tárgyából.
- Egyetértek az ítélet azon részével is, amely szerint a Bizottság nem állapíthatta volna meg, hogy a vitatott határozat jogszerűsége nem függ attól, hogy a tagállam tiszteletben tartotta-e az uniós közbeszerzési szabályokat. Ha a Bizottság álláspontja helyes lenne, akkor az zárójelbe tenné a területre vonatkozó teljes uniós joganyagot is.
- Nem tűnik kétségbe vonhatónak az ítélet azon megállapítása sem, amely szerint a két új atomreaktor megépítésére irányuló szerződés közvetlen odaítélése a Magyarország által bejelentett támogatási intézkedés tárgyától elválaszthatatlan részletszabálynak minősül.
- Az indokolási kötelezettség megsértésének megállapítása során szintén meggyőzőnek tűnnek a Bíróság érvei. Mi akadályozta meg a Bizottságot,

⁷⁵ Lásd a Bíróság 2024-as éves jelentése, 4.o.

⁷⁶ Lásd a Bíróság 2024-as éves jelentése, 21.o.

hogy magában a határozatban részletesebben megindokolja, hogy miért zárta le a kötelezettségszegés megállapítása iránti eljárást? Ugyanakkor ezen a ponton gondoltam azt, hogy a Bíróság meg tudta volna indokolni azt is, ha ezzel ellentétes döntést hoz, bár ahhoz részben felül kellett volna bíráltnia a saját korábbi ítélkezési gyakorlatát.

8.3. Mi következik ezután? Az ítélet jelentősen megváltoztatta a beruházás uniós jogi hátterét és megalapozottságát. Minek fog történni ezután? Mivel a Bíróság megsemmisítette a Bizottság határozatát, a Bizottságnak új határozatot kell hoznia. Az új döntéshez értelemszerűen új eljárást is le kell majd folytatni, amely valószínűsíthetően nem csupán megismétlése lesz a 2015 és 2017 közötti eljárásnak. Izgalmas kérdés, hogy az ítélet milyen követelményeket támaszt a Bizottság új eljárásával és a leendő döntésével szemben.

Az biztos, hogy a Bizottságnak újra meg kell vizsgálnia, hogy a két új atomreaktor megépítésére irányuló szerződés közvetlen odaítélése a közbeszerzési szerződésekre vonatkozó uniós szabályozás megsértését eredményezte-e. Ennek csak egyetlen módja van. Újból meg kell indítania a 2015-ben lezárt kötelezettségszegési eljárást. Amennyiben ez megtörténik, akkor két opció létezik.

Az egyik az, hogy a Bizottság arra a következtetésre jut, hogy jogsértés történt, majd az eljárás a Bíróságon folytatódik a hagyományos módon. Ez esetben majd a kereset benyújtását követően mintegy 20-24 hónappal később megszületik a Bíróság döntése. Ha az megállapítja a kötelezettségszegést, akkor egyértelmű a jogi helyzet. Ellenkező esetben szintén. A másik lehetőség az, hogy a megindított eljárást a Bizottság rövid úton lezárja ugyanazokkal az érvekkel, amelyekkel azt megtette már egyszer 2015-ben. Utóbbi esetben a Bíróság nem kerül közvetlen döntési helyzetbe.

A Bizottság tehát csak azt követően hozhat majd új határozatot a bejelentett tagállami támogató intézkedésekről, ha az újból megnyitott kötelezettségszegési eljárás – az előző bekezdésben említett – valamilyen módon befejeződik. A jogi helyzet azonban várhatóan ezt követően sem kerül nyugvópontra. Hiszen az új bizottsági határozattal szemben majd ismét megnyílik a lehetőség a megsemmisítés iránti kereset benyújtására, azaz a Törvényszék elé kerülhet az ügy.⁷⁷ Majd két, három, négy(?) évvel később a Törvényszék ítéletét újra meg lehet támadni fellebbezési eljárásban, ami újabb két-három évet jelenthet az igazságügyi statisztikák alapján.⁷⁸ A legrosszabb forgatókönyv szerint így eltelhet akár újabb fél évtized is, mire véglegesen kiderül, hogy a beruházás megfelel-e az uniós jognak. Ezek a feltételezett jövőbeli eljárások csak akkor rövidíthetők le radikálisan, ha a Törvényszék és a Bíróság is alkalmazza a gyorsított eljárásokra vonatkozó eltérő rendelkezéseket.⁷⁹

A kézirat lezárásakor elérhető információk alapján az ún. első betonöntés 2026 év elején fog megtörténni Pakson, amellyel az atomerőmű hivatalosan és a nemzetközi jog alapján is építési fázisba léphetne. Onnantól számítva további

⁷⁷ Amennyiben újra jóváhagyó döntés születne, akkor Ausztria valószínűleg azt újra megtámadná. Elutasító döntés esetén pedig minden bizonnyal Magyarország tenné ugyanezt.

⁷⁸ Biztosak lehetünk abban, hogy valamelyik tagállam élne is ezzel a jogával.

⁷⁹ Ehhez lásd Angyal Zoltán: *A gyorsított eljárás és a sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárás az ítélkezési gyakorlatban*, Miskolci Jogi Szemle, 2024. 3. szám, 40-60.o.

minimálisan hét vagy nyolc év a tényleges kivitelezési fázis. A szakértők között lényegében konszenzus van arról, hogy a 2014-es kormányközi egyezményben szereplő, sokáig fixásnak mondott 12,5 milliárd eurós összeg nyilvánvalóan nem tartható, hanem ennek legalább a duplájára lehet becsülni a jelenlegi árszinteken. Utóbbi azért is lehet majd érdekes, mert az állami támogatásra vonatkozó új bizottsági vizsgálat nyilvánvalóan nem hagyhatja majd figyelmen kívül ezt a tényt sem.

Nincs precedens arra, hogy mi történik akkor, ha egy tagállam úgy épít meg és helyez üzembe egy atomerőművet, hogy arról akár az építése közben, akár az üzembe helyezését követően derül ki, hogy sérti a tagállamnak az uniós tagságból fakadó bizonyos kötelezettségeit. Ennek elemzése azonban már az másik tanulmány témája lehetne.

Irodalomjegyzék

- Piernas López, Juan Jorge: *The concept of state aid under EU law : from internal market to competition and beyond*, Oxford: Oxford University Press, 2015; <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198748694.001.0001>
- Piernas López, Juan Jorge: *The transformation of EU State aid law ... and its discontents*, *Common Market Law Review*, Volume 60, Issue 6 (2023) pp. 1623 – 1654, <https://doi.org/10.54648/cola2023118>
- Sanchez-Graells, Albert: *Public Procurement and the EU Competition Rules*, 2nd Edition (November 5, 2014). (Oxford: Hart Publishing, 2015) [ISBN: 9781849466127], Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2561196>
- Sylvia de Mars: *"General principles in EU public procurement law"* in Katja Ziegler, Päivi Neuvonen and Violeta Moreno-Lax (eds), *Research Handbook on General Principles in EU Law* (Edward Elgar Publishing 2022) <https://doi.org/10.4337/9781784712389.00036>
- Telles, Pedro: *General principles of European Union public procurement law*, Forthcoming in *Elgar Encyclopedia of European Law*, 2024, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4896424> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4896424>
- Willem A. Janssen: *Public Procurement Law in the European Union*, Springer Books, in: Jolien Grandia & Leentje Volker (ed.), *Public Procurement*, chapter 3, pages 39-56, Springer, DOI: 10.1007/978-3-031-18490-1_3

A Chagos-szigetek dekolonizációjának dilemmái – Az állami szuverenitás és az önrendelkezési jog dinamikája

Kovácsné Becánics Adrienn*

A Chagos-szigetek nemzetközi jogi státusza összetett és vitatott, főként az Egyesült Királyság és Mauritius közötti területi vita miatt. E tanulmány célja a Chagos-szigetek történelmi háttérének és jelenlegi de facto, valamint de iure helyzetének feltárása a nemzetközi közösség általi fellépések és azok sikerességének értékelése mentén. Ez utóbbi tekintetében a tanulmány kiemelt szerepet szán a Nemzetközi Bíróság által 2019 februárjában, az ENSZ Közgyűlésének felkérésére kiadott tanácsadói véleménye elemzésének, valamint az érintett felek e véleményt követően tanúsított magatartása vizsgálatának.

Kulcsszavak: Chagos-szigetek, dekolonizáció, Nemzetközi Bíróság, tanácsadói vélemény, népek és nemzetek önrendelkezéshez való joga

The dilemmas of decolonization in the Chagos Islands – The dynamics of state sovereignty and the right to self-determination in international law

The international legal status of the Chagos Islands is complex and contentious, mainly due to the territorial dispute between the United Kingdom and Mauritius. The aim of this study is to explore the historical background and the current de facto situation of the Chagos Islands, based on the advisory opinion issued by the International Court of Justice in February 2019, at the request of the UN General Assembly.

Keywords: Chagos Archipelago, Right to self-determination, territorial integrity, International Court of Justice, Advisory Opinion

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.2.54>

1. Bevezetés, a kutatás célja, módszertana

A Chagos - szigetek nemzetközi jogi helyzete komplex és vitatott, elsősorban az Egyesült Királyság és Mauritius közötti területi vitából adódóan. A szigetek jogállásának kérdése számos nemzetközi jogi kérdéskört érint - többek között az önrendelkezési jog érvényre jutása kapcsán. A Chagos-szigetcsoporthoz az Indiai-óceánban található szigetek és atollok kis csoportja, amely eredetileg Mauritiushoz tartozott. 1965-ben a Chagos-szigetcsoporthoz leválasztották az ekkor még az

* Egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

Egyesült Királyság gyarmatát képező Mauritiusról. Ezzel egyidőben az Egyesült Királyság engedélyezte az Egyesült Államoknak, hogy katonai támaszpontot létesítsen ezen a területen. A szigetcsoport leválasztását követő három évvel Mauritius elnyerte függetlenségét az Egyesült Királyságtól.

Jelen tanulmány célja, hogy az ENSZ Közgyűlésének kérésére a hágai Nemzetközi Bíróság által 2019 februárjában kibocsátott tanácsadó véleménye alapján feltárja a Chagos - szigetek történelmi háttérét, valamint a jelenlegi *de iure* és *de facto* helyzetét, választ keresve arra a kérdésre, hogy mennyire érvényesülnek a nemzetközi közösség által támasztott követelmények a sziget - szorosabb értelemben véve az azon élő lakosság - önrendelkezéshez való jogának érvényesülése kapcsán. E célból a tanulmány elemzésnek veti alá a Nemzetközi Bíróság által kibocsátott tanácsadó véleményt, érvényre juttatásának sorsát, elemezve az ügy tényállását, valamint főbb nemzetközi jogi megállapításait, kiemelt hangsúlyt fektetve a népek önrendelkezésével kapcsolatos kérdéskörre, alapvetően kvalitatív, dogmatikai kutatási módszer alkalmazásával.

A tanácsadó vélemény deskriptív-analitikus vizsgálata ugyanakkor arra is választ keres, hogy az államok közötti vitás kérdések eldöntésében kiemelkedő szereppel bíró Nemzetközi Bíróság milyen hatékonysággal léphet fel nemzetközi vitás ügyek olyan kérdésköreiben, ahol a joghatósága nem terjed ki a szóban forgó vita eldöntésére, de véleményformálásával lehetősége nyílik a felek közötti vitás helyzetekben történő állásfoglalásra. Így az alábbi eset elemzésével az ICJ képességeinek, erősségeinek és korlátainak felmérése iránymutatást adhat az érintett nemzetközi igazságszolgáltatási szerv szerepének megerősítéséhez.

A tanulmány emellett történeti–jogelméleti rekonstrukciót alkalmaz a Chagos-szigetcsoport gyarmati múltjának, demográfiai viszonyainak és a kitelepítések lefolyásának bemutatására, elsősorban írott forrásokra és a releváns szakirodalomra támaszkodva. A történeti háttér feltárása a későbbi jogi következtetések kontextualizálását szolgálja, különös tekintettel arra, hogy a Bíróság maga is a 1960–1968 közötti időszak normatív kereteire alapítja megállapításait az önrendelkezési jog megsértéséről.

A kutatás forrásbázisa elsődlegesen primer nemzetközi jogi dokumentumokból áll (ENSZ Közgyűlési határozatok, a Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye, különvélemények és nyilatkozatok, az Állandó Választottbíróság döntése, továbbá a Mauritius és az Egyesült Királyság közötti 2024-es politikai nyilatkozat és a 2025-ben megkötött nemzetközi szerződés). Ezeket egészíti ki a szekunder szakirodalom, különösen a népek önrendelkezéséhez való jog, a dekolonizációs gyakorlat, az *erga omnes* kötelezettségek és a *jus cogens* normák elméleti háttérét tárgyaló nemzetközi jogi írások.

Fentieknek megfelelően, a kutatás eredményei elsősorban a jogi normák értelmezésére és a nemzetközi intézmények gyakorlatának értékelésére vonatkoznak, és csupán korlátozottan általánosíthatók más, a Nemzetközi Bíróság elé kerülő területi vagy önrendelkezési jogvitákra. Ugyanakkor az esettanulmány részletes feldolgozása lehetővé teszi, hogy a Chagos-ügy tanulságai irányadó szempontokat kínáljanak a nemzetközi közösség önrendelkezési joggal kapcsolatos elvárásainak, valamint a Bíróság tanácsadó funkciójának jövőbeli értékeléséhez.

2. Történelmi háttér¹

Az első telepések 1776-ban érkeztek a Chagos-szigetekre. A 18. század végére a lakosság száma 300 főre emelkedett. 1773 és 1810 között a Chagos-szigetek jelentősége nagyobb volt, mint a Rodrigues-szigeté. Ez a francia gyarmat hivatalosan 1814-ben, a párizsi szerződéssel vált brit gyarmattá. Nagy-Britannia 1828-ban úgy döntött, hogy rabszolgákat telepít a területre. A Chagos-szigetekre telepített rabszolgák többsége a korabeli feljegyzések szerint Szenegálból érkezett.² A Chagos-szigetek lakossága gyorsan növekedett. Az 1851-es évben 334 személyt számláltak. Az 1881-es népszámláláson 789 főt jegyeztek fel, és a 20. század elején a lakosság 60%-a afrikai és madagaszkári származású, 40%-a pedig dél-indiai, tamil származású volt. A lakosság többsége őslakos volt.³ Fontos megemlíteni azt is, bár a Nemzetközi Bíróság erre nem tért ki, hogy a Chagos-szigetcsoporthoz tartozó lakókat a brit állampolgársági törvény értelmében a szigetország szétválása előtt az Egyesült Királyság állampolgárainak tekintették.⁴

1964-ben megbeszélések kezdődtek az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság között Diego Garcia szigetének az Egyesült Államok általi védelmi célú felhasználásáról.⁵ A vietnami háborúba keveredett USA katonai bázist kívánt létesíteni az Indiai-óceánon, ahol az Egyesült Királyságnak még volt gyarmata, miután elvesztette az önállóságukat kivívó Malaya, Burma, India és Pakisztán Ceylon egykori gyarmati területeit.⁶

1965. november 8-án az Egyesült Királyság elszakította a területet Mauritiustól, hozzácsatolva az újonnan létrehozott Brit Indiai-óceáni Területhez (British Indian Ocean Territory - BIOT, továbbiakban: BIOT)⁷. A BIOT ezáltal a Chagos – szigetcsoporthoz, valamint a Seychelle-szigetekről leválasztott Adalbra, Farquhar és Desroches szigetektől állt. A szigetcsoporthoz tartozó lakosságát erőszakkal eltávolították, és megakadályozták visszatérésüket.⁸

Mauritius 1968. március 12-i függetlenné válása előtt Seewoosagur Ramgoolam miniszterelnök és a mauritiusi Miniszterek Tanácsa jelezte, hogy inkább a szigetek hosszú távú bérbeadását részesíti előnyben, nem pedig az elszakítást, azonban az Egyesült Királyság nem volt hajlandó megfontolni ezt az alternatívát.⁹ Mauritiusnak így nem maradt más választása, mint a függetlenség áraként elfogadni a Chagos-szigetcsoporthoz tartozó lakosságát.¹⁰

¹ DURUP, Julien: *The Chagos. A short history and its legal identity in Etude Ocean Indien*, 2013, 49-50. <https://journals.openedition.org/oceanindien/2003>, (2025.02.02.)

² Uo.

³ Uo.

⁴ KATTAN, Victor. (2019). *The Chagos Advisory Opinion and the Law of Self-Determination. Asian Journal of International Law*, 1–11, 2019. 3.

⁵ Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, Advisory Opinion, 27.

⁶ Lásd: VINE, David: *Island of Shame: The Secret History of the US Military Base on Diego Garcia*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2009.

⁷ <https://govmu.org/EN/Pages/AboutChagos.aspx>

⁸ Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, Advisory Opinion, 26-30.

⁹ Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, Advisory Opinion, 98-112.

¹⁰ Uo. 106.

1964 februárjában az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság tárgyalásokat kezdett az amerikai hadsereg állomásozásáról a Chagos-szigetcsoporthoz, pontosabban az ideális földrajzi fekvésű Diegó Garcia szigetén.¹¹ A cél az volt, hogy Diego Garcia szigetén egy amerikai katonai bázist hozzanak létre, és ennek érdekében a teljes őslakos chagosi közösséget erőszakkal eltávolították. A kitelepítést követően a chagosiak Mauritiuson és a Seychelle-szigeteken telepedtek le.¹²

1966. december 16-án az ENSZ Közgyűlése elfogadta a „Mauritius kérdéséről” szóló 2066. (XX) határozatot, amelyben mély aggodalmának adott hangot egyes szigetek Mauritius területéről katonai bázis létrehozása céljából történő leválasztása miatt, és felkérte az „...igazgatási hatalmat, hogy ne tegyen olyan intézkedést, amely feldarabolná Mauritius területét.”¹³

3. A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye

Az ENSZ Közgyűlése által benyújtott tanácsadó vélemény iránti kérelem fontos kérdéseket vet fel az önrendelkezési joggal kapcsolatban, és azzal, hogy az Egyesült Királyság megsértette-e ezt a jogot Mauritius népe tekintetében a dekolonizációs folyamat során. Mauritius azt állítja, hogy a mauritiusi hozzájárulást a Chagos-szigetek Mauritiustól való elválasztására vonatkozó megállapodáshoz nem önként adták. A kérdés azonban az Egyesült Királyság és Mauritius között a Chagos-szigetek szuverenitásával kapcsolatos vitához is kapcsolódik, amelyet az Egyesült Királyság továbbra is Brit Indiai-óceáni területként kezel. Az ICJ tanácsadó véleménye nem az első eset, amikor nemzetközi fórumok igyekeztek állást foglalni a Chagos-szigetek ügyében. A Chagos Marine Protected Area Arbitration, azaz az Állandó Választottbíróóság eljárása során (Mauritius kontra Egyesült Királyság, 2015) az ENSZ Tengerjogi Egyezménye alapján az Állandó Választottbíróóság akként határozott, hogy nem rendelkezik hatáskörrel a Chagos-szigetcsoporthoz felelő szuverenitás kérdésében, ellenben döntött abban a kérdésben, hogy az Egyesült Királyság által létrehozott Chagos-szigeteki Tengeri Védett Terület (Marine Protected Area, MPA) az ENSZ Tengerjogi Egyezményébe ütközik.¹⁴

Az ENSZ Közgyűlése évtizedekkel a terület elszakítását követően, 2017. június 22-én kapcsolódott a felek közötti vitába. Az addig eltelt időben a felek a vitát kétoldalú tárgyalások útján kísérelték meg rendezni. A Közgyűlés 2017. június 22-én

¹¹ NAUVEL, Christian: "A Return from Exile in Sight? The Chagossians and Their Struggle", 5 *Northwestern Journal of International Human Rights* (2006), 97.

¹² A megállapodás további részleteiről bővebben: HILL, Chris: *Chagos: Plantation or Paradise? Island Edens and Indian Ocean Empires, 1600-2023*, in: *Challenges and Prospects for the Chagos Archipelago* edited by Laura Jeffery, Chris Monaghan, Mairi O’Gorman, Routledge, 2025.

¹³ Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, Advisory Opinion, 34-35.

¹⁴ Award in the matter of the Chagos Marine Protected Area Arbitration before an Arbitral Tribunal Constituted Under Annex VII of the United Nations Convention on the Law of the Sea between The Republic of Mauritius and The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Permanent Court of Arbitration, 18 March 2015.

meghozott 71/292. számú határozata¹⁵ a Bíróság Alapokmányának 65. §-ára hivatkozva kérte a Bíróságtól, hogy az alábbi kérdésekben bocsásson ki tanácsadói véleményt:

1. Mauritius dekolonizálásának folyamata a nemzetközi jog vonatkozó szabályai szerint jogszerűen zajlott-e a Chagos-szigetcsoport Mauritiustól való leválasztását követő, 1968-ban elnyert függetlenné nyilvánításakor, különösen a Közgyűlés 1514 (XV) 1960. december 14-i, 2066 (XX) 1966. december 21.-i, 2232 (XXI) 1966. december 20.-i valamint 2357. (XXII) 1967. december 19. határozatára tekintettel.
2. Milyen következményekkel jár a nemzetközi jog, beleértve a fent említett határozatokból eredő kötelezettség a területen továbbra is igazgatási jogkört gyakorló Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága számára, tekintettel arra, hogy Mauritius nem képes végrehajtani a chagosi származású őslakos állampolgárok visszatelepítését Chagos szigetére.¹⁶

A feltett kérdések megfogalmazását illetően kiemelendő a Közgyűlés azon törekvése, hogy elkerülje azt a látszatot, hogy az Egyesült Királyság és Mauritius között fennálló szuverenitási vitához kapcsolódjon a tanácsadói vélemény kérése. Amennyiben ugyanis a két állam közötti, szuverenitást érintő jogvitát illeti, úgy az érintett államok kizárták a Nemzetközösség államaival fennálló vitákat a Bíróság kötelező joghatósága alól.¹⁷ Az Egyesült Királyság ezzel kapcsolatos azon álláspontját ki is¹⁸ fejtette a tanácsadói véleményezési eljárásban benyújtott állásfoglalásában, mely szerint az ENSZ Közgyűlés határozatával a véleményt a kétoldalú vita bírósági rendezéséhez fűződő brit hozzájárulás megkerülése érdekében kívánják előterjeszteni.¹⁹

A Nemzetközi Bíróság a Chagos-szigetcsoport Mauritiustól való 1965-ös leválasztásának joghatásairól szóló 2019. február 25-i tanácsadó véleményében az alábbi válaszokat adta az érintett kérdésekre.²⁰

Az ICJ a 2019. február 2. napján kiadott tanácsadó véleményében rövidre zárta a tanácsadó vélemény és a két ország között fennálló, Chagos-szigetcsoport feletti

¹⁵ Request for Advisory Opinion transmitted to the Court pursuant to General Assembly resolution 71/292 (A/71/L.73) of 22 June 2017 Legal Consequences of the Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965.

¹⁶ A tanácsadó véleményt kérő közgyűlési határozatot 94 támogató, 65 tartózkodó és 15 ellenszavazat mellett fogadták el. General Assembly. Lásd: 71st Session, 88th Plenary Meeting, 22 June 2017, UN Doc. A/71/PV.99, 17–18. Az ellenszavazattal élő államok soraihoz tartoztak azok az államok, melyek területén a határozat elfogadásakor szintén állomásoztak USA haderők: Afganisztán, Ausztrália, Bulgária, Magyarország stb.

¹⁷ Lásd: The declaration filed by Mauritius on 23 September 1968- „(ii) disputes with the Government of any other country which is a Member of the British Commonwealth of Nations, all of which disputes shall be settled in such manner as the parties have agreed or shall agree;” and the declaration filed by the UK on 22 February 2017, ICJ.

¹⁸ A Nemzetközi Bíróság joghatóságának elfogadásáról bővebben lásd: LAMM Vanda: *A nemzetközi bíróság kötelező joghatóságát elfogadó nyilatkozatok* in: Állam és Jogtudomány, 2003/3-4., 243-266.

¹⁹ Written Statement The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland 15 February 2018, Legal Consequences of the Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965 (Request by the United Nations General Assembly for an advisory opinion), 8

²⁰ HILPOLD, Peter: *‘Humanizing’ the Law of Self-Determination – the Chagos Island Case* in: Nordic Journal of International Law 91 (2022) 189–215, 2-3.

szuverenitást érintő vitával kapcsolatos kifogásokat. Az ICJ megállapította, hogy a Közgyűlés nem kérte ki a Bíróság véleményét a két állam közötti területi vita megoldása érdekében. A megkeresés célja mindinkább az, hogy a Közgyűlés megkapja a Bíróság útmutatását Mauritius dekolonizációs folyamatának jogszerű lebonyolításával kapcsolatosan.²¹

Miután megállapította, hogy rendelkezik hatáskörrel a kért tanácsadó vélemény meghozatalára, a Bíróság megvizsgálta a számos, eljáráshoz csatlakozó állam által felvetett kérdést, hogy mérlegelési jogkörében meg kell-e tagadnia e joghatóságának gyakorlását. Arra a következtetésre jutott, hogy ítélezési gyakorlatára tekintettel nem volt olyan kényszerítő ok, amely alapján megtagadná a Közgyűlés által kért véleményt. A Bíróság a tanácsadó vélemény kibocsátásakor tehát egyértelmű álláspontra helyezkedett annak kapcsán, hogy a véleményt nem a két állam között fennálló, a sziget feletti szuverenitás gyakorlására vonatkozó jogvita kapcsán bocsátja ki, hanem a népek és nemzetek önrendelkezéshez való jog kógens normájának érvényesülése tekintetében. Ez utóbbi pedig a gyarmati népek vonatkozásában különleges státusszal bír, ami az államok részéről történő elősegítésére vonatkozó kötelezettséget illeti, ahogyan azt már az 1960-ban kibocsátott 1514-es ENSZ Közgyűlési határozat is egyértelműen lefektette.

Az első kérdésre válaszolva a Bíróság kifejtette, hogy először meg kell határoznia a releváns időtartamot a nemzetközi jog alkalmazandó szabályainak meghatározása céljából, mielőtt a kérdéses jogosultság tartalmát megállapítaná.²² Leszögezte, hogy a vonatkozó időszak az alkalmazandó nemzetközi jog szabályainak meghatározására a szigetcsoport 1965-ös szétválása és Mauritius 1968-as függetlensége között telt el. A Nemzetközi Bíróság hangsúlyozta, hogy az 1514. sz. Közgyűlési Nyilatkozat a népek és nemzetek önrendelkezéséről meghatározó dokumentumnak minősül az államok dekolonizációs gyakorlatának megszilárdításában. Annak ellenére, hogy a Nyilatkozat formálisan ajánlásként került kibocsátásra, azonban annak tartalmára és elfogadásának körülményeire tekintettel a benne foglaltak kötelező erővel bírnak a népek és nemzetek önrendelkezéshez való jogának biztosítása szempontjából. A Nyilatkozat többek között pedig magában foglalja, hogy minden olyan kísérlet, mely egy ország nemzeti egységének és területi integritásának részleges vagy teljes megbontására irányul, összeegyeztethetetlen az Egyesült Nemzetek Alapokmányának céljaival és elveivel.²³

Az első kérdés vizsgálatára során a Bíróság kitért a Mauritius dekolonizációs folyamatára vonatkozó önrendelkezési jog természetére, tartalmára és terjedelmére. Emlékeztetett arra, hogy miután az Egyesült Nemzetek Szervezete egyik céljává tette a népek és nemzetek egyenlő jogait és önrendelkezési joga elvének tiszteletben tartását, az Alapokmány olyan rendelkezéseket is tartalmazott, amelyek lehetővé teszik, hogy a nem önkormányzó területek végül önmagukat irányítsák. Miután megvizsgálta a Közgyűlés dekolonizációs ügyekben betöltött funkcióit, a Bíróság a Mauritius dekolonizációs folyamatára alkalmazandó nemzetközi jog elemzése során figyelembe vette a Bíróság elé terjesztett első kérdésben említett közgyűlési

²¹ Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, Advisory Opinion, 86.

²² Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, Advisory Opinion, 139.

²³ Lásd GA Res. 1514, 14 December 1960, 6.

határozatokban megfogalmazott kötelezettségeket is. A Bíróság álláspontja szerint „...a Közgyűlés azáltal, hogy felkérte az Egyesült Királyságot, hogy tegyen eleget nemzetközi kötelezettségeinek Mauritius dekolonizálása során, a Charta keretein belül járt el és az önrendelkezési jog alkalmazásának felügyeletére rábízott feladatkörében.

A Bíróság kifejtette továbbá, hogy a vizsgált időszakra vonatkozóan mind az állami gyakorlat, mind az opinio juris megerősíti az idegen uralom alatt álló, önkormányzatisággal nem bíró terület területi integritásához való jogának szokásjogi jellegét. Az államok következetes gyakorlata alapján az önkormányzattal nem rendelkező terület területi integritásának tiszteletben tartása kulcsfontosságú eleme az önrendelkezési jog gyakorlásának.²⁴

Fentieknak megfelelően a Nemzetközi Bíróság azt is taglalta, hogy az idegen uralom alatt álló terület egy részének az azt közvetlenül irányító hatalom alóli leválasztása - kivéve, ha az érintett terület lakosságának valódi és egyértelműen kifejezett akarátán nyugodna - ellentétes a nemzetközi jog ius cogens-eként érvényesülő önrendelkezéshez való joggal.²⁵

A második kérdésre adott válasz ezen okfejtéseket követően tulajdonképpen magától értetődőnek mutatkozik. A Chagos-szigetcsoport Egyesült Királyság általi igazgatása jogellenes cselekmény, mely az állam nemzetközi jogi felelősségét vonja maga után. Az ICJ ezt a jogellenes cselekményt „folyamatos jellegűnek” minősítette.

A Bíróság úgy ítélte meg, hogy ez a leválasztás nem az érintett lakosság akarátának szabad és valódi kifejezésén alapult. Úgy vélte, hogy a nemzetközi jogból eredő és a Közgyűlés által Mauritius dekolonizálása során elfogadott határozatokban tükröződő kötelezettségek megkövetelik az Egyesült Királyságtól, mint irányító hatalomtól, hogy tartsa tiszteletben az ország területi integritását, beleértve a Chagos-szigetcsoportot is. A Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy „...a Chagos-szigetcsoport jogellenes leválasztása és egy új kolóniába, a BIOT-ba való beépítése következtében Mauritius dekolonizálásának folyamata nem fejeződött be törvényesen, amikor Mauritius 1968-ban elnyerte függetlenségét.”²⁶ Ennek megfelelően az Egyesült Királyság köteles véget vetni a Chagos- szigetek feletti fennhatóságának és ezáltal lehetővé tenni Mauritius számára, hogy befejezze a területének dekolonizálását a népek és nemzetek önrendelkezési jogával összhangban.²⁷

4. A tanácsadói véleményhez kapcsolódó ellenvélemények, különvélemények és nyilatkozatok

A vélemény kidolgozásában részt vevő tizenhárom bíró közül hat adott ki nyilatkozatot (Xue alelnök, Tomka, Abraham, Gevorgian, Salam és Iwasawa bírák), négy különvéleményt adott ki (Cançado Trindade, Gaja, Sebutinde és Robinson bíró),

²⁴ Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, Advisory Opinion, 166, 172, 174.

²⁵ I.m. 172.

²⁶ I.m. 174.

²⁷ I.m. 178.

egy pedig különvéleményt (Donoghue bíró). Ezen kívül Cançado Trindade és Robinson bírák külön véleményük mellett közös nyilatkozatot fogalmaztak meg.

Az egyedüli ellenvéleményben Donoghue bíró azon véleményének adott hangot, hogy a tanácsadó vélemény „...megkerüli az Egyesült Királyság hozzájárulásának hiányát az Egyesült Királyság és Mauritius közötti, a Chagos-szigetcsoporthoz fellelt szuverenitásról szóló kétoldalú vita bírósági rendezéséhez, és így aláássa a Bíróság igazságszolgáltatási funkciójának integritását. Véleménye szerint az ICJ-nek mérlegelési jogkörével kellett volna megtagadnia a vélemény nyilvánítását.”²⁸

A Bíróság szerint ugyanakkor a korábban kibocsátott tanácsadó vélemények esetében is az volt a következetes gyakorlata, hogy a tanácsadó vélemény – jogilag nem kötelező erejű aktus²⁹ – nem (közvetlenül) rendezi a vitát, hanem arra irányul, hogy „...a Bíróság segítséget nyújtson a [szerv előtt álló probléma megoldásában], és hogy az ICJ ezáltal végzett „az ENSZ tevékenységében való részvételt [...] elvileg nem szabad megtagadni”. Ebben az értelemben el kell ismerni, hogy a Bíróság határozata, hogy tanácsadói véleményt adjon a Chagos-szigetcsoporthoz ügyében, összhangban volt a régóta fennálló ítélkezési gyakorlatával.

Ezzel szemben Xue alelnök úgy vélte, hogy a kérdés Mauritius és az Egyesült Királyság közötti szuverenitási vitaként való megfogalmazása nélkülözi a történelmi kontextust. Kifejtette, hogy amikor a brit kormányzat 1964-1965-ben a Chagos-szigetcsoporthoz leválasztását fontolgatta Mauritiusról, tudatában volt annak, hogy új közösséget hoznak létre, és ez valószínűleg nem kerüli el az ENSZ kritikáját. Az a tény, hogy Mauritius kétoldalúan próbálta rendezni vitáját az Egyesült Királysággal, nem befolyásolja a jelen tanácsadó vélemény kibocsátását, hiszen a dekolonizációs kérdéseket gyakran két- és többoldalú szinten is mérlegelik, melyre a nemzetközi jog lehetőséget biztosít.³⁰

Egyes bírák szerint a Nemzetközi Bíróság nem ment elég messzire az önrendelkezési jog érvényesülésére vonatkozó álláspontjának kifejtésében. Cançado Trindade, Robinson és Sebutinde bírák szerint a Bíróság sokkal bővebben terjeszkedhetett volna az önrendelkezéshez való jog jogállásáról a nemzetközi jogban, amely immáron már jus cogens jellegű imperatív normává szilárdult.³¹ Cançado Trindade szerint a tanácsadó vélemény olyan, mintha „...a Bíróságon 2019-ben még továbbra is Barcelona Traction 1970-es szelleme kísértene (erga omnes jellegű kötelezettségek megfogalmazása jus cogens nélkül), valamint a kelet-

²⁸ Legal Consequences of the Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, 25 February 2019, Dissenting Opinion of Judge Donoghue at para. 1.

²⁹ Lásd: DAPO, Akande – TZANAKOPOULOS, Antonios: "Can the International Court of Justice Decide on the Chagos Islands Advisory Proceedings without the UK's Consent?", EJIL: Talk! (2017) <https://www.ejiltalk.org/can-the-international-court-of-justice-decide-on-the-chagos-islands-advisory-proceedings-without-the-uks-consent/> accessed (2025. 02. 02.)

³⁰ Legal Consequences of the Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, 25 February 2019, Dissenting Opinion of Judge Donoghue, 19.

³¹ Az állítást több mint egy tucat állam terjesztette elő írásbeli és szóbeli nyilatkozataiban. Lásd többek között: Legal Consequences of the Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, 25 February 2019, Separate Opinion of Judge Cançado Trindade, 120-69; Legal Consequences of the Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, 25 February 2019, Separate Opinion of Judge Sebutinde, 25-46; Legal Consequences of the Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, 25 February 2019, Separate Opinion of Judge Robinson, 48-89.

timori lakosságot érintő igazságtalanság elszenvedése 1995-ben, amely a Bíróság szigorúan a nemzetközi jogi államok közötti viszonyaként való megközelítéséből ered.”³²

5. Következtetések

A Chagos-szigetcsoport Mauritiustól való elszakadásának jogi következményeiről az utolsó lépésnek tekinthető a Bíróság által kiadott nyilatkozatok hosszú sorában az önrendelkezés fogalmáról írtak.³³ Az önrendelkezésért folytatott küzdelemnek számos aspektusa van, és nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy ez a vélemény - amint az alább látható lesz - egy sor pontosítást tartalmaz, amelyek, bármennyire is vitathatóak, befolyásolni, ha nem is irányítani fogják a témához kapcsolódó jövőbeni vitákat.

Míg a népek önrendelkezésének eszméje a felvilágosodásban gyökerezik, és a 19. századi és 20. század eleji európai nacionalista mozgalmak során kapott lendületet, a dekolonizáció jogi eszközeként a nemzetközi közösség különösen a II. világháború után támogatta, melyben az ENSZ megalakulása döntő szerepet játszott. A Közgyűlése által elfogadott 1960. december 14-i 1514 (XV) határozat jelentős mérföldkő mind az önrendelkezéshez való jog kidolgozásában, mind annak érvényesítésében. Hogy az önrendelkezéshez való jog megilleti az önálló kormányzással nem bíró terület lakosságát is, azt a Bíróság ítélkezési gyakorlatában erősítette meg.³⁴

Jelen ügyben kibocsátott vélemény pedig a gyarmati kontextusban az önrendelkezés jogának határozott újrafogalmazását foglalja magában. Ma már tudjuk, hogy az önrendelkezési jog legkésőbb 1960. december 14-ére kötelező érvényű szokásjoggá vált, az 1514 (XV) Közgyűlési Nyilatkozat elfogadásával. A nyilatkozat 1. pontja értelmében a jogosultság megilleti az adott időpontban idegen kormányzás alatt álló területet, amelynek lakossága még nem gyakorolta szabadon az önrendelkezési jogát. A nyilatkozat 6. bekezdése szerint ezen terület területi integritását tiszteletben kell tartani. Az önálló önkormányzatisággal nem bíró terület egyes részeinek leválasztása az adminisztratív hatalom alól kizárólag akkor lehetséges, ha az érintett terület lakosságának szabadon kifejezett és valódi akaratán alapul.³⁵

³² Separate Opinion of Judge Cançado Trindade, 169.

³³ Lásd különösen: Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), 21 June 1971, ICJ, Advisory Opinion, <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/53/053-19710621-ADV-01-00-EN.pdf> (2025.02.18.) Western Sahara, 16 October 1975, ICJ, Advisory Opinion, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/61/6197.pdf>, (2025.02.18.). Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, 9 July 2004, ICJ, Advisory Opinion, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/53/053-19710621-ADV-01-00-EN.pdf>, (2025.02.18.).

³⁴ Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1971, para. 52; Western Sahara, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1975, 54–59.

³⁵ 1514 (XV). Declaration on the granting of independence to colonial countries and peoples, General Assembly - Fifteenth Session, 14 December 1960.

E fenti megállapítások a gyarmati önrendelkezési jog további megszilárdításaként fogadhatók el, amely jog globális szinten gyakorlatilag vitathatatlan, és amelyet régóta a jus cogens-ként ismer el a nemzetközi jog.³⁶ Ez utóbbi minősítést a Bíróság a jelen ügyben azonban elkerüli leszögezni. A Bíróság inkább továbbra is erga omnes kötelezettségnek minősíti az önrendelkezési jogot, amely szintén értékes alátámasztást jelent a jog érvényesülése szempontjából, de elmarad a lényegi fogalma és érvényesülése nemzetközi jogforrási alapjának egyértelmű tisztázásától.³⁷

6. A tanácsadó vélemény és a 2025-ös államközi megállapodás összegző értékelése

Ahogy a fentiekben kifejtésre került, 2019-ben a Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleményében rögzítette - valamint az ENSZ Közgyűlése megerősítette³⁸ -, hogy Mauritius dekolonizációja nem fejeződött be jogszerűen a Chagos-szigetcsoporthoz kiválásával, az Egyesült Királyság pedig köteles megszüntetni a szigetcsoporthoz igazgatását. 2020 óta az Egyesült Nemzetek hivatalos térképén a Chagos-szigetcsoporthoz mauritiusi területként (és már nem BIOT-ként) szerepel.³⁹

2022-ben Mauritius és az Egyesült Királyság tárgyalásokat kezdett a Chagos-szigetcsoporthoz feletti szuverenitás gyakorlásáról, majd 2024. október 3-án az Egyesült Királyság és Mauritius kormánya bejelentette, hogy megállapodásra jutottak a Brit Indiai-óceáni Terület (BIOT), más néven a Chagos-szigetcsoporthoz szuverenitásáról. A szigetcsoporthoz, valamint annak lakosai sorsáról ugyan az érintett felek között nemzetközi szerződés nem lépett érvénybe, ugyanakkor a Mauritiusi Köztársaság, valamint Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságának kormánya közötti diplomáciai egyeztetések sorozatának eredményeként a Chagos-szigetcsoporthoz, beleértve Diego Garcíát is az alábbiakban összefoglalt tartalommal közös politikai nyilatkozatot fogadott el.

A Mauritiusi Köztársaság miniszterelnöke és Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságának miniszterelnöke megerősítik, hogy történelmi politikai megállapodást kötöttek a Chagos-szigetcsoporthoz feletti szuverenitás gyakorlásáról.

A jövőben megkötendő szerződés értelmében az Egyesült Királyság beleegyezik abba, hogy Mauritius szuverén módon rendelkezik a Chagos-szigetcsoporthoz felett, beleértve Diego Garcíát is. Ugyanakkor mindkét ország elkötelezett amellett, hogy biztosítani szükséges a Diego Garcíán meglévő, a regionális és globális biztonságban

³⁶ SIMMA, Bruno: *The International Court of Justice: a critical appraisal*, in: F. Mégret - Ph. Alston (eds.): *The United Nations and Human Rights* (2020), 151–180.

³⁷ Lásd: Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries 2001., Text adopted by the International Law Commission at its fifty-third session, in 2001, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session (A/56/10).

³⁸ UN General Assembly, 'Advisory Opinion of the International Court of Justice on the Legal Consequences of the Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965' (22 May 2019) UN Doc A/RES/73/295.,

³⁹ JEFFERY, Laura: *The Chagos Archipelago: A limited victory for decolonization*. in: *Anthropology Today*, 40, Issue 6., 2024., 23–25.

létfontosságú szerepet játszó bázis hosszú távú, biztonságos és hatékony működését, melyről a szerződésben meg is állapodnak. Az Egyesült Királyság egy kezdeti 99 éves időszakra felhatalmazást kap arra, hogy Diego Garcia tekintetében gyakorolja Mauritius szuverén jogait és hatóságait, amelyek szükségesek ahhoz, hogy biztosítsa a bázis folyamatos működését a következő évszázadban is. A felek rögzítik, hogy a szóban forgó szerződés a múltban elkövetett hibákat kívánja orvosolni, és mindkét fél elkötelezettségét bizonyítja, hogy támogatja a chagosiak jólétét. Mauritius a szerződés alapján szabadon hajthat végre egy áttelepítési programot a Chagos-szigetecsoporthoz tartozó szigetein, Diego Garcia kivételével, az Egyesült Királyság pedig egy új vagyonkezelői alapot hoz létre, és ettől függetlenül is kész egyéb támogatást nyújtani a chagosiak javára.⁴⁰

A megállapodás a két nemzet közötti gazdasági, biztonsági és környezetvédelmi partnerség új korszakát is meghirdeti. E partnerség lehetővé tétele érdekében az Egyesült Királyság pénzügyi támogatási csomagot nyújt Mauritiusnak. Ez magában foglal egy indexált éves kifizetést a megállapodás időtartama alatt, valamint egy átalakító infrastrukturális partnerség létrehozását, amelyet brit támogatással támogatnak, hogy olyan stratégiai projekteket valósítsanak meg, amelyek jelentős változásokat hoznak a mauritiusiak számára és fellendítik a gazdasági fejlődést az egész országban. Tágabb értelemben az Egyesült Királyság és Mauritius együttműködik a környezetvédelem, a tengeri biztonság, az illegális halászat, az illegális migráció, valamint a kábítószer- és emberkereskedelem elleni küzdelem terén a Chagos-szigetecsoporthoz tartozó területen, azzal a közös céllal, hogy biztosítsák és védjék a világ egyik legfontosabb tengeri környezetét. Ez magában foglalja egy mauritiusi tengeri védett terület létrehozását is.⁴¹

2025. július 22-én a politikai megállapodást nemzetközi jogilag is kötelező erejű szerződésbe foglalták a felek, melyben rögzítették többek között, hogy az Egyesült Királyság elismeri, hogy Mauritius jogos igényt tart a Chagos-szigetecsoporthoz tartozó terület szuverenitására, és kijelenti, hogy nem áll szándékában örök időkre megtartani a szigetek igazgatását.⁴² A szerződésben a felek rögzítik, hogy a szuverenitás gyakorlására kizárólag Mauritius rendelkezik jogosulttággal.⁴³ A szerződés 5. cikke kifejezetten rögzíti továbbá, hogy a Felek megerősítik elkötelezettségüket a chagosi közösséggel való együttműködés iránt, beleértve jogaik és érdekeik tiszteletben tartását.⁴⁴ Kiemelt jelentőséggel bír az érintett népcsoport sorsáról történő döntések meghozatalában, hogy a szóban forgó szerződés a felek között kifejezetten rögzíti a

⁴⁰ CURTIS, John: Research Briefing, British Indian Ocean Territory: 2024 UK and Mauritius agreement, 31. October 2024., továbbá: UK and Mauritius joint statement, 3 October 2024, Press release, <https://www.gov.uk/government/news/joint-statement-between-uk-and-mauritius-3-october-2024>, 2025.02.02.

⁴¹ Uo.

⁴² Agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the Republic of Mauritius concerning the Chagos Archipelago including Diego Garcia, London and Port Louis, 22 May 2025, Presented to Parliament by the Secretary of State for Foreign, Commonwealth and Development Affairs by Command of His Majesty May 2025, CP1334, Art. 2., <https://www.gov.uk/government/publications/ukmauritius-agreement-concerning-the-chagos-archipelago-including-diego-garcia-cs-mauritius-no12025> (letöltés ideje: 2025.12.10.).

⁴³ Uo., Art. 1.

⁴⁴ Uo., Art. 5.

chagossi népcsoport szükségszerű bevonását valamennyi, a szigetcsoport jövőjét érintő döntések meghozatalának folyamatába.⁴⁵ A szerződés, valamint annak mellékletei részletesen ismertetik azon jogokat, melyeket Mauritius az Egyesült Királyság számára biztosít az érintett területen, így az 1. Melléklet tartalmazza a korlátozás nélküli hozzáférést, állomásoztatási és átrepülési jog gyakorlását a brit és amerikai repülőgépek és hajók tekintetében, amennyiben azok Diego Garcia vízi vagy légi területeire lépnek.⁴⁶ Összességében megállapítható, hogy a szerződés a terület feletti szuverenitást teljes egészében Mauritius gyakorolja azzal, hogy felhatalmazza az Egyesült Királyságot a Diego Garcia-val kapcsolatos szuverén jogainak gyakorlására a bázis hosszú távú, biztonságos és hatékony működtetése céljából.⁴⁷ Mauritius szuverenitásának gyakorlása során szabadon valósíthat meg áttelepítési programot a Chagos-szigetek bármely szigetén, kivéve Diego Garcit. Diego Garcia tehát *expressis verbis* kizárásra kerül a potenciális visszatelepítésből.⁴⁸ A politikai megállapodásban szereplő gazdasági alapot szintén magában foglalja a szerződés is, amennyiben a 11. cikkben rendelkezik az Egyesült Királyság által finanszírozott gazdasági alap és hosszútávú fejlesztési támogatásról is.

Amennyiben össze kívánjuk vetni a Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye által lefektetett, illetőleg a szerződésben foglalt rendelkezéseket, az alábbiakat állapíthatjuk meg.

Arra a megállapításra vonatkozóan, miszerint nem valósult meg jogszerűen a dekolonizáció és az Egyesült Királyság köteles felhagyni a Chagos- szigetcsoport feletti igazgatással, egyben lehetővé tenni Mauritius területi integritásának helyreállítását, a felek közötti szerződés formailag eleget tesz a dekolonizáció befejezésére vonatkozó követelményeknek, azaz a Nemzetközi Bíróság véleményét szuverenitásgyakorlás tekintetében a szerződés lényegében implementálja.

A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye felszólította az Egyesült Királyságot a Chagos-szigetcsoport feletti igazgatásának, mint a folyamatos jogsértés minél korábbi megszüntetésére. Miután a szerződés kifejezetten rögzíti Mauritius szuverenitását a szigetcsoport felett, így az UK ezt követően megállapodás alapján gyakorol meghatározott jogokat a terület felett, elsősorban Diego Garcia vonatkozásában.⁴⁹ Ennek folyományaként a BIOT, mint tengerentúli terület is megszűnik, mely magával vonja a brit belső jogszabálmódosítási implementálási kötelezettségeket is.

⁴⁵ Uo., Art 5.

⁴⁶ Explanatory Memorandum on the Agreement Between The Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the Republic of Mauritius Concerning The Chagos Archipelago Including Diego Garcia, Command Paper No 1334, p.4.
<https://www.gov.uk/government/publications/ukmauritius-agreement-concerning-the-chagos-archipelago-including-diego-garcia-cs-mauritius-no12025>, (letöltve: 2025.12.10.)

⁴⁷ Agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the Republic of Mauritius concerning the Chagos Archipelago including Diego Garcia, London and Port Louis, 22 May 2025, Presented to Parliament by the Secretary of State for Foreign, Commonwealth and Development Affairs by Command of His Majesty May 2025, CP1334, Annex 1,2,3.
<https://www.gov.uk/government/publications/ukmauritius-agreement-concerning-the-chagos-archipelago-including-diego-garcia-cs-mauritius-no12025> (letöltve: 2025.12.10.)

⁴⁸ Uo., Art 6.

⁴⁹ Uo., Art. 2–3, 9, Annex 1–2

Összességében tehát elmondható, hogy a Nemzetközi Bíróság által kifogásolt gyarmati igazgatás formája ugyan megszűnik, mert az Egyesült Királyság többé nem adminisztratív hatalomként kormányozza a területet, melyet ugyanakkor felvált egy nagyon széles körű, szerződéses jogalapú brit jelenlét Diego Garcián (védelem és biztonság, joghatósági kontroll, irányítás)⁵⁰, amely a bázis vonatkozásában gyakorlatilag a korábbi katonai kontrollt konzerválja – de már a Mauritius által adott hozzájárulás alapján, azaz a klasszikus értelemben szuverén államok közötti nemzetközi szerződés szerint.

A tanácsadó vélemény továbbá megállapította valamennyi ENSZ-tagállam kötelezettségét arra vonatkozóan, hogy működjön együtt az Egyesült Nemzetek Szervezetével a dekolonizáció befejezése érdekében, mellyel lényegében felszólította az államokat Mauritius szuverenitásának elismerésére a terület felett. A Szerződés 8. cikke szerint az Egyesült Királyság vállalja, hogy a terület nemzetközi szervezeti tagsága összhangban lesz Mauritius szuverenitásával, és azokat külön megállapodásokban fektetik le. A de facto folyamat – ahogyan az már korábban is kiemelésre került – már a tanácsadó vélemény kibocsátást követően megkezdődött (pl. az ENSZ hivatalos térképén történő feltüntetés Mauritius szuverenitásával), a szerződés ezeket a folyamatokat folytatja.

Ami a reparációs eljárást illeti, a szerződés a tanácsadó vélemény mentén rendelkezik a 11. cikkében arról, hogy milyen pénzbeli támogatást nyújt Mauritiusnak az elszenvedett károk kompenzálása érdekében, azonban hiányt szenved abban a tekintetben, hogy nem tér ki a chagosi nép kollektíve elszenvedett jogsértésekből eredő kárainak megtérítésére, beleértve a jóvátételt, a kártérítést, az elégtételt, valamint ígéretet a meg nem ismételésre és nem tartalmazza a múltbéli igazságtalanságok elkövetésének hivatalos elismerését sem.

A tanácsadó vélemény alapvetően a népek önrendelkezési jogára épít, amikor a Chagos-szigetek leválasztását e jog megsértéseként értékeli, tekintettel arra, hogy az nem a terület lakóinak szabad és valódi akaratán alapult volna, azaz nem felelt meg az önrendelkezés követelményeinek.⁵¹ Ezzel megegyezően, az ENSZ Közgyűlésének 73/295 számú határozatában akként foglal állást, hogy a chagosi népesség visszatelepítésének elősegítésére akadályok nélkül törekedni kell.⁵² Ezzel ellentmond egyrészt a szerződés hallgatása a chagosi közösség teljes kártalanításáról, másrészt a Diego Garciára való visszatérés kizárása is. A szerződés 6. cikke szerint ugyanis Mauritius szabadon megszervezheti a visszatelepítésre irányuló programját a Chagos-szigetcsoporthoz bármelyik szigetén, kivéve Diego Garciát. Ez utóbbi rendelkezéssel összefüggésben az ENSZ Faji Megkülönböztetés Kiküszöbölésével Foglalkozó Bizottsága (CERD)⁵³ 2025. december 8-i nyilatkozatában mély aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy a Chagos-szigetcsoporthoz a chagosi nép jogainak régóta fennálló megsértését fogja fenntartani. A Bizottság

⁵⁰ Uo., Art 3. Annex 1.

⁵¹ Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, Advisory Opinion, para160-160.

⁵² UN General Assembly, 'Advisory Opinion of the International Court of Justice on the Legal Consequences of the Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965' (22 May 2019) UN Doc A/RES/73/295., para 2.

⁵³ <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2025/12/uk-and-mauritius-chagos-agreement-raises-concerns-over-chagossian-peoples>, (letöltve 2025. december 10.)

közleményében felszólítja az Egyesült Királyságot és Mauritust, hogy függesszék fel a megállapodás ratifikálását, és haladéktalanul kezdjen megújult párbeszédet a chagosi nép szabad, előzetes tájékoztatáson alapuló beleegyezésének biztosítására, ideértve a Diego Garcíára való visszatérés jogát is, hiszen ennek megakadályozása egyben az ENSZ Közgyűlés által támasztott követelményeket is sérti, nevezetesen, a chagosi nép visszatérésének megkönnyítését. Azokkal a jelentésekkel kapcsolatban, amelyek szerint a chagosi néppel nem konzultáltak megfelelően a megállapodás tárgyalása és megfogalmazása során, a bizottság kijelentette, hogy a chagosi nép érdemi részvételének hiánya korlátozza önrendelkezési joguk gyakorlását.

Fentiekre tekintettel megállapítható, hogy a szerződés részben megvalósítja, részben korlátozza a tanácsadó vélemény „emberi jogi” implikációit. Mindenképp pozitívként értékelhető, hogy az egykori chagosi lakosok jogi alapot szereznek arra, hogy Diego Garcíát leszámítva a többi szigetre visszatérjenek. A BIOT megszüntetésével a dekolonizáció folyamata formailag lezárul, a terület feletti szuverenitás teljes egészében visszakerül Mauritushoz, valamint nemzetközi szerződés keretei közé helyezi a katonai bázis működtetését. A BIOT eltűnése a jogrendszerből egyértelműen közvetlen válasz a Nemzetközi Bíróság véleményére, és korrekciónak tekinthető a korábbi, jogellenesnek minősített állapothoz képest. Negatívként értékelhető ugyanakkor, hogy Diego Garcia – amely a chagosi közösség kulturális, történelmi központja – továbbra is elzárt katonai tér marad, és a visszatérés tilalma kifejezetten szerződésben rögzített. Ezáltal az egyéni jogalanyok – azaz a chagosiak – szempontjából továbbra is vitatott, hogy az önrendelkezés és az emberi jogi követelmények maradéktalanul teljesülnek-e, különösen Diego Garcia tekintetén.

Irodalomjegyzék

- DURUP Julien: *The Chagos. A short history and its legal identity* in: Etude Ocean Indien, 49-50, 2013., <https://doi.org/10.4000/oceanindien.2003>
- HILL, Chris: Chagos: Plantation or Paradise? Island Edens and Indian Ocean Empires, 1600-2023, in Challenges and Prospects for the Chagos Archipelago edited by Laura Jeffery, Chris Monaghan, Mairi O'Gorman, Routledge, 2025., <https://doi.org/10.4324/9781003390299-7>
- HILPOLD, Peter: 'Humanizing' the Law of Self-Determination – the Chagos Island Case in: Nordic Journal of International Law 91 (2022) 189–215, <https://doi.org/10.1163/15718107-91020001>.
- JEFFERY, Laura: The Chagos Archipelago: A limited victory for decolonization. Anthropology Today, 40, Issue 6., 2024., <https://doi.org/10.1111/1467-8322.12929>
- KATTAN, Victor. (2019). *The Chagos Advisory Opinion and the Law of Self-Determination. Asian Journal of International Law*, 1–11. <https://doi.org/10.1017/S2044251319000195>
- NAUVEL Christian "A Return from Exile in Sight? The Chagossians and Their Struggle", 5 Northwestern Journal of International Human Rights (2007).

- LAMM Vanda, A nemzetközi bíróság kötelező joghatóságát elfogadó nyilatkozatok in: Állam és Jogtudomány, 2003/3-4.
 - VINE, David: *Island of Shame: The Secret History of the US Military Base on Diego Garcia*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2009.
 - SIMMA, Bruno: *The International Court of Justice: a critical appraisal*, in: F. Mégret - Ph. Alston (eds.): *The United Nations and Human Rights 2020.*, <https://doi.org/10.1093/law/9780198298373.003.0005>
-
-

A quiet quitting magatartás jelensége a munkajog és társasági jog szemszögéből

Solymosi-Szekeres Bernadett* – Sanja Zlatanović**
– Ranko Sovilj***

A quiet quitting magatartás fokozódó terjedése miatt egyre jobban aggasztja a munkáltatókat, így a tudomány is elkezdett foglalkozni a jelenséggel. Noha a right to disconnect, azaz a le- vagy kikapcsolódáshoz való jog is háttérrel adhat e tevékenységnek, fontos vizsgálni annak összefüggéseit a munkajog és társasági jog szempontjából. Ezt meg kell tenni két újító szempontból is: az ügyvezető munkavállalók quiet quitting magatartását és a tömeges quiet quittinget is vizsgálni kell, előbbi a társasági jog, utóbbit a kollektív munkajog szemüvegén át. Jelen tanulmány erre igyekszik röviden rávilágítani, amely alapja lehet egy mélyebb, a munkavállalói elköteleződést vizsgáló kutatásnak is.

Kulcsszavak: quiet quitting, munkajog, társasági jog, work-to-rule, vezető állású munkavállalók

Conceptualizing the Quiet Quitting Phenomenon – Labour and Company law Perspectives. Increasingly concerned about the growing prevalence of quiet quitting behaviour among employers, science has begun to address the phenomenon. While the right to disconnect may also provide a backdrop for this activity, it is important to examine its context in terms of labour and company law. This needs to be done from two innovative perspectives: the quiet quitting behaviour of managing employees and mass quiet quitting need to be examined, the former through the lenses of company law and the latter through the lenses of collective labour law. The present paper aims to briefly highlight this, which could also form the basis for a more in-depth study of employee engagement.

Keywords: quiet quitting, labour law, company law, work-to-rule, managerial employees

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.2.69>

1. Bevezető

Napjainkban a társadalomra egyre többféle nyomás nehezedik. Ha csak a munkahelyi környezetet nézzük, azt láthatjuk, hogy folyamatos a

* Egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Munka- és Agrárjogi Intézeti Tanszék.

** Tudományos munkatárs, Institute of Social Sciences, Serbia.

*** Tudományos munkatárs, Institute of Social Sciences, Serbia.

munkaküzdalem a méltányos munkakörülményekért, a munka-magánélet egyensúlyáért, azaz a munkavállaló érdekeinek védelméért, miközben a munkáltató termelési céljai is fokozottan érvényesítésre kerülnek. Ez utóbbira, illetve a fokozódó kihívásokra (mint a gazdasági válságok, automatizáció) a munkaerőpiac szereplői különböző módon reagálnak. Ezen módok közül az egyik jelentős, korábban nem feltétlenül nevén nevezett, de mindenképp létező trend a csendes kilépés magatartása, avagy a quiet quitting.

A „csendes kilépés” (quiet quitting) jelensége – azaz minimális erőfeszítéssel, de elég jól dolgozni ahhoz, hogy a munkaszerződésből fakadó kötelezettségeket ne sértsék – fokozódó figyelmet kapott a szervezeti menedzsment és a viselkedési közgazdaságtan tudósai között, mint a feltörekvő szakmai trendek egyike, ugyanakkor nem csak közgazdasági, de jogi jelentősége is van. Jelen tanulmányunkban a magyar szakirodalomban primer jelleggel vizsgáljuk e jelenséget a munkajog (amellyel már Solymosi-Szekeres Bernadett újító módon foglalkozott¹) és a társasági jog szemszögéből. Kvalitatív interdiszciplináris kutatómódszerrel alkalmazásával azt kívánjuk bemutatni, hogy miként értelmezhető a munkavállaló, sőt, a munkahelyi vezető (munkavállaló) quiet quitting magatartása e két említett jogterület szemszögéből. Az elemzéssel célunk, hogy közreműködjünk a fenntarthatóbb és élhetőbb keretek biztosításában a munkavégzést érintően, tisztázva a problematikus pontokat egyes magatartások kapcsán.

1. Quiet quitting: szervezeti menedzsmenttől a munkajogi kérdésig

1.1. Quiet Quitting a szervezeti menedzsment rendszerében. A munkavállalók viselkedését befolyásoló és a quiet quitting-et, azaz a csendes kilépést kiváltó fő tényezők a munkaszervezési modellel, mint objektív és a munkával kapcsolatos egyéni felfogással, mint szubjektív tényezővel kapcsolatosak. Emiatt ésszerűen a szervezeti menedzsment szakirodalomban elsősorban az egyén munkaorientációjára, azaz a munka életében betöltött szerepéről alkotott meggyőződésre fordítottak figyelmet, amely tovább befolyásolja a munkával való elégedettséget, és következésképpen a munkavállaló csendes kilépési szándékát.² Ezenkívül az egyének társadalmi-demográfiai jellemzői is befolyásolják a csendes kilépés szempontjából a munka iránti elkötelezettséget, ami olyan társadalmi-kulturális különbségeket eredményez, amelyek növelik a csendes kilépési tendenciákat. A közelmúltban végzett empirikus tanulmányok ugyanis kimutatták, hogy a csendes kilépés különösen az 1997 és 2012 között született Z generációhoz, valamint a milleniális generáció fiatalabb tagjaihoz kapcsolódik, akik a digitalizált munkakörnyezetben társadalmi osztálymozgalomban fejezik ki a munkaszervezési modellel való elégedetlenségüket, szinte sui generis társadalmi csoportot alkotva.³

¹ Solymosi-Szekeres Bernadett: Hustle Culture and Quiet Quitting – Trends Between Young Workers in the Era of Digital Work, *Hungarian Labour Law E-Journal*, (2024) 2., 19–30. o.

² Milena Nikolova: Loud or quiet quitting? The influence of work orientations on effort and turnover, *GLO Discussion Paper*, 1429 (2024), Essen, Global Labor Organization, 2024, 1. o.

³ Sanja Jelača – Marko Golubović: The Impact of the Quiet Quitting Phenomenon on Employees in Serbia,

A „csendes kilépés”, angolul a quiet quitting kifejezés a közösségi médiában született, amikor Bryan Creely karrier coach 2022 márciusában először megfogalmazta a TikTok-on. 2022 nyarára a kifejezés népszerűvé vált Zaid Khan, egy fiatal New York-i szoftvermérnök TikTok-videójának köszönhetően.⁴ Az kifejezés mögött megvalósított magatartás pedig egyre terjedt, ami miatt a tudomány és a munkáltatók fókuszába került a jelenség. A szervezeti irányítással foglalkozó szakirodalomban a quiet quitting (QQ) irányzatot azzal összefüggésben vizsgálták, hogy ez a modell egy új modellt, új megközelítést kínál a munkavállalók elégedetlenségének kezelésére, ezáltal a munkahelyi elidegenedésük értékelésére is.

A munkavállalók elégedetlensége és a munkáltatói szemlélettel való eltávolodása mindenképp káros munkavállalói élményeknek tekinthetőek. Ezen jelenségek elsősorban a COVID-19 egészségügyi válságok és a IV. ipari forradalom, azaz a munkahelyi digitalizáció hatására erősödtek fel. A világjárvány során ugyanis megváltoztak a munka- és életkörülmények, amelyek erősen hatottak a munkavállalók reakciójára. Ez a folyamat többféleképpen lecsapódott, azt többek között a nagy felmondási hullám („nagy lemondás”, „great resignation”) és a csendes kilépés (QQ) kifejezésekkel lehet leírni.⁵ A „nagy lemondás” kifejezést Anthony Klotz, a Texas A&M Egyetem professzora használta, azt jósolva, hogy sok alkalmazott fogja elhagyni munkahelyét, amint a Covid-válság véget ér és az élet visszatér a normális kerékvágásba.⁶ A „nagy lemondással” szemben, szinte alternatívként a QQ-trend alakult ki. A QQ-trendet eddig elsősorban a szervezeti menedzsment szemszögéből vizsgálták, mint munkahelyi-kulturális trendet, különösen a fiatalabb munkavállalók körében, akik elutasítják, hogy egész életüket a munkának szenteljék, és akik a megváltozott munka világában új munkaértékként a kibővített autonómiával végzett munkát és életet választják. A munkavállalók fiatal generációjának értékrendje - az önmeghatározás a munkahelyen -, amelyet az önmeghatározás-menedzsment elméletben definiáltak, általában azt hangsúlyozza, hogy a munkára vonatkozó személyes motiváció elsősorban a kompetencia és az autonómia iránti veleszületett pszichológiai szükségletekhez kapcsolódik.⁷

1.2. Quiet Quitting – valahol a szervezet-menedzsment és a munkajog határán. A munkaerőpiacra belépő fiatal generáció (különösen a Z generáció) szociokulturális jellemzői jelentősen megkérdőjelezik a hagyományos munkajogi intézményeket és a munkaviszony alapjait. A fiatal munkavállalók úgynevezett „digitális bennszülöttjei”, azaz a Z generáció munkaorientációja/értékrendje a folyamatban lévő digitális átállással együtt megváltoztatta a munkakörnyezetet és hatással van a munkaviszonyra.

The European Journal of applied Economics, 21 (2024) 1., 60–80. o.

⁴ Nikolova: i.m. 3. o.

⁵ Nastja Pevec: The Concept of Identifying Factors of Quiet Quitting in Organizations: An Integrative Literature Review, *Zzivi prihodnosti / Challenges of the Future*, 8 (2023) 2., 128-147. o. <https://doi.org/10.37886/ip.2023.006>.

⁶ Uo. 131. o.

⁷ Henrik Nordgren – Anders Björs: *Quiet Quitting, Loud Consequences - The role of Management in Employee Engagement*, Uppsala, Uppsala Universitet, 2023, 10. o.

A rugalmas foglalkoztatás egyes formái, mint például a platformmunka, különösen a „crowdwork”⁸, elősegítik a munkavállalók autonómiáját a munkáltató alárendelő hatalmával szemben, azaz megvalósítják a munkáltatói jogkörök közé tartozó irányítási feladatok átruházását a digitális munkavállalókra.⁹ Ebben a tekintetben a digitális környezetben a munka új, rugalmas formáinak megjelenése támogatta a fiatal munkavállalók nagyobb autonómia iránti igényét a hagyományos munkahelyen megszerezhető, kisebb mértékű autonómiával szemben. Ez a felerősödött autonómia további ösztönzője lett a fiatalok QQ-tevékenységben való részvételének.

Az autonómia ebből a szempontból kulcsfogalom. Annak fogalmát elsősorban a szervezeti menedzsment szakirodalomban vizsgálták, amivel szemben a munkajog még mindig messze elmarad a munkavállalói autonómia konceptualizálásától, hiszen elsősorban az alá-fölé rendeltségből építi bináris modellét.¹⁰ A munkavállalói autonómia átfogó és egységes koncepcionális megközelítése azonban hiányzik, és még a szervezetelméletben sem egyértelmű. Ebben a tekintetben egyes szervezetmenedzsment-tudósok a dolgozók autonómiáját csak az „értelmes munka” támogató elemének tekintik, míg a munkatársak közötti személyes kapcsolatokat sokkal fontosabbnak tartják a munkával való elégedettség és következetesképpen a munka iránti elkötelezettség szempontjából. Így Jenkins és Neal (2023) hangsúlyozzák, hogy az autonómia nem a másoktól való függetlenségen keresztül valósul meg, hanem inkább a velük való autonómiát támogató kölcsönös függőségre való törekvés révén.¹¹ Stone és szerzőtársai (2009) az autonómiát a munkahelyi integrációval és a szabadsággal kapcsolják össze, míg Ryan és Rigby (2018) az autonómia és a függetlenség közötti különbséget emeli ki, rámutatva, hogy a személy lehet autonóm, de mégis függhet másoktól.¹²

Ennek fényében az autonómia koncepciója elsősorban a munkahelyi integráción és a munkatársak, valamint a munkavállalók és a munkáltató között kialakult személyes kapcsolatokon alapul, ami tovább hangsúlyozza a munkahelyi kultúra fontosságát. A munkahelyi kultúra a szervezeti vezetési gyakorlat lényeges része, amelyet általában úgy határoznak meg, mint a szervezetben a tagok által a személyes munka- és életértékek alapján kialakított hiedelmek és elvárások rendszerét.¹³ Így a munkáltató és a munkavállaló közötti szerződésen alapuló

⁸ Tamás Prugberger – Bernadett Solymosi-Szekeres: Legal Doctrinal and Sectoral Problems of Digital Platform Contracts in the European Union Resulting in Conflicts Between Workers and Platforms, *Merits*, 5,(2025) 3., 1-16. o. <https://doi.org/10.3390/merits5030016>. Tóth Hilda – Rimán Áron: A platformmunkások munkajogi és szociális jogi helyzete az új platform irányelv tükrében, in: *Jogi kihívások és válaszok a XXI. században 3* (szerk.: Varga Zoltán), Miskolc-Egyetemváros, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2024, 395-404. o.

⁹ Christine Gerber: Community building on crowdwork platforms: Autonomy and control of online workers?, *Competition & Change*, 25 (2021) 2., 190–211. o.

¹⁰ Solymosi-Szekeres Bernadett: Kihívások és álláspontok a munkavégzés bináris modelljét illetően, *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica Et Politica*, 42 (2024) 2., 237-260. o.

¹¹ David Jenkins – Adam Neal: Work Relationships and Autonomy, *The Journal of Value Inquiry*, (2023). <https://doi.org/10.1007/s10790-023-09939-4>.

¹² Nordgren – Björs: i.m. 10–11. o.

¹³ Wayne K. Hoy: Organizational Climate and Culture: A Conceptual Analysis of the School Workplace, *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 1 (1990) 2., 156. o.

kapcsolat nem észlelhető a (szervezeti) munkahelyi kultúrán, mint a megvalósítás keretén kívül.

A munkáltatónak figyelembe kell vennie a munkahelyi kultúrát, amikor belső munkaügyi normákat állít fel, valamint a munkahelyi, nem kötelező jogi eszközökkel összefüggésben, például egy szakmai magatartási kódex elfogadása során. Ebben a tekintetben a jogilag kötelező belső munkáltatói aktusok, valamint a munkahelyi autonómiát, bizalmat és lojalitást támogató, de nem kötelező erejű jogi szabályozások értékes eszközök lehetnek abban a munkáltató számára abban, hogy a QQ negatív aspektusait preventív módon kezelje. Ezen túlmenően a munkáltató a munkahelyi integráció tekintetében az autonómia bizonyos formájának belső, nem kötelező erejű jogi eszközökkel történő támogatásával integratív és bizalmon alapuló környezetet alakíthatna ki, miközben nem veszélyeztetik a munkaviszony központi elemét, azaz az alá-fölérendeltséget.

A munkajogtudományban egyre éleződik a vita az úgynevezett alá-fölérendeltség mind minősítési alapvetés legitimitásával és következképpen az érvényességével kapcsolatban. De Stefano (2024) megkérdőjelezte az alárendeltségnek mint a munkaviszony központi elemének eredetét, hangsúlyozva, hogy az alá-fölérendeltség nem a tulajdonjogból vagy a szerződési jogból, hanem az úr-szolga hagyományából és a feudális szabályozásból ered, mielőtt a modern munkajog, mint jogi diszciplína kialakult volna.¹⁴ Tekintettel erre, az alá-fölérendeltség és az autonómia dichotómiája a munkajogban eltűnőben van, és elveszíti legitimitását a modern jogrendszerben, különösen a munkafeladatok ellátásában bekövetkezett változásokkal, amely a gig-gazdaság és a tömegmunka térnyerésének köszönhető. A QQ lényegét tekintve támogatja a munkavállalók autonómiáját abban, hogy eldönthessék, hogy a munkaszerződésen túlmutatóan kívánnak-e dolgozni, így, ha elfogadjuk De Stefano álláspontját, a QQ-tevékenységeket semmiképpen sem lehetne a munkaszerződés megsértésének minősíteni az alárendeltség vagy a munkáltató és a munkavállalók közötti lojalitás és bizalom megsértése szempontjából. Ezen túlmenően a munkajogászok a QQ-t az alapvető munkajogok védelméhez fűződő olyan eszmének tekintik, amely a munkavállaló méltóságának és a munka és a magánélet egyensúlyának tiszteletben tartásán alapul egy olyan világban, amelyben a munka a korábbiaktól eltérő fogalmat takar.¹⁵ A Z generációra alkalmazva ezt fontos megjegyezni, hogy a e generációnak más elvárásai vannak a munkával kapcsolatban, amelyek közé tartozik a rugalmasság iránti igény, a munka értelmének keresése, és nagyobb elkötelezettséggel viseltetnek a munka és a magánéleti kötelezettségek kiegyensúlyozása iránt.¹⁶

A munka és a magánélet egyensúlyának koncepciója széles körű figyelmet kapott a társadalomtudósok, köztük a szociológusok, a demográfusok és a jogászok

¹⁴ Valerio De Stefano – Ilda Durri – Charalampos Stylogiannis – Mathias Wouters: Does Labour Law Trust Workers? Questioning Underlying Assumptions Behind Managerial Prerogatives, *Industrial Law Journal*, 53 (2024) 2., 206-238. o.

¹⁵ Bernadett Solymosi-Szekeres – Sanja Stojkovic Zlatanović: Approaching quiet quitting from the labor law perspective: a case study of Hungarian and Serbian legislation, *Legal Records Journal/Pravni zapisi*, (2024) 1., 218-238. o.

¹⁶ Elsa Islammia Pasha: The Phenomenon of Work-Life Balance among Generation Z: A Case Study of Creative Workers, *American Journal of Open Research*, 3 (2024) 11., 335. o.

körében. A fogalomnak az adott tudományterületet figyelembe véve különböző megközelítései vannak, de általában véve a munka és a magánélet egyensúlya holisztikus és szubjektív jellegű, vagyis az egyén értékelése a munka és a magánéleti kötelezettségek közötti egyensúlyról döntő jelentőségű.¹⁷ Az Európai Unió (EU) szintjén a munka és a magánélet egyensúlyáról szóló irányelvet¹⁸ 2019-ben fogadták el, és 2022-re a legtöbb tagállam új szakpolitikák bevezetésével vagy a meglévők aktualizálásával végrehajtotta az irányelvet. Az irányelv főbb pontjai a szabadságpolitikák javításához kapcsolódnak, hogy azok mindkét szülőre kiterjedjenek, illetve hangsúlyozzák a munkavállalók gondozási kötelezettségeinek támogatását célzó intézkedések elfogadását, és végül a rugalmas munkavégzési politikák kiterjesztését sürgetik, amelyek magukban foglalják a kikapcsolódáshoz (right to disconnect) és a rugalmas munkarendhez való jogot.

Ez utóbbit, a kikapcsolódáshoz való jogot a QQ kontextusában is vizsgálhatjuk, figyelembe véve, hogy a definíció szerint a kikapcsolódáshoz való jog a munkavállalók azon jogát jelenti, hogy munkaidő után ne vegyenek részt a munkával kapcsolatos kommunikációban, azaz a szabadidejükben ne foglalkozzanak a munkával kapcsolatos e-mailekkel, üzenetekkel és hívásokkal. Az uniós döntéshozók a kikapcsolódáshoz való jog bevezetésével egyfajta legitimitást adtak a munkavállalók QQ-tevékenységének, tekintettel arra, hogy a QQ többek között feltételezi a munkavállalónak a túlórázásnak és a túlórákon túli munkavégzésnek a megtagadásához fűződő jogát. Továbbá, tekintettel arra, hogy a QQ a digitális korszakban kialakult jelenség, közvetett kapcsolat áll fenn a kikapcsolódáshoz való joggal, amely a QQ-ra adott szakpolitikai és jogi válasznak is tekinthető. Másfelől a kikapcsolódáshoz való jog a pihenéshez és a szabadidőhöz való hagyományos alkotmányos jog modern értelmezéseként jelenik meg.¹⁹ A végső cél a munkavállalók testi és lelki egészségének és általános jólétének védelme. A QQ tehát a munkavállaló azon törekvését jelenti, hogy a munkahelyi mentális egészségét és általános jólétét előtérbe helyezze egy olyan környezetben, ahol a rohanás és a mindig készenléti kultúra (hajszakultúra) elvárásai uralkodnak.

Emellett a QQ valójában nem jelenti a munkahelyről való kilépést, és bár a szakirodalom quitting-nek, azaz (csendes) kilépésnek nevezi, véleményünk szerint pontosabb lenne csendes távolságtartásként értelmezni, tekintettel arra, hogy nem lemondási folyamatról van szó. A csendes kilépés során a munkavállaló továbbra is ellátja a munkaköri feladatait, de többé már nem vesz részt a proaktivitáson alapuló és a mindig készenléti kultúra elvárásainak teljesítésében.²⁰ A QQ során a munkavállaló a minimális szintű munkaköri feladatokat látja el, nem végez önként vállalt túlmunkát, és nem keres extra alkalmakat a munkavégzésre (akár a beosztott

¹⁷ Chandrani Sen – Himangini Rathore Hooja: Work-Life Balance: An Overview, *International Journal of Management and Social Sciences Research*, 7 (2018) 1.

¹⁸ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019. június 20-I, 2019/1158 sz. Irányelve a szülők és a gondozók vonatkozásában a munka és a magánélet közötti egyensúlyról és a 2010/18/EU tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről (HL L 188/79., 2019.12.7.).

¹⁹ Mauro Pucheta– Ana Cristina Ribeiro Costa: Going Beyond the Right to Disconnect in a Flexible World: Light and Shadows in the Portuguese Reform, *Industrial Law Journal*, 51 (2022) 4., 967. o.

²⁰ Victoria Masterson: What is quiet quitting?, *World Economic Forum*, <https://www.weforum.org/agenda/2022/09/tiktok-quiet-quitting-explained/>, (2025.01.19.).

munkaidőn túl), emiatt azonban a munkáltató vagy akár a munkatársak is úgy érezhetik, hogy az illető elvesztette elkötelezettségét a munkája iránt. Ez egyfajta eltávolodás a munkáltató (tulajdonos) elvárásaitól, a tulajdonosi szemlélettől. Bár könnyű ezt a tendenciát a világjárványra fogni, a tanulmányok azt mutatják, hogy már jóval a COVID-19 lecsapása előtt felépült, és katalizálta a Gig Work felé irányuló, régóta formálódó mozgalmakat.²¹

A QQ általában két célt szolgál. Az irányzat egyik célja, hogy a munkavállaló helyreállítsa a munka és a magánélet egyensúlyát, amelyet a hajszakultúra korábban irrelevánsnak tartott. Elsősorban a maximalista munkáltató szervezeti és irányítási modellje ellen akar küzdeni ez az irányzat, nem pedig általában véve a munkahelyi kötelezettségek elkerülése a célja. Másodszor, a QQ magatartás kevésbé nemes célja az, amikor a munkavállaló például egy olyan munkakörnyezetben, amely a hajszának és az állandó elérhetőség kultúrájának kedvez, azért tanúsítja ezt a magatartást, mert a munkavállaló ténylegesen véget akar vetni (azaz vetetni) a munkaviszonynak. Ebben az esetben előnyösebb neki, ha a munkavállalót maga a munkáltató bocsátja el, figyelembe véve a további juttatásokhoz, például a végkielégítéshez való hozzáférést.²² A trend egésze, függetlenül a céljától, káros lehet a munkáltató számára, mivel hatással lehet a munkavállaló egyéni termelékenységére és a szervezet egészének hatékonyságára, növelve a fluktuációt. Ezért fontos, hogy feltárjuk a csendes kilépés munkajogi dimenzióját, és megfelelő jogi betekintést nyújtsunk ebbe a munka és magánélet (stílus-)jelenségbe.

A QQ jelenségnél említésre került, hogy az egy reakció a hajszára és az állandó készenlét kultúrájára. Ez a kultúra, amely egyébként a termelés növelését egyértelműen szolgálja, veszélyezteti a munkavállalók mentális egészségét és általános jólétét, mégis olyan erősen jelen van a munkaerőpiacon, hogy nem elég csak a jogalkotó számára nyitva álló normatív lehetőségekben gondolkodni a munka és a magánélet egyensúlyának és a munkavállaló méltóságának védelme érdekében, hanem teret kell engedni az egyes munkavállalók alulról jövő erőfeszítéseinek is. Mivel azonban ennek a magatartásnak számos negatív következménye lehet, érdemes megvizsgálni azt is, hogy ez a tartós magatartás hogyan értékelhető a munkajog szemüvegén keresztül. Ennek megfelelően a fő kutatási kérdés az, hogy a munkavállaló jogszerűen jár-e el a QQ magatartással, és hogy a munkáltatónak van-e lehetősége szankciókat alkalmazni ezzel a magatartással szemben. Ez különösen akkor fontos, ha a munkáltató tudomására jut, hogy a QQ jelensége elterjedt a munkavállalók körében. Ilyen esetben a munkáltatónak meg kell vizsgálnia, hogy milyen tények és körülmények állnak fenn az érintett munkavállaló kapcsán, és hogy a munkavállaló vitatott magatartása sérti-e a munkaszerződést, mivel ezen körülmények fennállása esetén jogszerű felmondási okot jelenthet a QQ magatartás.²³

²¹ Ram Mohan Susarla: *What's With The Millennials? Quiet Quitting, The Great Resignation, And Now, Moonlighting! Slackers Or Pioneers Of A New Era Of Work And Life?*, 2022, <https://bit.ly/3TRVVyB>, (2025.01.19.).

²² A Ring Central egy felmérésben arra a megdöbbentő eredményre jutott, hogy Németországban a munkavállalók 34%-a inkább a QQ trendjét választja a felmondás helyett. Uwe P. Kanning: *Quiet Quitting ist keine innere Kündigung*, *Hauße*, 2023, <https://bit.ly/3ZIdB0Z> (2025.01.19.).

²³ Bernadett Solymosi-Szekeres: *Hustle Culture and Quiet Quitting – Trends Between Young Workers* in

2. Quiet Quitting és a kollektív munkajog, különös tekintettel a work-to-rule stratégiára

Mint már említettük, a QQ trend különösen nagy kihívást jelenthet a munkáltató szempontjából, ha elterjed a munkavállalók körében. Közvetlenül érintheti gazdasági érdekeit és profitlejait. Így a csak egy munkavállaló által végzett QQ tevékenységeket, ahol a munkaszerződésben elvárt szintig (minimumszint) visszalép a munkavállaló a fent említett célok miatt, a munkáltató az individuális munkajogi normák szerint értékeli, az egyes eseteket önmagukban vizsgálja. Ilyen esetekben a konkrét munkavállaló magatartása mögötti szándékot, célt nehéz felmérni. Más esetet képez az, ha a munkavállalók csoportja, akár többsége mutat QQ-magatartást. Ilyenkor a magatartásokat a kollektív munkajog szempontjából kell elemezni. Ebben a tekintetben a kollektív munkajogban létezik egy olyan formája a munkaügyi akciónak, azaz a sztrájknak,²⁴ amely lényegét tekintve megfelel a QQ-nak - ez az úgynevezett work-to-rule sztrájk. A Justia jogi szótár szerint a work-to-rule olyan stratégia, amelynek során a munkavállalók szigorúan betartják a munkakörükre vonatkozó szabályokat a munka előrehaladásának lelassítása érdekében.²⁵ A Cambridge Dictionary szerint a work-to-rule a tiltakozás egy olyan formája, amelyben a munkavállalók pontosan azt teszik, ami a szerződésükben szerepel, és semmi mást, hogy lelassítsák a termelést.²⁶

A work-to-rule magatartás két fő eleme a munkafeladatok elvégzése kizárólag a munkaszerződés értelmében, és semmi több (1), valamint a termelés lassításának szándéka/motívuma (2). A másik oldalon a QQ-magatartás minden bizonnyal tartalmazza az első elemet (munkavégzés a munkaszerződésben elvártaknak megfelelően és semmi több), de a második elem kérdéses, hiszen a csendes kilépőknek egy része azért gyakorolja a QQ-magatartást, hogy megtalálják az egyensúlyt a munka és az élet között, és megvédjék a munkavállalói jólétet abban a munkaszervezetben, ahol az „always-on” kultúra uralkodik. A csendes kilépők indítéka ebben az esetben tehát nem a termelés lassítása, hanem inkább a kialakult munkahelyi kultúrával való egyet nem értés kifejezése. A szándék az, hogy a munkáltató gazdasági érdekeinek veszélyeztetése nélkül befolyásolják a kialakult vezetői szervezeti modell megváltoztatását.

Mindazonáltal, ha egyes szervezeteknél a munkavállalók többsége QQ-t folytat, azaz a kollektív magatartás tapasztalható, az mindenképpen felveti a munkaszervezet-szintű fellépés kérdését. Ennek megfelelően a nemzeti jog alapján vizsgálni kell a kapcsolódó munkaügyi intézkedések jogszerűségére. Először is azt, hogy a sztrájknak ez a formája megengedett-e a nemzeti jog szerint, majd arra, hogy teljesülnek-e a nemzeti jog által előírt egyéb feltételek. A

the Era of Digital Work, *Hungarian Labour Law E-Journal*, (2024) 2., 19–30. o.

²⁴ Mélypataki Gábor - Tóth Hilda: Right to Strike in Civil Service – Collisions Between National and International Law in the Mirror of the German and Hungarian Law, in: *Jogi kihívások és válaszok a XXI. században* (szerk.: Varga Zoltán), Miskolc, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2022, 42-55. o.

²⁵ JUSTIA: *Work-to-rule*, <https://dictionary.justia.com/work-to-rule> (2025.01.19.).

²⁶ Cambridge Dictionary: *Work-to-rule*, https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/work-to-rule#google_vignette (2025.01.19.).

munkabeszüntetésekkel kapcsolatos probléma összefügg a sztrájkok általános problémájával, tekintettel arra, hogy a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) nem definiálja a sztrájkcselekményeket, beleértve a sztrájk különböző formáit/típusait. Az egyesülési szabadsággal foglalkozó bizottság azonban úgy véli, hogy a teljes munkabeszüntetés mellett más „enyhébb” - „rövid és korlátozott” - munkalassítások is sztrájknak tekinthetők és jogszerűek lehetnek, ha a nemzeti jog garantálja a sztrájkot.²⁷ Ezt az elvet alkalmazták a „work-to-rule” cselekvésre is.

Ezen túlmenően a kollektív munkajogban a sztrájkintézkedések szándéka vagy célja is fontos a sztrájk jogszerűségének értékelése szempontjából. E tekintetben a sztrájkokat szakmai, szakszervezeti és politikai sztrájkokba sorolják, ahol az első két formát elsősorban az ILO-standardok alapján hagyják jóvá.²⁸ Ezzel szemben a politikai sztrájk nem tekinthető legálisnak.²⁹ A munkahelyi sztrájkok célja a munkakörülmények javítása, ahogyan a QQ-tevékenységek is ezt teszik, azaz a „work-to-rule” magatartások, amikor a QQ mint egyéni akció kollektív dimenziót kap és elterjed a munkavállalók között. A munkahelyi digitalizáció, a mindig készenléti munkakultúra és a rugalmas munkaformák bevezetésének korszakában a QQ-tevékenységek egyéni eszköznek tekinthetők a munkáltatók befolyásolására a munkakörülmények javítása és a munka és a magánélet egyensúlyának biztosítása érdekében.

Az ilyen jellegű cselekvés legitimitását tovább erősítik a nagyobb munkahelyi autonómia iránti igények, amely a hagyományos szakszervezeti tevékenységektől eltérő cselekvés - QQ - kezdeményezésének autonómiájaként is felfogható. Mindez a munkavállalói szervezetek modern formáinak, az ún. új mutualizmusnak³⁰ a megjelenése körülményei között, amely spontán kezdeményezéseket képvisel, amelyek a digitális munkavégzők újonnan kialakított szektorainak dolgozóit gyűjtötték össze, például a platform-munkások, akiknek a kollektív tárgyalásokhoz való hozzáférése korlátozott a munkajogilag még mindig el nem ismert, bizonytalan foglalkoztatási státuszuk miatt. Az őket támogató érdekképviselői szervezetek nem szakszervezeti formában működnek a munkajogi státusz hiánya miatt, hanem a munkavégzőknek nyújtanak segítséget a véleményük és szándékaik érvényesítésében, valamint a munkáltatók befolyásolásában a vezetési modell megváltoztatása és a munkakörülmények javítása érdekében, a szociális partnereket sui generis helyettesítő, nem kötelező erejű jogi megközelítéseken keresztül. Némelyikük sztrájkakciókat folytat, mint például az Egyesült Államokban a bevándorlók és a szabadúszó munkavállalók, azaz a nem hagyományos munkaviszonyban dolgozók képviseletére létrehozott Workers Centers. A Workers Centers működési módszere azonban főként a fogyasztói nyomásgyakorlásra irányul az ellátási láncon keresztül, valamint a munkáltatók befolyásolására, hogy

²⁷ Bernard Gernigon – Alberto Otero – Horacio Guido: *ILO Principles Concerning the Right to Strike*, Genf, International Labour Organization, 1998, 12. o.

²⁸ Leyton García – Jorge Andrés: The Right to Strike as a Fundamental Human Right: Recognition and Limitations in International Law, *Revista Chilena de Derecho*, 44 (2017) 3., 795. o.

²⁹ *Uo.*

³⁰ Sandrine Cazes – Andrea Garneró – Sébastien Martin – Chloé Touzet: *Negotiating Our Way Up: Collective Bargaining in a Changing World of Work*, Párizs, OECD, 2019, 246. o. <https://doi.org/10.1787/1fd2da34-en>.

változtassanak a szervezeti gyakorlaton.³¹

A munka új, rugalmas formái egy digitalizált környezetben, ahol a mindig készenléti kultúra uralkodik, új megközelítéseket eredményeznek a munkavállalók elkötelezettségére a munkáltatók magatartásának befolyásolása terén, amit a munkaerőpiacra belépő munkavállalók generációváltása is támogat. A munkavállalók generációi közötti szociokulturális különbségek hatással vannak azokra a módszerekre, amelyeket a munkaügyi státusz javítására és a munkakörülmények javítására alkalmaznak. Ezért a QQ-tevékenységekben megvan a lehetőség, hogy a munkavállalók egyéni tevékenységéből egy új generáció kollektív tevékenységévé váljanak.

3. A szakszervezetek szerepének megismerése a quiet quitting kezelésében

A szociális partnerek szerepe a csendes kilépés jelenségének kezelésében jelentős, különösen a szervezeti gyakorlat és a hagyományos jogi normák közötti elmosódó határokat figyelembe véve. Számos empirikus tanulmány kiemeli a szociális párbeszéd átalakításának és a kollektív tárgyalások megerősítésének fontosságát a digitális korban a munkajog fenntarthatóságának biztosítása érdekében. Ez aláhúzza, hogy az ágazati szintű tárgyalásokról a vállalati szintű tárgyalásokra kell áttérni, ami a szervezeti sajátosságokhoz jobban alkalmazkodó megközelítést kínál.³² A QQ, ahogyan fent is említésre került, elsősorban az egyes munkavállalók által végrehajtott akcióként jellemzett, gyakran azzal a céllal, hogy a munkavégzők nyomást gyakoroljanak a munkáltatókra a munkakörülmények és a szervezeti gyakorlatok megváltoztatása érdekében, vagy néha a munkaviszony megszüntetése érdekében például a végkielégítéssel kapcsolatos okokból. A QQ mögöttes oka gyakran az a megítélés, hogy a munkakörülmények nem támogatják a munka és a magánélet egészséges egyensúlyát. Mind a nyomásgyakorlás, mind a munkakörülmények megváltoztatására való törekvés olyan célok, amelyek jobban megvalósíthatók, ha a szociális partnerek tárgyalásokat folytatnak, mintha az egyes munkavállalók szintjén történne. Az erősen szervezett szakszervezetek pozitív szerepet játszhatnak a QQ-ből eredő feszültségek enyhítésében.³³ A szakszervezetek a tárgyalásokba való belépés révén hatékonyan tudnak foglalkozni a munkavállalók követeléseivel. Ez a kollektív folyamat azonban a munkavállalók képviselőinek átgondolt fellépését igényli, amikor a választóik érdekeit képviselik. Emellett a szakszervezetek hozzájárulhatnak a csendes kilépés csökkentéséhez azáltal, hogy a méltányos munkakörülményeket helyezik előtérbe, és a munka és a magánélet

³¹ Uo.

³² Eurofound: *Social partners going digital: Using digital tools and adapting social dialogue processes*, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2021, 23. o.

³³ Ez különösen igaz annak fényében, hogy az ausztrál szakszervezetek kutatása szerint a szakszervezeti szerveződések pozitív hatással vannak a munkahelyi biztonságra is. Australian Unions: *The verdict is in: Safe workplaces are union workplaces*, 2021, <https://www.australianunions.org.au/2021/11/17/the-verdict-is-in-safe-workplaces-are-union-workplaces/> (2025.01.05.); Australian Unions: *Work Shouldn't Hurt*, 2022, <https://www.australianunions.org.au/wp-content/uploads/2022/12/2022-WSH-Survey-Report.pdf> (2025.01.05.).

egyensúlyát támogatják a hajsza és a folyamatos készenlét kultúrájával szemben.

4. A quiet quitting és a menedzsment – társasági jogi megközelítésből

Az elmúlt évtizedekben már ismert volt, hogy a munkavállalók megtartásának egyik kulcsfontosságú eleme a vállalat szakmai fejlődés iránti elkötelezettsége és a munkavállalók munkahelyi elégedettsége közötti kapcsolat. Ha a vállalatok befektetnek a szakmai fejlődés, a karrierépítés és a folyamatos tanulás lehetőségeibe, a munkavállalók nagyobb valószínűséggel érzik úgy, hogy értékelik őket és elkötelezettek. Ez pedig elősegíti a lojalitást és növeli a munkahelyi elégedettséget. Azok a munkavállalók, akik úgy érzik, hogy a munkáltatójuk elkötelezett a szakmai fejlődésük iránt, általában tovább maradnak, mivel a vállalaton belül a hosszú távú siker és kiteljesedés lehetőségét látják. Egyes vállalatok azonban nem kínálnak a munkavállalóknak lehetőséget a szakmai fejlődésre, így a munkavállalóknak az a benyomásuk, hogy a jelenlegi munkakörük lényegében zsákutcának számít.³⁴ Ezzel szemben a vállalati támogatás hiánya a munkavállalók frusztrációjához, elidegenedéshez és végső soron nagyobb fluktuációhoz vezethet. Sturt és Nordstrom szerint számos munkáltató következetesen elmulasztotta a munkavállalók igényeinek kielégítését, amelynek alátámasztásaként nyugtalanító statisztikák sorát prezentálják a modern vezetők hatékonyságának hiányáról.³⁵ Ezért sok vezető beosztású munkavállaló, beleértve a vezetőket és/vagy igazgatókat (ügyvezető igazgatók és nem ügyvezető igazgatók) úgy dönt, hogy elszakad a szervezettől és/vagy a vállalatától, mivel elvesztették a hitüket abban, hogy a vállalat elkötelezett lenne a hosszú távú fejlődésük iránt.

A QQ az igazgatók (vezetők) körében viszonylag új fogalom, amely rávilágít arra, hogy egyes vezetők megváltozott módon közelítik meg a vállalaton belüli szerepüket. Ezért az igazgatók körében a QQ az aktív és elkötelezett vezetéstől való finom, de jelentős visszalépést jelent, amelyre a szervezetek jelenleg és eddig is támaszkodtak. Szemben a „hagyományos” QQ-gel, amelyet gyakran azzal hoznak összefüggésbe, hogy a munkavállalók elvonulnak a feladataiktól, vagy legalábbis azok proaktív teljesítésétől és csak a minimálisan szükséges feladatokat végzik el, a QQ a vezetők körében mélyebb és hatásosabb értelmet nyer. A QQ jelensége a vezetők körében ugyanis nem drámai cselekedetekben nyilvánul meg. A hatékony vezetésben általában jelenlévő lelkesedéstől és elkötelezettségtől való fokozatos és csendes visszavonulás jellemzi.³⁶ Szem előtt tartva, hogy az igazgatók és/vagy menedzserek szélesebb körű felelősséggel rendelkeznek, szerepük gyakran magában

³⁴ Heidi Hiltunen: *Quiet Quitting Phenomenon in Finnish Aviation Industry*, Bachelor Thesis, Haaga-Helia University of Applied Sciences, 2023, 6. o. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/794236/Hiltunen_Heidi.pdf?sequence=2&isAllowed=y (2025.01.05.).

³⁵ Thalmus Mahand – Cam Caldwell: Quiet Quitting – Causes and Opportunities, *Business and Management Research*, 12 (2023) 1., 9–19, 12. o. <https://doi.org/10.5430/bmr.v12n1p9>.

³⁶ Marcin Majka: *Quiet Quitting Among Managers*, 2024, https://www.researchgate.net/publication/381515236_Quiet_Quitting_Among_Managers, (2025.01.05.).

foglalja a csapatok vezetését, a termelékenység biztosítását és a szervezeti irányítással kapcsolatos döntések meghozatalát. A vezetők QQ-magatartását nehezebb lehet azonosítani, mint a többi munkavállaló esetében, mivel eleve autonómabb szerepet töltenek be. Ahelyett, hogy világos és egyértelmű döntéseket hoznának vagy drasztikus lépéseket tennének, a QQ a vezetők körében az aktív részvétel folyamatos csökkenésében, a feladatok iránti csökkent lelkesedésben és a proaktív vezetés hiányában nyilvánul meg, ami idővel negatívan befolyásolhatja a csapatdinamikát és a vállalat termelékenységét. Ebben az összefüggésben a vezető látható elkötelezettségének hiánya nem mindig tűnik fel azonnal, de halmozott hatásai fokozatosan erodálhatják a szervezeti kultúrát és a vállalat teljesítményét.

Ha az igazgatók és/vagy a vezetők visszavonják aktív és hatékony részvételüket, az a vállalatban belüli teljes döntéshozatali folyamatot negatívan befolyásolja. A vezető elkötelezettsége és motiváltsága nélkül elfogadott döntésekből hiányzik az ilyen döntésektől elvárható stratégiai mélység és megfontoltság.³⁷ Következésképpen a stratégiai döntésekből eltűnik a szükséges perspektíva, ami rossz ítélőképesseghoz és elkerülhető hibákhoz vezethet. Emellett a kezdeményezések eltérhetnek a vállalat hosszú távú célkitűzéseitől, mivel a nem elkötelezett vezetők kevésbé tudják biztosítani az átfogóbb célkitűzésekkel való összhangot, ami végső soron aláássa a vállalat általános sikerét és fejlődését.

Társasági jogi szempontból az igazgatók és vezetők QQ- magatartása számos aggályt vet fel, amelyek befolyásolhatják a vállalat kötelezettségeit, a munkavállalókkal való kapcsolatait és az üzleti eredményeket. Az igazgatókat és a vezetőket, mint minden munkavállalót, köteleznek a munkaszerződéseik, amelyek konkrét kötelezettségeket, feladatokat és elvárásokat határoznak meg.³⁸ Ezek gyakran magukban foglalják a szakértelemmel, a bizalmi elkötelezettséggel és a lojalitással kapcsolatos kötelezettségeket, valamint azt a felelősséget, hogy képességeik legjavát nyújtva és a vállalat célkitűzéseivel összhangban teljesítsenek. Az ügyvezetők kötelesek jóhiszeműen cselekedni, azaz elvárás, hogy a vállalat érdekeinek megfelelően járjanak el. Ennek teljesítése során ezen vezető állású munkavállalóknak kerülniük kell az olyan helyzeteket, amelyek összeférhetetlenséget teremtenek a társasággal szembeni kötelezettségeik és személyes érdekeik között.³⁹ A hagyományos nemzetközi álláspont szerint a vezető állású munkavállalók kizárólag a társaságnak, nem pedig az egyes részvényeseknek tartoznak bizalmi kötelezettséggel, bár a közelmúltban hozott külföldi bírósági határozatok megkérdőjelezték ezt a felfogást.⁴⁰ A jogelméletben egyetértés van abban, hogy a bizalmi kötelezettség határozza meg az ügyvezető szerepét, hangsúlyozva, hogy ez a kötelezettség szigorúbb mércét követel meg, mint a jóhiszeműség és tisztesség

³⁷ *Uo.*

³⁸ Tóth Hilda – Mélypataki Gábor: A szervezetek vezetőinek sokszínű (munkajogi) világa, in: *Példaértékű vezetés és gyümölcsei : Tiszteletkötet Dr. Szűcs Pál Tanár úr 80. születésnapja alkalmából* (szerk.: Jarjabka Ákos – Szabó-Bálint Brigitta), Pécs, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet, 2022, 122–132. o.

³⁹ David P. Twomey – Marianne M. Jennings: *Andreson's Business Law – And The Legal Environment*, 22 edition, South-Western, Cengage Learning, 2014, 1080–1081. o.

⁴⁰ Mirko Vasiljević: *Corporate Management – Legal Aspects*, Belgrade, Faculty of Law University of Belgrade, 2007, 142–143. o.

elvéből eredő általános kötelezettség. A bizalmi kötelezettséget meg kell különböztetni a gondossági kötelezettségtől, amelyet a jogszabályok az ügyvezető kötelességének egy speciális formájaként állapítanak meg. A bizalmi kötelezettség megsértésének megállapításához ugyanis nem szükséges az előírt gondossági mérce nem teljesítése, mint a gondossági kötelezettség esetében.⁴¹

A QQ ilyen szempontból a bizalmi kötelezettség elmulasztásának tekinthető, különösen, ha a vezetői tétlenség árt a vállalatnak, a márkaértéknek vagy a munkáltató jó hírnevének. Ha az igazgató és a menedzser QQ-magatartása a csapatirányítással kapcsolatos kötelezettségeik elhanyagolását eredményezi, az akaratlanul is mérgező munkahelyet teremthet, ami diszkriminációs vagy zaklatási panaszokhoz vezethet. A sérelmek vagy a személyközi konfliktusok megfelelő kezelésének elmulasztása például a munkáltató felelősségre vonását vonhatja maga után. Továbbá, ha a vállalat teljesítménye az ügyvezető elkötelezettségének hiánya miatt csökken, ez az érdekelt felek (pl. részvényesek) jogos gazdasági érdekeinek vagy a szabályozási követelmények megsértéséhez vezethet, például olyan esetekben, amikor az üzleti eredmények jogi vagy megfelelési előírásokhoz vannak kötve. Ilyen lehet az egészségügyi és biztonsági előírások be nem tartása vagy a környezetvédelmi kötelezettségek figyelmen kívül hagyása, ugyanis ezek bírságoknak vagy pereknek teheti ki a vállalatot.

Ha a QQ-t felismerik, a munkáltatóknak formális mechanizmusok révén kell foglalkozniuk vele, beleértve a fegyelmi intézkedéseket vagy akár a felmondást is. Ha az ügyvezetők nem látják el megfelelően a feladataikat, vagy nem a vállalat érdekében járnak el, akkor a QQ munkajog szerinti gondossági kötelezettségük megszegésének is tekinthető. Szükséges esetben ez a szerződéses kötelezettségek elmulasztása miatt felmondással is járhat egy ilyen magatartás. A bíróságoknak, különösen az angolszász rendszerben, különösen nagy kihívást jelenthet az ügyvezető QQ magatartásából fakadó mulasztásainak értékelése.⁴² Az angolszász common law rendszerben ugyanis a bíróságok elismerik, hogy az ügyvezetői döntések gyakran jogi, etikai, kereskedelmi, promóciós, közsférát érintő és egyéb tényezők mérlegelését és kiegyensúlyozását foglalják magukban. Következésképpen a bíróságok nem fognak döntést hozni az igazgatók által hozott döntések észszerűségéről. Ha az ügyvezetők jóhiszeműen, megfelelő információk alapján cselekedtek, az a bíróság által el nem ítéltető. A vezető állású munkavállalók által hozott gondos és jogszerű üzleti döntések védettek, még akkor is, ha ezek a döntések negatívan hatnak a társaságra, annak hírnevére vagy növelik annak költségeit.⁴³

Társasági jogi szempontból a QQ kezelése jogi és szakpolitikai megfontolásokat egyaránt magában foglal. A társasági jog speciális kereteket biztosíthat a teljesítménymenedzsment számára, például próbaidő, teljesítményértékelés és figyelmeztetés formájában, mielőtt a felmondás lehetősége felmerülne. A vállalatnak hivatalos folyamatokkal kell rendelkeznie az ügyvezetők teljesítményével kapcsolatos problémák értékelésére és kezelésére, beleértve a leépülés eseteinek

⁴¹ Vasiljević: i.m. 144–145. o.

⁴² Vasiljević: i.m. 157. o.

⁴³ Twomey – Jennings: i.m. 1082. o.

dokumentálását, korrekciós intézkedési tervek felajánlását és a teljesítmény javításához szükséges támogatás nyújtását. Továbbá, ha a QQ személyes vagy szervezeti problémákhoz kapcsolódik (pl. kiégés, erőforrások hiánya, a megfelelő kommunikáció hiánya vagy tisztességtelen bánásmód), a munkáltatónak biztosítania kell, hogy megfelelően kezelje a kiváltó okot, figyelembe véve az egyenlő bánásmód alapelvét.⁴⁴

A munkavállalók csökkent elkötelezettsége a vállalatokat a termelés csökkenésének, az üzleti és ügyfélkapcsolatok megszakadásának, és végső soron a nyereségesség csökkenésének kockázatának teszi ki.⁴⁵ A munkáltatóknak is kötelességük biztosítani, hogy a munkakörnyezet támogassa a munkavállalók jólétét, termelékenységét és elkötelezettségét. Ha a QQ a rossz munkakörülmények (pl. túlzott munkaterhelés, az elismerés hiánya, kiégés vagy elégtelen erőforrások) következménye, a vállalatnak kötelessége lehet ezeket a problémákat kezelni, hogy megelőzze a munkahelyi egészségvédelemmel és biztonsággal, a mentális egészséggel kapcsolatos követeléseket, például a kárfelelősség rendszerében. A munkajog is hangsúlyozza a munkáltató gondossági kötelezettségét a munkavállalók mentális és fizikai egészségével szemben. Ezen aggályok figyelmen kívül hagyása potenciálisan olyan helyzetekhez vezethet, mint a stresszel összefüggő foglalkozási megbetegség vagy fluktuáció a vezetők körében, mert úgy érzik, hogy a vállalat rossz irányítási gyakorlatai miatt kényszerülnek a munkaviszony megszüntetésére.

Ha a QQ szervezeti viselkedésként is megfigyelhető a vállalatnál, akkor az a munkateljesítményt befolyásoló tendenciát eredményezhet. Sőt, amennyiben a QQ tartósan fennáll egy munkahelyen, az elkerülhetetlenül a termelékenység csökkenéséhez, a motiváció csökkenéséhez, a hiányzások növekedéséhez, a munka minőségének romlásához és végső soron az ügyfelek elégedettségének csökkenéséhez vezet. Következésképpen a QQ megelőzése egyértelműen kedvezően hat a vállalatok gazdasági jelenlétére a piacon és az üzleti versenyben.⁴⁶

5. Konklúzió és javaslatok

A csendes kilépés („quiet quitting”, QQ) jelensége a munka és a munkavállalók elvárásainak változását tükrözi, különösen a digitális korban. Bár kezdetben a kilépés passzív formájának tartották, a QQ a nem kielégítő munkahelyi körülményekre adott válaszként vált ismertté, és rávilágít a fiatalabb generációk, különösen a Z generáció prioritásainak eltolódására. Ez a tendencia aláhúzza az autonómia, a munka és a magánélet egyensúlyának egyre nagyobb hangsúlyozását, valamint a szakmai környezeteket régóta uraló hajsza-kultúrával szembeni ellenállást.

⁴⁴ Abha Thakur: Quiet Quitting: The New Corporate Trend, *International Journal for Multidisciplinary Research*, 6, (2024) 1., 3–4. o.

⁴⁵ Beste Bayrak: *Silent Steps of the Quitting: How Companies Can Prevent Quiet Quitting?*, 2022, <https://www.cbclaw.com.tr/en/quiet-quitting-how-companies-can-prevent-it>, (2025.01.05.).

⁴⁶ Sercan Yıldız: Quiet Quitting: Causes, Consequences and Suggestions, *Social Menatlity and Researcher Thinkers Journal*, 9 (2023) 70., 3186–3187. o.

Szervezetirányítási szempontból a QQ-t kihívásként és lehetőségként is vizsgálták. Az látható, hogy szükség van tartalmasabb elköteleződési stratégiákra, munkahelyi integrációra és munkavállalókat (és vezetőket) támogató politikákra, amelyek elősegítik a munkahelyi elégedettséget anélkül, hogy a munkavállalók személyes idejét. A szervezeti kultúra döntő szerepet játszik a munkaviszony alakításában, megerősítve azt az elképzelést, hogy a munkavállalók autonómiája és motivációja mélyen kötődik a munkahelyi integrációhoz és a személyközi kapcsolatokhoz. Ezzel szemben a munkajog nehezen tudja a QQ-t konceptualizálni a hagyományos keretein belül, amely régóta a munkáltatói alárendeltség és ellenőrzés köré összpontosul. A rugalmas és digitális munkamodellek térnyerése tovább bonyolította a jogi környezetet, megkérdőjelezve a munkaszerződések és az alárendeltség bevett fogalmait. A QQ összhangban lehet a szélesebb körű munkajogi mozgalmakkal, amelyek a munkahelyi méltóságot és a munka és a magánélet jobb egyensúlyát kereső munkavállalók jogi védelmét szorgalmazzák. Az európai munkajogban vizsgált, a ki- vagy lekapcsolódáshoz való jog olyan jogi keretet biztosít, amely közvetve érvényesíti a QQ alapjául szolgáló elveket.

Ráadásul, amikor a QQ magatartás egyéni gyakorlatból kollektív gyakorlattá változik, hasonlóságot mutat a kollektív munkajogban a hagyományos munkaharcokkal. Bár mindkét stratégia a minimális szerződéses kötelezettségek betartását foglalja magában, a QQ-ból hiányzik a termelés lelassításának kifejezett szándéka, ami megkülönbözteti a hagyományos szervezett munkavállaló akcióktól. Azokon a munkahelyeken azonban, ahol a QQ széles körben elterjed, a magatartás kollektív dimenziót kaphat, ami potenciálisan befolyásolhatja a munkaügyi kapcsolatokat és a hagyományos szakszervezeti struktúrákon kívüli, új munkavállalói érdekvédelmi mozgalmak kialakulását.

Végző soron a QQ alapvető kihívást jelent a hagyományos munkáltató-munkavállaló kapcsolat számára, és a munkahelyi normák, a menedzsment-stratégiák és a (munka)jogi védelem újraértékelését teszi szükségessé. Mivel a munkahelyi digitalizáció és a változó generációs értékek továbbra is átformálják a munkaerőpiacokat, a QQ mögött meghúzódó aggodalmak kezelése - ahelyett, hogy pusztán elfojtanánk az előfordulását - kulcsfontosságú lesz a fenntartható és kölcsönösen előnyös munkakörnyezet előmozdítása szempontjából mind a munkaadók, mind a munkavállalók számára.

Az ügyvezetők, vezető állású munkavállalók QQ-magatartása jelentős kihívást jelent a vállalatok számára, mind a belső kultúra, mind a jogi kockázatok szempontjából. Jogi szempontból e kérdés kezelése olyan egyensúlyra törekvést igényel, amely biztosítja, hogy a vezetők és igazgatók teljesítsék szerződéses kötelezettségeiket, ugyanakkor támogató üzleti és munkakörnyezetet is teremtsenek. A QQ káros következményeinek mérséklése érdekében a vállalatoknak olyan megfelelőségi programot kell bevezetniük, amely elősegíti a pszichológiailag biztonságos környezet kialakítását valamennyi munkavállaló, köztük a vezető állású munkavállalók számára. Ennek a programnak lehetővé kell tennie a munkavállalók számára, hogy értelmet találjanak a munkájukban, és olyan vállalati kultúrát kell építeniük, amely a jólétüket helyezi előtérbe. Emellett a vállalatoknak figyelemmel kell kísérniük a teljesítményt, meg kell teremteniük a visszajelzés kultúráját, és

világos folyamatokat kell bevezetniük a motiválatlanság kezelésére, miközben biztosítaniuk kell, hogy megfeleljenek a munkajogi szabályoknak. A QQ-magatartással kapcsolatos kockázatok mérséklésére irányuló jogi stratégiák közé tartoznak az egyértelmű szerződési feltételek, a szilárd teljesítménymenedzsment-rendszerek, valamint a megfelelő munkahelyi körülmények és a jólét hangsúlyozása, hogy megakadályozzák, hogy az elidegenedés széles körben elterjedt problémává váljon. Végezetül a munkáltatóknak újra kell értékelniük a munkavállalók következő generációjának értékeire vonatkozó feltételezéseiket, és olyan programokat, politikákat és gyakorlatokat kell kidolgozniuk, amelyek pontosabb képet mutatnak a csoportokról.

Irodalomjegyzék

- Australian Unions: *The verdict is in: Safe workplaces are union workplaces*, 2021, <https://www.australianunions.org.au/2021/11/17/the-verdict-is-in-safe-workplaces-are-union-workplaces/> (2025.01.05.).
- Australian Unions: *Work Shouldn't Hurt*, 2022, <https://www.australianunions.org.au/wp-content/uploads/2022/12/2022-WSH-Survey-Report.pdf> (2025.01.05.).
- Beste Bayrak: *Silent Steps of the Quitting: How Companies Can Prevent Quiet Quitting?*, 2022, <https://www.cbclaw.com.tr/en/quiet-quitting-how-companies-can-prevent-it>, (2025.01.05.).
- Sandrine Cazes – Andrea Garnero – Sébastien Martin – Chloé Touzet: *Negotiating Our Way Up: Collective Bargaining in a Changing World of Work*, Párizs, OECD, 2019, 246. o. <https://doi.org/10.1787/1fd2da34-en>.
- Valerio De Stefano – Ilda Durri – Charalampos Stylogiannis – Mathias Wouters: Does Labour Law Trust Workers? Questioning Underlying Assumptions Behind Managerial Prerogatives, *Industrial Law Journal*, 53 (2024) 2., 206-238. o. <https://doi.org/10.1093/indlaw/dwad022>
- Eurofound: *Social partners going digital: Using digital tools and adapting social dialogue processes*, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2021.
- Leyton García – Jorge Andrés: The Right to Strike as a Fundamental Human Right: Recognition and Limitations in International Law, *Revista Chilena de Derecho*, 44 (2017) 3., 781–804. o.
- Christine Gerber: Community building on crowdwork platforms: Autonomy and control of online workers?, *Competition & Change*, 25 (2021) 2., 190–211. o. <https://doi.org/10.1177/1024529420914472>
- Bernard Gernigon – Alberto Odero – Horacio Guido: *ILO Principles Concerning the Right to Strike*, Genf, International Labour Organization, 1998.
- Heidi Hiltunen: *Quiet Quitting Phenomenon in Finnish Aviation Industry*, Bachelor Thesis, Haaga-Helia University of Applied Sciences, 2023, https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/794236/Hiltunen_Heidi.pdf?sequence=2&isAllowed=y (2025.01.05.).

- Wayne K. Hoy: Organizational Climate and Culture: A Conceptual Analysis of the School Workplace, *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 1 (1990) 2., 149-168. o. https://doi.org/10.1207/s1532768xjepc0102_4
- Sanja Jelača – Marko Golubović: The Impact of the Quiet Quitting Phenomenon on Employees in Serbia, *The European Journal of Applied Economics*, 21 (2024) 1., 60–80. o.
- David Jenkins – Adam Neal: Work Relationships and Autonomy, *The Journal of Value Inquiry*, (2023). <https://doi.org/10.1007/s10790-023-09939-4>.
- JUSTIA: *Work-to-rule*, <https://dictionary.justia.com/work-to-rule> (2025.01.19.).
- Uwe P. Kanning: Quiet Quitting ist keine innere Kündigung, *Haufe*, 2023, <https://bit.ly/3ZIdB0Z> (2025.01.19.).
- Thalmus Mahand – Cam Caldwell: Quiet Quitting – Causes and Opportunities, *Business and Management Research*, 12 (2023) 1., 9–19, 12. o. <https://doi.org/10.5430/bmr.v12n1p9>.
- Marcin Majka: *Quiet Quitting Among Managers*, 2024, https://www.researchgate.net/publication/381515236_Quiet_Quitting_Among_Managers, (2025.01.05.).
- Victoria Masterson: What is quiet quitting?, *World Economic Forum*, <https://www.weforum.org/agenda/2022/09/tiktok-quiet-quitting-explained/>, (2025.01.19.).
- Mélypataki Gábor - Tóth Hilda: Right to Strike in Civil Service – Collisions Between National and International Law in the Mirror of the German and Hungarian Law, in: *Jogi kihívások és válaszok a XXI. században* (szerk.: Varga Zoltán), Miskolc, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2022, 42-55. o.
- Ram Mohan Susarla: *What's With The Millennials? Quiet Quitting, The Great Resignation, And Now, Moonlighting! Slackers Or Pioneers Of A New Era Of Work And Life?*, 2022, <https://bit.ly/3TRVvyB>, (2025.01.19.).
- Milena Nikolova: Loud or quiet quitting? The influence of work orientations on effort and turnover, *GLO Discussion Paper*, 1429 (2024), Essen, Global Labor Organization, 2024.
- Henrik Nordgren – Anders Björs: *Quiet Quitting, Loud Consequences - The role of Management in Employee Engagement*, Uppsala, Uppsala Universitet, 2023.
- Elsa Islammia Pasha: The Phenomenon of Work-Life Balance among Generation Z: A Case Study of Creative Workers, *American Journal of Open Research*, 3 (2024) 11., 335–341. o. <https://doi.org/10.58811/opsearch.v3i11.150>
- Nastja Pevec: The Concept of Identifying Factors of Quiet Quitting in Organizations: An Integrative Literature Review, *Zzivi prihodnosti / Challenges of the Future*, 8 (2023) 2., 128-147. o. <https://doi.org/10.37886/ip.2023.006>.
- Tamás Prugberger – Bernadett Solymosi-Szekeres: Legal Doctrinal and Sectoral Problems of Digital Platform Contracts in the European Union Resulting in Conflicts Between Workers and Platforms, *Merits*, 5,(2025) 3., 1-16. o. <https://doi.org/10.3390/merits5030016>
- Mauro Pucheta – Ana Cristina Ribeiro Costa: Going Beyond the Right to Disconnect in a Flexible World: Light and Shadows in the Portuguese Reform,

- Industrial Law Journal, 51 (2022) 4., 967. o.
<https://doi.org/10.1093/indlaw/dwac030>
- Chandrani Sen – Himangini Rathore Hooja: Work-Life Balance: An Overview, *International Journal of Management and Social Sciences Research*, 7 (2018) 1.
 - Bernadett Solymosi-Szekeres: Hustle Culture and Quiet Quitting – Trends Between Young Workers in the Era of Digital Work, *Hungarian Labour Law E-Journal*, (2024) 2., 19–30. o.
 - Bernadett Solymosi-Szekeres – Sanja Stojkovic Zlatanović: Approaching quiet quitting from the labor law perspective: a case study of Hungarian and Serbian legislation, *Legal Records Journal/Pravni zapisi*, (2024) 1., 218–238. o.
 - Abha Thakur: Quiet Quitting: The New Corporate Trend, *International Journal for Multidisciplinary Research*, 6, (2024) 1.
<https://doi.org/10.36948/ijfmr.2024.v06i01.12486>
 - Tóth Hilda – Mélypataki Gábor: A szervezetek vezetőinek sokszínű (munkajogi) világa, in: *Példaértékű vezetés és gyümölcsei : Tiszteletkötet Dr. Szűcs Pál Tanár úr 80. születésnapja alkalmából* (szerk.: Jarjabka Ákos – Szabó-Bálint Brigitta), Pécs, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet, 2022, 122–132. o.
 - Tóth Hilda – Rimán Áron: A platformmunkások munkajogi és szociális jogi helyzete az új platform irányelv tükrében, in: *Jogi kihívások és válaszok a XXI. században 3* (szerk.: Varga Zoltán), Miskolc-Egyetemváros, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2024, 395-404. o.
 - David P. Twomey – Marianne M. Jennings: *Andreson's Business Law – And The Legal Environment*, 22 edition, South-Western, Cengage Learning, 2014.
 - Mirko Vasiljević: *Corporate Management – Legal Aspects*, Belgrade, Faculty of Law University of Belgrade, 2007.
 - Sercan Yildiz: Quiet Quitting: Causes, Consequences and Suggestions, *Social Menatlity and Researcher Thinkers Journal*, 9 (2023) 70.
<https://doi.org/10.29228/smryj.69426>
-
-

A perbejegyzés jogi szabályozása és bíróági gyakorlata

Bagossy Mária*

Jelen tanulmányban a perbejegyzés jogintézményének átfogó bemutatására törekszem, így az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény rendelkezései és a kapcsolódó bírói gyakorlat ismertetése mellett részletesen foglalkozom mind a jogtörténeti előzményekkel, mind pedig a közelmúltban hatályba lépett új ingatlan-nyilvántartási törvénnyel. A 2025. január 15. napját megelőzően hatályos jogszabályok, valamint a XIX. század végén és a XX. század folyamán meghozott bírósági határozatok áttekintése nem mellőzhető a téma tudományos igényű feldolgozása során, hiszen a gyakorlat több esetben is a korábban már kimunkált elvi tételeknek megfelelően, vagy éppen ellenkezőleg, a korábban ellentmondásos értelmezésre okot adó döntésekből okulva alakult.

Kulcsszavak: perbejegyzés, ingatlan-nyilvántartás, polgári eljárásjog, bírói gyakorlat

Legal rules and judicial practice on the registration of the fact of bringing action

In the present study I aim to provide a comprehensive presentation of the legal institution of registration of the fact of bringing action, in addition to the provisions of Act CXLI of 1997 on the Real Estate Registration and the related judicial practice, I will deal in detail with both the legal history and the recently enacted new Real Estate Registration Act. A review of the legislation in force prior to 15 January 2025 and of court decisions of the late 19th and 20th centuries cannot be omitted in the course of a scholarly examination of the subject, since in many cases practice has developed in accordance with previously established principles or, on the contrary, in the light of decisions that have given rise to controversial interpretations.

Keywords: registration of the fact of bringing action, land registration, civil procedure, judicial practice

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.2.87>

1. Bevezetés

„Feljajdul a felperes, ha fel nem jegyzik a pert, mert a hosszú pereskedés alatt ki van szolgáltatva esetleges rosszhiszemű ellenfelének, s feljajdul az alperes, ha alaptalan a kereset, mert a felperes zaklatása hosszú időre megbénítja az

* Egyéni ügyvéd, Debreceni Ügyvédi Kamara. A tanulmány a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar ingatlanjogi szakjogász képzése keretében benyújtott szakdolgozat alapján készült. A szakdolgozat konzulensi feladatait Pribula László, a Polgári Eljárásjogi Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára látta el.

*ingatlanával való szabad rendelkezési jogában.*¹ Hamar Gyula szakolcai járásbíró 1915-ben ekképpen fogalmazta meg, mit jelent a perbejegyzés² a polgári peres eljárásban résztvevő feleknek, a felperesnek és az alperesnek. Míg a felperes jogos – avagy jogosnak vélt – igénye biztosítékát látja a perbejegyzés elrendelésében, addig az alperes, mint tulajdonos az ingatlanral való rendelkezési joga korlátját, hiszen a perbejegyzés révén az ingatlanra további jogokat kizárólag a per eredményétől függő hatállyal lehet bejegyezni.

Tanulmányomban a perbejegyzés átfogó bemutatására törekszem, így az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény (továbbiakban: rInytv.) rendelkezései és a kapcsolódó bírói gyakorlat ismertetése mellett részletesen foglalkozom mind a jogtörténeti előzményekkel, mind pedig a 2025. január 15. napján hatályba lépett új ingatlan-nyilvántartási törvénnyel.³ Úgy gondolom, az rInytv.-t megelőzően hatályos jogszabályok, valamint a XIX. század végén és a XX. század folyamán meghozott bírósági határozatok áttekintése nem mellőzhető a téma tudományos igényű feldolgozása során, hiszen a gyakorlat több esetben is a korábban már kimunkált elvi tételeknek megfelelően, vagy éppen ellenkezőleg, a korábban ellentmondásos értelmezésre okot adó döntésekből okulva alakult.

2. Történeti áttekintés

2.1. Az ingatlan-nyilvántartás hazai előzményei. Az okiratok őrzésére, az ingatlanok nyilvántartására szolgáló első hazai jogintézménynek a hiteles helyek tekinthetők, melyek felállításáról először II. András 1231. évi bullája rendelkezett.⁴ A hiteles helyek a papság hatáskörébe tartoztak egészen 1556-ig, majd e hatáskört két évszázad elteltével, III. Károly, illetve lánya, Mária Terézia állították vissza, szabályozva a káptalanok és konventek kiadmányozási jogkörét, valamint a hiteles helyek által megőrzendő okiratokat.⁵ III. Károly nevéhez fűződik továbbá a betáblázási könyvek létrejötte, melyek nem az ingatlan-tulajdonjog, hanem a birtokon lévő terhek nyilvántartását célozták, hogy ily módon elősegítsék a hitelnyújtás biztonságát.⁶ A betáblázási könyvek vezetését az adóssági követelések elsőbbség végetti betáblázásáról szóló 1840. évi XXI. törvénycikk is megerősítette, mely a "határozott sommáról" kiadott követelések nyilvántartását szolgálta.⁷ Mivel az ingatlanra terhelő követelések betáblázása nem az ingatlanokhoz, hanem az adós személyéhez kötődött, a betáblázási könyvek hitelezővédelmi funkciója felemásra

¹ HAMAR Gyula: *A perbejegyzések eseteiről*, Telekkönyv, 1915/7-8, 88. o.

² A tanulmány a jogintézmény megnevezésére a jelenleg hatályos szabályozásnak megfelelően a perbejegyzés kifejezést használja, azonban az egyes jogszabályok ismertetésénél igazodik az alkalmazott terminológiához.

³ 2021. évi C. törvény az ingatlan-nyilvántartásról (továbbiakban: Inytv.).

⁴ SÁGHY János – KÉRY János – ROJCSÉK Sándor: *Telekkönyvi jog I. kötet*, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1930, 10-11. o.

⁵ *Uo.* 12-14. o.

⁶ KURUCZ Mihály: *Magyar ingatlan-nyilvántartási jog - A bizalomvédelmi joghatások tükrében*, Közjegyzői Füzetek - Studia Notarialia Hungarica tom IX., Budapest, 2009, 18. o.

⁷ 1840. évi XXI. törvénycikk 9. §.

sikerült, mindemellett azok a tulajdonjog bejegyzését sem tették lehetővé.⁸

2.2. A Telekkönyvi Rendtartásról szóló 1855. évi igazságügyi miniszteri rendelet. A fenti hiányosságok miatt több javaslat is született a telekkönyvi rendszer felállítására, mely javaslatok tárgyalására az 1848-as polgári forradalom kitörésével már nem kerülhetett sor.⁹ A telekkönyvezés magyarországi bevezetése a szabadságharc leverését követően, az abszolutizmus idején ment végbe, mégpedig rendeleti úton. Az osztrák igazságügyi miniszter 1855. december 15. napján adta ki a Telekkönyvi Rendtartásról szóló rendeletet (továbbiakban: Telekkönyvi Rendtartás), mely módosításokkal és kiegészítésekkel egészen 1961. február 1. napjáig hatályban maradt.¹⁰

Hazánkban a Telekkönyvi Rendtartás XIV. fejezete biztosította először a perfeljegyzés lehetőségét. A Telekkönyvi Rendtartás a bekebelezés (bejegyzés) eredeti érvénytelenségére, valamint az elévülés vagy más elenyészési módra alapított kitörlési keresetek esetén tette lehetővé a felperes számára, hogy a per feljegyzését külön kérvénnyel, a keresettel egyidejűleg vagy utóbb kérje.¹¹ Az alakuló bírói gyakorlat azonban, a jogszabályi rendelkezéseknek ellentmondva, perfeljegyzéssel biztosított bármely, ingatlantulajdont érintő igényt. Zlinszky Imre már az 1873-ban megjelent kommentárjában rámutatott, a „– majd minden – elsőbíróságnál fennálló, és a főtörvényszékek által is elfogadott gyakorlat szerint mindazon perek, melyek által telekkönyvi jog támadtatik meg, feljegyeztetnek, még pedig e feljegyzés csak a per megindítását tanúsító egyszerű felzet alapján történik.”¹² Hasonlóképpen számolt be Bölöni László az ítélőtáblák 1870-es évekbeli határozatairól, melyek kimondták, hogy a telekkönyvi feljegyzés tárgyát nem csupán a telekkönyvi rendelet XIV. fejezetében érintett törlési keresetek képezik, hanem azok a perek is, amelyek által nyilvántartott jog támadtatott meg; avagy oly per is feljegyezhető a telekkönyvbe, melynek a nyilvántartott jog megtámadásán kívül másnemű igények is tárgyát képezik.¹³

A bíróságok megengedő értelmezését az alapozhatta meg, hogy a Telekkönyvi Rendtartás 104. § b) pontja a telekkönyvbe feljegyezhető tények körében sorolta fel a per folyamatban létét, anélkül azonban, hogy a feljegyezhető perek körét ehelyütt meghatározta volna.¹⁴

A szétartó bírói gyakorlat egységesítésének igényével fogadta el a királyi Kúria

⁸ KURUCZ: i.m. 19. o.

⁹ Uo. 19-20. o.; KAMPIS György: *Telekkönyvi jog*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963, 48-54. o. A hazai telekkönyvi előzményekről lásd még: SZALMA József: *Ingatlan-nyilvántartás - Telekkönyvi jog és eljárás*, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2005, 9-47. o.; MATÚZ György: *Telekkönyvi rendszerünk kialakulása és működése 1840-1973.*, 516-520. o. (https://acta.bibl.u-szeged.hu/7462/1/juridpol_073_511-536.pdf)

¹⁰ KAZAY László: *A perfeljegyzés néhány kérdéséről*, Gazdaság és Jog, 2002/9, 15. o.

A Telekkönyvi Rendtartás fellelhető a következő jogszabály-gyűjteményben: DÁRDAY Sándor: *Igazságügyi törvénytár - Rendeletek- és döntvényekkel kiegészítve*, Athenaeum, Budapest, 1900, 21-98. o.

¹¹ Telekkönyvi Rendtartás 148. §, 155. §.

¹² ZLINSZKY Imre: *A Telekkönyvi Rendtartás és az erre, valamint az ingatlan vagyona eszközrendő végrehajtási eljárásra vonatkozó későbbi törvények és rendeletek magyarázata, tekintettel a külföldi törvényhozásokra*, Pfeifer Ferdinánd Kiadója, Pest, 1873, 121. o.

¹³ BÖLÖNI László: *A perfeljegyzésről*, A jog, 1888/18, 152. o.

¹⁴ *A perfeljegyzés kérdéséhez*, Jogtudományi Közlöny, 1874/15, 119. o.

1883. december 4. napján a 11. számú polgári döntvényét – vagy teljes ülési határozatát –, melyben rögzítette, hogy a perfeljegyzés csak az 1855. december 15-i és 1870. február 5-i telekkönyvi rendeletek XIV. fejezete értelmében a bejegyzés érvénytelensége vagy megszűnte okából támasztott kitörlési keresetek alapján rendelhető el. Határozatának indokolásában a Kúria kifejtette, hogy a perfeljegyzés már megszerzett nyilvánkönyvi jogok oltalmát célozza, ezért e kivételes természetű jogintézmény nem alkalmazható olyan keresetekre, melyek személyes jog érvényesítését és új nyilvánkönyvi jog megszerzését célozzák. Utóbbi, vitás jogok biztosítására a perfeljegyzés helyett a végrehajtási eljárásról szóló 1881. évi LX. törvénycikk 237. §-ában foglalt zárlat szolgálhat eszközü.¹⁵

A Kúria 11. számú teljes ülési határozatát annak meghozatalát követően többen is kritikával illették,¹⁶ ugyanis a döntvény elvi tételét nem látták összeegyeztethetőnek a nyilvánkönyvi jogok oltalmára vonatkozó, a döntvény által megfogalmazott céllal. Így Gaár Vilmos példaként hozta fel a tulajdonközösség megszüntetésére irányuló, dologi jogi igényt, melynek feljegyzése hiányában a felperes abba a helyzetbe kerülhet, hogy a per folyamán a telekkönyvi érdekeltek helyébe mások lépven, utóbbiakra a jogerős ítélet hatálya már nem terjed ki.¹⁷ Gaár értekezésében már hivatkozott a Kúria időközben, 1884. december 23. napján meghozott 4706. számú határozatára, mint amelyben a legfelsőbb bírói testület maga is elismerte, hogy a 11. számú polgári döntvény túl szűkre szabta a perfeljegyzés tárgyát képező keresetek körét.¹⁸

A 4706/1884. számú határozat ugyanis rögzítette, hogy a 11. számú teljes ülési döntvény nem zárja ki oly pernek feljegyzését, melyet a felperes a telekkönyvileg bejegyzett jogából kifolyó valamely igényének érvényesítése iránt indított. Így helye van zálogváltó per feljegyzésének ott, ahol a felperes zálogtulajdoni joga be van jegyezve és keresetével sem valamely személyes követelést érvényesíteni, sem valamely telekkönyvi jogot szerezni nem akar, hanem tulajdonképpen azt célozza, hogy ellenfelének bejegyzett zálogbirtokosi joga a telekkönyvből töröltessék.¹⁹

Látható, hogy a Kúria fenti határozatát változatlanul a 11. számú teljes ülési határozat indokaira alapította, kizárva a perfeljegyzés köréből a személyes jogok érvényesítését célzó, illetve az új telekkönyvi jog megszerzésére irányuló kereseteket. Ugyanezen indokok mentén a Kúria több határozatában elismerte a tulajdonközösség megszüntetése iránti perek feljegyezhetőségét is, mivel a közös tulajdon megszüntetése iránti kereset nem új telekkönyvi jog megszerzését célozza,

¹⁵ A királyi Kúria 1883. december 4. napján meghozott 11. számú polgári döntvénye, In: *Polgári jogi Határozatok Tára I. kötet*, Franklin Társulat, Budapest, 1918, 55-56. o. A döntvényről lásd még: HALMOSY Endre: *A perfeljegyzés - A kir. Curia 11. számú polgári döntvénye*, A jog, 1887/52, 436-437. o.

¹⁶ Hencz Ágost ügyvéd a határozatot egyenesen törvénytelennek titulálta, míg Járosi Károly azt a jogegyenlőség és a polgári szabadság felé tett újabb lépésként értékelte, melyet a jogvédelemre hivatott ügyvédek nagy örömmel üdvözölhetnek. HENCZ Ágost: *A 11-ik számú curiai döntvény és az 1881. évi LX. tcz. 237. §-a*, Jogtudományi Közlöny, 1884/7, 52. o.; JÁROSI Károly: *A perfeljegyzés kérdéséhez*, Jogtudományi Közlöny, 1884/10, 78. o.

¹⁷ GAÁR Vilmos: *A perfeljegyzésről*, A jog, 1887/48, 401. o.

¹⁸ Uo. 401. o.

¹⁹ A királyi Kúria 1884. december 23. napján meghozott 4706. számú határozata, In: GRECSÁK Károly (szerk.): *Magyar döntvénytár VIII. kötet*, Politzer Zsigmond és Fia Jogi Könyvkereskedése és Kiadóhivatala, Budapest, 1906, 577. o.

így a perfeljegyzés csupán az eljárás folyamatban létének feltüntetésére szolgál.²⁰

A Telekkönyvi Rendtartás alkalmazásából fakadó bizonytalanságok a Kúria 11. számú polgári döntvénye, majd a feljegyezhető perek körét tágító határozatai megalkotásával sem szűntek meg, ezért a jogalkotó immár törvényi úton rendelkezett a perfeljegyzés egyes eseteiről. A polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk életbeléptetéséről szóló 1912. évi LIV. törvénycikk törvényi szintre emelte a Kúria által kidolgozott gyakorlatot, biztosítva a tulajdonközösség iránti perek feljegyzésének lehetőségét. A törvénycikk 12. §-a ugyanis rögzítette, hogy a telekkönyvi kitörlés, a telekkönyv kiigazítása²¹ és az ingatlanra vonatkozó tulajdonközösség megszüntetése iránti perekben a keresetet a telekkönyvi hatóságnál kell előterjeszteni, mely határoz a feljegyzés iránt és a keresetlevelet a hiteles telekkönyvi kivonattal a keresetlevélben megjelölt bírósághoz teszi át.

Már Zlinszky is utalt arra jogszabály-magyarázatában, hogy egy 1860. szeptember 19. napján kelt miniszteri rendelet lehetővé tette a jelzáloggal biztosított követelés peres voltának feljegyzését,²² mely lehetőséget a jelzálogról szóló 1927. évi XXXV. törvénycikk 51. §-a emelte törvényerőre akképpen, hogy „a jelzálogos követelés érvényesítésére irányuló pert a telekkönyvbe fel lehet jegyezni [...]”.

Noha nem nyert törvényi elismerést, az 1920-as évekre a bírói gyakorlat az elbirtoklási pereket is feljegyezhetővé tette, azon indoklás mentén, hogy a befejezett elbirtoklással szerzett jog nem személyes jog, hanem dologi jog.²³ A perfeljegyzés elbirtoklási keresetekre történt kiterjesztésén túl a feljegyezhető perek körének további bővítésétől a bíróságok elzárkóztak, fenntartva a Kúria 11. számú polgári döntvényében kifejtett érvelést, miszerint a vitás jogok biztosítására a perfeljegyzés helyett az 1881. évi LX. törvénycikkben foglalt zárlat jogintézménye szolgál.²⁴

Csupán a teljesség igényével szükséges arra utalni, hogy a Telekkönyvi Rendtartás 152. §-a biztosította a büntetőeljárás tényének feljegyzését is, melyről a 148. §-hoz hasonlóan, a bekebelezés eredeti érvénytelenségén alapuló perfeljegyzésként rendelkezett. A büntetőeljárás tényének feljegyzésére irányuló megkeresés esetén a telekkönyvi hatóság kizárólag azt tehette vizsgálat tárgyává, hogy a bűnper feljegyzése arra jogosított bíró, avagy bíróság által rendeltetett-e el.²⁵

²⁰ A királyi Kúria 4843/1884., 6164/1894., 1276/1896. számú határozatai, In: GRECSÁK Károly (szerk.): *Új döntvénytár I. kötet*, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1911, 418. o.

²¹ A 11. számú teljes ülési határozat megszorító értelmezése folytán az 1912. évi LIV. törvénnyel nyert ténylegesen elismerést az is, hogy a telekkönyv kiigazítása iránt indított eljárás perfeljegyzés tárgyát képezheti.

²² ZLINSZKY: i.m. 122-123. o.

²³ KOVÁCS Marcell: *A Polgári Perrendtartás magyarázata*, Athenaeum, Budapest, 1930, 1617. o.

Az elbirtoklási perek feljegyezhetősége korántsem volt egyértelmű, hiszen a Kúria még az 1901. szeptember 4. napján meghozott 769. számú határozatában is úgy foglalt állást, hogy a 11. számú polgári döntvény alapján nincs helye az elbirtoklási kereset feljegyzésének, mivel az elbirtoklás is csak egy neme, illetve módja a tulajdonszerzésnek, azaz új nyilvánkönyvi jog megszerzésének. A határozatot lásd: MÁRKUS Dezső (szerk.): *Felsőbíróságaink elvi határozatai XII. kötet*, Grill Károly Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, Budapest, 1902, 202. o.

²⁴ KAZAY: i.m. 15. o. A perfeljegyzés korabeli bírói gyakorlatáról lásd bővebben: KOVÁCS: i.m. 1616-1621. o., SÁRFFY Andor: *Telekkönyvi rendtartás*, A szerző kiadása, Budapest, 1941, 373-379. o.

²⁵ A királyi Kúria 1909. április 16. napján meghozott 621. számú határozata. In: *Polgári jogi Határozatok Tára I. kötet*, 56-57. o.

A Telekkönyvi Rendtartás hatályának fennállta alatt telekkönyvi hatósággént a bíróságok jártak el.²⁶ A telekkönyvi hatóságok az 1881. évi LIX. törvénycikk²⁷ hatálybalépéséig kizárólagos, majd azt követően a birtokbíróságok mellett vagylagos hatáskörrel rendelkeztek a perfeljegyzés elrendelése tárgyában.²⁸

A Telekkönyvi Rendtartás 1961. február 1. napjáig maradt hatályban. Ahogyan az az ismertetett bírósági határozatokból, valamint a kapcsolódó szakirodalmi forrásokból kitűnt, a perfeljegyzésre vonatkozó hiányos szabályozása teret engedett az ellentmondó jogértelmezésnek, széttartó bírói gyakorlat kifejlődésének,²⁹ melynek a jogalkotó, illetve a Kúria igyekeztek gátat szabni.

2.3. A telekkönyvről szóló 54/1960. (XI. 27.) Kormányrendelet. A telekkönyvről szóló 54/1960. (XI. 27.) Kormányrendelet (továbbiakban: 1960. évi Kormányrendelet) és a végrehajtásáról szóló 2/1960. (XII. 25.) IM rendelet 1961. február 1. napján léptek hatályba. A jogszabályok immár részletes szabályozással szolgáltak mind a bejegyezhető perek körére, mind a perbejegyzés iránti kérelem formai, tartalmi követelményeire vonatkozóan, mely következetesebb jogalkalmazás kialakulását vonta magával, ugyanakkor a szűkebb értelmezési keretek miatt szinte teljesen megszűnt a Telekkönyvi Rendtartás hatálya alatt folytatott, élénk jogirodalmi diskurzus.

A kormányrendelet nívuma, hogy a Telekkönyvi Rendtartás XIV. fejezete szerinti törlési kereseteken túl, a 33. § (1) bekezdésében felsorolással szolgált azon további perekről, melyek a telekkönyvbe kérelemre bejegyzést nyerhettek. A bejegyezhető perek közé tartozott a törlési, kiigazítási perek mellett:

- a) az ingatlan tulajdonjoga iránt indított per,
- b) a tulajdonközösség megszüntetése iránt indított per,
- c) bármelyik házastárs által ingatlanra vonatkozóan indított házassági vagyoni jogi per, valamint
- d) a jelzálogjoggal biztosított követelés érvényesítése iránt indított per.

A b) és d) pontban foglalt esetkörök nem előzmény nélküliek, hiszen a tulajdonközösség megszüntetése iránti per feljegyezhetőségét – a kifejecesedett bírósági gyakorlat nyomán – már az 1912. évi LIV. törvénycikk elismerte, míg a jelzáloggal biztosított követelés érvényesítése iránti igények esetében az 1927. évi XXXV. törvénycikk biztosította a perfeljegyzés lehetőségét. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény vagyoni jogi szabályai folytán a bejegyezhető perek körében megjelent a házastárs által az ingatlanra vonatkozóan indított házassági vagyoni jogi per.³⁰ Perbejegyzésnek nem kizárólag akkor lehetett helye, ha a perbejegyzést kérelmező házastárs a vagyonmegosztás körében

²⁶ 1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartásról, 19. §.

²⁷ 1881. évi LIX. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868. évi LIV. törvénycikk módosításáról.

²⁸ LACZKOVICH Gyula: *A perfeljegyzésekről*, Jogtudományi Közlöny, 1898/13, 103-104. o.

²⁹ Ehhez lásd még: HAMAR: i.m. 88-91. o.; REITZER Béla: *Jogcímvédelem és perfeljegyzés*, Polgári jog, 1934/3, 135-137. o.

³⁰ Kampis utal arra, hogy a kormányrendelet hatálybalépését megelőzően, egy 1955-ben meghozott bírósági határozat ismerte el a házastárs által az ingatlanra vonatkozóan indított per feljegyzését. KAMPIS: i.m. 286. o.

ingatlan-tulajdonjogra is igényt tartott, hanem a csupán pénzbeli követelés iránt indított perben is.³¹

A korábban hatályos rendelkezésekhez képest újdonságként jelentkezett az ingatlan tulajdonjoga iránt indított per bejegyezhetősége is. Szemben a kormányrendelet 33. § (1) bekezdés b)-d) pontjaiban foglalt esetekkel, az a) pont a bíróságok jogértelmező tevékenységét kívánta meg, hogy mely, ingatlan tulajdonjoga iránt érvényesített igények biztosítását szolgálhatta a perbejegyzés. A Debreceni Megyei Bíróság a BH1966. 4806. számon közzétett határozatában – a tágabb értelmezést támogatva – arra az álláspontra helyezkedett, hogy a perbejegyzés iránti kérelem elbírálása esetén a jogcím vizsgálata szükségtelen, elegendő csupán annak ellenőrzése, hogy a kérelmező tulajdonjog iránt kíván-e pert indítani, arra az ingatlanra, amelyre a perindítás bejegyzését kéri, és pedig az ellen, akit a telekkönyv tulajdonosként tüntet fel. Ezzel szemben, ugyancsak a Debreceni Megyei Bíróság a BH1966. 5058. számú határozatában kifejtette, hogy kötelmi követelés bejegyzésére az a) pont nem nyújt lehetőséget, arra kizárólag jelzáloggal biztosított követelés esetén kerülhet sor a d) pont alapján. Noha e két határozat jól példázza, hogy a gyakorlatban változatlanul előfordultak a jogszabály eltérő értelmezéséből fakadó, egymásnak ellentmondó döntések, az bizonyossággal kijelenthető, hogy a kormányrendelet hatálya alatt született határozatok utat nyitottak az új telekkönyvi jogok megszerzése iránt indított perek bejegyezhetősége előtt.³²

Az 1960. évi Kormányrendelet a Telekkönyvi Rendtartáshoz képet pontosította a büntetőeljárás bejegyzésére vonatkozó szabályozást is, a 33. § (2) bekezdésében rögzítve, hogy amennyiben *„a bejegyzéssel vagy az alapjául szolgáló okirattal kapcsolatban elkövetett bűncselekmény miatt az ügyész vádiratot nyújtott be, bírósági megkeresés alapján be kell jegyezni a betétbe, hogy büntető eljárás van folyamatban.”*

A telekkönyvi eljárás részletes szabályai, valamint a telekkönyvek vezetését ellátó bíróságok kijelölése tárgyában az igazságügyminiszter kapott felhatalmazást a rendeletalkotásra.³³ Az általa elfogadott, 2/1960. (XII. 25.) számú IM rendelet 72. § (1) bekezdése alapján telekkönyvi ügyben elsőfokon a járásbíróság, mint telekkönyvi hatóság járt el ülnökök közreműködése nélkül, másodfokon pedig a megyei bíróság. Az 1960. évi Kormányrendelet 33. § (1) bekezdésében felsorolt perek esetében a felperes a bejegyzés elrendelését a keresetlevélnek a per lefolytatására illetékes bíróság érkezési bélyegzőjével ellátott másolatával kérhette.³⁴ A perbejegyzés elrendelése ily módon a telekkönyvi hatóságként eljáró bíróság kizárólagos hatáskörébe tartozott, míg a per érdeméről a lefolytatására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság döntött.

³¹ BH1969. 6002.

³² Kampis az ingatlan tulajdonjoga iránt indított perekre példaként említi az ingatlan többszöri eladása esetén a jóhiszeműen birtokba lépett fél által a telekkönyvbe bekerült másik vevő ellen indított pert; a telekkönyvbe bejegyzett á örökös ellen indított örökösödési pert, valamint az elbirtoklásra alapított pert. KAMPIS: i.m. 425. o.

³³ 1960. évi Kormányrendelet 35. § (2) bek.

³⁴ 2/1960. (XII. 25.) IM rendelet 103. § (3) bek.

A telekkönyvről szóló 54/1960. (XI. 27.) Kormányrendeletet és a végrehajtására kiadott IM rendeletet 1973. január 1. napjával hatályon kívül helyezte az 1972. évi 31. törvényerejű rendelet³⁵ és a végrehajtásáról szóló 27/1972. (XII. 31.) MÉM rendelet, mely jogszabályok jelentős változást hoztak a perbejegyzés iránti kérelmek elbírálására vonatkozóan.

2.4. Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1972. évi 31. törvényerejű rendelet.

Az Iny. tv.-rel létrejött az ország teljes területére és valamennyi ingatlanára kiterjedő ingatlan-nyilvántartás, mely összeolvasztotta a telekkönyvet és az 1963. évi 32. törvényerejű rendelettel³⁶ felállított állami földkönyvet.³⁷ Az Iny. tv. hatálybalépését megelőzően 1 évvel, 1972. január 1. napján a földhivatalok vették át a bíróságoktól a telekkönyv vezetésével, a telekkönyvi ügyek intézésével kapcsolatos hatáskört,³⁸ majd 1973. január 1. napjától az ingatlan-nyilvántartással kapcsolatos feladatok is előbbi hatóságok hatáskörébe kerültek.

Az Iny. tv. 32. § (1) bekezdése rögzítette, hogy *„a bíróság az ügyfél kérelmére bejegyzés végett a járási földhivatalt értesíti*

a) a 30. §-ban meghatározott törlési és kiigazítási,

b) az ingatlan tulajdonjogát érintő,

c) az ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetése iránti,

d) az ingatlanra vonatkozó házassági vagyoni jogi, valamint

e) a jelzáloggal biztosított követelés érvényesítése iránti per megindításáról.”

Az idézett felsorolás az 1960. évi Kormányrendelet 33. § (1) bekezdéséhez képest azt a módosítást eszközölte, hogy az „ingatlan tulajdonjoga iránt” indított perek helyett „az ingatlan tulajdonjogát érintő” pereket jelölte meg, melyek perbejegyzés alapjául szolgálhattak.

Az 54/1960. (XI. 27.) Kormányrendelethez hasonlóan az Iny. tv. szabályozása körében is az „ingatlan tulajdonjogát érintő per” meghatározása igényelt értelmezést. Tekintettel arra, hogy e pertípusról pontos fogalmi definíció nem adható, a bíróságok a konkrét ügy konkrét körülményei alapján, esetről esetre határoztak a perbejegyzés megengedhetőségéről. Példaként említhetők az alábbi határozatok:

- Az ingatlan-nyilvántartásban nem az örökhagyó nevére bejegyzett ingatlanilletőség hagyatékhoz tartozásának megállapítása és hagyatékként történő átadása iránt indított peres eljárásban lehetőség nyílik arra, hogy a bíróság az ingatlan tulajdonjogát érintő pernek az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzését rendelje el.³⁹
- Az adásvételi szerződés semmisségének megállapítása és az eredeti állapot helyreállítása iránti kereseti kérelem érinti a szerződés tárgyát képező ingatlan tulajdonjogát.⁴⁰

³⁵ 1972. évi 31. törvényerejű rendelet az ingatlan-nyilvántartásról (továbbiakban: Iny. tv.).

³⁶ 1963. évi 32. törvényerejű rendelet az állami földnyilvántartásról.

³⁷ PETRIK Ferenc: *Ingatlan-nyilvántartás - Az új Ptk. alapján*, HVG-ORAC, Budapest, 2015, 22. o.

³⁸ 29/1971. (IX. 29.) Kormányrendelet a telekkönyvre vonatkozó jogszabályok módosításáról, 1. § (1) bek.

³⁹ BH1989. 407.

⁴⁰ BH1992. 591.

- Amennyiben tartási szerződés alapján a tartásra kötelezettre ingatlan tulajdonjogát ruházzák át, a tartási szerződés megszüntetése iránti per az ingatlan tulajdonjogát érintő pernek minősül.⁴¹
- Fedezetelvonó szerződés hatálytalanságának megállapítása iránt indított per nem érinti az ingatlan tulajdonjogát abban az esetben sem, ha a felperes – a keresetének megfelelő határozat alapján – a végrehajtás során esetlegesen kielégítést szerezhet a fedezetelvonó szerződéssel az alperes tulajdonába került ingatlanból.⁴²
- Az a kereseti tényelőadás, hogy a felperes az ingatlan megvásárlására vonatkozó szándéknyilatkozatot tett, majd az ingatlan értékesítésére kiírt versenytárgyaláson részt vett, nem hoz létre az ingatlan tulajdonjogát közvetlenül érintő jogot vagy jogcímet, akkor sem, ha a kereseti kérelem az alperesnek az ingatlan – versenytárgyalás alapján történő – eladására kötelezését célozza.⁴³

A bejegyzéssel, vagy az alapjául szolgáló okirattal kapcsolatban elkövetett bűncselekmény miatt indult büntetőeljárás ténye változatlanul bejegyzést nyerhetett az ingatlan-nyilvántartásba, az Iny. tvr. 32. § (2) bekezdése alapján.

A telekkönyvi hatóságok 1972. január 1-jei megszűnésével a földhivatalok vették át a bíróságoktól a telekkönyv vezetésével, a telekkönyvi ügyek intézésével kapcsolatos hatáskört, mely azonban a perbejegyzés elrendelésének hatáskörét nem foglalta magában. A perbejegyzés tárgyában 1972. január 1. napját követően is a bíróságok dönthettek, ugyanakkor jelentős változásként értékelhető, hogy arról immár a per érdemében eljáró bíróság rendelkezett a keresetlevél – avagy a per folyamatban léte alatt a perbejegyzés iránti kérelem – benyújtását követően.

Az Iny. tvr. korábban már idézett 32. § (1) bekezdése szerint a bíróság az ügyfél kérelmére bejegyzés végett értesíti a (járási) földhivatalt a bekezdésben felsorolt perek megindításáról. A jogszabályi rendelkezés értelmezéséhez a Legfelsőbb Bíróság BH1995. 583. számú határozata szolgált iránymutatásul, ugyanis az "értesít" ige használata folytán korántsem volt az egyértelmű, hogy a bíróság dönt a perbejegyzésről, nem pedig a földhivatal. A Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy indokolt ennek a rendelkezésnek olyan értelmezése, hogy a bíróság – érdemi vizsgálat nélkül – ne csak továbbítsa a fél perbejegyzésre irányuló kérelmét, hanem maga döntsön arról, megvalósultak-e az Iny. tvr.-ben meghatározott feltételek, nevezetesen valóban olyan tárgyú per van folyamatban a felek között, amely bejegyezhető. Ezt az álláspontot erősíti meg az a körülmény is, hogy amennyiben a bíróság nem vizsgálná az adott polgári per megindítása tényének bejegyezhetőségét, és erről nem hozna érdemi határozatot, és a fél kérelmét pusztán csak továbbítaná a földhivatalhoz, a földhivatalnak kellene határoznia a bejegyezhetőségről.

A Legfelsőbb Bíróság hivatkozott döntése pótolta az Iny. tvr. hiányosságát a tekintetben is, hogy rögzítette, a perbejegyzés tárgyában hozott bírósági végzés

⁴¹ BH1993. 303. Megjegyzendő, hogy utóbbi határozattal meghaladottá vált a BH1966. 5058. számú döntés, mely éppen egy tartási szerződéssel kapcsolatos peres eljárásban rögzítette, hogy a kötelmi követelés iránt indított per bejegyzésére csak akkor van lehetőség, ha a követelést jelzálogjog biztosítja.

⁴² BH1995. 41.

⁴³ BH1999. 559.

ellen fellebbezésnek van helye. A jogorvoslati lehetőség biztosításának indokát az képezte, hogy a perbejegyzés joghatása – a függő hatály – nyilvánvalóan olyan módon befolyásolhatja az érintett felek jogát, illetőleg annak gyakorlását, amely szükségessé teszi, hogy a bíróság végzése fellebbezhető legyen.⁴⁴ A perbejegyzés törlésére vonatkozó rendelkezéseket a jogalkotó a 27/1972. (XII. 31.) MÉM rendelet 112. §-ában helyezte el.

3. A perfeljegyzés szabályai és bírósági gyakorlata az 1997. évi CXLI. törvény hatálya alatt

3.1. Az rInyvtv. perfeljegyzésre vonatkozó rendelkezései. Az Iny. tvr. anyagi jogi szabályai a rendszerváltással, a privatizációhoz kapcsolódó új jogintézmények megjelenésével részben meghaladottá váltak, míg eljárási rendelkezései – az ingatlan-nyilvántartás 1997-re befejeződött gépi adatfeldolgozásra való átállítása révén – ugyancsak korszerűsítésre szorultak. A 2000. január 1. napján hatályba lépett 1997. évi CXLI. törvény azzal az igénnyel született meg, hogy az ingatlan-nyilvántartás számítógépes rendszerének kialakítását követő időre meghatározza a nyilvántartás szabályait.⁴⁵ A törvény változatlanul fenntartotta az Iny. tvr.-rel létrejött, a földnyilvántartást és a telekkönyvet egyaránt magában foglaló egységes ingatlan-nyilvántartást.

Az rInyvtv. a korábban hatályos törvényerejű rendelethez képest visszatért a "perfeljegyzés" terminológia használatához, mindazonáltal a feljegyezhető perek körét érintően változást nem hozott. Az rInyvtv. 17. § (1) bekezdés 18. pontja rögzítette, hogy az ingatlan-nyilvántartásba csak az ingatlanhoz kapcsolódó, jogilag jelentős tények jegyezhetők fel: az e törvényben meghatározott perek és a büntetőeljárás megindítása.

A perfeljegyzés részletszabályait az rInyvtv. 64-65. §-ai tartalmazták. A 64. § (1) bekezdése az Iny. tvr.-rel lényegileg egyező felsorolást adott a feljegyezhető perek köréről, mégpedig a következők szerint.

„A bíróság - az ügyfél kérelmére - előzetesen végrehajtható végzéssel megkeresi a körzeti földhivatalt

a) a törlési és kiigazítási,

b) az ingatlan tulajdonjogát érintő,

c) az ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetése iránti,

d) az ingatlanra vonatkozó házassági vagyoni jogi, valamint

e) a jelzáloggal biztosított, illetőleg önálló zálogjogba foglalt követelés érvényesítése iránti per megindítása tényének feljegyzése iránt.”⁴⁶

Látható, hogy az rInyvtv. a 64. § (1) bekezdés b) pontjában átvette az Iny. tvr. 32. § (1) bekezdés b) pontjának megfelelő, "az ingatlan tulajdonjogát érintő" fordulatot,

⁴⁴ BH1995. 583.

⁴⁵ Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény indokolása.

⁴⁶ 2000. január 1. - 2007. január 1. között hatályos szövegállapot.

2007. január 1. napjától a körzeti földhivatal helyébe az ingatlanügyi hatóság kifejezés lépett, a 2006. évi CX. törvény 35. § (3) bekezdésében foglalt módosítással. E módosítás a feljegyezhető perek körét nem érintette, a 64. § (1) bekezdésben foglalt felsorolás az idézett szövegezéssel 2013. december 31. napjáig hatályban maradt.

mely egészen 2013. december 31. napjáig maradt hatályban. Ekkor a jogalkotó a 2013. évi CCL. törvénnyel módosította a jogszabályt,⁴⁷ és arra hivatkozással, hogy a b) pont túlzottan tág értelmezésre ad lehetőséget,⁴⁸ visszatért az 1960. évi Kormányrendeletben alkalmazott "ingatlan tulajdonjoga iránti" per megjelöléshez. Ugyanezen módosító törvény a jogalkalmazói tapasztalatok alapján, illetve a forgalombiztonság erősítése érdekében kiegészítette a fenti felsorolást az f) ponttal, mellyel feljegyezhetővé vált az ingatlan határvonalával és területével kapcsolatos kiigazítási per megindításának ténye.⁴⁹

Az évek folyamán a 64. § (1) bekezdés e) pontja további módosításokat élt meg, előbb a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) hatálybalépése,⁵⁰ majd a Ptk. zálogjogi rendelkezéseinek módosítása folytán.⁵¹

Az rInytv. 64. § (1) bekezdésének a 2025. január 15. napját megelőzően hatályos szövegezése rögzítette, hogy „a bíróság - az ügyfél kérelmére - előzetesen végrehajtható végzéssel megkeresi az ingatlanügyi hatóságot

a) a törlési és kiigazítási,

b) az ingatlan tulajdonjoga iránti,

c) az ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetése iránti,

d) az ingatlanra vonatkozó házassági vagyoni jogi,

e) a jelzálogjoggal biztosított követelés vagy az önálló zálogjog - ideértve az átalakításos önálló zálogjogot is - alapján fennálló kielégítési jog érvényesítésére irányuló, valamint

f) az ingatlan határvonalával és területével kapcsolatos kiigazítási per megindítása tényének feljegyzése iránt."

A 64. § (2) bekezdése változatlanul biztosította a büntetőeljárás megindítása tényének feljegyzését, amennyiben az eljárás a bejegyzéssel vagy az alapjául szolgáló okirattal kapcsolatban elkövetett bűncselekmény miatt indult. A bíróság e tény feljegyzése végett értesítette az ingatlanügyi hatóságot.

A perfeljegyzés új, szabályozási előzményekkel nem rendelkező formája a 2021. december 22. napjától hatályos 64. § (2a) bekezdése, mely lehetővé tette a közigazgatási perben elrendelt perfeljegyzést.⁵² A hivatkozott bekezdés értelmében, „nem ingatlan-nyilvántartási döntés felülvizsgálata iránt indult közigazgatási perben

⁴⁷ 2013. évi CCL. törvény egyes törvényeknek agrár- és környezetügyi tárgyban történő módosításáról, 47. §.

⁴⁸ Egyes törvényeknek agrár- és környezetügyi tárgyban történő módosításáról szóló 2013. évi CCL. törvény indokolása.

⁴⁹ 2013. évi CCL. törvény 47. §.

⁵⁰ 2013. évi CCIV. törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvénnyel összefüggésben az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény módosításáról, 12. § 1) pont.

⁵¹ 2016. évi CXI. törvény egyes törvényeknek az önálló zálogjoggal összefüggő módosításáról, 1. § (6) bek.

⁵² A módosításról a 2021. évi CXLVI. törvény 48. § (4) bekezdése rendelkezett. A törvény hatálybalépésével meghaladtottá vált az a korábban már kikristályosodott bírósági gyakorlat, hogy közigazgatási perben nincs helye perfeljegyzésnek. Erről bővebben: *Az Ingatlan-nyilvántartási joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye*, Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport, Budapest, 2016, 120-123. o.

(https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/az_ingatlan-nyilvantartasi_joggyakorlat-elemzo_csoport_osszefoglalo_velemenye_1.pdf)

eljáró bíróság az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jogot, feljegyzett tényt vagy az ingatlan-nyilvántartásban szereplő adatot érintő perben a felperes kérelmére, előzetesen végrehajtható végzésével elrendeli az ingatlant érintő közigazgatási per megindítása tényének feljegyzését az ingatlan-nyilvántartásba." A módosításhoz fűzött törvényalkotói indokolás meghatározta, hogy a perfeljegyzés alapjául szolgáló peren olyan közigazgatási pert kell érteni, amelyben a meghozott ítélet kihatással lehet az ingatlan-nyilvántartás tartalmára, mert például az ítéletben foglaltak végrehajtása nyomán megváltozhat a bejegyzett tulajdonos személye. Erre példaként szolgál a mezőgazdasági igazgatási szerv földforgalmi ügyben hozott határozata elleni közigazgatási per.⁵³

A perfeljegyzés tárgyát képező perek felsorolásán túl az rInyvtv. iránymutatással szolgált a kérelem bíróság általi elbírálására vonatkozóan is. Miként a 64. § (1) bekezdéséből következett, a bíróság az ügyfél kérelmére – aki akár az alperes is lehetett⁵⁴ – előzetesen végrehajtható végzést hozott az ingatlanügyi hatóság megkereséséről a perfeljegyzés iránt.⁵⁵ A per megindítása tényének feljegyzése tárgyában hozott bírósági végzés ellen külön fellebbezésnek volt helye,⁵⁶ mely megfogalmazásból kitűnően nem csupán a perfeljegyzés elrendelése, hanem a kérelem elutasítása is rendes jogorvoslattal volt támadható. A perfeljegyzésről határozó bíróság a fellebbezésnek maga nem tehetett eleget, végzéséhez ugyanis kötve volt, azt saját hatáskörben nem változtathatta meg.⁵⁷ Következtes bírói gyakorlat alakult ki a tekintetben is, hogy a perfeljegyzés tárgyában hozott jogerős végzés nem minősül az ügy érdemében hozott végzésnek, ezért ellene felülvizsgálat nem kezdeményezhető.⁵⁸

Az rInyvtv. végrehajtására kiadott, 109/1999. (XII. 29.) FVM rendelet (továbbiakban: rInyvtv. Vhr.) 29. § (1) bekezdése szerint, amennyiben perfeljegyzésre került sor, további jogokat – a jogszabályon, bírósági vagy hatósági határozaton alapuló, továbbá a törvény 16. § e) és f) pontjában meghatározott jogok kivételével – csak a per, illetve a büntetőeljárás befejezésének eredményétől függő hatállyal lehetett bejegyezni. A perfeljegyzés további, a jogszabályban explicit módon nem rögzített joghatása, hogy a feljegyzést követő szerzők nem minősülnek jóhiszeműnek és a perben hozott ítélet hatálya – perbevonásuk nélkül is – kiterjed a további

⁵³ Végső előterjesztői indokolás az ingatlan-nyilvántartásról szóló 2021. évi C. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti rendelkezésekről, valamint egyes, az ingatlan-nyilvántartással, területrendezéssel, településrendezéssel kapcsolatos és kulturális tárgyú törvények módosításáról szóló 2021. évi CXLVI. törvényhez.

⁵⁴ Lásd például a BH1995. 583. és a BH+ 2002. 609. számú határozatokat, melyek tényállása szerint az alperes kérelmére került sor a perfeljegyzés elrendelésére.

⁵⁵ rInyvtv. 64. § (1) bek. A jogszabály szövegezése a "megkeres" kifejezést használta, azonban az "értesít" terminológiához kapcsolódóan már kifejtett, a Legfelsőbb Bíróságtól származó állásfoglalás alapján egyértelmű, hogy a megkereső bíróság dönt a perfeljegyzés tárgyában, nem pedig a megkeresett hatóság.

⁵⁶ rInyvtv. 64. § (4) bek.

⁵⁷ BH2001. 481. Ettől eltérő a BDT2005. 1251. számú határozatban írt eset, ha a bíróság azért dönt az általa korábban elrendelt perfeljegyzés törléséről, mert a felperes keresetváltoztatása folytán a perfeljegyzés törvényi feltételei már nem állnak fenn.

⁵⁸ BH2005. 325. *Összefoglaló vélemény - A Kúria nem érdemi határozatai*, Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport, Budapest, 2015. december 7., 11. o. (https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemenye_3.pdf)

szerzőkre.⁵⁹

Amennyiben a bíróság a perben az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jogot érintően határozatot hozott, a határozaton alapuló változás bejegyzésével egyidejűleg törölni kellett a perfeljegyzést és a függő hatállyal történt bejegyzéseket.⁶⁰ A perfeljegyzés törlését az érdekelt abban az esetben kezdeményezhette, ha igazolta, hogy a bíróság jogerős határozattal az eljárást megszüntette, vagy a keresetet elutasította, illetőleg felmentő ítéletet hozott.⁶¹

3.2. A perfeljegyzés bírósági gyakorlata. Miként a történeti előzményeket tárgyaló részben is látható volt, a perfeljegyzés bírói gyakorlata jól körülhatárolható kérdések mentén alakult a Telekkönyvi Rendtartás, majd az azt követő jogszabályok hatálya alatt. E kérdések – a perfeljegyzés iránti kérelem vizsgálatának terjedelme, a feljegyezhető perek köre – az rInytv. alapján született bírósági határozatokban is megjelennek, tehát az alább bemutatásra kerülő, bírósági határozatokban testet öltő elvi tételek korántsem tekinthetők előzmény nélkülinek.⁶²

A telekkönyvi hatóság a részére benyújtott felzet, azaz a kereset küllapja birtokában még kevésbé volt abban a helyzetben, hogy akár a kereseti kérelem megalapozottságára is kiterjedően, a keresetlevél érdemi vizsgálatába bocsátkozzon. Az 1900-as évek elejére a Kúria gyakorlata már megkívánta a perfeljegyzés érdemi elbírálása érdekében a keresetlevél másolati példányának telekkönyvi hatóság részére történő benyújtását, majd az 1930. évi XXXIV. törvénycikk 135. §-a a felperes kötelességévé tette mind a keresetlevél, mind annak mellékletei előterjesztését a perfeljegyzés iránti kérvényével együtt.

A korábban már említett, BH1966. 4806. számú határozat nyomán a bírósági gyakorlat következetes volt a tekintetben, miszerint a perfeljegyzés iránti kérelem elbírálása során elegendő annak ellenőrzése, hogy a kérelmező tulajdonjog iránt kíván-e pert indítani, és pedig arra az ingatlanra-e, amelyre a perindítás bejegyzését kéri s az ellen-e, akit a telekkönyv tulajdonosként tüntet fel. A perindítás tényének bejegyzéséhez még annak valószínűsítése sem volt szükséges, hogy a per eredményes lesz. E szemlélet akár azt is eredményezhette, hogy egy utóbb idézés kibocsátása nélkül elutasított keresetlevél alapján került sor a perfeljegyzésre.⁶³

Az rInytv. hatálya alatt kialakult bírói gyakorlat utóbbi esetből okulva, megkövetelte a perindítás joghatásának kiváltására alkalmas, hatályos keresetlevél előterjesztését, egyúttal a per bejegyezhetőségét a keresetnek az alperessel való közölhetőségéhez kötötte.⁶⁴ A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (továbbiakban: Pp.) terminológiáját használva, a perfelvételre alkalmas keresetlevél alapján kerülhetett sor a perindítás ténye ingatlan-nyilvántartásba történő feljegyzésére.

⁵⁹ 2/2005. (VI. 15.) PK vélemény.

⁶⁰ rInytv. 65. § (1) bek.

⁶¹ rInytv. 65. § (2) bek.

⁶² Az rInytv. bírósági gyakorlatához lásd még: FÓNYINÉ KAZARECZKI Andrea – TOLNAI Ildikó: *Ingatlanjog I.*, Wolters Kluwer, Budapest, 2019, 381-386. o.

⁶³ KAZAY: i.m. 16. o.

⁶⁴ BH2003. 368.

A perfeljegyzés iránti kérelem vizsgálatának terjedelme tehát szélesedett oly módon, hogy az eljáró bíróság immár nem rendelkezhetett bármely, perfeljegyzés iránti kérelmet tartalmazó – és az rInytv. 64. § (1) bekezdése szerinti perben előterjesztett – keresetlevél alapján a perindítás tényének feljegyzéséről, hanem ellenőriznie kellett, a keresetlevél érdemi elbírálásra alkalmas-e. Utóbbi ellenőrzés ugyanakkor nem terjedhetett ki a kereseti kérelem megalapozottságára, azaz a gyakorlat változatlan maradt a BH1966. 4806. számú határozathoz képest, mely szerint a perindítás tényének bejegyzéséhez a per eredményességének valószínűsítése nem szükséges.

A Legfelsőbb Bíróság a BH2003. 377. számon közzétett határozatában kifejtette, hogy a perfeljegyzésre irányuló kérelmet tartalmazó keresetlevél benyújtását követően a bíróság csupán azt vizsgálhatja, hogy a keresetlevél alkalmas-e tárgyalás kitűzésére,⁶⁵ tartalma szerint az adott per azok közé tartozik-e, amelynek feljegyzését az rInytv. 64. §-ának (1) bekezdése lehetővé teszi, továbbá tisztázza, hogy a perfeljegyzésnek nincs-e ingatlan-nyilvántartási akadálya.⁶⁶ A körülmények mérlegelésére, a felek érdekeinek összevetésére a bíróságnak nincs lehetősége. A Legfelsőbb Bíróság által kidolgozott szempontok az alsóbb bíróságok határozathozatala során is iránymutatásul szolgáltak, így azokat megismételte a Pécsi Ítéltábla a BDT2004. 985. számú, illetve a Debreceni Ítéltábla a BDT2005. 1223. számú határozatában.

A BH1966. 4806. számú döntés nem pusztán amiatt vált meghaladottá, hogy a perfeljegyzésnek immár feltételét képezte a perfelvételre alkalmas keresetlevél előterjesztése. Az említett bírósági határozat indokolásában a Debreceni Megyei Bíróság még azt rögzítette, hogy a jogcím vizsgálata a perbejegyzés iránti kérelem elbírálása során szükségtelen, hiszen a tulajdonjog iránti perindítás tényének bejegyzése nem jár tulajdonszerzéssel. A kérelem formális vizsgálatára szorítkozó állásponttal szemben az utóbbi évtizedek bírói gyakorlata azt mutatja, hogy a perfeljegyzés iránti kérelem elbírálása szükségszerűen a megjelölt jogcímre is kiterjedő tartalmi vizsgálatot jelent, mely nem mellőzhető annak eldöntése során, hogy az adott per az rInytv. 64. § (1) bekezdésében felsorolt perek közé tartozik-e. Különösképp szembetűnő ez a vállalkozási szerződésből eredő igényekre alapított, rosszhiszeműen előterjesztett perfeljegyzés iránti kérelmek esetében. Több bírósági határozat is példaként szolgál arra, hogy a felperes – keresethalmazatban – a vállalkozói díjkövetelése mellett ráépítés jogcímén, tulajdonjog megállapítása iránt is keresettel él, hogy ily módon perfeljegyzéssel biztosítsa igényét. A Tolna Megyei Bíróság a BDT2006. 1339. számú döntvényében rámutatott, miszerint a tulajdonjogot érintő perfeljegyzés iránti kérelem elbírálása során azt kell vizsgálni, hogy a felperes, mint követelést támasztó fél által előadott tények valósága esetén a kereseti kérelem érintheti-e a per tárgyát képező ingatlanok tulajdonjogát. Hasonlóképpen, a Pécsi Ítéltábla álláspontja szerint nem jelenti a kereset

⁶⁵ E feltétel nem képezi vizsgálat tárgyát, amennyiben a felperes a perfeljegyzés iránti kérelmet már a perindítás joghatásainak beálltát követően terjeszti elő. BDT2004. 985.

⁶⁶ Ilyen ingatlan-nyilvántartási akadálnak minősül, ha az érintett ingatlan forgalomképtelen vagy korlátozottan forgalomképes, mivel az ilyen ingatlanon tulajdonjog nem szerezhető, ezért a perfeljegyzés elrendelése feltételhiányos, illetve célját tekintve felesleges is. BDT2008. 1733.

megalapozottságának vizsgálatát, ha az elsőfokú bíróság a perfeljegyzés feltételeinek tisztázása érdekében vizsgálja, hogy a tartalmilag és nem elnevezése (alakszerű megjelölése) szerint minősítendő keresetben előadott tények (a tényállítás), valamint az azok alapján érvényesíteni kívánt jog (a jogállítás) és a *petitum* között fennáll-e az összhang, vagy pedig a felperes akár tévedésből, akár rosszhiszeműen eljárva a tényállításaival kapcsolatban nem álló jogot, jogcímet érvényesítve terjesztett elő kereseti kérelmet, illetve ez utóbbiakra hivatkozással kéri a perindítás tényének feljegyzését is.⁶⁷

Mindezeket a Fővárosi Ítéltábla a közelmúltban meghozott, BDT2021. 4360. számú határozatában akként összegezte, hogy a perfeljegyzés – a vonatkozó törvényi rendelkezés céljából következően – csak olyan kereset esetén rendelhető el, amelynek eredményeképpen elvileg lehetséges, hogy az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jogok vagy feljegyzett tények körében valamilyen változás következzen be, minden más esetben a perfeljegyzés az eredeti célját értelemszerűen nem éri el, ezzel szemben alkalmas arra, hogy az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jogosultak jogait jelentősen korlátozza. Miután a perindítás tényének feljegyzése súlyos joghatással járó intézkedés, a bíróságnak a kereset érdemi tartalmát vizsgálva kell eldöntenie, hogy a kereset csak formailag, vagy valós tartalmában is megfelel-e az rInytv. 64. § (1) bekezdésében foglalt valamely pertípusnak.

A kifejtett indokolás jócskán túlmutat annak vizsgálatán, hogy a perfeljegyzési kérelmet tartalmazó keresetlevél ingatlan tulajdonjoga iránti per kezdeményezését célozza-e, vagy megfelel-e valamely más, az rInytv. 64. § (1) bekezdésében felsorolt pertípusnak. Nem elegendő pusztán a kereseti kérelem alapjául szolgáló jogcím formális vizsgálata, hanem az eljáró bíró a keresetlevél érdemi részének tartalmi vizsgálata révén foglalhat állást arról, hogy helye van-e a perfeljegyzés elrendelésének. E tartalmi vizsgálat mindazonáltal ahhoz vezethet – ahogyan az a BH2005. 325. számú határozatból kitűnik –, hogy a kérelmet elbíráló végzés indokolásából már következtetés vonható a kereset megalapozottságával kapcsolatos bírói álláspontra is. Egyetértve a Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiuma Tanácselnöki Értekezletének 2009. szeptember 9-i állásfoglalásával, úgy gondolom, hogy a bíróságoknak esetről esetre, a konkrét ügy konkrét körülményeit figyelembe véve, a felperes és az alperes érdekeinek mérlegelésével szükséges arról dönteniük, hogy a kérelem elbírálása az alapul fekvő kereset milyen terjedelmű vizsgálatát kívánja meg.

Miként a történeti fejlődés során, úgy az rInytv. hatálya alatt is számos bírósági határozat született abban a tárgyban, hogy mely perek megindításának ténye jegyezhető fel az ingatlan-nyilvántartásba. Talán nem meglepő az sem, hogy változatlanul az "ingatlan tulajdonjoga iránti per" fogalma igényelt értelmezést, e

⁶⁷ BDT2011. 2525. Lásd még: BDT2009. 1990.

A hivatkozott döntvények meghozatalával párhuzamosan a Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának Tanácselnöki Értekezlete is napirendre tűzte a perfeljegyzés iránti kérelem formális, illetve tartalmi vizsgálatának kérdését. A 2009. szeptember 9. napján elfogadott állásfoglalása szerint a vonatkozó szabályozás keretjellege, a felvázolt probléma által érintett perek tényállásainak sokszínűsége nem teszi lehetővé egzakt, minden perben egyaránt alkalmazható iránymutatás elfogadását. OSZTOVITS András: *Jogcím vizsgálata a perfeljegyzés elrendelése iránti kérelmek esetén - különös tekintettel az Inytv. 64. § (1) bekezdésének b) pontjára*, Kúriai Döntések, 2009/11, 879-880. o.

pertípushoz kapcsolódóan lelhető fel a legtöbb vonatkozó, perfeljegyzésről rendelkező határozat.

Ingatlan tulajdonjogának elbirtoklás jogcímén történő megállapítása iránt indított perben továbbra is helye van a perfeljegyzés elrendelésének.⁶⁸ Az ilyen, tulajdoni perek mellett az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezhető perek közé tartoznak azok a kötelmi tárgyú perek is, amelyekben a keresetnek való helytadás tulajdoni változást eredményezhet.⁶⁹ Megerősítette ezt a 2/2020. számú KPJE határozat is, melyben kifejtésre került, hogy az rInyvt. 64. § (1) bekezdés b) pontjának helyes értelmezése szerint azok a perek is ingatlan tulajdonjoga iránti pernek minősülnek, amelyekben az érvényesíteni kívánt jog kötelmi jogviszonyból ered, és a per eredményessége esetén a jogváltozást az ingatlan-nyilvántartásba be kell jegyezni.

A Polgári és Gazdasági Kollégiumvezetők 2002. június 10-11. napján megtartott konzultatív tanácskozásán elfogadott ajánlás a feljegyezhető kötelmi igények körében a tulajdonjog átruházására irányuló szerződés érvényességére, illetve érvénytelenségére irányuló pereket említi példaként. Az ajánlásnak megfelelően az adásvételi szerződés⁷⁰ vagy a vételi jogot alapító szerződés⁷¹ érvénytelenségére hivatkozással indított perekben az eljáró bíróságok a perfeljegyzés elrendeléséről határoztak. Az érvénytelenségi perekhez kapcsolódik a Fővárosi Ítéltábla BDT2014. 3125. számú határozata, mely az rInyvt. 25. § (2) bekezdésében foglalt ügyféli jogállásból vezette azt le, hogy harmadik személy – így például kezes – által az adásvételi szerződés érvénytelensége iránt indított perben nincs helye a perfeljegyzésnek, mivel a felperesnek a perbeli ingatlanra bejegyzett joga soha nem állt fenn, és bejegyzésre a jövőben sem tarthat igényt, így nem rendelkezik a perfeljegyzés iránti kérelem előterjesztésére jogosult ügyféli minőséggel.

Kötelmi igénynek minősül az élettársak közötti vagyonszaporulat megosztására irányuló igény is, tekintettel arra, hogy a Ptk. az élettársi kapcsolatot az egyes szerződések körében szabályozza. Ebből következően az élettársak között a vagyonszaporulat megosztására, mint kötelmi igényre alapított tulajdonjog megállapítása iránti per ugyancsak az rInyvt. 64. § (1) bekezdés b) pontjának hatálya alá tartozik.⁷²

Míg az ingatlan tulajdonjoga iránti perek tárgyában számos BH, BDT orientálja az eljáró bíróságokat, addig az rInyvt. 64. § (1) bekezdésében felsorolt további pertípusok esetén kevesebb értelmezést igénylő kérdés merült fel, ekként a vonatkozó bírósági határozatok száma is csekély. Példaként említhető, hogy az önkormányzatok között az önkormányzati vagyon megosztása iránt indított per közös tulajdon megszüntetése iránti pernek minősül, melyről a bíróságok már az Iny. tvr.

⁶⁸ A Kúria 2024. június 5. napján meghozott Pfv.21.140/2023/4. számú határozata.

⁶⁹ BDT2005. 1184.

⁷⁰ BH2003. 368. Megjegyzendő, hogy a hivatkozott határozatban – érdemi elbírálásra alkalmas keresetlevél hiányában – nem került sor a perfeljegyzés elrendelésére, ugyanakkor a Legfelsőbb Bíróság általános jelleggel rögzítette, hogy ingatlanra vonatkozó szerződés érvénytelenségének megállapítására és ehhez kapcsolódóan az eredeti állapot helyreállítására irányuló kereseti igény esetén a perfeljegyzésnek helye van.

⁷¹ BH2003. 377.

⁷² BDT2022. 4453.

hatálya alatt is több alkalommal állást foglaltak.⁷³

Ehelyütt kívánok utalni arra is, hogy ellentmondásos a perfeljegyzés iránti kérelem elbírálása, amennyiben az esethalmazatban előterjesztett keresetek közül csupán az egyik felel meg az rInytv. 64. § (1) bekezdésében felsorolt igények valamelyikének. Így a Debreceni Ítéltábla a BDT2005. 1223. számú döntvényében a harmadlagos, átépítés jogcímén előterjesztett keresetnek kapcsolódóan rendelkezett a perfeljegyzés elrendeléséről. Ezzel szemben a Pécsi Ítéltábla a BDT2012. 2630. számú határozatában kimondta, hogy nem rendelhető el a perindítás tényének az ingatlan-nyilvántartásba való feljegyzése abban az esetben, ha a perfeljegyzést megalapozó, az ingatlan tulajdonjogát érintő kereseti kérelmet a fél esethőlegesen, másodlagos kereseti kérelemként terjeszti elő. Álláspontom szerint az utóbbi határozatban kifejtett érvelés támogatandó, ugyanis a Pécsi Ítéltábla döntvénye révén elkerülhető a csupán pertaktikai okból benyújtott, valós jog- és ténybeli alapot nélkülöző, tulajdonjog megállapítása iránti keresetekhez kapcsolódó perfeljegyzési kérelmek kedvező elbírálása.

A kifejtettek alapján úgy gondolom, hogy az rInytv. hatályának 25 éves fennállta alatt a perfeljegyzés jogintézményéhez kapcsolódó több kérdésben is következetes, egységes bírói gyakorlat alakult ki, mely bőséggel meríthetett a Telekkönyvi Rendtartáshoz, illetőleg az azt követő jogszabályokhoz kapcsolódóan meghozott bírósági határozatokból. Ugyanezen gondolat mentén feltételezhető, hogy az új ingatlan-nyilvántartási törvény hatálybalépésével a bíróságok számára továbbra is iránymutatással szolgálhatnak az rInytv.-vel összefüggésben már kimunkált elvi tételek.

4. Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 2021. évi C. törvény

A 2025. január 15. napján hatályba lépett új ingatlan-nyilvántartási törvény visszatér a "perbejegyzés" terminológia alkalmazásához, ugyanis megszünteti a jogok bejegyzése és a tények feljegyzése közötti különbségtételt. A bejegyezhető jogokat, illetve tényeket immár nem maga a törvény, hanem a végrehajtására kiadott, 179/2023. (V. 15.) Kormányrendelet (továbbiakban: Inytv. Vhr.) sorolja fel, melynek 21. § 28-29. pontjaiban, az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezhető tényként szerepel a törvényben meghatározott per megindítása, valamint a büntetőeljárás megindítása. Az rInytv. 64. § (2a) bekezdésének beiktatása már előre jelezte, hogy a közigazgatási perek bejegyezhetősége sem várat sokáig magára, így az új Inytv. Vhr. 21. § különálló pontban, a 30. pontban említi az ingatlant érintő közigazgatási per megindítása ingatlan-nyilvántartásba való bejegyezhetőségét.

Az Inytv. a bejegyezhető – polgári – perek körét a 68. § (1) bekezdésében rögzíti, mégpedig akként, hogy *„a bíróság hivatalból, a keresetlevél alperesnek történő kézbesítésével egyidejűleg, előzetesen végrehajtható végzéssel elrendeli*
a) a törlési és kiigazítási,
b) az ingatlan tulajdonjoga iránti,

⁷³ BH1997. 390., BH+2002. 609.

c) az ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetése iránti,
 d) az ingatlanra vonatkozó házassági vagyoni jogi,
 e) a jelzálogjoggal biztosított követelés vagy az önálló zálogjog - ideértve az átalakításos önálló zálogjogot is - alapján fennálló kielégítési jog érvényesítésére irányuló,
 f) az ingatlan határvonalával és területével kapcsolatos kiigazítási, valamint
 g) az ingatlan művelési ágával és minőségi osztályával kapcsolatos kiigazítási per megindítása tényének bejegyzését az ingatlan-nyilvántartásba."

Az idézett rendelkezésből immár nyilvánvaló, hogy perbejegyzés elrendelésére kizárólag perfelvételre alkalmas keresetlevél alapján kerülhet sor, hiszen a Pp. 179. § (1) bekezdése alapján a bíróság akkor kézbesíti a keresetlevelet az alperesnek – és hívja fel az írásbeli ellenkérelem előterjesztésére –, ha az perfelvételre alkalmas. Miközben a törvény e kérdést egyértelműen rendezi, a szövegezés a bírói gyakorlatban már évtizedek óta elfogadott tételeket kérdőjelez meg:

- A bíróság hivatalból rendelkezik a perbejegyzés elrendeléséről, melyből következően az Inyvtv. 68. § (1) bekezdésében felsorolt valamennyi perben kötelezően perbejegyzésre kerül sor, feltéve, hogy a keresetlevél perfelvételre alkalmas. A Pp. 2. §-ában foglalt rendelkezési elvvel kevésbé összeegyeztethető, hogy abban az esetben is bejegyzendő a perindítás ténye az ingatlan-nyilvántartásba, ha azt a felperes nem kérte.⁷⁴
- A bíróság a keresetlevél alperes részére történő kézbesítésével egyidejűleg rendelkezik a perbejegyzésről. Ebből következően, a perindítás joghatásainak beálltát követően, a per folyamatban léte alatt már nem kérhető a perbejegyzés elrendelése? A kérdéssel az ítélőtáblák polgári kollégiumvezetőinek 2025. február 10-i tanácskozása is foglalkozott és akként foglalt állást, hogy a perbejegyzés utóbb – akár az érdemi szakban – is elrendelhető, hiszen a keresetváltoztatás iránti kérelemre a keresetlevélre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.
- Kérheti-e a viszontkereset előterjesztésére jogosult alperes a perbejegyzést, avagy az kizárólag a keresetlevél alapján eszközölhető? Tekintettel arra, hogy a Pp. 205. §-a alapján a viszontkereset-levélre a keresetlevélre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, vélhetően a viszontkereset is megalapozhatja a perbejegyzés elrendelését.

A jogalkotó semmilyen indokolást nem fűzött a törvény rInyvtv.-től eltérő megfogalmazásához, pedig a felvetett kérdések mindegyike jelentősen befolyásolhatja a perbejegyzés jogintézményének jövőbeni alkalmazását.

Az idézett 68. § (1) bekezdéséből kitűnő további változás, hogy a bejegyezhető perek köre bővült az ingatlan művelési ágával és minőségi osztályával kapcsolatos kiigazítási perekkel.

⁷⁴ Dálnoki Réka a hivatalból bejegyzés indokaként rögzíti, hogy a közhitelesség követelményének az felel meg, ha az ingatlan-nyilvántartás a felek kérelmétől és a bíróság mérlegelésétől függetlenül tartalmazza a törvényben felsorolt pereket, és azok nem csak esetlegesen, hanem mindenképpen és azonnal bejegyzésre kerülnek a tulajdoni lapra. DÁLNOKI Réka: *A megújuló ingatlan-nyilvántartási rendszer koncepciója és az ahhoz kapcsolódó jogalkotás I. rész.* (<https://jogasvilag.hu/szakma/a-megujulo-ingatlan-nyilvantartasi-rendszer-szabalyozasi-koncepcioja-es-az-ahhoz-kapcsolodo-jogalkotas-i-resz/>)

Az rInytv. 64. § (1a), (2) és (2a) bekezdéseit – szövegezésbeli pontosításokkal, illetve a bíróság eljárására határidőket tűzve – az új Inytv. 68. § (2)-(4) bekezdései is fenntartják, így a bíróságnak megküldött polgári jogi igény esetén a perindítás tényének bejegyzését, illetve a büntetőeljárás és az ingatlan tulajdonjogát érintő közigazgatási per megindítása tényének bejegyzését egyaránt elrendelheti a bíróság.

Megjegyzendő, hogy míg a korábban hatályos törvény alapján a bíróság megkereste, avagy értesítette az ingatlanügyi hatóságot a perfeljegyzés iránt, addig az új jogi szabályozás egységesen a perbejegyzés „elrendeléséről” rendelkezik, mely – a „megkeres” és az „értesít” kifejezések használatából eredő, korábban már említett bizonytalanságok miatt – helyeselhető megoldás. A perbejegyzés alapjául szolgáló végzés ellen változatlanul fellebbezésnek van helye.⁷⁵

Amennyiben a perbejegyzés elrendelésére sor kerül és a bejegyzett per érdemében hozott határozat ingatlan-nyilvántartási változást tartalmaz, a határozat jogerőre emelkedésének megállapításával egyidejűleg a bíróság elrendeli a határozaton alapuló változás bejegyzését és a perbejegyzés törlését.⁷⁶ A bíróság – nem fellebbezhető végzéssel – abban az esetben is elrendeli a perbejegyzés törlését, ha jogerős határozattal az eljárást megszüntette vagy a keresetet elutasította, illetve felmentő ítéletet hozott.⁷⁷ Utóbbi rendelkezéshez kapcsolódóan felvetődik a kérdés, hogy kizárólag a bíróság kezdeményezheti a felsorolt esetekben a perbejegyzés törlését, avagy az rInytv. 65. § (2) bekezdésének megfelelően az érdekelt is? A perbejegyzés törlését követően a függő hatállyal bejegyzett jogok vonatkozásában az ingatlanügyi hatóság dönt a függő hatállyal bejegyzett jog vagy a függő hatály törléséről.⁷⁸

Jogtörténeti előzményekkel nem rendelkező és a kimunkált bírói gyakorlattal⁷⁹ szembemenő újítás, hogy az új Inytv. 69. § (1) bekezdése a perbejegyzést az ideiglenes intézkedéssel összemosva, a felperes kérelmére, jogainak megóvása érdekében lehetővé teszi az ideiglenes intézkedés valamely, a Pp.-ben meghatározott feltételének fennállta esetén a perbejegyzés elrendelését oly módon, hogy a perbejegyzés teljesítését követően érkezett beadványok intézésére irányuló eljárását az ingatlanügyi hatóság a perbejegyzés alapjául szolgáló per jogerős befejezéséig felfüggeszti. Ugyanerre lehetőség van közigazgatási perben a felperes kérelmére,⁸⁰ illetve büntetőeljárásban az ügyész, a magánvádló, a pótmagánvádló és a sértett kezdeményezésére.⁸¹ Miként az Inytv. 68. §-ában foglalt módosítások esetében, úgy a 69. §-hoz sem fűzött a jogalkotó indokolást, noha a perbejegyzés lényegét érintő változásról van szó: az Inytv. 69. §-a szerint elrendelt perbejegyzéshez nem kapcsolódik függő hatály, tehát az utóbb benyújtott beadványok alapján a függő hatállyal történő bejegyzésre sem kerülhet sor, hanem az ingatlanügyi hatóság a bejegyzett per elintézéséig felfüggeszti ezen beadványok elintézését.

Vélhetően problémát fog jelenteni, hogy a perbejegyzés alapjául szolgáló perben

⁷⁵ Inytv. 68. § (5) bek.

⁷⁶ Inytv. 68. § (7) bek.

⁷⁷ Inytv. 68. § (8) bek.

⁷⁸ Inytv. 68. § (9) bek.

⁷⁹ BH+ 2001. 220., Kúria Kpkf.VI.39.537/2021/12. számú végzése.

⁸⁰ Inytv. 69. § (4) bek.

⁸¹ Inytv. 69. § (2) bek.

mely, a Pp. 103. § (1) bekezdésében felsorolt feltétel adhat okot az új Inytv. 69. §-a alkalmazására. A perbejegyzés éppen annak megakadályozására szolgál, hogy a fennálló állapotot az ellenérdekű fél megváltoztatva – így például az ingatlan értékesítése révén – megghiúsítsa az ingatlant érintő igényérvényesítést. Álláspontom szerint a jogalkotó által bevezetni szándékozott rendelkezés nem nyújt a függő hatálynál nagyobb biztonságot a perbejegyzést kérelmező fél számára, mindemellett a perfeljegyzés és az ideiglenes intézkedés relációjában már kimunkált bírósági határozatok alapján a gyakorlati alkalmazhatósága is kétséges.

5. Összegzés

A perbejegyzés az 1855. december 15. napján kiadott Telekkönyvi Rendtartás óta létező jogintézménye a magyar jogrendszernek. A rendtartás megalkotása óta eltelt 170 év alatt számos módosítást élt meg a perbejegyzés jogi szabályozása, mely módosításokat több esetben a bírósági gyakorlat alakulása tette szükségessé. A jogalkotás és a jogalkalmazás "egymásra hatása" révén bővült a perbejegyzés tárgyát képező perek köre, a perbejegyzés iránti kérelem vizsgálatának terjedelme, de törvényi elismerést nyert a perbejegyzésről hozott végzés elleni fellebbezés lehetősége, avagy a végzés előzetes végrehajthatósága is.⁸²

Noha a jelenlegi bírói gyakorlatban is fellelhetők ellentmondások, elsősorban az ingatlan tulajdonjoga iránt indított perek megítélésére vonatkozóan, álláspontom szerint a 170 évnyi jogalkalmazói tapasztalatból merítkező bíróságok a perbejegyzéshez kapcsolódóan egyre inkább következetes és egységes gyakorlatot folytatnak, gyakorta felhívva a Legfelsőbb Bíróság és a Kúria által az rInytv. hatályba lépése előtt meghozott határozatokat is.

A 2025. január 15. napján hatályba lépett új ingatlan-nyilvántartási törvény a gyakorlatban felmerült értelmezési kérdések megoldására törekszik, azonban szövegezése újabb jogalkalmazási problémák melegágya lehet. Az eljáró bíróságok számára nehézséget jelenthet az is, hogy a korábban hatályos törvénytől eltérő, vagy abban nem is szereplő és a perbejegyzés jogintézményét jelentősen érintő módosításokhoz a jogalkotó indokolást sem fűzött, ekként az újonnan bevezetett rendelkezések céljának megállapításához az indokolás nem nyújt segítséget.

A tanulmányban részletesen bemutatott történeti előzmények alapján úgy gondolom, kellőképpen bízhatunk abban, hogy az eljáró bíróságok az új jogi szabályozás alkalmazása során is szem előtt tartják a jogintézmény célját, illetőleg a jogintézményhez kapcsolódóan 1855. óta kimunkált bírósági gyakorlatot. Az ugyanis nem fog változni 2025. január 15. napját követően sem, hogy az ellenérdekű felek valamelyike – Hamar Gyula bevezetésben már idézett kifejezésével élve – feljajdul a

⁸² Az Iny. tv. végrehajtására kiadott 27/1972. (XII. 31.) MÉM rendelet még nem tette lehetővé a perbejegyzés előzetes végrehajthatóságának elrendelését, a bejegyzés feltételét képezte az alapul fekvő bírósági határozat jogerőre emelkedése. Ehhez kapcsolódik a BH2001. 533., mely szerint az eljáró bíróság az rInytv. hatályba lépése előtt mondta ki a perfeljegyzés tárgyában hozott végzése előzetes végrehajthatóságát, melyre a még hatályos Iny. tv. alapján nem lett volna lehetősége, ezért a Legfelsőbb Bíróság az előzetes végrehajthatóságot kimondó rendelkezést mellőzte.

számára sérelmes perbejegyzésről rendelkező végzés miatt, mely fokozott gondosságra inti a perbejegyzés tárgyában határozatot hozó bíróságot.

Irodalomjegyzék

- *A perfeljegyzés kérdéséhez*, Jogtudományi Közlöny, 1874/15., 119.
- BÖLÖNI László: *A perfeljegyzésről*, A jog, 1888/18., 151-152.
- DÁRDAY Sándor: *Igazságügyi törvénytár - Rendeletek- és döntvényekkel kiegészítve*, Athenaeum, Budapest, 1900.
- *Egyes törvényeknek agrár- és környezetügyi tárgyban történő módosításáról szóló 2013. évi CCL. törvény indokolása*
- FÓNYINÉ KAZARECZKI Andrea – TOLNAI Ildikó: *Ingatlanjog I.*, Wolters Kluwer, Budapest, 2019., DOI: 10.55413/9789632958224
- GAÁR Vilmos: *A perfeljegyzésről*, A jog, 1887/48., 401-402.
- GRECSÁK Károly (szerk.): *Magyar döntvénytár VIII. kötet*, Politzer Zsigmond és Fia Jogi Könyvkereskedése és Kiadóhivatala, Budapest, 1906.
- GRECSÁK Károly (szerk.): *Új döntvénytár I. kötet*, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1911.
- HALMOSY Endre: *A perfeljegyzés - A kir. Curia 11. számú polgári döntvénye*, A jog, 1887/52., 436-437.
- HAMAR Gyula: *A perfeljegyzések eseteiről*, Telekkönyv, 1915/7-8., 88-91.
- HENCZ Ágost: *A 11-ik számú curiai döntvény és az 1881. évi LX. tcz. 237. §-a*, Jogtudományi Közlöny, 1884/7., 52-54.
- JÁROSI Károly: *A perfeljegyzés kérdéséhez*, Jogtudományi Közlöny, 1884/10., 78.
- KAMPIS György: *Telekkönyvi jog*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963.
- KAZAY László: *A perfeljegyzés néhány kérdéséről*, Gazdaság és Jog, 2002/9., 15-20.
- KOVÁCS Marcell: *A Polgári Perrendtartás magyarázata*, Athenaeum, Budapest, 1930.
- KURUCZ Mihály: *Magyar ingatlan-nyilvántartási jog - A bizalomvédelmi joghatások tükrében*, Közjegyzői Füzetek - Studia Notarialia Hungarica tom IX., Budapest, 2009.
- LACZKOVICH Gyula: *A perfeljegyzésekről*, Jogtudományi Közlöny, 1898/13., 102-104.
- MÁRKUS Dezső (szerk.): *Felsőbíróságaink elvi határozatai XII. kötet*, Grill Károly Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, Budapest, 1902.
- OSZTOVITS András: *Jogcím vizsgálata a perfeljegyzés elrendelése iránti kérelmek esetén - különös tekintettel az Inyvtv. 64. § (1) bekezdésének b) pontjára*, Kúriai Döntések, 2009/11., 879-880.
- PETRIK Ferenc: *Ingatlan-nyilvántartás - Az új Ptk. alapján*, HVG-ORAC, Budapest, 2015.
- *Polgári jogi Határozatok Tára I. kötet*, Franklin Társulat, Budapest, 1918.
- REITZER Béla: *Jogcímvédelem és perfeljegyzés*, Polgári jog, 1934/3., 135-137.

-
- SÁGHY János – KÉRY János – ROJCSEK Sándor: *Telekkönyvi jog I. kötet*, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1930.
 - SÁRFFY Andor: *Telekkönyvi rendtartás*, A szerző kiadása, Budapest, 1941.
 - SZALMA József: *Ingatlan-nyilvántartás - Telekkönyvi jog és eljárás*, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2005.
 - *Végső előterjesztői indokolás az ingatlan-nyilvántartásról szóló 2021. évi C. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti rendelkezésekről, valamint egyes, az ingatlan-nyilvántartással területrendezéssel, településrendezéssel kapcsolatos és kulturális tárgyú törvények módosításáról szóló 2021. évi CXLVI. törvényhez*
 - VIRÁGH Mihály: *A perfeljegyzésnél előforduló jogesetek*, Jogtudományi Közlöny, 1874/14., 111-112.
 - ZLINSZKY Imre: *A Telekkönyvi Rendtartás és az erre, valamint az ingatlan vagyona eszközrendelkező végrehajtási eljárásra vonatkozó későbbi törvények és rendeletek magyarázata, tekintettel a külföldi törvényhozásokra*, Pfeifer Ferdinánd Kiadója, Pest, 1873.
-
-

Si ita dedi, ut intra certum tempus manumittas?*

Horváth Kata Zsuzsanna**

Jelen tanulmány a római jogi jogalap nélküli gazdagodás, azon belül is a *condictio causa data causa non secuta* kérdéskörével foglalkozik. Ez a kereset a célját vesztett szolgáltatás visszakövetelésére szolgált. A tanulmány középpontjában a D. 12,4,3,3 fragmentum exegézise áll. Az elemzett forrás lényege, hogy valaki pénzt ad egy másik személynek, hogy az szabadítsa fel rabszolgáját, azonban ez elmarad. Több tényállási fordulatot tartalmaz a szöveg, amelyek mindegyikében a jogi kérdés az, hogy van-e lehetőség a *condictio* megindítására. Az alkalmazott kutatási metódus a szövegexegetikai módszer.

Kulcsszavak: jogalap nélküli gazdagodás, *condictio causa data causa non secuta*, exegézis, D. 12,4,3,3, rabszolga felszabadítás, *manumissio*.

This paper deals with the problem of unjust enrichment in Roman law in particular with the *condictio causa data causa non secuta*. This action was used for the recovery of a performance rendered for an intended purpose that has not been achieved. The study focuses on the exegesis of the fragment D. 12,4,3,3. This source is about a person who gives money to another person for him to manumit his own slave, however, this will not happen. The legal question is whether there is a possibility of initiating a *condictio*. The research method used is text analysis method.

Keywords: unjust enrichment, *condictio causa data causa non secuta*, exegesis, D. 12,4,3,3, *manumissio*.

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.2.109>

1. Bevezetés

Jelen tanulmány tárgya a jogalap nélküli gazdagodás. A római jogban a jogalap nélküli gazdagodás jogintézménye már ismert volt, amely különféle tipikus

* A Kulturális és Innovációs Minisztérium Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

** PhD-hallgató, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

helyzetekben nyert alkalmazást.¹ Ezeket az eseteket a klasszikus jogtudósok meghatározták, azonban még szigorúan vett, elkülönített típusokat nem alakítottak ki.² Később, a iustinianusi kodifikáció során több *condictio*-t alakítottak ki e helyzetek konkrét típusaira. Ennek eredményeképpen a Digesta külön címekben szabályozza az egyes jogalap nélküli gazdagodási tényállásokat. Így: a *condictio causa data causa non secuta* tényállását a D. 12,4 titulusában, a *condictio ob turpem vel iniustam causam* tényállását a D. 12,5 titulusában, a *condictio indebiti* tényállását a D. 12,6 titulusában, a *condictio sine causa* tényállását a D. 12,7 titulusában szabályozza, a *condictio furtiva* pedig a D. 13,1 titulusában találhatjuk. Ezen felsorolt tényállások közül most a *condictio causa data causa non secuta* esetkörével foglalkozom.

A tanulmány szerkezeti felépítését tekintve a bevezetést követően elsőként a *condictio causa data causa non secuta*-t – mint a jogalap nélküli gazdagodás egy tényállását – mutatom be röviden. Ezen elméleti felvezetést követően rátérek a D. 12,4,3,3 fragmentum exegézisére, amely esetet a Digesta *condictio causa data causa non secuta*-ról szóló titulusában találjuk. Ennek során az *inscriptio* megvizsgálása után feltárom a különféle tényállási variációkat. Felvázolom a felmerülő jogi kérdést, problémát, majd ismertetem a jogeset megoldását, illetőleg annak jogi indokolását.

2. A *condictio causa data causa non secuta*

A jogalap nélküli gazdagodás fogalmát a következőképpen tudjuk megfogalmazni: „valaki (a „gazdagodó”) vagyona egy másik személy (a „gazdagító”) vagyona rovására, rendszerint valamely kettőjük között végbement jogügylet alapján, néha azonban egyéb tényből kifolyólag, megnövekszik anélkül,³ hogy e vagyonnövekedés végleges megtartásának a kellő indoka fennforogna”.⁴ A kiindulópont az, hogy minden szolgáltatásnak van egy célja, amely célt ha mégsem éri el, akkor a jog engedélyt ad arra, hogy azt a teljesítést nyújtó fél visszakövetelhesse.⁵ A másik oldalon pedig megjelenik a teljesítést elfogadó személy oldalán a kapott szolgáltatás megtartására, visszatartására alkalmas jogalap hiánya.⁶ A hazai római jogi tankönyvek a jogalap nélküli gazdagodásnak két fogalmi elemét emelik ki. Egyrészt, elengedhetetlen a jogalap nélküli gazdagodásnál az ún. *datio* megvalósulása.⁷ Ezen

¹ Benedek Ferenc: Jogalap nélküli gazdagodás jogellenes és erkölcstelen magatartásból a római jogban. *JPTE Dolgozatok az Állam- és Jogtudomány Köréből*. XV., Pécs, 1984, 8. o.: a jogalap nélküli gazdagodás értelmezését illetően a legjelentősebb eltérést a római jogi és hatályos jogi meghatározásból kiindulva az képezi, hogy a míg a római jog egyes nevesített tényállási típusokat alkalmazott, addig hatályos jogunkban az alaptalan gazdagodási helyzetek „innominát”-ok.

² Reinhard Zimmermann: *The Law of Obligations*, New York, Oxford University Press, 1996, 838-839. o.

³ Kiemelendő, hogy ezen előnynek ténylegesen be kell épülnie a gazdagodó vagyonába. Vö. Benedek Ferenc – Pókecz Kovács Attila: *Római magánjog*. Budapest – Pécs, Dialóg Campus, 2018, 339. o.

⁴ Uo. 339. o.

⁵ Bessenyő András: *Római magánjog. A római gondolkodás az európai jogi gondolkodás történetében*. Budapest – Pécs, Dialóg Campus, 2003, 481. o.

⁶ Uo. 481. o.

⁷ Benedek – Pókecz Kovács: i.m. 311. o.; Molnár Imre – Jakab Éva: *Római jog*. Szeged, Leges Diligens, 2021, 325-326. o.; Földi András – Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei*. Budapest, Novissima, 2023, 552-553. o.; Brósz Róbert – Pólay Elemér: *Római jog*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1989,

datio alapvetően civiljogi tulajdonátruházást jelent.⁸ Kiemelendő, hogy ezen feltételnél a lényeg az, hogy a gazdagodó vagyona megnövekedjen, még hozzá a másik fél vagyonának rovására.⁹ A második elem pedig az ún. *sine causa* követelménye.¹⁰ Azaz: a gazdagodónak ne legyen érvényes jogcíme a gazdagodás megtartására (*sine causa retinendi*).¹¹

A tanulmány középpontjában álló gazdagodási tényállás, a *condictio causa data causa non secuta* pedig az ún. okafogyott, célját vesztett szolgáltatás visszakövetelésére irányul. Azaz: amikor valaki egy bizonyos ellenteljesítés reményében nyújtott egy szolgáltatást, de a remélt ellenszolgáltatás, a remélt cél nem valósult meg.¹² Különös jelentőségét abból a tényből merítette, hogy a római jogban nem minden megállapodás volt peresíthető (*nuda pactio obligationem non parit*).¹³ Így az a személy, aki egy bizonyos ellenteljesítés reményében szolgáltatott egy *pactum* alapján, vissza tudta követelni az általa teljesített szolgáltatást a másik fél teljesítésének elmaradása esetén a jogalap nélküli gazdagodás szabályai alapján.

Benedek további csoportosítása alapján az általam vizsgált fragmentum a *condictio causa data causa non secuta* tényállási körén belül az ún. *datio ob rem* körébe tartozik.¹⁴ A *datio ob rem* pedig olyan jellegű tulajdonátruházás, amely: „egy meghatározott célra történt és amelynek megvalósulásához az átruházónak anyagi vagy más természetű érdeke fűződik”.¹⁵ Ebből következik, hogy ha egy dolgot azzal a meghatározott céllal ruháztak másra, hogy a szerző fél is teljesítsen a maga részéről valamilyen ellenszolgáltatást, akkor a „*res data*” visszakövetelhető, amennyiben a várt eredmény nem állt elő.¹⁶ Ezen *datio ob rem* kategórián belül pedig az elemzett fragmentum a „*do ut facias*” csoportjába sorolható. Ebben az esetben a szerző féltől elvárt *datio* célja – a *datio* kivételével – bármilyen magatartásban állhat.¹⁷ Ha pedig ezen célzott magatartás a későbbiekben nem valósult meg, úgy megnyílt az elsőként teljesítő fél számára a visszakövetelés lehetősége. Ha azonban a cél megvalósult, úgy az esetleges perelhetőség lehetősége elesett.

3. A D. 12,4,3,3 exegézise

Ezen elméleti felvezetést követően rátérek a jogeset exegézisére. Az általam jelen tanulmányban elemzésre kerülő fragmentum latin szövege a következő: D. 12,4,3,3

453. o.; Siklósi Iván: *Római magánjog II. kötet*. Budapest, ELTE Eötvös, 2021, 1586. o.

⁸ Benedek Ferenc: *Jogalap nélküli gazdagodás a római jogban*. (Kandidátusi értekezés). Pécs, 1968, 77. o.

⁹ Benedek – Pókecz Kovács: i.m. 311. o. külön tényállási elemként kezeli a vagyonnövekedést, és azt, hogy ezen vagyonnövekedés a másik fél vagyonának rovására következzen be.

¹⁰ Uo. 311. o.; Molnár – Jakab: i.m. 325-326. o.; Földi – Hamza: i.m. 552-553. o.; Brósz – Pólay: i.m. 453. o.; Siklósi: i.m. 1589. o.

¹¹ Benedek – Pókecz Kovács: i.m. 311. o.; Földi – Hamza: i.m. 553. o.; Siklósi: i.m. 1589. o.

¹² Molnár – Jakab: i.m. 326. o.; Brósz – Pólay: i.m. 453-454. o.; Földi – Hamza: i.m. 553. o.; Benedek – Pókecz Kovács: i.m. 314. o.

¹³ D. 2,14,7,4.

¹⁴ Benedek: *Jogalap nélküli gazdagodás a római jogban* 210-211. o.

¹⁵ Uo. 204. o.

¹⁶ Uo. 204. o.

¹⁷ Uo. 215. o.

Ulpianus libro 26 ad edictum

Quid si ita dedi, ut intra certum tempus manumittas? Si nondum tempus praeteriit, inhibenda erit repetitio, nisi paeniteat: quod si praeteriit, condici poterit. Sed si Stichus decesserit, an repeti quod datum est possit? Proculus ait, si post id temporis decesserit, quo manumitti potuit, repetitionem esse, si minus, cessare.

Mi van akkor, ha valamit neked úgy adtam, hogy (Stichus) meghatározott időn belül szabadítsd fel? Ameddig a határidő nem telik le, addig a visszakövetelés tilalmazott (nem lehet visszakövetelni), hacsak nem bánja meg: hogyha a határidő letelt, akkor perelhető. De ha Stichus elhalálozik, akkor visszaperelhető-e az, amit adtam? Proculus véleménye szerint, hogy ha a felszabadításra nyitvaálló határidő lejártát követően halt el, akkor visszakövetelhető: ha pedig ezen belül, akkor (a visszakövetelés lehetősége) elesik.

Az *inscriptio* vizsgálata során megállapíthatjuk, hogy a forrás Ulpianus praetori *edictum*hoz írt kommentárjának 26. könyvéből származik. Ezen könyv a *de rebus creditis* esetköreivel foglalkozik, azon belül is jelen forrás a *de condictione* alcím alatt szerepel Lenel *Palingenesiájában*.¹⁸

3.1. A tényállás elemzése, a jogi probléma és a megoldás. Most vessünk egy pillantást a forrásszövegre, amely több tényállási variációt is tartalmaz. Először felvázolom a kiinduló tényállást, majd ismertetem az egyes tényállási változatokat. A kiindulási pont az összes esetben a következő: adott két személy, akik közül az egyiket nevezzük „A”-nak, a másikat „B”-nek. A tényállás alapján „A” személy adott valamit (feltehetően pénzt) „B” személynek, azzal a megállapodással, hogy „B” személy a tulajdonában álló rabszolgát szabadítsa fel. A felek erre meghatározott határidőt is kikötöttek.

Az első tényállási variáció szerint „A” személy *condicti*ót kíván indítani az általa adott pénz visszakövetelése érdekében „B” személlyel szemben a megadott határidőn belül azon a jogalapon, hogy „B” személy még nem szabadította fel a rabszolgát.

A második tényállási variáció szerint „A” személy azon az alapon kíván *condicti*ót indítani az átadott pénz visszakövetelése céljából „B” személlyel szemben – szintén a felszabadításra rendelkezésre álló határidőn belül –, hogy „A” személy a felszabadítástól visszalépett, megbánta azt.

A harmadik tényállási verzió azt az esetet írja le, hogy „A” személy már a határidő lejárta után szeretne *condicti*ót indítani „B” személlyel szemben az átadott összeg visszakövetelése érdekében a rabszolga felszabadításának elmaradása miatt.

A negyedik és ötödik tényállási variáció pedig abból indul ki, a felszabadítandó rabszolga elhalálozik. A negyedik tényállási verzió szerint a rabszolga a felszabadításra megszabott határidő lejártát követően hal meg, míg az ötödik tényállási variáció szerint a határidő letelte előtt.

Láthatjuk tehát, hogy az első három tényállási variáció esetében a felszabadítandó rabszolga, azaz Stichus életben van. Ezen esetek tovább bonthatók aszerint, hogy a *condictio* kezdeményezése a határidő letelte előtt, vagy azután történik: az első és a második tényállási verzió esetében a határidő lejárta előtt

¹⁸ Otto Lenel: *Palingenesia Iuris Civilis*. Lipsiae, Ex Officina Bernhardi Tauchnitz, 1889, 567- 569. o.

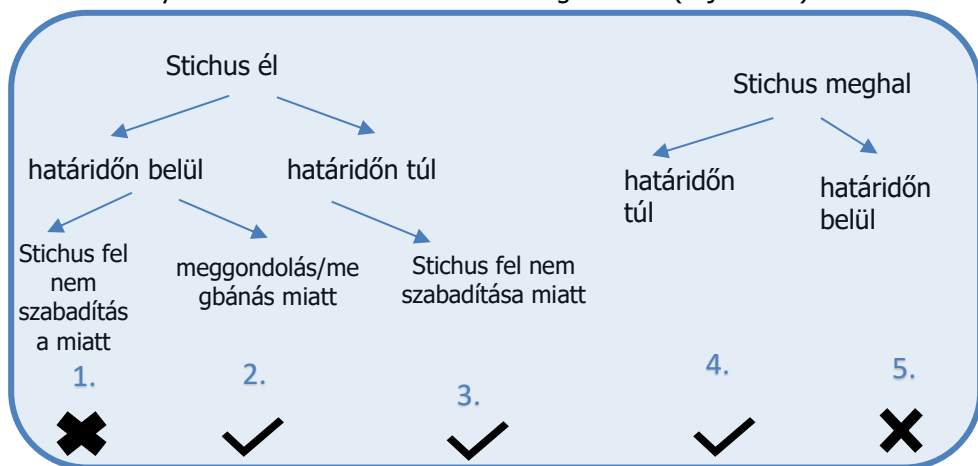
járunk, míg a harmadik esetben azután. A *condictió*ra okot adó jogalapok között azonban eltérést észlelünk. Az első és a harmadik tényállási variáció kapcsán a hivatkozási alap Stichus fel nem szabadítása, míg a harmadik tényállási variáns esetében a meggondolás, megbánás. Azon helyzetben belül is, ahol Stichus halála jelenik meg, két verzió képzelhető el az alapján, hogy a haláleset a felszabadításra nyitvaálló határidő előtt, vagy azután történik meg. A negyedik tényállási verzió alapján a rabszolga a határidőn túl hal el, míg az ötödik verzió szerint még a határidőt megelőzően.

A tényállás ismertetését követően térjünk rá a jogi kérdés vizsgálatára. Az összes tényállási variáció esetében a felmerülő probléma tulajdonképpen az, hogy van-e lehetősége a jogalap nélküli gazdagodás szabályai alapján, *condictio* útján „A” személynek az általa átadott (*dare*) összeget visszakövetelnie „B” személytől.

A megoldást is megadja jogforrás, miszerint az első tényállási variáció esetében nem áll rendelkezésre *condictio*, a második és harmadik esetében igen. A negyedik tényállási változat esetén szintén megadhatónak tartja a jogász a *condictió*t, míg az ötödik, utolsó esetben nem.

A bemutatott tényállási variációkat és a jogtudós által adott megoldást a jogi kérdésre, miszerint a *condictio* megadható-e vagy sem, egy ábrán keresztül szeretném érzékeltetni.

1. ábra: A tényállási variációk bemutatása a megoldással (saját ábra).

3.2. A jogi indokolás. A jogi indokolást szintén tényállásokra való bontásban szeretném ismertetni. A jogeset kiindulópontja szerint – a fent említett – „A” és „B” személy megállapodtak egymással, hogy „A” személy átad valamit „B” személynek azzal, hogy „B” személy a tulajdonában álló rabszolgát (Stichust) felszabadítja. A felek *pactum*ban állapodtak meg, nincsen arra utalás, hogy *stipulatio* létrejött volna közöttük. Ennek következtében, mivel ilyen nevesített szerződést a római jog nem ismert, az ebből származó esetleges igény nem volt peresíthető.¹⁹ A római jog zárt

¹⁹ Érdemes megjegyezni, hogy a római jogban a *nuda pactio obligationem non parit elv* alapján nem lehetett keresetet alapítani, azonban kifogást (*exceptió*t) igen.

contractus-rendszerrel rendelkezett, azaz csak meghatározott szerződési fajtákat ismert, és amely szerződés ezen körbe nem tartozott bele, az nem volt peresíthető (szerződések *numerus clausus* rendszere). Ide kapcsolódik még a római jog keresetjogi gondolkodása is, aminek következtében csupán azon esetekben volt lehetséges peres eljárást indítani, amikor rendelkezésre állt megfelelő kereset.

Ezen a ponton szükséges még előjáróban említést tenni a névtelen reálszerződésekről is. Ezek lényege az, hogy amennyiben az egyik fél teljesített, úgy ezen teljesítő félnek lehetősége volt arra, hogy követelje az ellenszolgáltatást a másik féltől. A névtelen reálszerződések esetén a klasszikus kortól kezdve abban az esetben, ha az egyik fél már teljesített, a *praetor in factum actiōt*, vagy *actio praescriptis verbis* adott ezen félnek a másik fél teljesítésre való rászorítása érdekében.²⁰ Ezen jogfejlődés vezetett el a Iustinianus által kialakított innominát reálkontraktus rendszerhez. Ekkorra ugyanis kialakult a szerződések egy új köre, amelyek négy típusra oszlottak: *du ut des*, *do ut facias*, *facio ut des*, illetve *facio ut facias*.²¹

Ezután, térjünk rá az egyes tényállási variációk elemzésére. Először is, az első tényállási esetben láthatjuk azt, hogy „A” személy a felszabadításra rendelkezésre álló határidőn belül kíván *condictiōt* indítani „B” személlyel szemben, mivel „B” személy még nem tett eleget a megállapodásuknak, azaz: nem szabadította fel a rabszolgát. Ahogy korábban megállapítottuk, a felek között nem jött létre egyik nevesített szerződés sem, ami azt jelenti, hogy ez a megállapodás a római jog szabályai alapján eredetileg nem volt peresíthető. „A” személy azonban nem marad reparációs lehetőség nélkül, mivel ekkor bejönnek a jogalap nélküli gazdagodás szabályai (ezúttal kisegítő, szubszidiárius jelleggel). „A” személy egyetlen rendelkezésre álló lehetősége: a *condictio* megindítása az általa adott összeg visszakövetelésére. A jogfejlődés későbbi szakaszában – a fent említettek alapján – a praetor *in factum actiōt*, illetve *actio praescriptis verbis* adott annak érdekében, hogy a már teljesítő fél ne csak a teljesítést követelhesse vissza, hanem a másik felet rá is szoríthassa a teljesítésre. A jogeset keletkezésének időpontjában azonban még nem volt lehetőség erre, így jelen helyzetben arról van szó, hogy „A” személy *condictio* útján a saját teljesítését kívánja visszakövetelni az ellenteljesítés elmaradása miatt.

A köztük létrejött jogi helyzetet a *condictio causa data causa non secuta* tényállásába tudjuk beilleszteni. A *condictio causa data causa non secuta* esetében ugyanis egy dolgot azzal a kifejezett céllal ruháznak át másra, hogy a szerző fél is nyújtson a maga részéről ellenszolgáltatást, tehát a „*res data*” akkor lesz visszakövetelhető, ha a várt eredmény nem állt elő,²² a kívánt cél nem valósult meg. Azonban nagyon fontos, hogy e keresetnek csak a cél végleges elesése esetén van helye. Bizonyos terminus, határidő tűzése esetén pedig egészen a rendelkezésre álló határidő lejártáig nem válik bizonyossá az, hogy a másik fél valóban nem teljesíti az ellenszolgáltatást, jelen esetben a rabszolga felszabadítását. Ezen függő időszak

²⁰ Zimmermann: i.m. 534. o., 844. o.

²¹ Zimmermann: i. m. 534. o.

²² Benedek: *Jogalap nélküli gazdagodás a római jogban* 204. o.

(függő jogi helyzet) alatt nem indítható *condictio*.²³

Ezek alapján teljesen egyértelmű az, hogy ezen első tényállási variáció esetében miért nincs lehetőség a *condictio* megindítására. A határidő még nem járt le, tehát egyáltalán nem bizonyos az, hogy „B” személy nem fogja a rabszolgát felszabadítani. Elképzelhető, hogy még határidőben teljesíteni fog „B” személy, ez jelen pillanatban ugyanis még egy nyitott kérdés. A cél tehát nem biztos, hogy elmarad, így a *condictio* nem adható meg.

Ezt követően, térjünk át a második tényállási variációra. Ez az eset abban hasonlít az elsőhöz, hogy itt is még a határidő lejártá előtt járunk. Azon aspektusban azonban különbözik, hogy mire alapítja a visszakövetelési jogát „A” személy. Az előző esettől eltérően ugyanis itt nem a *datiós* cél megghiúsulására, hanem a „megbánásra”, a megállapodástól való visszalépésére, meggondolásra (*paeniteat*).

Felmerül a kérdés, hogy mit is jelent az ún. *ius paenitentia* (Reurecht). Maga a *paenitentia* szó Oxford Latin Dictionary szerinti jelentése: megbánás valaki tette miatt (regret for one's action); illetve meggondolás, a hozzáállás megváltoztatása (change of mind or attitude).²⁴ A *paeniteo* igénél pedig szintén hasonló jelentésekkel találkozunk, így: elégedetlenség okozása, okot adni panaszra és megbánásra (to cause dissatisfaction, give reason to complaint or regret); megbánást érezni, jobb belátásra jutni (feel regret, think better).²⁵ Az Encyclopedic Dictionary of Roman Law szintén egyező iránymutatást ad. Eszerint a *paenitentia* (amely a *paenitere* igéből származik) azt jelenti, hogy valaki meggondolja magát egy olyan ügylettel kapcsolatban, amit már megkötött, vagy valamely jogcselekmény meghatározott határidőn belüli teljesítésének elmulasztásával kapcsolatban).²⁶ A szótár említést tesz arról is, hogy bár főszabály szerint a *paenitentia* jogi hatás nélküli, megjelentek olyan esetek, ahol az adott személy egyoldalúan el tudott állni az ügylettől, pusztán egy meggondolás (simple change of mind) következtében.²⁷ Ki is emeli magyarázatként Berger, hogy például abban az esetben, ha valaki pénzt ad egy rabszolgatulajdonosnak, hogy az a rabszolgát szabadítsa fel, azután lehetősége van azt visszavonni (az eszközölt pénzbeli juttatásra a „donation”, azaz: adomány szót használja).²⁸ A Finály-féle latin-magyar szótár szintén az előzőekkel egybevágó jelentéseket tartalmaz, így: *poenitentia* = megbánás, *poenitet* = valamit megbán, valamivel elégedetlen.²⁹

Ezen jelentésekből, illetve a szakirodalmi álláspontokból arra a megállapításra juthatunk, hogy a *ius paenitentia* lényege az, hogy az elsőként teljesítő félnek, azaz jelen esetben „A” személynek, jogában állt tulajdonképpen meggondolnia magát.³⁰ Egyoldalúan úgy dönthetett, hogy az általa teljesített szolgáltatást visszakéri. Ha ilyen okból indított *condictiót* a már teljesített fél, akkor itt tulajdonképpen a *condictio*

²³ Uo. 220. o.

²⁴ Oxford Latin Dictionary (szerk.: Glare P. G. W.), Oxford, Clarendon Press, 1992, 1282. o.

²⁵ Uo. 1282. o.

²⁶ Adolf Berger: *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. New York, The American Philosophical Society, 1953, 616. o.

²⁷ Uo. 616. o.

²⁸ Uo. 616. o.

²⁹ Finály Henrik: *A latin nyelv szótára*. Budapest, Akadémiai, 2002, 1517. o.

³⁰ Zimmermann: i.m. 844. o.

causa data causa non secuta egy alfajáról beszélhetünk, a *condictio ex paenitentia* esetköréről.³¹ Megjegyzendő, hogy ezen *condictio* szakirodalmi megítélése vitatott a *datio ob rem* körében.³² A kiindulópont a D. 12,4,5 pr.,³³ valamint megjelenik még a *condictio ex paenitentia* a D. 12,4,5,1, a D. 12,4,3,2 és a jelen tanulmányban vizsgált D. 12,4,3,3, fragmentumokban a *condictio causa data causa non secuta* tituluszában. Az említett *condictio* kapcsán a Kaser-Knütel-féle tankönyv kiemeli, hogy ez leggyakrabban abban a kontextusban jelent meg, hogy a tulajdonosnak valaki pénzt ad abból a célból, hogy az szabadítsa fel a rabszolgáját, illetve hogy abból a pénzből egy rabszolgát vásároljon, akit ezután felszabadít.³⁴ Ekkor megjelenik az ún. Reurecht, azaz visszavonás joga, általában anélkül, hogy arról a felek külön megállapodnának.³⁵ A *ius paenitentia* az innominát reálkontraktusok létrejötte után tulajdonképpen egy elállási jognak felelt fel.³⁶ Dogmatikailag úgy értelmezhető ez a kérdés, hogy az a személy, aki először teljesített és nem kapta még meg az ellenszolgáltatást, nem volt perelhető – az ekkor már ismert *actio praescriptis verbis* elnevezésű keresettel –, mivel azzal csak a még ellenteljesítést nem eszközöző, másik személlyel szemben lehetett eljárást indítani.³⁷ Liebs magyarázata a kérdést illetően pedig a következő: a jogalap nélküli gazdagodás esetén a kritikus időszak az, amikor az egyik fél szolgáltatott, a másik pedig még nem. Amennyiben a már szolgáltatást teljesítő fél ügyleti partnere meggondolta magát, és nem teljesítette az ellenszolgáltatást, akkor *condictio* alapján visszajárt az eredeti szolgáltatás. Ebből következően Liebs azt a következtetést vonja le, hogy ez logikusan eredményezi azt, hogy az elsőként teljesítő fél sincsen kötve a megállapodáshoz. Tehát, nem kellett megvárnia, hogy a másik fél teljesít-e majd a megállapodásnak megfelelően, hanem *condictio*-t indíthatott a szolgáltatása visszakövetelésére.³⁸ Fontos még megjegyezni, hogy a *ius paenitentia* alapján kizárólag addig volt lehetőség *condictio* megindítására, ameddig a másik fél még nem teljesítette az ellenszolgáltatást.³⁹ Ezt megelőzően azonban a másik fél teljesítési hajlandóságától, esetleg már a teljesítés megkezdésére való felkészülése ellenére is élhetett ezen jogával az elsőként teljesítő fél.⁴⁰

A perbeli bizonyítás bizonyos kérdéseket vet még fel ezzel kapcsolatban. Bizonyosan szükség van annak bizonyítására, hogy az adott személy, aki a megállapodástól vissza szeretne lépni, jelezte ezt a másik fél felé. Ezen értesítés szükségességét jelzi a D. 12,4,5,1 fragmentuma. Ezen forrás ugyanis azt az esetet

³¹ Uo. 844. o.

³² Wolfgang Ernst: Die datio ob rem als Austauschgeschäft – Ein Beitrag zu einseitig geregelten Geschäftsvorgängen im Verkehrsrecht, in: *Usus Antiquus Juris Romani* (szerk.: Wolfgang Ernst – Jakab Éva), Berlin – Heidelberg, Springer, 2005, 45. o.

³³ Uo. 45. o.

³⁴ Max Kaser – Rolf Knütel: *Römisches Privatrecht. Ein Studienbuch*. München, Verlag C. H. Beck, 2014, 288. o.

³⁵ Uo. 288. o.

³⁶ Zimmermann: i.m. 844, 858. o.

³⁷ Uo. 844. o.

³⁸ Detlef Liebs: The History of the Roman *Condictio* up to Justinian, in: *The Legal Mind. Essays for Tony Honoré* (szerk.: MacCormick Neil – Birks Peter), Oxford University Press, Oxford, 1986, 172-173. o.

³⁹ Uo. 173. o.; Zimmermann: i.m. 858. o.

⁴⁰ Zimmermann: i.m. 858. o.

írja le, hogy valaki egy másik személyre egy rabszolgát ruház át azzal, hogy az meghatározott időn belül felszabadításra kerüljön, majd meggondolja magát. Ezen változásról értesíti a másik felet, aki ennek ellenére felszabadítja a rabszolgát. Ezen fragmentum jelentősége jelen esetben abban áll, hogy megjelenik benne a visszalépő fél értesítési kötelezettsége. Anomáliákat szülne ugyanis az, ha parttalanul hivatkozhatnának erre az egyes személyek, így álláspontom szerint mindenképpen szükséges az, hogy a másik fél előzetes tájékoztatása megtörténjen.

Jelen esetben tehát „A” személynek jogában állt az, hogy a megállapodástól visszalépjen, elálljon attól a jogalap nélküli gazdagodás, pontosabban a *condictio causa data causa non secuta* szabályainak alkalmazásával, azon belül is a *condictio ex paenitentia* rendelkezései alapján. Egyoldalúan meggondolhatja magát, és követelheti vissza az általa teljesített szolgáltatást. Ennek az a szabály sem szab gátat, hogy a *ius paenitentia* gyakorlásának csak a másik fél teljesítését megelőzően van helye, mivel „B” személy még nem tett eleget a megállapodásban felvállalt kötelezettségének. Így ezen jogalapról lehetősége van megindítani a *condictio*-t B személlyel szemben, még a határidő lejártá előtt. Ennek azonban – a fent említettek alapján – érdemi előfeltétele a per jog logikája alapján az, hogy az elállás másik féllel történő közlését a perindításkor igazolja a felperes.

Ezt követően vizsgáljuk meg a harmadik tényállási esetet, amikor is „A” személy a határidő leteltét követően kívánja visszakövetelni az átadott összeget arra hivatkozással, hogy „B” személy a rabszolgát nem szabadította fel. Ebben az esetben gond nélkül megadható a *condictio (causa data causa non secuta)* a jogalap nélküli gazdagodás szabályai alapján, hiszen – a korábban elmondottak alapján – végleges célelésés kellett ahhoz, hogy a visszakövetelés megtörténhessen. Jelen esetben világossá vált az, hogy a cél megghiúsult, mivel az eredeti cél, amire tekintettel a pénzt átadta „A” személy az volt, hogy „B” személy a megadott határidőben szabadítsa fel rabszolgáját. A határidő leteltével bizonyossá válik az, hogy ez már nem fog, nem tud megvalósulni. A *condictio* tehát egyértelműen jár „A” személynek.

A negyedik és ötödik tényállási variációra rátérve látjuk azt, hogy itt egy újabb tényállási elemet von be a jogtudós a forrásba. Mégpedig a felszabadítandó rabszolga halálát. A következőkben ezen két tényállási fordulatot veszem vizsgálat alá. A negyedik esetre vonatkozóan, miszerint ha a rabszolga a felszabadításra rendelkezésre álló határidőt követően hal meg, akkor az összeg visszakövetelhető, a jogalap nélküli gazdagodás főszabályát alkalmazhatjuk. Ezt az előző tényállási fordulathoz kapcsolódó indokolással tudjuk alátámasztani. Ha a rabszolga a felszabadításra megszabott határidőn túl hal meg, akkor egyértelmű az, hogy a cél véglegesen megghiúsult. „B” személy ugyanis arra vállalt kötelezettséget, hogy bizonyos határidőn belül felszabadítja Stichust, ami azonban nem történik meg. Stichus ugyanis rabszolgaként hal el a terminus lejártát követően. Tulajdonképpen ekkor a rabszolga halálát közömbösnek is tekinthetjük, mivel ha életben lenne akkor is visszakövetelhető lenne az összeg a cél biztossá vált megghiúsulása miatt, a határidő lejártát követően. Felmerül a kérdés, hogy akkor miért emeli ki ezen esetet a jogtudós.

Erre a kérdésre az ötödik tényállási variáció vizsgálatakor bukkanhatunk rá. Ezen eset ugyanis, a jogalap nélküli gazdagodás logikájával szembefordulva a rabszolga

határidőben történő halála esetére nem tartja megadhatónak a *condictio*-t. Ez nem magyarázható a jogalap nélküli gazdagodás logikájával, hiszen ebben az esetben is a cél végleges eleséséről van szó. A rabszolga halála szükségképpen jelenti azt, hogy a felszabadítására már bizonyosan nem fog sor kerülni. Így a jogalap nélküli gazdagodás szabályainak alkalmazásával arra a következtetésre kellene jutni, hogy mivel a cél, amire tekintettel „A” személy az összeget juttatta véglegesen megghiúsult, a *condictio causa data causa non secuta* megadható. Érdekes kérdés tehát, hogy mi okból mondja mégis azt Ulpianus – Proculus gondolatát átvéve – hogy erre az esetre nézve a visszakövetelés nem lehetséges.

Ha rátekinünk az ötödik tényállási variációra, akkor egy veszélyviselési jellegű szabállyal találkozunk. A forrás kimondja, hogy a rabszolga elhalálozásának „veszélyét” végsősoron „A” személy, azaz a pénzt juttató személy viseli (amennyiben a rabszolga a felszabadításra meghatározott határidőn belül hal el). Ezen esetre ugyanis kizárja a visszakövetelés, a *condictio* lehetőségét. Ezen veszélyviselési klauzula az adásvételnél ismert veszélyviselési szabályokhoz hasonló. Eszerint a vevő onnantól viseli a dolog – szerződés megkötése és a dolog átadása közötti – *vis maior* következtében történő megrongálódását, megsemmisülését, hogy az adásvétel perfekt volt. Az adásvétel pedig akkor perfekt, ha az áru és a vételár konkrétan meg van határozva, és az ügylet nincs feltételhez kötve.

Ezen szabályt a jelen helyzetre illesztve látható, hogy az a veszély, hogy a rabszolga egy véletlen esemény következtében meghal a felszabadításra rendelkezésre álló időn belül, „A” személyen van. Az ügylet ugyanis az adásvétel logikája alapján tulajdonképpen perfektnek tekinthető, hiszen meg volt határozva az áru, az összeg átadásra került, és nem volt felfüggesztő feltétel kikötve. Az időtűzés, miszerint a rabszolgát meghatározott időben kell felszabadítani nem hat ki a perfektuálódásra. Így mondhatjuk azt, hogy a „veszély” kvázi átszállt a „A” személyre, azaz arra, aki az összeget átadta.

Felmerül a kérdés, hogy miért kerül alkalmazásra az adásvételnél alkalmazott veszélyviselési klauzula egy jogalap nélküli gazdagodással kapcsolatos ügyben. Ennek magyarázata abban lelhető fel, hogy jelen megállapodás álláspontom szerint egy „vegyes szerződés”, ún. „gemischter” Vertrag.⁴¹ Azaz: olyan szerződés, ahol több szerződési forma elemei keverednek („z. B. die Elemente von Kauf und Pacht oder von Pacht und Werkvertrag miteinander vereinigen”).⁴² Ebben az esetben fellelhetők adásvételi, illetve megbízási elemek is. Adásvételi, hiszen „A” személy tulajdonképpen a rabszolgát „megveszi”, hogy felszabadítsa azt, de az átadás nem történik meg, csak az összeg átadása. Megbízási, hiszen egy ügy ellátását vállalja „B” személy, miszerint az „A” személy által felszabadítani kívánt rabszolgát (Stichust) felszabadítja. Látható az is, hogy egy bizalmi jellegű megállapodásról van szó, ami szintén a megbízási jelleget erősíti. Jelen ügylet azonban nem ingyenesen zajlik le a megbízási szerződéstől eltérően.

Proculus tehát, felismerve ezen vegyes jelleg jelentőségét, fontosnak tartotta megfelelően rendezni a felek közötti viszonyt. Mivel a fejlődési folyamat ezen pontján pedig nem állt rendelkezésre más *repetitio*s lehetőség, a *condictio*-t adta meg,

⁴¹ Kaser – Knütel: i.m. 277. o.

⁴² Uo. 277. o.

azonban adásvételi veszélyviselési szabályok alapján. Láthatjuk azt, hogy a római jogtudósokat alapvetően praktikus gondolkodás jellemezte, az adott felmerülő gyakorlati problémára kívántak megoldást adni. Jelen helyzetben felfedezni véltek ebben a megállapodásban adásvételi és megbízási elemeket is, így alkalmazhatónak vélték ezen árveszély-analógiát a jogi probléma igazságos, megfelelő elbírálása céljából.

Érdekes továbbá még megnézni azt, hogy Ulpianus Proculus véleményét veszi át a forrásban, aki Ulpianus előtt körülbelül 200 évvel élt. Ebből láthatjuk azt, hogy ez az ügyleti mechanizmus már Proculus idején szerepet játszott, Ulpianus korában is, hiszen ő változtatás nélkül átvette, illetve a jusztiniánuszi kodifikáció idején szintén. Azaz: egy 600 éven átívelő helyzet rajzolódik ki előttünk.

Joggal adódhat még az a kérdés, hogy vajon miért nem azt a megoldást választották a felek, hogy „A” személy maga megvásárolja a rabszolgát, (Stichust) azután pedig felszabadítja őt. Továbbá, hogy miért nem rögzítették *stipulatio*-ban a megállapodásukat. Ezen megoldások ugyanis feloldották volna a jelentkező problémákat. Először is, ha valóban adásvételi szerződést kötöttek volna egymással, akkor „A” személy mint a rabszolga tulajdonosa bármikor fel tudta volna szabadítani őt. Illetve, a *stipulatio*-ban való megállapodás azt eredményezte volna, hogy amennyiben „B” személy nem teljesíti a benne foglaltakat, azaz: nem szabadítja fel határidőben Stichust, akkor „A” személynek a *stipulatio* alapján joga lenne pert indítani ellene.

Ezen felvetett kérdésekre magyarázatul az szolgálhat, hogy itt távollévők közötti ügyleti megállapodásról lehet szó. Ebben az esetben pedig, tekintettel az utazás idő- és pénzigényes, illetve veszélyes voltára, érthető az, hogy miért nem kívántak személyesen találkozni az ügylet teljesítése, illetve a személyes jelenlétet igénylő *stipulatio* céljából. Ráadásul, feltehetően fennállt közöttük egy bizalmi viszony, ami a megbízás jellemzője. Így könnyedén fel tudták gyorsítani a folyamatot azzal, hogy ilyen módon állapodnak meg.

4. Zárszó

A tanulmányban a rövid elméleti felsezetést követően a D. 12,4,3,3 forrás exegézisét végeztem el. Ezen fragmentum a Digesta *condictio causa data causa non secuta* kérdéskörével foglalkozó titulusában található, ami az ún. okafogyott, célját veszített szolgáltatás visszakövetelésére irányult.

A forrás több tényállási fordulátát végigelemezve láthattuk azt, hogy az egyik fél („A” személy) pénzt adott a másiknak („B” személy), hogy az a saját rabszolgáját (Stichus) szabadítsa fel meghatározott határidőn belül, azonban ez nem történt meg. Amennyiben a *terminus* még nem járt le, főszabály szerint nem indíthat *condictio*-t „A” személy „B” személlyel szemben, mivel ekkor még nem beszélhetünk a cél végleges eleséséről. Élhet azonban „A” személy az ún. *ius paenitentiae*-vel, azaz tulajdonképpen visszaléphet a megállapodástól, ebben az esetben megindítható a *condictio* a terminus lejárta előtt a felszabadítás megtörténteig. A felszabadításra nyitvaálló határidőn túl pedig gond nélkül megadható a cél végleges megíúsulása miatt a *condictio*. A rabszolga határidőn túl bekövetkezett halála esetén szintén

lehetséges a *condictio*, hiszen a cél nem valósult meg. Ha pedig a rabszolga a megadott határidőn belül elhalálozik, akkor a megállapodás vegyes jellegére tekintettel (adásvételi és megbízási jelleg keveredése) az árveszély-analógia alapján a *condictio* – a jogalap nélküli gazdagodás logikájával szembefordulva – nem adható meg. Arra a kérdésre pedig, hogy milyen okból nem kötöttek adásvételi szerződést, illetve miért nem állapodtak meg *stipulatio*-ban, a válasz az, hogy itt feltehetően távollévők közötti ügyleti megállapodásról van szó. A felek pedig egyrészt az út veszélyes, illetve pénz- és időigényes voltára, másrészt a közöttük valószínűsíthetően fennálló bizalmi viszonyra tekintettel ilyen módon fel tudták gyorsítani a közöttük lezajló ügyleti mechanizmust.

Irodalomjegyzék

- Benedek Ferenc: *Jogalap nélküli gazdagodás jogellenes és erkölcstelen magatartásból a római jogban*. JPTÉ Dolgozatok az Állam- és Jogtudomány Köréből. XV., Pécs, 1984.
 - Benedek Ferenc: *Jogalap nélküli gazdagodás a római jogban*. (Kandidátusi értekezés). Pécs, 1968.
 - Benedek Ferenc – Pókecz Kovács Attila: *Római magánjog*. Dialóg Campus, Budapest – Pécs, 2018.
 - Adolf Berger: *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. New York, The American Philosophical Society, 1953. <https://doi.org/10.2307/1005773>
 - Bessenyő András: *Római magánjog. A római gondolkodás az európai jogi gondolkodás történetében*. Dialóg Campus, Budapest – Pécs, 2003.
 - Brósz Róbert – Pólay Elemér: *Római jog*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1989.
 - Wolfgang Ernst: Die datio ob rem als Austauschgeschäft – Ein Beitrag zu einseitig geregelten Geschäftsvorgängen im Verkehrsrecht, in: *Usus Antiquus Iuris Romani* (szerk.: Ernst Wolfgang – Jakab Éva), Berlin – Heidelberg, Springer, 2005. <https://doi.org/10.1007/3-540-28446-X>
 - Finály Henrik: *A latin nyelv szótára*. Budapest, Akadémiai, 2002.
 - Földi András – Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei*. Budapest, Novissima, 2023.
 - Max Kaser – Rolf Knütel: *Römisches Privatrecht. Ein Studienbuch*. München, Verlag C. H. Beck, 2014.
 - Otto Lenel: *Palingenesia Iuris Civilis*. Lipsiae, Ex Officina Bernhardi Tauchnitz, 1889.
 - Detlef Liebs: The History of the Roman *Condictio* up to Justinian, in: *The Legal Mind. Essays for Tony Honoré* (szerk.: McCormick Neil – Birks Peter), Oxford University Press, Oxford, 1986.
 - Molnár Imre – Jakab Éva: *Római jog*. Leges Diligens, Szeged, 2021.
 - Oxford Latin Dictionary (szerk.: Glare P. G. W.), Oxford, Clarendon Press. 1992.
 - Siklósi Iván: *Római magánjog II. kötet*. Budapest, ELTE Eötvös, 2021.
 - Reinhard Zimmermann: *The Law of Obligations*, New York, Oxford University Press, 1996.
-

A fenntartható állatvédelem dilemmái a prémipar uniós szabályozása fényében

Horváth Vanessa*

Írásom a prém-és szőrmeipar jogi szabályozását hivatott bemutatni a fenntartható állatvédelem tükrében. A vizsgált problematika fókuszában az Európai Unió térsége áll. A tanulmány azon hipotézist tekinti kiindulópontnak, amely szerint a fenntarthatóság jogi, társadalmi, gazdasági és környezetvédelmi aspektusai kapcsán felszínre kerülő dilemmák számos esetben összefüggésükben értelmezendők. E gondolatmenetet alapul véve, a szőrmeipar szabályozását az állatvédelmi joganyag, az uniós és a nemzeti társadalmi fenntarthatóság kérdése, valamint a gazdasági érdekek fényében vizsgálom, kitérve a környezetvédelmi kapcsolódási pontokra is.

Kulcsszavak: állatjólét, fenntarthatóság, prémipar, állatvédelem

Sustainable animal welfare dilemmas in the light of EU regulation of the fur industry

My study aims to present the legal regulation of the fur industry in the light of sustainable animal welfare. The focus of the problematic is the regulation of the European Union. The study takes as its starting point the hypothesis that the dilemmas that arise in relation to the legal, social, economic and environmental aspects of sustainability are in many cases interrelated. Based on this line of thinking, I will examine the regulation of the fur industry in the light of animal welfare legislation, EU and national social sustainability issues and economic interests, including the environmental interface.

Keywords: animal welfare, sustainability, fur industry

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.2.121>

1. Bevezető gondolatok

A Covid19-világjárványig, valamint a vírushelyzetből fakadóan megszűnni kényszerült hollandiai és dániai nyércfarmok bezárásáig az Európai Unió volt a világ legnagyobb prémtermelője. A prémipar a gazdasági szereplők széles köréből áll, beleértve a mezőgazdasági termelőket, a prémvadászokat, a szőrmeipari megmunkálókat, a szőrmecikkgyártókat, a brókereket, az aukciós házakat, a kiskereskedőket és a tervezőket.¹

* PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Állam – és Jogtudományi Doktori Iskola.

¹ C/2023/1559 a Bizottság közleménye a „Szőrmementes Európa” („Fur Free Europe”) európai polgári

Mindez vitathatatlan gazdasági hatásokkal jár a prémtermelésben érdekelt tagállamok számára. A téma vonatkozásában ugyanakkor megkerülhetetlen tény, hogy az uniós jog már a szabályozás kezdetei éveitől elismeri az állatok, mint érző lények kategóriáját.

Ezt támasztja alá az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (a továbbiakban EUMSZ) 13. cikke is azáltal, hogy e cikk rendelkezései túlmutatnak az állat dologként való kezelésén.² Az Amszterdami Szerződéshez csatolt jegyzőkönyv az állatokat szintén érző lényekként említi, ebből fakadóan pedig előírja az EU tagállamai számára, hogy jogrendszerükben vegyék figyelembe az állatok általános életkörülményeit.³

Nemzetközi tendencia, hogy a jogalkotás egyre inkább elismeri az állatok pusztta létezésből fakadó értékét, így védelmet biztosít számukra az ember önkorlátozása, akár még a tulajdonos onnipotenciájának a megsértése árán is.⁴

Megállapítható tehát, hogy napjainkban fokozott jelentőséggel bír az állatok jó életkörülményeinek a biztosítása, mi több, az állatvilág és a környezet védelme az európai társadalom kulturális attitűdjének egyik központi elemévé vált.⁵

Az állatvédelmi paradigmában való gondolkodás iránti igények erősödését támasztja alá a „Szörmentes Európa” („Fur Free Europe”) európai polgári kezdeményezés is. A „Szörmentes Európa” a tizedik olyan európai polgári kezdeményezés, amelyet az Európai Unióról szóló szerződésben és az európai polgári kezdeményezésről szóló rendeletben előírt küszöbértékek elérését követően nyújtottak be a Bizottsághoz vizsgálatra, illetve egyben a hatodik olyan sikeres kezdeményezés, amely az állatokkal foglalkozik. Érvelésének jogi alátámasztottságát szemlélteti, hogy ez a Bizottság által 2023-ban megvizsgált negyedik sikeres kezdeményezés.⁶

Tanulmányom arra vállalkozik, hogy a fentebb ismertetett társadalmi folyamatok tükrében vizsgálja az uniós prém-és szörmeipar múltját, jelenét és jövőjét érintő szabályozási kérdéseket a fenntarthatóság szempontrendszerében.

2. A tudatos állatvédelem főbb állomásai a prémjükért tenyészett és tartott állatokat érintő szabályozás terén

A tudatos állatvédelem lényegében az állatok védelmének érzelmi alapú megközelítését jelenti.⁷ Ezen érzelmi viszonyulás egyúttal azt eredményezi, hogy az

kezdeményezéséről. (HL C, 2023.12.21., 10. o.)

² Bányai Krisztina: Az állatvédelmi eljárások egymásra hatása és az alkotmánybíróági jogértelmezés, *Ügyészek Lapja*, (2023) 3., 5. o.

³ Jana Prchalová: *Pávní ochrana zvířat*, Prága, Linde, 2009, 36. o.

⁴ Vetter Szilvia: Az állatkinzás büntetőjogi tényállásának szigorítása Magyarországon az elmúlt évtizedek kriminológiai és pszichológiai kutatásainak tükrében, *Ügyészek Lapja*, (2023) 3., 22. o.

⁵ Hassanová Rebecca Lilla: Állatvédelmi szabályozás Szlovákiában, *Ügyészek Lapja*, (2023) 3., 66. o.

⁶ C/2023/1559 a Bizottság közleménye a „Szörmentes Európa” („Fur Free Europe”) európai polgári kezdeményezéséről. (HL C, 2023.12.21., 1. o.)

⁷ Embersics Judit: Az állatvédelem kialakulása és történeti áttekintése, *Iustum Aeuum Salutare*, (2016) 4., 215–225. o.

állatok megóvása iránti igények fókuszában óhatatlanul is a kedvtelésből tartott állatok, a társállatok állnak.

Erre visszavezethetően, az állatvédelem kezdeti éveiben a haszonállatokra és jólétükre kevesebb figyelem irányult, holott tartási körülményeik olyan összetett kérdéskört alkotnak, amely, amellet, hogy végső soron – tekintettel arra, hogy az egészséges állatállomány jelenti példának okáért az élelmezés alapját – az emberi jólétet is érinti, mindemellett tudományos, etikai, gazdasági, vallási és politikai vetületekkel is rendelkezik. Mindennek jelentőségét felismerve, az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezetének álláspontja szerint az utóbbi években nemzetközi és nemzeti szinten egyaránt érezhetően erősödik a nyomás a tartási és a szállítási körülményeket illetően a magasabb sztenderdek irányába.⁸ Az uniós polgárok állatvédelmével kapcsolatos attitűdjéről készült 2023-as felmérés szerint a válaszadók 84-a vélte úgy, hogy szigorítások szükségeltetnek a haszonállatok védelmét biztosító joganyag területén.⁹

A jogalkotási folyamat első releváns lépéseként tarthatjuk számon A tenyésztés céljából tartott állatok védelméről szóló európai egyezmény megkötését. Az egyezmény megalkotását azon felismerés hívta életre, miszerint, jóllehet az állatok védelme az 1980-as években önmagában nem volt közösségi célkitűzés, azonban a tenyésztés céljából tartott állatok védelméről szóló, akkoriban hatályban lévő nemzeti jogszabályok között olyan különbségek álltak fenn, amelyek egyenlőtlen versenyfeltételeket teremthettek, ebből fakadóan pedig befolyással bírhattak a közös piac helyzetére nézve is.¹⁰

A prémes állatok leölésének és levágásának szabályait az 119/1993. számú irányelv tartalmazta. Az irányelv kimondta, hogy az állatok vágóhídi elhelyezése, kirakása, várakoztatása, a kábításhoz és levágáshoz való rögzítése során minden elkerülhető fájdalmat, szenvedést ki kell küszöbölni.¹¹

A tenyésztés céljából tartott állatok védelméről szóló EK irányelv¹² rendelkezései A tenyésztés céljából tartott állatok védelméről szóló európai egyezményben megfogalmazott gondolatokon alapulnak. Ezen irányelv 2. cikk 1. pontja értelmében az irányelv rendelkezéseit az élelmiszer, gyapjú, bőr vagy szőrme előállításához, vagy az egyéb mezőgazdasági célból tenyésztett vagy tartott állatok vonatkozásában kell alkalmazni.

Az irányelv célja a minimumkövetelmények deklarálása volt, így példának okáért rögzítette, hogy minden állat számára biztosítani kell a fajta és életkor szerinti folyadék- és takarmányellátást, illetve elismerte a szakmai hozzáértéssel rendelkező

⁸ A haszonállatok jóléte volt a téma a FAO találkozóján. <https://www.agronaplo.hu/agrarhirek/20170126/a-haszonallatok-jolete-volt-a-tema-a-fao-talalkozojan-14077-> (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

⁹ Attitudes of Europeans towards animal welfare. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2996>. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

¹⁰ A Tanács határozata 1978. június 19.-i határozata a tenyésztés céljából tartott állatok védelméről szóló európai egyezmény megkötéséről (HL L 323., 1978.11.17., 12–13. o.)

¹¹ Paulovics Anita: Állatvédelem és az EU, in: 181. o. *Decem anni in Europaca Unione IV. Államtudományi tanulmányok* (szerk.: Paulovics Anita), Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2015, 181. o.

¹² A Tanács 1998. július 20-i 98/58/EK irányelve a tenyésztés céljából tartott állatok védelméről (HL L 221., 1998, 8.8., 23.o.)

személyzet alkalmazásának fontosságát.

A „prémes állat” kifejezést elsőként az Európai Parlament és a Tanács 2002. október 3.-i 1774/2002/EK rendelete (a továbbiakban 1774/2002/EK rendelet) a nem emberi fogyasztásra szánt állati melléktermékekre vonatkozó egészségügyi előírások megállapításáról alkalmazta. E rendelet I. mellékletének 25. pontja értelmében a „prémes állatok” a prémjéért tartott vagy tenyésztett, nem emberi fogyasztásra szánt állatok.

A hatályos állati melléktermékekre vonatkozó rendelet¹³ már nem tekinti külön kategóriának a prémjéért tartott vagy tenyésztett állatokat. A 3. cikk 6. pontja egységesen a „haszonállat” kifejezéssel illeti valamennyi, az ember által tartott, hizlalt vagy tenyésztett és élelmiszer, gyapjú, prém, toll, irha, bőr, vagy bármilyen más, állatokból nyert termék előállítására vagy egyéb mezőgazdasági célra használt állatot.

3. Önkéntes ipari tanúsítási rendszer

Az állattenyésztéssel foglalkozó gazdaságok vizsgálatára vonatkozó minimumkövetelményekről szóló bizottsági határozat¹⁴ értelmében a tagállamoknak – figyelemmel a 98/58/EK irányelv rendelkezéseire – jelentést kell benyújtaniuk a Bizottsághoz az állattól minimumkövetelményeinek ellenőrzése érdekében. Ezen jelentés megfelelőségi vizsgálatnak való alávetése azonban csupán a borjakra, a sertésekre és a tojótyúkokra vonatkoztatva volt kötelező.¹⁵

A módosítások – így példának okáért a hatósági ellenőrzésekről szóló rendelet¹⁶ és a Bizottság 2019/723 rendelete¹⁷ – nem a fentebb nevezett állatfajok körét bővítették, hanem a jelentéstételi kötelezettség határidejét, technikai feltételeit igazították a technológiai fejlődéshez a szükségtelen adminisztratív terhek elkerülése

¹³ Az Európai Parlament és a Tanács 2009. október 21-i 1069/2009/EK rendelete a nem emberi fogyasztásra szánt állati melléktermékekre és a belőlük származó termékekre vonatkozó egészségügyi szabályok megállapításáról és az 1774/2002/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (HL L 300/2, 2009.11.14., 2.o.)

¹⁴ Az állattenyésztéssel foglalkozó gazdaságok vizsgálatára vonatkozó minimumkövetelményekről szóló, 1999. december 17-i bizottsági határozat (HL L 19., 2000.1.25.)

¹⁵ A Bizottság 2006 november 14-i határozata a bizonyos állatok tenyésztésével foglalkozó termelőhelyeken végzett vizsgálatok alkalmával történő adatgyűjtésre vonatkozó minimumkövetelményekről (HL L 314/39., 2006.11.15., 1.o.)

¹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/625 rendelete (2017. március 15.) az élelmiszer- és takarmányjog, valamint az állategészségügyi és állattól-éti szabályok, a növényegészségügyi szabályok, és a növényvédő szerekre vonatkozó szabályok alkalmazásának biztosítása céljából végzett hatósági ellenőrzésekről és más hatósági tevékenységekről, továbbá a 999/2001/EK, a 396/2005/EK, az 1069/2009/EK, az 1107/2009/EK, az 1151/2012/EU, a 652/2014/EU, az (EU) 2016/429 és az (EU) 2016/2031 európai parlamenti és tanácsi rendelet, az 1/2005/EK és az 1099/2009/EK tanácsi rendelet, valamint a 98/58/EK, az 1999/74/EK, a 2007/43/EK, a 2008/119/EK és a 2008/120/EK tanácsi irányelv módosításáról, és a 854/2004/EK és a 882/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet, a 89/608/EGK, a 89/662/EGK, a 90/425/EGK, a 91/496/EGK, a 96/23/EK, a 96/93/EK és a 97/78/EK tanácsi irányelv és a 92/438/EGK tanácsi határozat hatályon kívül helyezéséről (HL L 95/2., 2017.4.7.)

¹⁷ A Bizottság (EU) 2019. május 2-i 2019/723 végrehajtási rendelete az (EU) 2017/625 európai parlamenti és tanácsi rendeletnek a tagállamok által benyújtott éves jelentésekben alkalmazandó formanyomtatvány-minta tekintetében történő alkalmazására vonatkozó szabályok megállapításáról (HL L 124/1., 2019.5.13.)

érdekében.

A prémes állatok tenyésztési körülményeinek értékelése érdekében az ágazat az Európai Bizottság által finanszírozott Welfare Quality kutatási projekt¹⁸ alapján dolgozta ki állattjóléti ajánlásait.¹⁹

Az ajánlások alapján kidolgozott rendszer a WelFur-program elnevezést viseli. Lényege, hogy farmszintű tanúsítási rendszerként funkcionáljon a nyérc, ezüst- és kékróka, illetve a nyestkutya tenyésztők számára. A tanúsítvány elnyeréséhez három ellenőrző vizsgálatnak kell megfelelni. A WelFur pontszám négy alapelv – nevezetesen az elhelyezés, a takarmányozás, egészség és az állat ösztönszerű viselkedése – tükrében elvégzett 22 mérés eredményeként tevődik össze, és ez alapján a vizsgált szőrmefarm az alábbi négy kategória valamelyikébe kerül besorolásba:

1. Jelenlegi legjobb gyakorlatot követő farm,
2. Jelenlegi helyes gyakorlatot követő farm,
3. Jelenlegi elfogadható gyakorlatot követő farm (azaz az állatok jóléte eléri vagy kis mértékben meghaladja a minimumkövetelményeket),
4. Jelenlegi elfogadhatatlan gyakorlatot követő farm.²⁰

A programhoz való csatlakozás önkéntes alapon működik, ellenben a tanúsítvány hiánya mégis következményt von maga után, mivel WelFur-tanúsítvánnyal nem rendelkező farmok nem értékesíthetnek a nemzetközi szőrme aukciós házakon keresztül.²¹

4. Az iparággal kapcsolatban felmerülő fogyasztói aggályok

4.1. Elsőként jelentkező fogyasztói ellenérzések: Kutya és macska szőrméjének forgalmazása. A prémtermelést érintő fogyasztói aggályok elsőként a kutya- és macskaprémek értékesítésével kapcsolatban jelentkeztek. Az Európai Parlament a 2003. december 18. napján elfogadott nyilatkozatában aggodalmát fejezte ki az ilyen prém és az abból készült termékek kereskedelmével kapcsolatban, valamint a 2003. november 17-i és 2005. május 30-i ülésein a Mezőgazdasági és Halászati Tanács szintén hangsúlyozta, hogy a lehető leghamarabb szabályozni szükséges a macska-és kutyaprémet, továbbá az ilyen prémet tartalmazó termékek kereskedelmét.²²

Az uniós jogalkotó figyelmét gyakorlati problémák irányították rá e kérdéskörre. Amint azt Struan Stevenson megfogalmazta: *„Gyanútlan vásárlók Európában sokáig nem tudták, hogy az általuk vásárolt prémáru macska- és kutyabőrből készült.*

¹⁸ <https://www.welfarequalitynetwork.net/en-us/home/>. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

¹⁹ C/2023/1559 a Bizottság közleménye a „Szőrmementes Európa” („Fur Free Europe”) európai polgári kezdeményezéséről. (HL C, 2023.12.21., 3. o.)

²⁰ WelFur Certification Programme. 3–4. o. https://sustainablefur.com/wp-content/uploads/2018/12/WelFur_Briefing.pdf. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

²¹ C/2023/1559 a Bizottság közleménye a „Szőrmementes Európa” („Fur Free Europe”) európai polgári kezdeményezéséről. (HL C, 2023.12.21., 3. o.)

²² AZ Európai Parlament és a Tanács 2007. december 11-i 1523/2007/EK Rendelete a macska- és kutyaprémet, valamint az ilyen prémet tartalmazó termékek forgalomba hozatalának, a Közösségbe történő behozatalának, illetve onnan történő kivitelének tilalmáról. (HL L 343., 2007.12.27., 1–4. o.)

*Kapucnikat, női kabátokat, pulóvereket, kesztyűket és sapkákat gyakran díszítenek prémsegéllyel. Még Kínából importált és az EU-ban vásárolt hosszú prémkabátok esetében is DNA-vizsgálatok kimutatták, hogy több mint 40 farkaskutyaköltyök bőrét tartalmazzák. Ezeknek az árucikkeknek a címkéjén ritkán szerepel a prém eredete. Mégha az árucikkeket el is látták címkével, azokon gyakran megtévesztő nevek szerepelnek (Sobaki, Gae Wolf, Asian Jackal stb.), így vezetve félre a vásárlókat és álcázva a prém igazi eredetét.*²³

Tekintettel arra, hogy ezen állatok haszon céljából való leölésére az ázsiai országokban került sor, az Uniót érintően e problematika az import vonatkozásában vetett fel etikai aggályokat, ugyanis az ágazatban dolgozó nem kormányzati szervezetek becslései alapján a kereskedelemben évente mintegy 2 millió kutya és macska pusztult el csak Kínában, pusztán az európai piac ellátásáért.²⁴

Egyes uniós prémkereskedők önkéntes magatartási kódexet vezettek be, amelynek értelmében tartózkodnak a macska- és kutyaprém, valamint az ilyen prémet tartalmazó termékek kereskedelmétől. Ez a kódex azonban elégtelennek bizonyult a macska- és kutyaprém behozatalának és értékesítésének egységes megelőzésére, figyelemmel arra, hogy míg néhány tagállamban teljes tilalom érvényesült, addig más tagállamok csupán az állat e célból való leölését korlátozták, ellenben a tagállami jogalkotó bizonyos mértékben lehetővé tette ezen áruk behozatalát.²⁵

E körülmények vezettek Az Európai Parlament és a Tanács 2007. december 11-i 1523/2007/EK rendelete a macska- és kutyaprém, valamint az ilyen prémet tartalmazó termékek forgalomba hozatalának, a Közösségbe történő behozatalának, illetve onnan történő kivitelének tilalmáról (a továbbiakban 1523/2007/EK rendelet) megalkotásához.

A 1523/2007/EK rendelet figyelembe vette, hogy az ekkor még hatályban volt 1774/2002/EK rendelet közegészségügyi és állat-egészségügyi szabályokat állapít meg az állati melléktermékek vonatkozásában,²⁶ azaz az egységesség kritériumkövetelménye érdekében fontos volt annak deklarálása, hogy a 1523/2007/EK rendelet hatálya csupán kettő állatfajra, nevezetesen a házi kutya és a házi macska egyedire terjed ki. Tekintettel azonban arra, hogy tudományosan lehetetlen különbséget tenni a házimacska és más, nem házimacska alfajok prémje között, a rendelet alkalmazása során el kell fogadni a macska (*felis silvestris*)

²³ Vélemény a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Bizottság részéről (21.3.2007)

a Belső Piaci és Fogyasztóvédelmi Bizottság részére a macska- és kutyaprém, valamint az ilyen prémet tartalmazó termékek forgalomba hozatalának, a Közösségbe történő behozatalának, illetve onnan történő kivitelének tilalmáról szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre irányuló javaslatról. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-6-2007-0157_HU.html#_section2. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

²⁴ Uo.

²⁵ Tájékoztató a kutya- és macskaprém, valamint az ilyen prémet tartalmazó termékek forgalomba hozatalának, a közösségbe történő behozatalának és onnan való kivitelének tilalmáról. <https://portal.nebih.gov.hu/-/tajekoztato-kutya-es-macskaprem-valamint-az-ilyen-premet-tartalmazo-termekek-forgalomba-hozatalanak-a-kozossegbe-torteno-behozatalanak-es-onnan-valo-k>. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

²⁶ 1523/2007/EK rendelet (14) bekezdés.

fogalmát, amely szintén magában foglalja a nem házimacska alfajokat is.²⁷ Ennek értelmében elviekben a vadmacska felhasználásával készült termékek készítése is a tilalom alá esik, ugyanakkor az internetes apróhirdetések között számos, akár az utóbbi években feladott hasonló hirdetést találhatunk.

Ez utóbbi aspektussal kapcsolatban érdemes röviden kitérni hazánk vadállományának természetvédelmi aktualitásaira. Noha az európai vadmacska 2024-ben „Az év emlőse” lett Magyarországon, a populációt rendkívüli módon veszélyezteteti többek között az illegális vadászat.²⁸ Az állat vadászata azonban nemcsak a természetvédelem és a vonatkozó uniós prémtilalom miatt aggályos, hanem fokozottan védett státuszából fakadóan büntetőjogi relevanciával is bírhat. A védett és fokozottan védett állatfajok körét a 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet²⁹ sorolja fel. E rendelet 2. számú melléklete szerint a vadmacska fokozottan védett állat, pénzben kifejezhető értéke 250.000 Ft. Bundájának felhasználása céljából való elejtése tehát kimeríti a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban Btk.) 242. § (1) bekezdésében deklarált természetkárosítás büntetettét, illetve az elkövetett természetkárosítás orvvadászat³⁰ büntetével is halmazatban állhat.

4.2. A szőrmeipar elleni fellépés európai polgári kezdeményezés által. Az európai polgári kezdeményezés az európai uniós részvételi demokrácia 2012 tavaszától hatályba lépett eszköze, amelyet a nemzeti alkotmányfejlődés inspirált és a Lisszaboni Szerződés vezetett be az uniós jogba.³¹

E jogintézmény bevezetését követően 2012 áprilisa és 2015 márciusa között 51 kezdeményezés nyilvántartásba vételére került sor, és a végül sikeres polgári jogi kezdeményezések (nevezetesen a „Vízhez való jog” és „Tiltsák be az állatkísérleteket” elnevezésű kezdeményezések) az állat- és természetvédelem kérdésköréhez kapcsolódtak,³² mindez pedig felhívja a figyelmet arra, hogy az uniós polgárok valóban érzékenyebbé váltak az élővilágot érintő problémákat illetően.

A „Szőrmentes Európa” („Fur Free Europe”) elnevezést viselő európai polgári kezdeményezést 2022. január 25. napján nyújtották be a Bizottsághoz, és a kezdeményezés célkitűzései között az alábbi kettő tilalom elérése szerepelt:

- az állatok tartása és leölésének tilalma kizárólag vagy elsősorban prém előállítás céljából,

²⁷ 1523/2007/EK rendelet (2) bekezdés.

²⁸ Péter Pongrácz – Luca Turi – Petra Dobos – Virág Burányi – Gergely Schally – Zsolt Bíró: Do as i say, not as I do – The paradoxical relationship between actual cat keeping practices and knowledge about wildcat conservation among Hungarian cat owners, *Biological Conservation*, 293 (2024) 5., <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2024.110586>. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

²⁹ 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet a védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről.

³⁰ Id. Btk. 245. §.

³¹ Varga Péter – Tárnok Balázs: Európai polgári kezdeményezések a nemzeti kisebbségek védelmében, *Kisebbségi Szemle* (2017) 3., 91. o.

³² Tárnok Balázs: Az európai polgári kezdeményezés működési nehézségei és az Európai polgári kezdeményezésről szóló rendelet felülvizsgálata, *Iustum Aequum Salutare* (2020) 2., 148. o.

- haszonállatok prémjének és az ilyen prémet tartalmazó termékek forgalomba hozatalának a tilalma az EU piacán.³³

A kezdeményezés aszerint foglalt állást, hogy a prémelőállítás céljából való állattenyésztés jellegénél fogva kegyetlen, ezen állatok jólétét – tekintettel tartásuk céljára – érdemben lehetetlen javítani, és prémtermelés céljából leölni őket etikátlan. Hivatkozott továbbá a prémtermelés állategészségügyi kockázataira is, figyelemmel arra, hogy a SARS-CoV-2 több nyércgazdaságban is járványt okozott.³⁴

A kezdeményezésre válaszul, a Bizottság felkérte az Európai Élelmiszerbiztonsági Hatóságot, hogy 2025 márciusáig nyújtson be tudományos szakvéleményt. Ezen értékelés alapján a Bizottság 2026 márciusáig fog tájékoztatást nyújtani atekintetben, hogy helyénvaló-e javaslatot tenni a tenyésztett nyércek, rókák, nyestkutyák vagy csinscillák farmokon tartására, valamint leölésére vonatkozó, átmeneti időszakot követő teljeskörű tilalmára.³⁵

Az etikai aggályok mellett az európai polgári kezdeményezés mentén indított vizsgálatok más problémákra is felhívták a figyelmet, így a Bizottság vizsgálja azt is, hogy javasolt-e az amerikai nyérc felvétele az Unió számára veszélyt jelentő idegenhonos inváziós fajok³⁶ listájára, illetve 2024-ben sor kerül egy hatásvizsgálatra, amely a textiltermékek címkézéséről szóló rendelet³⁷ felülvizsgálatát hivatott előkészíteni. E rendelet esetleges módosítása révén a fogyasztói jogok szélesebb körben érvényesülhetnének azáltal, hogy a fogyasztók részletes címkézési információkat kapnának a valódi szőrme valamennyi ruházati cikkben és ruházati termékben való jelenlétére vonatkozóan.³⁸

Az állatvédő aktivisták részéről számos kritika érte a Bizottság közleményét, és a probléma elodázását látják a végső döntés meghozatalának elnapolásában. Ezzel szemben Stella Kyriakides, az Európai Bizottság egészségügyért és az élelmiszerbiztonságért felelős biztosa hangsúlyozta, hogy a szakpolitikai döntés meghozatalát határozottan tudományos szempontok fogják vezérelni, ennek érdekében pedig – figyelemmel a problematika és a gazdasági ágazat tanulmányomban később részletesen tárgyalt, összefonódó vetületeire – elengedhetetlen az alapos hatósági értékelés.³⁹

³³ A Bizottság (EU) 2022/482 végrehajtási határozata (2022. március 16.) a „Fur Free Europe” („Szőrmementes Európa”) elnevezésű polgári kezdeményezésnek az (EU) 2019/788 európai parlamenti és tanácsi rendelet szerinti nyilvántartásba vétele iránti kérelemről (OJ L 98., 2022.03.25., 82. o.)

³⁴ https://citizens-initiative.europa.eu/initiatives/details/2022/00002_hu. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

³⁵ C/2023/1559 a Bizottság közleménye a „Szőrmementes Európa” („Fur Free Europe”) európai polgári kezdeményezéséről. (HL C, 2023.12.21., 13. o.)

³⁶ A Bizottság (EU) 2016. július 13-i 2016/1141 végrehajtási rendelete az Unió számára veszélyt jelentő idegenhonos inváziós fajok 1143/2014/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet szerinti jegyzékének elfogadásáról. Melléklet (HL L 189/4., 2016.7.14., 3. o.)

³⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2011. szeptember 27-i 1007/2011/EU rendelete a textilszál-elnevezésekről és a textiltermékek szálösszetételének ehhez kapcsolódó címkézéséről és jelöléséről, valamint a 73/44/EGK tanácsi irányelv, és a 96/73/EK és a 2008/121/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről (HL L 272/1., 2011.10.18.)

³⁸ C/2023/1559 a Bizottság közleménye a „Szőrmementes Európa” („Fur Free Europe”) európai polgári kezdeményezéséről. (HL C, 2023.12.21., 14. o.)

³⁹ Exchange of views with Commissioner Kyriakides on the revision of the EU animal welfare legislation. <https://www.animalwelfareintergroup.eu/news/exchange-views-commissioner-kyriakides-revision-eu-animal-welfare-legislation>. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

5. A tagállamokon átívelő tilalom bevezetése ellen és a tilalom mellett szóló ellenérvek áttekintése

5.1. A tilalom ellen szóló érvek

5.1.1. Gazdasági aspektusok. Amennyiben az emberi sokaságot természeti tényezőként vesszük számításba, megállapíthatjuk, hogy az állatokhoz, növényekhez és egyéb életformákhoz képest mindig – legalábbis elméleti síkon mindig – az emberiség lesz a legnagyobb hatással Földünk változásaira.⁴⁰

E hatalommal való felelősségteljes bánásmód magában hordozza tehát a nálunk gyengébb élőlények védelmének kötelezettségét, ugyanakkor nem járhat azzal, hogy a védelmi kötelezettségünket embertársaink hátrányára teljesítjük, akár – tekintettel a tanulmányom által vizsgált problematikai gazdasági vetületeire – veszélyeztetve példának okáért megélhetésüket.

Ehhez kapcsolódóan megkerülhetetlen az antropocentrizmus erkölcsi helyességének, mint kortárs filozófiai problémának az említése.

Morális értelemben az antropocentrizmus azt jelenti, hogy a cselekvő embernek erkölcsileg csak az embert, azaz a másik individuumot kell figyelembe vennie, tekintettel arra, hogy csak az embernek van morális értéke és belső státusza. Ezzel szemben, a nem-antropocentrizmus értelmében a morális alanynak – vagyis a cselekvő embernek – erkölcsileg nemcsak az embert, hanem más természeti entitásokat is figyelembe kell vennie.⁴¹

Az erkölcsi dilemmát az alábbi példa szemlélteti: egy radiális állatvédő számára mind az emberek, mind a vadon élő állatok erkölcsileg egyaránt figyelembe veendő morális tárgyak. Nem feledkezhetünk meg azonban arról, hogy a radikális állatvédővel akár szimpatizáló, akár személye vagy nézetei irányába ellenszenvet tápláló emberek egyúttal olyan morális alanyok, akik erkölcsileg viszonyulnak a radikális állatvédőhöz, míg a vadon élő állatoktól mindez értelemszerűen nem várható el.⁴²

Ebből fakadóan tehát az egyelőre valóban elnapolt döntés végső meghozatala előtt az uniós jogalkotónak a prémfarmok létjogosultságának számos vetületét figyelembe kell vennie.

A prémfarmok kkv-k, illetve többnyire mikro- és kisvállalkozások tulajdonában vannak, esetleges bezárásuk tehát óhatatlanul is családi vállalkozások és munkahelyek megszűnését fogja magával vonni. Ez különösen problematikus lehet, hiszen a prémfarmok a termelés jellegéből fakadóan elsősorban olyan vidéki területeken helyezkednek el, ahol a munkalehetőségek korlátozottak.⁴³

Emellett a prémtermelés jelentős bevételi forrás a tagállamok számára. Finnország esetében a Finn Fur Breeder's Association 2021-es statisztikai adatai

⁴⁰ Koi Gyula: A fenntarthatóság egyes jogi aspektusai, *Új Magyar Közigazgatás*, (2023) 2., 2. o.

⁴¹ Hérány Ferenc: *A keresztény antropocentrizmus a környezetetikában. PhD értekezés*, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Málnási Bartók György Filozófia Doktori Iskola, 2017, 16 – 17. o.

⁴² Hérány: i.m. 17–18. o.

⁴³ C/2023/1559 a Bizottság közleménye a „Szörmentes Európa” („Fur Free Europe”) európai polgári kezdeményezéséről. (HL C, 2023.12.21., 11. o.)

szerint a finn állam és a finn önkormányzat mindösszesen 87 millió euro bevételhez jutott hozzá a prémfarmok által.⁴⁴

A vám-és statisztikai nomenklatúráról, valamint a Közös Vámtarifáról szóló 2658/87/EGK rendelet teremtette meg az uniós integrált vámtarifa-adatbázis (a továbbiakban TARIC) jogi alapját, amely egységes rendszert vezetett be az áruk kódolása tekintetében, ily módon hozzájárulva az uniós kereskedelmi statisztikák kidolgozásához.⁴⁵ Eszerint a nyersbőr és a kikészített bőr a HS 41, a megmunkált bőr (például a bőrből készül termékek) a HS 42, míg a szőrme és műszőrme a HS 43 kód alá tartoznak.⁴⁶ A TARIC-kódok alapján készített statisztikákat áttekintve megállapíthatjuk, hogy a tenyésztett állatok prémjéből készült ruházati cikkek gyártásával kapcsolatban regisztrált uniós piaci értékesítések összértéke a világjárvány kitörése előtt 540 millió eurót tett ki.⁴⁷

5.1.2. Ellentétes álláspontok a környezetvédelem és a fenntarthatóság területén. A prémipar betiltása elleni felszólalók jelentős része a gazdasági hatások mellett a környezetvédelem és a fenntarthatóság szempontrendszerére hivatkozik.

A műszőrme rostot kémiai anyagokból állítják elő, és jelentős feldolgozás szükségeltetik ahhoz, hogy az akrilszál műszőrmévé váljon. Statisztika adatok szerint a textíliákkal összehasonlítva a szőrme a 18 környezeti kategória közül 17-ben kedvezőbb hatásokkal jár, beleértve az éghajlatváltozást, az eutrofizálódást és a mérgező kibocsátásokat. Sok esetben a szőrme hatása 2-28-szor nagyobb, mint a textíliáé, még akkor is, ha a termelés különböző láncszemeire vonatkozóan alsó határértékeket vesznek figyelembe.⁴⁸

A természetes szőrme gyorsabban bomlik le. Ellentétben a szintetikus alternatívákkal, nem járul hozzá a mikroműanyag-szennyezéshez, ezen túlmenően pedig a szőrme a termékek hosszú élettartama végett nem része a környezetet vitathatatlanul károsító „fast fashion” jelenségnek sem.⁴⁹

A mások oldal betiltást szorgalmazó érvrendszerére figyelemmel azonban mérlegelés tárgyát kell, hogy képezze az is, miszerint míg egy valódi szőrméből készült kabát előállításakor a nyers bundától a kikészített szőrmén át az elkészült készáruig 300 kg szén-dioxid keletkezik, addig műszőrme esetében, a kabát útját a szálgyártástól kezdődően a készárú elkészültéig kísérve, ez a szám 50 kg szén-dioxidra csökken.⁵⁰

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Die Online-Datenbank des Integrierten Zollltarifs (TARIC). <https://eur-lex.europa.eu/DE/legal-content/summary/the-online-integrated-customs-tariff-database-taric.html>. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

⁴⁶ TARIC Support: The Harmonized System, Section 8. <https://www.taricsupport.com/nomenclature/en/index.html>. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

⁴⁷ C/2023/1559 a Bizottság közleménye a „Szőrmentes Európa” („Fur Free Europe”) európai polgári kezdeményezéséről. (HL C, 2023.12.21., 10. o.)

⁴⁸ Mukta Ramchandani – Ivan Coste-Maniere: To Fur or not to Fur: Sustainable Production and Consumption Within Animal-Based Luxury and Fashion Products, in: *Textiles and Clothing Sustainability: Sustainable Fashion and Consumption* (szerk.: Subramanian Senthilkannan Muthu), Springer, 2017, 49–50. o. DOI: 10.1007/978-981-10-2131-2.

⁴⁹ A természetes szőrme környezetbarát alternatívát kínál. <https://fureverbycsanyi.hu/a-termeszetes-szorme-kornyeztbarat-alternativat-kinal/>. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

⁵⁰ Viktoria Wanka: Fake Fur: Warum Kunstfell eine achte Alternative ist. <https://www.brigitte.de/mode/trends/ohne-pelz--fake-fur--warum-kunstfell-eine-achte-alternative-ist->

5.2. A szőrmefarmokat érintő korlátozásokat megalapozó tényezők. Az ágazatban dolgozók is hangsúlyozzák, hogy az érveikben megfogalmazott előnyök érvényesülésnek az alapvető feltétele az etikus prémfarmok szabályozási környezetének és működési feltételeinek a megteremtése. A betiltás, vagy legalábbis korlátozás szükségessége mellett állást foglalók vélemény szerint azonban az etikusság, illetve az állatjólét és a szőrmefarm fogalmak együttes alkalmazása logikailag kizárt.

Az ellenérvek az alábbi három nagyobb kategóriába sorolhatók:

1. etikai dilemmák,
2. biológiai sokféleség megóvása,
3. zoonózis elleni fellépés.

Az etikus szőrmeipar nem képes mind a két oldalnak megfelelni: nem állíthatja, hogy a legmagasabb szintű jóléti normákat követi, ugyanakkor nem fogadhatja el azt sem, hogy a farmjain károsodások, ritkábban súlyos sérülések is kimutathatók. Az az állítás, miszerint a WelFur védelmet nyújt az állatok szenvedése ellen, valóban igaz, azonban e védelem lényegében egy olyan gyűjtőfogalom, amely a szőrmefarmok gyakorlatának sokféle különböző szabványát foglalja magában. A WelFur a rendelkezésre álló legjobb gyakorlat kialakítását célozza meg, ellenben e szabályozás – a szőrmefarmokon végzett munka céljából fakadóan – még ebben a formában is hiányos a magas állatjóléti szabványok biztosítása tekintetében.⁵¹

A zoonózis kórokozók állatok és emberek közötti érintkezéskor való áttérjedésének kockázata elkerülhetetlenül jelen van az egyes gazdálkodási rendszerekben.⁵² Világszerte tovább fokozta a koronavírus-járvány miatti aggodalmat, amikor a vírus mutálódása miatt a szőrmefarmokon tartott nyércek közegészségügyi kockázatnak számítottak. Példának okáért, Hollandiában a SARS-CoV-2-t először április végén mutatták ki tenyésztett nyestekben, légzőszervi tünetekkel és megnövekedett mortalitással,⁵³ míg Dániában a regisztrált adatok szerint 12 személy megfertőződése volt a farmokon tartott nyércekhez köthető. A dán Állategészségügyi és Élelmiszerügyi Hatóság statisztikái szerint 200 nyércfarm volt érintett, mindez végül több millió állat leöléséhez vezetett.⁵⁴

Az „Egy az egészség” szakpolitikai koncepció keretében az EFSA és az ECDC számos értékelést végzett, és arra a következtetésre jutott, hogy a vírusnak a prémfarmokra történő behurcolása általában fertőzött embereken keresztül történik, ez pedig a farmokra belépő személyek szisztematikus vizsgálatával, továbbá a

10222170.html. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

⁵¹ Andrew Linzey – Clair Linzey: (2022). The Case Against "Welfur", in: *An Ethical Critique of Fur Factory Farming. The Palgrave Macmillan Animal Ethics Series* (szerk.: Andrew Linzey – Clair Linzey), 2022. https://doi.org/10.1007/978-3-031-10621-7_5. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

⁵² C/2023/1559 a Bizottság közleménye a „Szőrmementes Európa” („Fur Free Europe”) európai polgári kezdeményezéséről. (HL C, 2023.12.21., 6. o.)

⁵³ Lu Lu–Reina S. Sikkema et al.: Adaptation, spread and transmission of SARS-CoV-2 in farmed minks and associated humans in the Netherlands, *Nature Communications*, (2021) 12, <https://doi.org/10.1038/s41467-021-27096-9>. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

⁵⁴ Denmark announces cull of 15 million mink over Covid mutation fears. <https://www.theguardian.com/environment/2020/nov/04/denmark-announces-cull-of-15-million-mink-over-covid-mutation-fears>. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

megfelelő biológiai védelem alkalmazásával – például a nyércfarmokra belépő emberek által megfelelően alkalmazott közösségi kockázatcsökkentő intézkedések révén – visszaszorítható.⁵⁵

Dániában az iparág vonatkozásában elrendelt tilalom 2023-tól kezdődően feloldásra került, 2023 januárjában 10000 állatból álló szállítmány érkezett Dániába Izlandról.⁵⁶

Egy – egy faj külföldről történő behozatala azonban mindig újabb kérdéseket vet fel. Az állatjólét kérdése mellett az iparág korlátozásának szorgalmazása a biológia sokféleség megóvása céljából is releváns lehet. Nemzetközi tudományos felmérések szerint a biodiverzitás pusztulásának legfőbb okai többek között az állatok, növények és egyéb vadon élő szervezetek túlzott mértékű közvetlen hasznosításában, illetve az idegenhonos inváziós fajok terjedésében keresendők.⁵⁷ A prémtenyésztésben nagy számmal használják az amerikai nyércet és a nyestkutyát, e kettő fajról pedig kutatások kimutatták, hogy negatív hatással vannak a biológia sokféleségre.⁵⁸

6. A hazai szabályozás áttekintése

Hazánkban a szőrmefeldolgozás hagyományai hosszú múltra tekintenek vissza. „Szűcs” szavunk is a honfoglalás előtti időkből eredeztethető, és a drága prémekkel foglalkozó szűcsök mindig is a legrangosabb mesterek közé tartoztak.⁵⁹

A prémfarmokon élő állatok tartási körülményeit A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól szóló 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet szabályozza. Jelentős módosítást vezetett be A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól szóló 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet módosításáról szóló 58/2020. (XI. 24.) AM rendelet. E rendelet 1. mellékletének értelmében 2020. november 27. napjától kezdődően tilos a hosszúfarkú csincsilla és az angóranyúl egyedein kívül más fajok szőrméjükért tenyésztett egyedeit tartani. A hatályos szabályozás szerint tehát csupán e kettő állatfaj szőrméjükért való tartása megengedett.

Az 58/2020 AM rendelet az állatjólét szempontjából releváns rendelkezéseket vezetett be azért, hogy a hatályos jogszabály szerint csak fogságban született prémes állat utódát lehet prémtermelés céljából tartani, és a ketrecben tartott egyedek ketreceit úgy kell elhelyezni, hogy az állatok láthassák környezetüket,

⁵⁵ C/2023/1559 a Bizottság közleménye a „Szőrmementes Európa” („Fur Free Europe”) európai polgári kezdeményezéséről. (HL C, 2023.12.21., 5. o.)

⁵⁶ Herczeg Márk: 10 ezer izlandi nyérccel indulhat újra a koronavírus-járvány miatt teljesen leállított nyérctenyésztés Dániában. <https://444.hu/2022/12/12/10-ezer-izlandi-nyerccel-indulhat-ujra-a-koronavirus-jarvany-miatt-teljesen-leallitott-nyerctenyesztés-daniaban>. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

⁵⁷ Biológiai sokféleség megőrzésének 203-ig szóló nemzeti stratégiája. <https://cdn.kormany.hu/uploads/sheets/1/14/141/14141a7031c32aa7f9338edf332e811.pdf>. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

⁵⁸ C/2023/1559 a Bizottság közleménye a „Szőrmementes Európa” („Fur Free Europe”) európai polgári kezdeményezéséről. (HL C, 2023.12.21., 5. o.)

⁵⁹ Prémésállat-tenyésztés: a zárójelbe tett ágazat. <https://magyarmezogazdasag.hu/2022/04/01/csincsilla-zarojelbe-tett-agazat>. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)

valamint, amennyiben a faji szükségtelek indokolják, úgy egymást is. A beteg állatot el kell különíteni, és biztosítani kell számára a megfelelő felügyeletet.⁶⁰

A 2020-as módosítást megelőzően a húsevő prémes állatok tenyésztése mellett vita tárgyát képezte a tenyésztett csincsillák farkuknál vagy fülüknél fogva történő megfogása, amikor a gondozó személy a ketrecből kiemelte őket a szállítás érdekében. Ennek oka egyrészt abban keresendő, hogy a tartási körülmények viselkedési problémákat okoztak, emellett pedig a prém értéke is csökkent az állat bundájának megérintése által. Ez a szállítási mód azonban gyakran vezet faroktöréshez, amely sérülést pedig a prémfarmokon nem egyszerű kezelni, egyrészt a gyógyítás orvosi költsége miatt, másrészt pedig kevés a fajtához értő egzotikus állatorvos, így kérdéses, kapnak-e a sérült állatok megfelelő ellátást,⁶¹ vagy egyáltalán érdemes-e őket a profit szempontjából ellátásban részesíteni.

E problémákat figyelembe véve, a hatályos szabályozás rendelkezik az elfogadott szállítási módokról. Az állatvédők üdvözölték a 2020-as módosítást, amely deklarálta, hogy prémes állatot tilos a farkánál vagy a fülénél fogva szállítani,⁶² azonban az egyes élelmiszerlánc-felügyeleti tárgyú miniszteri rendeletek módosításáról és hatályon kívül helyezéséről szóló 23/2023. (V. 10.) AM rendelet ekként pontosította az FM rendelet prémes állat szállítására vonatkozó rendelkezéseit: „a csincsillákat farkuknál vagy fülüknél fogva kell megfogni, majd a gondozó személy karjára ültetve kell tartani és szállítani.”⁶³

Hiába deklarálja tehát a 32/1999. FM rendelet 9. mellékletének 1.13. pontja a nem megfelelő szállítási módok tilalmát, ha a csincsillák tartási és szállítási feltételeinek minimumkövetelményeiről szóló 2. pont 15. alpont maga rögzíti a helytelen, legalábbis állatjólét szempontjából nem megfelelő szállítási módok alkalmazásának követelményét. A 2023-as módosítás eredményeképpen e téren a szabályozás lényegében visszalépett a 2020 novembere előtti állapotokhoz, tekintettel arra, hogy a hatályos szabályozás alapján az 1.13. pontban felállított tilalom értelemszerűen csupán az angórányúlra vonatkozik, amely faj esetében azonban nem is jelentett etikai dilemmát az állat farkának gondozó személy általi véletlen eltörése.

A hatályos szabályozás e rendelkezésével szemben pozitívként értékelhető azon előírás, amely szerint prémes állatot tilos tömegnövelő vagy a bunda érését elősegítő szerrel, növekedésserkentővel vagy hormonkészítménnyel takarmányozni és kezelni.⁶⁴ Tekintettel arra, hogy a növekedési hormonok vitathatatlanul jelentős szerepet játszanak a mezőgazdasági állattenyésztésből származó haszon

⁶⁰ A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól szóló 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet. 9. melléklet 1.5., 1.11., 1.15. pont.

⁶¹ Magyarország „csincsilla nagyhatalom”. A prémtenyésztés gyakorlatának bírálata. <https://unaterra.hu/wp-content/uploads/2024/05/Magyarország-csincsilla-nagyhatalom-1.pdf>. (letöltés dátuma: 2024.11.14.)

⁶² A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól szóló 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet. 9. melléklet 1.13. pont.

⁶³ 1. melléklet Az egyes élelmiszerlánc-felügyeleti tárgyú miniszteri rendeletek módosításáról és hatályon kívül helyezéséről szóló 23/2023. (V. 10.) AM rendelethez.

⁶⁴ A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól szóló 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet. 9. melléklet 1.12. pont

maximalizálásban,⁶⁵ megállapíthatjuk, hogy ezen tilalmat valóban az állatjólét növelése iránti jogalkotói igény hívta életre.

7. Záró gondolatok

A fenntartható állatvédelem célja, hogy az állatok jóléte összhangban legyen a környezeti erőforrások fenntartható használatával, a társadalmi kérdésekkel, illetve a gazdasági szempontokkal.⁶⁶ A tanulmányomban bemutatott problematika e kérdések metszetében helyezkedik el.

Az érvek és ellenérvek áttekintése által megállapítható, hogy a prém-és szőrmeipar helyzetének megítélése „szürke zóna.” Nem csupán etikai, hanem a gazdasági, fenntarthatósági és társadalmi érdekek fényében is lehetetlen a jelenlegi ismereteink szerint egyértelmű állásfoglalást kialakítani az iparágat érintő további korlátozások elrendelése kérdésében.

A társadalmi személtváltozás ugyanakkor azt eredményezte, hogy egységes uniós szakpolitikai állásfoglalás hiányában sem kerülhetik meg a tagállamok a nemzeti fellépést.

Jelenleg Hollandiában, Máltán Luxemburgban, Horvátországban, Írországon, Belgiumban, Ausztriában, Szlovéniában és Csehországban van hatályban valamennyi prémfarmra kiterjedő tagállami tilalom. Korlátozott tilalom érvényesül Magyarországon (nyérc, róka, görény és nutria tenyésztésének tilalma), Dániában (róka prémfarmon való tenyésztésének tilalma) és Franciaországban (csupán csincilla és nyúl tenyészthető prémfarmon). Észtországban és Szlovákiában 2025-től, Lettországon 2028-tól, míg Litvániában 2027-től kezdődően valamennyi prémfarm működésére vonatkozó tilalom lép hatályba hamarosan.⁶⁷

A tilalommal egyelőre nem rendelkező tagállamok közül csupán Ciprus, Görögország, Lengyelország és Finnország parlamentjei előtt nem szerepel napirendi pontként a szabályozás revíziójának szükségessége. Előremutató gyakorlatként emelem ki azon svéd jogalkotói kezdeményezést, amely értelmében a kormány javaslatot terjesztett elő azon nyérctenyésztők pénzügyi támogatására, akik a 2024–2025-ös időszakban önként tevékenységük beszüntetése mellett határoznak.⁶⁸

A Mezőgazdasági és Halászati Tanács 2023. június 26. napján tartott ülésén a prémelőállítás céljából folytatott tenyésztés betiltása ellen foglalt állást Görögország, Finnország, Lengyelország és Dánia, míg a többi tagállam támogatta ezen javaslatot. Figyelemmel arra, hogy az eltérő nemzeti tilalmak a prémtermelés más tagállamokban

⁶⁵ Duguma Dibissa – Ararsa Duguma: The Role and Impacts of Growth Hormones in Maximizing Animal Production—A review, *Turkish Journal of Agriculture - Food Science and Technology*, 9 (2021) 6., 975–981. o. DOI:10.24925/turjaf.v9i6.975-981.3852.

⁶⁶ Vetter Szilvia: Állatvédelmi alapok. 11. o. https://kozugsugyunkazallatvedelem.hu/data/file/2024/06/13/05_azallatvedelmi_alapok.pdf. (Letöltés dátuma:2024.11.14.)

⁶⁷ C/2023/1559 a Bizottság közleménye a „Szőrmentes Európa” („Fur Free Europe”) európai polgári kezdeményezésről. (HL C, 2023.12.21., 14–15. o.)

⁶⁸ C/2023/1559 a Bizottság közleménye a „Szőrmentes Európa” („Fur Free Europe”) európai polgári kezdeményezésről. (HL C, 2023.12.21., 15. o.)

való áthelyezéséhez vezetnek, abban nincs vita a tagállamok között, hogy európai megközelítésre van szükség.⁶⁹

A szakpolitikai állásfoglalás tanulmányom kéziratának lezárásakor még váratott magára, véleményem szerint azonban a fentebb bemutatott fogyasztói aggályok, az uniós polgárok állásfoglalása és a tagállami tilalmak egyre gyarapodó köre arra enged következtetni, miszerint a WelFur-rendszer önmagában nem képes érdemben rendezni a felmerülő állatjóléti kérdéseket, ebből fakadóan teljeskörű, átfogó tilalom, de legalábbis a jelenlegi szabályozás revíziója, egységes és kötelező tanúsítványi rendszer bevezetése szükséges.

Irodalomjegyzék

- Andrew Linzey – Clair Linzey: (2022). *The Case Against "Welfur"*, in: *An Ethical Critique of Fur Factory Farming. The Palgrave Macmillan Animal Ethics Series* (szerk.: Andrew Linzey – Clair Linzey), 2022. https://doi.org/10.1007/978-3-031-10621-7_5. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)
- Bányai Krisztina: *Az állatvédelmi eljárások egymásra hatása és az alkotmánybírói jogértelmezés, Ügyészek Lapja*, (2023)3., 5. o.
- Denmark announces cull of 15 million mink over Covid mutation fears. <https://www.theguardian.com/environment/2020/nov/04/denmark-announces-cull-of-15-million-mink-over-covid-mutation-fears>. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)
- Duguma Dibissa – Ararsa Duguma: *The Role and Impacts of Growth Hormones in Maximizing Animal Production—A review, Turkish Journal of Agriculture - Food Science and Technology*, 9 (2021) 6., 975-981. o. DOI:10.24925/turjaf.v9i6.975-981.3852.
- Embersics Judit: *Az állatvédelem kialakulása és történeti áttekintése, Iustum Aeuum Salutare*, (2016) 4., 215–225. o.
- Hassanová Rebecca Lilla: *Állatvédelmi szabályozás Szlovákiában, Ügyészek Lapja*, (2023) 3., 66. o.
- Hérány Ferenc: *A keresztény antropocentrizmus a környezetetikában. PhD értekezés*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Málnási Bartók György Filozófia Doktori Iskola, 2017, 16 – 17. o. C/2023/1559 a Bizottság közleménye a „Szőrmentes Európa” („Fur Free Europe”) európai polgári kezdeményezéséről. (HL C, 2023.12.21., 11. o.)
- Herczeg Márk: 10 ezer izlandi nyérccel indulhat újra a koronavírus-járvány miatt teljesen leállított nyérctenyésztés Dániában. <https://444.hu/2022/12/12/10-ezer-izlandi-nyerccel-indulhat-ujra-a-koronavirus-jarvany-miatt-teljesen-leallitott-nyerctenyesztes-daniaban>. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)
- Jana Prchalová: *Pávní ochrana zvířat*, Prága, Linde, 2009, 36. o.
- Koi Gyula: *A fenntarthatóság egyes jogi aspektusai, Új Magyar Közigazgatás*, (2023) 2., 2. o.

⁶⁹ C/2023/1559 a Bizottság közleménye a „Szőrmentes Európa” („Fur Free Europe”) európai polgári kezdeményezéséről. (HL C, 2023.12.21., 9. o.)

-
- Lu Lu–Reina S. Sikkema et al.: Adaptation, spread and transmission of SARS-CoV-2 in farmed minks and associated humans in the Netherlands, *Nature Communications*, (2021) 12, <https://doi.org/10.1038/s41467-021-27096-9>. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)
 - Mukta Ramchandani – Ivan Coste-Maniere: To Fur or not to Fur: Sustainable
 - Paulovics Anita: Állatvédelem és az EU, in: 181. o. *Decem anni in Europaca Unione IV. Államtudományi tanulmányok* (szerk.: Paulovics Anita), Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2015, 181. o.
 - Péter Pongrácz – Luca Turi – Petra Dobos – Virág Burányi – Gergely Schally – Zsolt Bíró: Do as i say, not as I do – The paradoxical relationship between actual cat keeping practices and knowledge about wildcat conservation among Hungarian cat owners, *Biological Conservation*, 293 (2024) 5., <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2024.110586>. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)
 - Production and Consumption Within Animal-Based Luxury and Fashion Products, in: *Textiles and Clothing Sustainability: Sustainable Fashion and Consumption* (szerk.: Subramaian Senthilkannan Muthu), Springer, 2017, 49–50. o. DOI: 10.1007/978-981-10-2131-2.
 - Tárnok Balázs: Az európai polgári kezdeményezés működési nehézségei és az Európai polgári kezdeményezésről szóló rendelet felülvizsgálata, *Iustum Aequum Salutare* (2020) 2., 148. o.
 - Varga Péter – Tárnok Balázs: Európai polgári kezdeményezések a nemzeti kisebbségek védelmében, *Kisebbségi Szemle* (2017) 3., 91. o.
 - Vetter Szilvia: *Állatvédelmi alapok*. 11. o. https://kozossugyunkazallatvedelem.hu/data/file/2024/06/13/05_azallatvedelmi_alapok.pdf. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)
 - Vetter Szilvia: *Az állatkínzás büntetőjogi tényállásának szigorítása Magyarországon az elmúlt évtizedek kriminológiai és pszichológiai kutatásainak tükrében*, *Ügyészek Lapja*, (2023) 3., 22. o.
 - Viktoria Wanka: Fake Fur: Warum Kunstfell eine achte Alternative ist. <https://www.britte.de/mode/trends/ohne-pelz--fake-fur--warum-kunstfell-eine-achte-alternative-ist-10222170.html>. (Letöltés dátuma: 2024.11.14.)
-

A gyermek érdeke, mint védett jogtárgy a kodifikált magyar büntetőjog történetében

Kóhalmi Máté*

A kiskorúak büntetőjogi védelmének kialakulása forradalmi folyamatnak tekinthető. Nagyjából másfél évszázad alatt a szülő majdhogynem korlátlan egyoldalú döntési pozícióját felváltotta a közhatalmi beavatkozás kiterjedt rendszere, amely számos területen szab határt a kiszolgáltatott helyzetben lévő gyermek érdekében. Ez a folyamat a kodifikált magyar büntetőjog fejlődésében három megfigyelhető tendencia mentén vázolható fel. Ezek megnevezését és kifejtését követően a tanulmány áttekinti a gyermek érdekét szolgálni hivatott büntetőjogi tényállások történeti vázlatát.

Kulcsszavak: a gyermek érdekét sértő bűncselekmények, kiskorú veszélyeztetése, védett jogi tárgy, általános és igazságügyi gyermekvédelem

Protected legal interests of the child in the legislative history of Hungarian criminal law

Over the past century, we have witnessed a revolutionary progress in the legal protection of children. Even in the second half of the 1800s, parents had almost unlimited power over their children, which has been replaced by an enhanced system of state intervention by now. The legal framework for child protection embraces various fields of law, including criminal justice. The development that the Hungarian criminal law have undergone since the first Criminal Code was adopted in 1878, can be described with three main characteristics. After naming and explaining these tendencies, this article surveys the legislative history of child protection in Hungary.

Keywords: crimes against children, endangering a minor, protected legal interests, child protection

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.2.137>

1. Bevezető gondolatok

„A társadalmi-gazdasági viszonyok és a jog kapcsolata, összefüggése a büntetőjogban a legszembeűnőbbben a bűncselekmény tárgyának fogalmában realizálódik” – állapítja meg Wiener A. Imre a hivatali bűncselekményekről írt monográfiájában.¹ Ismert, hogy a büntetőjog által védett jogtárgyak köre

* PhD-hallgató, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

¹ Wiener A. Imre: *A hivatali bűntettek*, Budapest, KJK, 1972, 33. o.

folyamatosan változik: a büntetőjogi beavatkozás kiterjesztésével (vagyis a kriminalizációval) bővül, míg egyes cselekmények büntetlenné nyilvánításával (tehát dekriminalizációjával) szűkül. A büntetni rendelt cselekmények sora több változónak is függvénye, így például alapvetően befolyásolja az empirikus megismerés.² Amennyiben a tudományos és technológiai fejlődés új életterületeket, új élethelyzeteket alakít ki, az törvényszerűen kiváltja a legsúlyosabb normasértések szankcionálását, gondoljunk csak a közlekedési bűncselekményekre vagy az egészségügyi beavatkozás és kutatás rendje elleni egyes deliktumokra.

Olyan cselekményeket is említhetünk ugyanakkor, melyek a közösségi létezés kezdete óta előfordulnak, mégsem voltak maguk után mindig szankciót, mert a társadalmi valóságnak az általuk támadott része nem nyert elismerést, mint a büntetőhatalom által védelemre szoruló vagy arra méltó érdek. A jogtárgyak köre ugyanis a társadalom értékítélete és az állam ideológiai elkötelezettsége előtt úgyszintén nyitott.

Erre az utóbbi esetkörre nyújt példát a kiskorúak érdekét sértő bűncselekmények kialakulásának folyamata. Nagyjából másfél évszázad leforgása alatt a szinte korlátlan szülői autoritást felváltotta a közhatalmi beavatkozásnak egy olyan rendszere, aminek deklarált célja, hogy több jogterület – így a büntetőjog – eszközrendszerét felhasználva a nevelői magatartások széles körével szemben nyújtson védelmet. A folyamat tételes jogi vetületének áttekintése képezi jelen tanulmány célját: a szülő (nevelő) egyoldalú hatalmi és döntési pozícióját korlátozó büntetőjogi tényállások fejlődését szándékozom bemutatni. Ennek érdekében a releváns normaszövegek áttekintésére és elemző bemutatására a dogmatikai és a történeti módszert használom. A célkitűzéssel összefüggésben szükséges továbbá tisztázni, hogy a gyermek érdekét sértő bűncselekmények körében olyan tényállásokkal is találkozhatunk, melyek általános alanyiságúak, érte ez alatt, hogy elkövetőjüket nem terheli speciális kötelezettség – egyben fokozott büntetőjogi felelősség – a gyermek irányában. Ilyennek tekintem például a családi jogállás megsértése vagy a gyermekmunka tényállásait, hiszen ezek a társadalom valamennyi tagja számára állítanak fel büntetőjogi tilalmat. Az ilyen deliktumok csak érintőlegesen képezik jelen tanulmány tárgyát.

2. A büntetőjogi védelem kialakulásának sajátosságai és előzményei

2.1. Néhány megfigyelhető tendencia. A vonatkozó jogszabályi rendelkezések áttekintése során a védett jogtárgyak tekintetében több, egymással szoros összefüggésben álló tendencia figyelhető meg és írható le. Ezeket érdemesnek tartom már a téma kifejtése előtt megnevezni, hiszen a későbbiekben többször utalni fogok rájuk. Ehhez elsőként a gyermekvédelem 19. század második, illetve a 20. század első felében érvényesülő felosztását kell megismernünk. A korban a gyermekvédelem két válfaja között tettek különbséget: az *általános gyermekvédelem* az árva és házasságon kívül született, elhagyott, alkalmazásban

² Lásd Nagy Ferenc: Gondolatok a jogi tárgyról, *Büntetőjogi Kodifikáció*, 8 (2008) 1., 6–7. o.

álló, testi vagy szellemi fogyatkozásban szenvedő gyermekek védelmét, az anya- és csecsemővédelmet, illetve az egészségügyi gyermekvédelem területét fedte le. Az *igazságügyi gyermekvédelem* ezzel szemben a romlás veszélyének kitett és a bűnelkövetővé vált fiatalkorúak fokozott figyelemmel kísérését jelentette.³ Ez a felosztás egyébként a korszak ambivalens gyermekfelfogásával is párhuzamot mutat: míg a kisgyermekkorban lévők igényeire egyre nagyobb hangsúlyt fektettek, a pubertásra erkölcsi veszélyeket rejtő életszakaszként tekintettek, amitől az egyént és a társadalmat is meg kell védeni.⁴ A büntetőjogi beavatkozás kezdeményeinek tekinthető, kihágási szinten megjelenő tényállások is ennek a kettősségnek megfelelően kategorizálhatók. A gyermekvédelem kétféle értelmezési kerete mögött meghúzódó felfogásbeli különbséget érzékletesen ragadja meg Balogh Jenő: „[a gyermek iránt] a társadalom érdeklődhetik egyrészt altruisztikus nemeslelkűségből, másrészt helyesen felfogott társadalmi önérdékből”.⁵

2.1.1. Kriminlizáció. A kiskorúak érdekét sértő bűncselekmények ma ismert rendszerének kialakulása leírható úgy, mint a védett jogtárgyak bővülésének folyamata. Valamennyi bővítés mögött pedig feltárható a jogalkotónak az a felismerése, hogy a felnőtté válás összetett folyamatának vannak olyan komponensei, melyek jogi védelemre szorulnak, az azokat sértő magatartások pedig büntetést érdemelnek. Az állami beavatkozás kezdeti szakaszában az igazságügyi gyermekvédelem szellemében alakul ki a gyermek *erkölcsi* fejlődésére nézve káros magatartásformák szankcionálása, illetve – az állam oktatásban játszott szerepének gyökeres átalakulásával összefüggésben, a tankötelezettség bevezetésével – a *szellemi-értelmi* dimenzió nyert értékelést. A gyermek *testi* fejlődésének védelme először az általános gyermekvédelem körében – a kisgyermekek egészségügyi helyzetével és az alkalmazásban álló kiskorúak védelmével összefüggésben – jelenik meg. Emellett az atyai hatalom alapvetően magánjogi természetű korlátozásának körében fedezhetjük fel a kiskorú testi épségének védelmét, a szélesebb körű büntetőjogi védelem pedig a 20. század derekán alakul ki. A gyermek *érzelmi* fejlődésének védelme pedig csak a legújabb korban nyer értékelést védett jogtárgyként. A kriminlizáció azonban nem kizárólag a büntetőjog által védelemben részesített fejlődési komponensek, mint jogtárgyak fokozatos megjelenésére vonatkozik. Szélesedett az alanyi kör, vagyis azoknak a személyeknek a köre, akiket speciális büntetőjogi felelősség terhel a kiskorúak iránt, illetve az elkövetési magatartásnak minősülő cselekmények köre is, ami idővel a ma is létező keretdiszpozíció megalkotását tette szükségessé.

2.1.2. Fragmentált szabályozástól az egységes felé. A gyermek érdekét védő jogszabályi rendelkezések fejlődését tekintve megfigyelhető, hogy a kezdetben elszórt szabályozás a 20. század közepén jut el a tilalmazni kívánt cselekmények

³ Lásd Rózsás Eszter: Gyermekvédelmi és gyámügyi igazgatás, in: *Közigazgatási jog III. kötet* (szerk.: Lapsánszky András), Budapest, CompLex, 2013, 157–160. o.; Kádár Levente: A gyermekvédelem fogalma és felosztása, in: *Közgazdasági Enciklopédia*, II. kötet, Budapest, Atheneum, 1929, 570. o.

⁴ Pukánszky Béla: *A gyermek a XIX. századi magyar neveléslélektani kézikönyvekben*, Pécs, Iskolakultúra, 2005, 75–78. o.

⁵ Balogh Jenő: *Fiatalkorúak és büntetőjog*, Budapest, Athenaeum, 1909, 9–15.

széles körét lefedő, egységes büntetőjogi tényállás létrehozásáig. Ezt megelőzően a két szemléletmód különböző jellegű cselekmények szankcionálását alapozta meg, ezek jellemzően kihágási szinten, különböző jogszabályokban szerepeltek. Az általános gyermekvédelem – a fent írtaknak megfelelően – a bizonyos szempontból különleges védelmet igénylő (fogytékossággal élő, alkalmazásban álló stb.), illetve a fiatalabb életkorban lévő gyermekek védelmét jelentette. Ezzel párhuzamosan jelentek meg az igazságügyi gyermekvédelem szellemében az erkölcsi romlásnak kitett fiatalok védelmére hivatott tényállások, melyek a jövőbeli bűnmegelőzésre helyezték a hangsúlyt. A két szemléletmód mentén szankcionált cselekmények végül „egységbe forrtak”, az egységesítés jogtechnikai értelemben vett megvalósítását pedig egy keretdiszpozícióként megfogalmazott, materiális veszélyeztetési deliktum létrehozása jelentette.

2.1.3. Univerzális jogtárgytól az individuális felé. A vonatkozó tényállások jogi tárgyát tekintve megfigyelhető, hogy az az általánostól (univerzalistól) a konkrét személyhez kötött egyéni (individuális) érdek védelme felé tendál.⁶ A kezdeti jogalkotás az általános gyermekvédelem körében ugyan a kiszolgáltatott helyzetben lévő, védelemre szoruló egyén érdekeit vette alapul, ismét utalnunk kell azonban arra, hogy ez nem terjedt ki valamennyi gyermekre, csak a bizonyos szempontból különleges helyzetben lévőkre. Ezzel szemben az igazságügyi gyermekvédelem szellemében életre hívott tényállások valamennyi, bizonyos életkor alatti (tizenhatodik vagy tizennyolcadik életévét be nem töltött) gyermekre vonatkoztak. A gyermek érdekét sértő bűncselekmények körében pedig hosszú ideig az igazságügyi gyermekvédelem gondolata dominált, ami áttételesen a társadalom bűnözéstől való megvédését szolgálta. Ehhez hasonló megközelítésmóddal találkozhatunk még az 1950-es évek jogszabályait elemezve is. Ez a szemlélet fokozatosan adta át a helyét a védelemre szoruló gyermek – immár egyéni szinten értelmezett és egyéb különleges helyzettől független – megóvásának.

2.2. Az állami beavatkozás kezdetei. A tudományos és gazdasági fejlődés mellett a 19. századra tehető a gyermekek mai életét meghatározó jogi és intézményi háttér kezdeményeinek létrejötte.⁷ A Csemegi-kódex elfogadása előtti évtizedben jelennek meg azok a jogszabályi rendelkezések is, melyekre alappal tekinthetünk a büntetőjogi beavatkozás előzményeként.

2.2.1. Iskolából visszatartás. A gyermekek védelmét biztosítani hivatott hazai jogalkotói törekvések történeti áttekintésekor a vonatkozó szakirodalom általában az 1868-as népoktatási törvény⁸ egyes releváns rendelkezéseit említi elsőként, a kiskorú

⁶ Az univerzális és az individuális jogi tárgy fogalmáról és a kettő kapcsolatáról lásd Nagy Ferenc–Tokaji Géza: *A magyar büntetőjog általános része*, Budapest, Korona, 1998, 110–111. o.; Filó Mihály: A jogi tárgy fogalmáról, in: *Wiener A. Imre Ünnepi Kötet* (szerk.: Ligeti Katalin), Budapest, KJK, 2005, 60–61. o.

⁷ Pukánszky Béla: *Gyermekek és nevelés. Felfogások a gyermekről és a nevelésről a pedagógia történetében*, Komárom, Selye János Egyetem, 2018, 13–16. o.; Pukánszky Béla: A tizenkilencedik század gyermekfelfogása, *Iskolakultúra*, 12 (2002) 2., 13–15. o.; Vajda Zsuzsanna: A gyermekkor és a gyermeknevelés történeti távlatokban, in: Kósa Éva–Vajda Zsuzsanna: *Neveléslélektan*, Budapest, Osiris, 2005, 58–64. o.

⁸ 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában.

iskolából való visszatartásának – még nem büntetőjogi, hanem igazgatási jellegű – szankcionálása miatt.

A tanítás kötelezettsége és szabadsága című első fejezetben rögtön az 1. § kimondja minden szülő, gyám és gazda (kiknek házában gyermekek mint mestertanítványok vagy házi szolgák tartatnak) kötelezettségét gyermekeik vagy gyámoltjaik nyilvános iskolába járatására a hatodik életévük betöltésétől a tizenkettedik (vagy tizenötödik) életévük betöltéséig. A kötelezettség megsértésének szankcióját a törvénycikk 4. §-a adta meg. E szerint, ha a szülő (gyám vagy gazda) a tankötelezett növendéket az iskolától visszatartja, „*kötelességének teljesítésére komolyan figyelmeztetendő*”. A kötelességét a figyelmeztetés ellenére sem teljesítő szülő (gyám vagy gazda) pedig „*első ízben 50 kr-ra, második ízben 1 forint-ra, harmadik ízben 2 forint-ra, negyedik ízben 4 forint-ra büntetessék, az iskolai pénztár javára*”.

Az iskolából visszatartás tilalmazása a gyermek *értelmi fejlődésével* hozható összefüggésbe, a népoktatási törvénycikk alapgondolata azonban még nem a gyermek oktatásban való részvételéhez, ezáltal értelmi fejlődésének biztosításához való joga vagy érdeke volt, hanem a tanköteles korú gyermekek csoportjának művelése a magasabb társadalmi közjó elérése érdekében.⁹ A tankötelezettség bevezetését az a gondolat táplálta, hogy a népnevelés kiterjesztése – a tankötelezettség útján – az emberi szabadság, a társadalmi és politikai egyenlőség, a nemzeti felemelkedés céljait szolgálja.¹⁰ A magasabb fokú művelődés és a tudomány jövőjének biztos alapját a nép további iskoláztatása jelenti, ahogyan a demokratikus jogok gyakorlásának is legbiztosabb zálogát a nép műveltsége képezi.¹¹ Ezt a célt szolgálta a tanköteles korú gyermeket iskolából visszatartó szülő vagy nevelő szankcionálása is, amit ugyanakkor joggal tekinthetünk a szülői hatalom egyik első korlátozásának.

2.2.2. Egészségügyi elhanyagolás. Az 1876-os közegészségügyi törvénycikk¹² rendelkezései a mai szóhasználattal egészségügyi elhanyagolás körébe tartozó egyes cselekményeket szankcionált. A 20-21.§§ kihágás szinten, pénzbírsággal vagy kétnapi fogsággal rendelte büntetni azt, aki a gyermekek ápolására s gondozására törvényszerűleg hivatva van, vagy azt magára vállalta, amennyiben a hét évnél fiatalabb gyermeket megbetegedés esetén – ott, hol helyben vagy a közegészségügyi körben orvos van – mielőbb orvosi segélyben nem részesítteti. A törvénycikk rendelkezései a gyermekvédelem már említett kettős felosztásában az általános gyermekvédelem körébe sorolhatók,¹³ ami már az életkori határ viszonylag alacsony – hét évben történő – meghatározásából is kitűnik.

2.2.3. Magánjogi jogviszonyok korlátozása. A jogalkotási kezdemények körében meg kell említeni néhány magánjogi jellegű jogviszonyt rendező

⁹ A jogszabály báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter személyes alkotásának tekinthető, Eötvös pedig többször kinyilvánította véleményét a tankötelezettséggel kapcsolatban. Lásd Kelemen Elemér: Eötvös népoktatási törvénye, *Új pedagógiai szemle*, 69 (2019) 5–6., 15–18. o.

¹⁰ Kelemen Elemér: Eötvös József gondolatai államról, egyházzal, iskoláról, *Világosság*, 44 (2003) 3–4., 65. o.

¹¹ Felkai László: A népiskolai törvény és végrehajtása, *Magyar pedagógia*, 69 (1969) 1–2., 151–163. o.

¹² 1876. évi XIV. törvénycikk a közegészségügy rendezéséről

¹³ Kádár: i.m. 571. o.

törvénycikket, melyek kógens szabályai körében találhatunk a kiskorúak érdekében született rendelkezéseket. Az 1876-os cselédtörvény egyrészt a gyermekcselédnek iskolalátogatásra kellő időt nem engedő gazdával szemben a népiskolai törvény szerinti büntetést rendelte alkalmazni. Emellett a tanköteles korú gyermekcselédet annak testi kifejlődését vagy növést akadályozó nehéz munkával terhelő, vagy vele szemben kegyetlenkedő gazdát is büntetni rendelte.¹⁴ Amennyiben a gazda cselekménye bűnfenyítő eljárás alá nem tartozott, 50 forintig terjedő bírsággal volt büntethető, ami ismétlés esetén megkétszereződött. Hasonló rendelkezéseket találhatunk az 1872. évi ipartörvényben, a tanoncok védelmének érdekében.¹⁵ Az alkalmazásban álló gyermek védelme a már ismertetett felosztásban szintén az általános gyermekvédelem területéhez tartozik.¹⁶

2.2.4. Az atyai hatalom korlátozása. Az 1877-es gyámügyi törvény a szülő-gyermek viszony magánjogi szabályozását valósította meg. Ennek körében azonban közjogi jellegű rendelkezéseket is tartalmazott, pénzbírsággal rendelte büntetni a kiskorúak nevelésére és képzésére vonatkozó egyes kötelezettségek elmulasztását. Ebben a körben pedig ki kell emelnünk a gyám (illetve az atyai hatalom gyakorlójának) kötelezettségét a kiskorú testi épségének fenntartására, valamint betegség esetén gyógyíttatására.¹⁷ A törvény rendelkezett arról, hogy a kiskorúak a szülők és a gyám iránti engedelmesség jegyében házi fegyelem alá szoríthatók, a fegyelmezés joga azonban csak a kiskorú egészségére ártalmatlan módon volt gyakorolható.¹⁸

3. A kodifikált büntetőjog kezdeti tényállásai

Hazánk első büntetőtörvénykönyvében, a Csemegi-kódexben egyetlen, a témánk szempontjából relevánsnak mondható deliktum nevezhető meg: a *gyermekkítétel* büntette. A törvény fegyházzal rendelte büntetni azt a szülőt, aki koránál vagy állapotánál fogva önszegélyre képtelen gyermekét félreeső vagy rendszerint járatlan helyre teszi ki, vagy olyan körülmények közt hagyja el, hogy annak megmentése a véletlentől függ.¹⁹

Megjegyzendő továbbá, hogy az ekkor még törvényi szinten szabályozott fegyelmezési jog, mint büntethetőséget kizáró ok a kódex rendelkezése szerint a könnyű testi sértésre is kiterjedt. Nem volt helye büntetőjogi felelősségre vonásnak a házi fegyelemre jogosított személy által, annak gyakorlatában elkövetett könnyű testi sértés miatt.²⁰ Megjegyzést érdemel, hogy a gyámügyi törvény már ekkor szigorúbb korlátokat állított fel, az ugyanis a már idézett módon úgy rendelkezett,

¹⁴ 1876. évi XIII. törvénycikk a cseléd és a gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról 111. §

¹⁵ 1872. évi VIII. törvénycikk az ipartörvény 42-43. §§, 87. § a) pont

¹⁶ Kádár: i.m. 573. o.

¹⁷ 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről 26., 92., 97. §. A törvényről lásd részletesen Zámbo Géza: A gyámsági törvény (1877: XX. tc.) anyagi joga a szakirodalom tükrében, *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 64 (2004) 1–28., 521–549. o.

¹⁸ 1877. XX. tc. 10. §

¹⁹ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről 287. §

²⁰ Csemegi-kódex 313. §

hogy a házi fegyelem csak a kiskorú egészségére ártalmatlan módon gyakorolható, ennek megsértése pedig az atyai hatalom megszüntetését vonhatja maga után.²¹ A két jogszabály közötti ellentmondásra korabeli szerzők is felhívták a figyelmet.²² Sőt, amikor a III. büntető novella 1948-ban hatályon kívül helyezi a Csemegi-kódexnek a fenytőjogra vonatkozó rendelkezését, a törvény indokolása szintén utal erre.²³

3.1. A Kbt. vonatkozó tényállásai. A kihágási büntetőtörvény²⁴ közbiztonság elleni kihágásokról szóló VI. Fejezete tartalmazta a *csavargás* és a *koldulás* tényállásait.

A csavargás a Kbt. 62. §-a értelmében elzárással büntetendő, általános alanyiságú kihágás, és az követi el, akinek bizonyos lakhelye nincs vagy azt elhagyja és foglalkozás vagy munka nélkül csavarog. A 64. § szerint pedig pénzbüntetéssel büntetendők „a szülők, gyámok, gondnokok vagy felügyelők, a kik életkoruk tizenhatodik évét még be nem töltött gyermeküket, gyámolt vagy gondnokoltjukat, vagy a felügyeletük alatt álló egyént csavarogni engedik, vagy csavargásának megakadályozása végett, a házi fegyelem rendszabályait a lehetőségig nem alkalmazzák”.

A 66. § a koldulás tényállását így határozza meg: „A ki hatósági engedély nélkül nyilvános helyen, vagy házról-házra koldul, vagy a ki tizenhat éven alóli gyermekeket a koldulásra biztat, vagy koldulni küld, vagy e célból másnak rendelkezésére bocsát: nyolcz napig terjedhető elzárással büntetendő”.

A törvény elrendeli továbbá a tizenhatodik életévét be nem töltött csavargók, illetve a kolduló gyermekek javító-intézetbe szállítását és egy évi javító-intézeti nevelését.²⁵

Témánk szempontjából a szülők, gyámok, felügyelők tizenhatodik életévét be nem töltött gyermekek iránti felelőssége bír jelentőséggel. A felnőtté válás folyamata felől közelítve azt mondhatnánk, hogy e két bűncselekmény elsődlegesen a gyermek *erkölcsi fejlődésével* hozható összefüggésbe. A korabeli büntetőpolitika a csavargás leküzdésének rendkívüli jelentőséget tulajdonított, mert azt a hivatásos vagy szokásszerű bűnözés „kútforrásának” tekintette. Ez különösen igaz a fiatalokúra, akik megjavítására még láttak esélyt.²⁶ A korszak szemléletének bemutatására kiválóan alkalmas *Doleschall Alfréd* gyermekvédelem tárgyában írt értekezése.²⁷ Ennek bevezető gondolatai között a szerző megfogalmazza, hogy a bűnelkövetők leggazdagabb forrását képezik a fiatalokúak, ők képezik a jövő társadalom alapját, ami viszont „mismákkal van telítve”, s égető szükség mutatkozik annak „fertőtlenítésére”. Ennek okát pedig a szülői felelősségre vezeti vissza, mint írja: „a

²¹ 1877. évi XX. tc. 10., 22. §

²² Lásd erről Jellinek Arthur: A házi fegyelem joga a magyar btkönyv és a curiai gyakorlat szempontjából, *Jogtudományi Közlöny*, 16 (1881) 19., 170–172. o.; Kiss Mihály: A gyermekek megvédése az atyai hatalommal való visszaélések ellen a magyar jog szerint, *Magyar Közigazgatás*, 11 (1893) 43., 5–6. o.

²³ 1948. évi XLVIII. törvény indokolása

²⁴ 1879. évi XL. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról (a továbbiakban: Kbt.)

²⁵ Kbt. 65–66. §§

²⁶ Márkus Dezső: Magyar jogi lexikon öt kötetben, II. kötet, in: *Magyar Jogi Lexikon 2.*, (szerk.: Biró-Dézsma), Budapest, Pallas, 1899, 756–757. o.

²⁷ Doleschall Alfréd: A gyermekvédelem ügyének törvényhozási szabályozása, in: *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, IX. kötet, I. füzet, Budapest, Franklin-Társulat, 1893, 3–6. o.

fiatal kor erkölcsi elsanyatlásának elhanyagolt avagy szándékosan gonosz útra terelt neveltetése képezi főindokát". A korszak büntetőjogi reformiskoláinak szellemét tükröző írásában Doleschall megfogalmazza, hogy a kriminalitásra a bűnügyi tudományok már nem valamiféle „transzcendens tüneményként” tekintenek, hanem a társadalmi szervezet elfajulásaként jelentkezik, a jogásznak pedig feladata a mozdítóerőket kutatni és azok elfojtására törekedni. Ezzel együtt megjelenik a gondolat, mely szerint az *„ember olyan, amilyennek a neveltetése alkotta”,* s ezek együttesen szolgálják a szülői nevelési hatalomba való belenyúlás igazolását. A szülői hatalom korlátozását tehát a társadalom védelme indokolja, ami bűnmegelőzésben ölt testet, a társadalom szervezetén rágódó kór a kriminalitás, amit *„fészkében kell felkeresni és kipusztítani”.*

A korszak gyermekvédelemmel kapcsolatos meglátásai nem tudtak elvonatkoztatni a bűnmegelőzés, a bűnelkövetővé válás gondolatától, ami az állami beavatkozás megalapozásának kiindulópontját jelentette. Szembeötlő, hogy maga Doleschall is elkülöníti a társadalomnak a saját védelme érdekében megvalósított védekező mechanizmusait, illetve az államnak és a társadalomnak kifejezetten a gyermek érdekében tett intervencióját. Ez utóbbi kategóriát is azzal indokolja ugyanakkor, hogy a családi környezetben a legalapvetőbb gondoskodást és gyámolítást is nélkülöző gyermekek *„a büntettes osztályoknak kiapadhatatlan tartálékát szolgáltatják”.*

Amennyiben a fiataalkori bűnelkövetés, illetve bűnmegelőzés felől közelítünk, a fenti gondolatok rendkívül progresszívnek mondhatók. Azon a felismerésen alapulnak, hogy az államnak felelőssége van a kriminogén tényezők felszámolásában már fiataalkorban, és késő – sőt, igazságtalan – a már elkövetővé vált fiatal esetében beavatkozni. Ez lényegében a prevenció gondolat megjelenése, ami abból indul ki, hogy a bűnözésnek feltárható és felszámolható – de legalábbis mérsekelhető – okai vannak. A szülői hatalomnak a gyermek erkölcsi fejlődésének védelme érdekében való korlátozása tehát – ahogyan azt az értelmi fejlődés esetében is láthattuk – nem a gyermek egyéni szinten értelmezett érdekeiből kiindulva valósult meg elsőként, hanem egy össztársadalmi érdek, illetve eszmény alapján. Látható továbbá a párhuzam a korszak gyermekszemlélete és a jogalkotás tendenciái között: a serdülőkor veszélyes életszakasz, amitől az egyént és a társadalmat is meg kell védeni. Ennek szolgálatába állítva jelentek meg a magyar büntetőjogban az első olyan tényállások, melyekben a kiskorúak védelmének kezdeményei fellelhetők.

3.2. Egyéb jogszabályok a 20. század első felében. Az igazságügyi gyermekvédelem megközelítéséből kiinduló rendelkezések találhatók egyes 20. század eleji jogszabályokban. A fiataalkorúak bíróságáról szóló törvénycikk rendelkezett azokról az intézkedésekről, melyeket a bíróság akkor tehetett, ha a tizenharmadik évét még be nem töltött fiataalkorú környezetében az erkölcsi romlás veszélyének van kitéve, vagy züllésnek indult. A bíróság figyelmeztethette, utasíthatta a szülőt az okok megszüntetésére, a fiataalkorú szigorúbb felügyeletére, nevelésére, megfenyítésére. Ha a szülő, törvényes képviselő a kiadott utasításnak igazolatlanul nem tett eleget, kihágás miatt pénzbüntetéssel volt büntethető.²⁸

²⁸ 1913. évi VII. törvénycikk a fiataalkorúak bíróságáról 66-67. §§

A dolgházi törvény vétség miatt fogházzal rendelte büntetni azt a keresetre utalt munkaképes egyént, aki munkakerülésből csavarog vagy egyébként munkakerülő életmódot folytat, és munkakerülő életmódjával magát vagy *családját erkölcsi romlásnak teszi ki*.²⁹

Már az egységesítésre vonatkozó törekvés fedezhető fel az 1944. évi V. törvénycikk egyes rendelkezéseiben. A jogszabály vétség miatt rendelte büntetni azt, aki tizennyolc évesnél nem idősebb kiskorúval szemben fennálló gondviselési kötelességét nem teljesíti, ha ezáltal a gondviselésre szoruló életét vagy egészségét súlyosan veszélyezteti. Vétség miatt volt büntethető az is, aki atyai hatalma vagy gyámsága alatt álló vagy családbafogadási szerződéssel családjába fogadott tizennyolc évesnél nem idősebb kiskorú nevelésére vonatkozó kötelességét nem teljesítette, ha ezáltal a nevelésre szorulót erkölcsi züllésnek tette ki.³⁰ Az ismertetett tényállás több ízben is jogtechnikai nóvumként említhető, mindenekelőtt azért, mert materiális veszélyeztetési deliktumot hoz létre. Emellett elkövetési magatartásként is a kiskorú felé irányuló speciális kötelezettség megsértését vetíti előre, illetve a védett jogtárgyak körében megjelenik a kiskorú élete, egészsége. A törvénycikk indokolása az individuális jogtárgy felé történő elmozdulást is egyértelműen jelzi. Megjelenik egyrészt a társadalom érdeke, minthogy *„a közösségre hárul a hiányos gondviselésben részesült [kiskorú] gyógyításának, gondozásának terhe [és] a társadalomnak kell majd megküzdnie az elzüllésnek kitett – esetleg egyenesen hivatásos büntettség nevelt – ifjúnak társadalomellenes hajlamaival”*. Utalás történik emellett a családnak, mint a nemzeti élet alapjának egészségben megtartására, de az egyéni szinten felfogott érdek is egyértelműen kiolvasható a következő gondolatból: *„a nemzeti társadalmat átható közösségi érzés megkívánja, hogy egyetlen tagja se essék áldozatul elhagyatottságának, különösen, ha fejetlenségénél vagy fogyatékoságánál fogva önmagáról gondoskodni nem tud”*.³¹

4. Az 1945 és 1990 közötti időszak jogalkotása

A 20. század közepén már érezhető volt a testi fenytéssel kapcsolatos hozzáállás változása. Hazánkban – a vasfüggöny keleti oldalán – ezt a tendenciát nem a gyermekbántalmazás elleni fellépés Caffey és Kempe nevével fémjelzett „nyugati” útja³² jelentette, hanem azt a „szocialista pedagógia vívmányai” hozták el – a normaszövegekben legalábbis biztosan.³³ A testi fenytéket meggondolás nélkül alkalmazó „porosz káplári fegyelem” és a fegyelem helyett szabadságot hirdető „individualista liberális” felfogással szemben állt a szocialista pedagógia. *„A fegyelem legigazabb, legmélyebben etikus felfogását a szocialista pedagógusok teremtik meg,*

²⁹ 1913. évi XXI. törvénycikk a közveszélyes munkakerülőkről 1.§, 3. § 1. pont

³⁰ 1944. évi V. törvénycikk a családbafogadásról és a tartásról való gondoskodás előmozdítása tárgyában 6. § 3. és 4. pont

³¹ 1944. évi V. törvénycikk indokolása

³² Lásd Katonáné Pehr Erika: A gyermekbántalmazás nemzetközi megítélése – avagy hogyan fegyelmezzük gyermekeinket. *Családi Jog*, 3 (2005) 2., 17–27.

³³ A testi fenytés gyakoriságát vizsgálta Veszprémi László: Az iskolai siker és kudarca hatása a szülői jutalmazásra és büntetésre. *Magyar Pedagógia*, 69 (1969) 1–2., 127–142. o.

így Makarenko, aki – amint tudjuk – éles különbséget tesz a vak engedelmességen alapuló, külsőleg kikényszerített fegyelem és az önként vállalt, tudatos belátáson alapuló fegyelem között.” – fogalmaz Dénes Magda.³⁴ Ez pedig a testi fenyték teljes elvetésével járt. Ebben a felfogásban a szülőnek jogi eszköz nem áll a rendelkezésére gyermekével szemben, hanem a kívánt magatartást elsősorban a nevelés eszközével kell biztosítani.³⁵ Részen ennek eredményeként a harmadik büntetőnovella egyik lényeges módosítása, hogy eltörli a házi fegyelem gyakorlásának a könnyű testi sértésre kiterjedő törvényi szabályozását, mivel a törvény indokolása szerint az a demokratikus jogrendben fenntarthatatlan.³⁶

4.1. Az egységes szerkezetű tényállás felé. A hatályos büntetőjogunkból ismert kiskorú veszélyeztetése büntetnének előzményei az 1950-es évek törvényerejű rendeleteiben keresendők, melyek az 1944. évi V. törvénycikk számos tényállási elem tekintetében meghonosított újításait tovább finomították. Az évtized vonatkozó jogalkotása előrevetíti a hatályos bűncselekmény szerkezetét, így – az évtizedek során ugyan többször változó, de máig fellelhető – két alapeseti tényállást: a keretdiszpozíció-szerűen megfogalmazott, veszélyeztetési eredményű és speciális alanyiságú első alapeseti tényállást, illetve a bűncselekmény elkövetésére való rábírást szankcionáló második alapeseti tényállást.

Az 1951-es Ftvr.³⁷ a fiatakorú bűnelkövetőkre vonatkozó büntető anyagi jogi és büntető eljárásjogi rendelkezéseket foglalta egységes szerkezetbe.³⁸ Már ebből kitűnik, hogy a fiatakorú bűnelkövetés felőli megközelítés továbbra is meghatározó, s ezt csak megerősíti, hogy a vonatkozó IV. Fejezet a *‘Nevelők és gondozók felelőssége’* címet viseli. ³⁹

Az Ftvr. 36. §-a értelmében büntett miatt börtönnel büntetendő az, *„aki nevelési vagy gondozási kötelességét szándékosan elhanyagolja és ezzel a nevelésére vagy gondozására bízott gyermeket vagy fiatakorút erkölcsi züllésnek teszi ki, vagy döntő mértékben okozójává válik annak, hogy a nevelésére vagy gondozására bízott gyermek vagy fiatakorú bűncselekményt követ el”*. Ez az „első alapeseti tényállás” még egyfajta visszalépésként is értékelhető az 1944-es rendelkezésekhez képest. Egyrészt jogtechnikai értelemben elhagyja a veszélyeztetési eredményt, másrészt – ezzel szoros összefüggésben – szűkíti a lefedett cselekményi kört.

³⁴ Dénes Magda: Az új magyar pedagógia útján, *Magyar Pedagógia*, 57–58 (1949) 87–93. o., Lásd még Berencz János: Adatok az ellenforradalom klerikális pedagógiájához, *Magyar Pedagógia*, 57–58 (1949) 81–86. o.

³⁵ Harsányi György: Szülői felügyelet, házi fegyelem, testi fenytés – jogi szemmel, *Magyar Pedagógia*, 76 (1976) 1–2., 125. o.

³⁶ 1948. évi XLVIII. törvénycikk a büntetőtörvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról 25. §

³⁷ 1951. évi 34. törvényerejű rendelet a fiatakorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezésekről (a továbbiakban: Ftvr.)

³⁸ Érdekesség, hogy az Ftvr. a magyar jogtörténetben az egyetlen jogszabály, ami kódex-jelleggel egységes szerkezetbe foglalta a fiatakorúakra vonatkozó rendelkezéseket.

³⁹ A tényállás az 1952-ben kiadott BHÖ-ben „ifjúság elleni bűncselekmények” elnevezéssel található meg. A Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállítása (Magyarország Igazságügyi Minisztérium). Budapest, Jogi Kiadó, 1952, 169–171.

Az Ftvr. 37. §-a szubszidiárius jelleggel rendelte büntetni, „*aki a nevelésére vagy gondozására bízott gyermeket vagy fiatalkorút ígérettel, tanácsadással, biztatással vagy egyéb úton arra vesz rá, hogy bűncselekményt kövessen el vagy egyébként az erkölcsi züllés útjára lépjen*”. Ez a bűncselekmény elkövetésére vagy „züllött életmód folytatására” rábírás a mai második alapeset szerinti bűncselekmény előzményeként értékelhető, azzal a lényeges különbséggel, hogy ekkor még ezt a bűncselekményt is csak az követhette el, akit speciális kötelezettség terhelte a kiskorú irányában. A fiatalkorúak büntetőjogának önálló kódexében való elhelyezés indoka viszont mindkét eset vonatkozásában egyértelmű: szemléletének középpontjában még mindig a kiskorú (fiatalkorú) bűnelkövetése mögött feltárható szülői-nevelői köteleességszegés vagy elhanyagolás szankcionálása áll.

4.2. A nevelési cél. A korszak jogalkotási tendenciái természetesen nem függetleníthetők az államszocializmus kiépülésének ideológiai ráhatásától. A proletár állam eszményéhez az ifjúság szocialista nevelése társult, ami a kriminalitás leküzdésének jogi eszközeit is befolyásolta. Mindez szoros összefüggésben áll a kommunista utópia gondolatával, hiszen a társadalmi-gazdasági rend átalakításától, az „uralkodó osztály” műveltségi monopóliumának felszámolásától, valamint a szocialista tudatformálás és szociálpolitika folytatásától a bűnözést kiváltó tényezők felszámolását várták.⁴⁰ A BRFK Fiatalkorúak- és Gyermekvédelmi Osztálya és a Legfőbb Ügyészség jelentései a fiatalkorúak bűnözésének egyik fő okaként a szülői nevelés hiányát és az iskola nem mindenben kielégítő voltát emelték ki, de szóba kerültek a szülői házon kívüli kártékony hatások is, valamint a „burzsoá ideológia káros hatásainak maradványai” is megjelentek.⁴¹ Az alkotmányban államcélként fogalmazódott meg, hogy a Magyar Népköztársaság különös gondot fordít az ifjúság fejlődésére és nevelésére,⁴² ez a gondolat pedig az Ftvr. preambulumban is megjelenik, ami deklarálja, hogy a szabályozásnál oly intézkedésekre törekszik, amelyek alkalmasak arra, hogy a fiatalkorúak helyes irányban való fejlődését előmozdítsák és őket a társadalom hasznos tagjaivá neveljék. A nevelés tekinthető tehát a korszak elsődleges céljának – pontosabban: a szocialista nevelés.

Alapvetően a nevelő jellegű intézkedések súlyának emelése volt az 1954. évi 23. tvr. célja, azonban a nevelők és gondozók felelősségére vonatkozó tényállást is átformálta. Az új szabályozás értelmében büntett miatt büntetendő „*a gyermek (fiatalkorú) tartására, nevelésére, illetőleg gondozására köteles személy (szülő, gyám, nevelő stb.), aki kötelességeit nem teljesíti, vagy a gyermek (fiatalkorú) érdekeit súlyosan sértő módon elhanyagolja és ezáltal a gyermek (fiatalkorú) életét, egészségét, testi vagy szellemi fejlődését súlyosan veszélyezteti, illetőleg a gyermeket (fiatalkorút) súlyos nélkülözésnek teszi ki, továbbá aki döntő mértékben okozójává válik annak, hogy a gyermek (fiatalkorú) bűncselekményt követ el*”.⁴³

Mint látható, a tényállás eredményének és a védett jogtárgyának a köre bővült, elsőként részesítve *általános jelleggel* büntetőjogi védelemben a szülői

⁴⁰ Szabó András: *A fiatalkorúak és a büntetőjog*, Budapest, KJK, 1961, 76–77. o.

⁴¹ Schriffert Zsuzsa: A fiatalkorúakkal kapcsolatos büntetőpolitika és a gyermekvédelem alakulása 1945–1990 között, *ELTE Themis*, 2008. december, 30–38. o.

⁴² 1949. évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmánya 52. §

⁴³ 1954. évi 23. tvr. 9. §

magatartásokkal szemben a gyermek (fiatalkorú) testi fejlődését, életét, egészségét. Elmondható továbbá, hogy a tényállás szerkezeti értelemben ismét materiális veszélyeztetési deliktum lett, melyben elkövetési magatartásként a kötelességszegés szerepel.

A szubszidiárius második alapeset továbbra is speciális alanyiságú deliktum maradt, alanya csak a gyermek (fiatalkorú) tartására, nevelésére, illetőleg gondozására köteles személy (szülő, gyám, nevelő stb.) lehetett.⁴⁴

Kizárólag az első alapesetet érintő módosítással élt az 1958. évi 21. tvr., mikor a kiskorú életének, egészségének, illetve testi fejlődésének veszélyeztetését kiemelte a tényállásból, s ekkortól csak a szellemi vagy erkölcsi fejlődés veszélyeztetése képzett bűncselekmény.⁴⁵ Ekkor azonban már csak néhány év volt hátra a büntetőjogi kodifikáció eredményétől, s az 1961-es btk. által megalkotott tényállással a vonatkozó bűncselekmény lényegi elemeit tekintve nyugvó pontra ér.

4.3. A hatályos tényállás közvetlen előzményei. Az 1961-es Btk. már önálló fejezetbe foglalta a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűntetteket, e fejezetben *ifjúság elleni bűntett* néven, két alapesettel kapott helyet a részben átalakított deliktum. Ami az első alapesetet illeti, a szocialista btk. szerint „*a kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles az a személy, aki a kiskorú testi, szellemi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan veszélyezteti, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő*”.⁴⁶ A tényállás jogi tárgyának meghatározásához a halmazat megítélésére vonatkozó korabeli ítélkezési gyakorlat lehet segítségünkre. A deliktum rendbelisége szempontjából az a gyakorlat érvényesült, hogy ha az elkövető több nevelése alatt álló kiskorú sérelmére követte el a bűncselekményt, nem adtak helyt bűnhalmazat megállapításának. Ennek magyarázata, hogy a bírói gyakorlat szerint az ifjúság elleni bűntett nem személy elleni bűncselekmény volt, jogi tárgyának „az ifjúság”, mint elvont, kollektív kategória testi, szellemi és erkölcsi fejlődését tekintették.⁴⁷ Az univerzális jogtárgy szemlélete tehát – a bírói gyakorlatban legalábbis – még az 1970-es években is tovább élt.⁴⁸

A továbbra is szubszidiárius második alapeset tekintetében lényeges változás, hogy azt már nem csak a kiskorú irányában speciális kötelezettséggel bíró személy követhette el, vagyis „általános alanyiságú” bűncselekménnyé alakult át – azzal a megjegyzéssel, hogy természetesen csak nagykorú személy lehetett az alanya. A kódex szerint „*ha súlyosabb bűntett nem valósult meg, ugyanígy büntetendő az a nagykorú személy is, aki kiskorút bűntett elkövetésére vagy züllött életmód folytatására rábír vagy rábírti törekszik*”.⁴⁹

Az 1961-es törvénykönyv kapcsán mindenképpen utalni kell még két tényállásra, melyek közül az egyik a kiskorú elhelyezésének megváltoztatása, mint általános

⁴⁴ 1954. évi 23. tvr. 10. §

⁴⁵ 1958. évi 21. tvr. 5. §

⁴⁶ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről 274. § (1) bekezdés

⁴⁷ Lásd BJD 3754., 5865., BH1967.10.5447., BH1970.1.6287.

⁴⁸ A védett jogtárgy univerzális jellegére utal Berkes György is, aki szerint „e tényállás nemcsak az ifjúságot, hanem a család intézményét is védelmezi.” Idézi Petrik Ferenc: A szülők büntetőjogi felelőssége. Az ifjúság elleni bűntett, *Jogtudományi Közöny*, 25 (1970) 6., 55. o.

⁴⁹ 1961. évi V. törvény 274. § (2) bekezdés

alanyiságú bűncselekmény, s amely a végrehajtható hatósági határozat érvényesülésén keresztül védi a kiskorú érdekét. A bűncselekményt ezzel a jogi tárggyal a szocialista Btk. tartalmazza először,⁵⁰ s máig *sui generis* deliktumként ismeri a magyar büntetőjog. A másik bűncselekmény a tartási kötelezettség elmulasztása, amelynek tényállási elemeit a '61-es kódex pontosította, és alkotta meg az érdemben azóta is változatlan normaszöveget.⁵¹

Az 1978-as Btk. a bűncselekmény nevét megváltoztatta, illetve ismét törvényszöveg szintjén nevezte meg a súlyos kötelességszegést, mint elkövetési magatartást, ezzel a ma ismert *kiskorú veszélyeztetésének* tényállását megalkotva. Ennek értelmében a kiskorú gondozására, nevelésére, felügyeletére köteles személy volt büntethető, ha az e feladatból folyó kötelességét súlyosan megszegte, s ezzel összefüggésben a kiskorú *testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését* veszélyeztetette.⁵² A Legfelsőbb Bíróság nem sokkal a törvény hatályba lépését követően kialakította az azóta is következetesen érvényesülő gyakorlatot, mely szerint kiskorú veszélyeztetése annyi rendbeli bűncselekmény, ahány kiskorú fejlődését az elkövető veszélyeztetette.⁵³ Ez pedig egyértelműen az individuális jogtárgy szemlélete felé történő elmozdulásként értékelhető. A második alapesetet érintő lényeges változás nem történt.

5. A rendszerváltást követő időszak

5.1. Új tényállások. A rendszerváltást követő évtizedekben a gyermek érdekét sértő cselekmények büntetőjogi szabályozása jelentős változásokon ment keresztül. Számos magatartás nyert büntetőjogi értékelést, ezek egy része előbb a kiskorú veszélyeztetése tényállásán belül jelent meg – pontosabban annak újabb alapeseteként –, mielőtt *sui generis* tényállásként nyertek volna megfogalmazást.⁵⁴ Előbb egy 1995-ös módosítás az emberkereskedelem áldozatává vált kiskorú fokozott védelme érdekében egy harmadik alapeseti tényállást alkotott, amelynek alanya az a nagykorú személy lehetett, akihez adásvétel útján kiskorú került.⁵⁵ Ez az újonnan megalkotott (3) bekezdés szerinti tényállás 1998-ban megváltozott,⁵⁶ s a módosult tényállás szerint felelt az a nagykorú személy, aki a kiskorúval kényszermunkát végeztetett. A hatályos Btk. szerint már az önálló tényállásként

⁵⁰ A Csemegi-kódexben a gyermekrablás tényállása rokonítható, de az jellemzően a kiskorú személyi szabadságának korlátozásával is járt. Lásd erről Sinku Pál: *A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények*, in: Büntetőjog II. Különös Rész (szerk.: Belovics Ervin), Budapest, ORAC, 2021, 253. o.

⁵¹ A tartás elmulasztásának szankcionálása már az 1944. évi V. törvényben is megjelenik, majd az 1958. évi 21. tvr. alkot a későbbi jogalkotás számára alapul szolgáló szerkezetű tényállást. Tartalmában a maival lényegében egyező tényállási elemekkel az 1961-es kódex alkotja meg a bűncselekményt. Lásd uo. 256. o.

⁵² 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 195. § (1) bekezdés

⁵³ Lásd BH 1981. 174. II.

⁵⁴ Részletesen lásd Csapucha Bernadett: A kiskorúak fokozott büntetőjogi védelmének megteremtése érdekében tett jogalkotói törekvések, in: *A sokoldalúság okán. Doktorandusz Tanulmányok a Pázmány jogászképzésének 25. tanévében* (szerk.: Bándi Gyula), Budapest, Pázmány Press, 2020, 27–30. o.

⁵⁵ 1995. évi XLI. törvény a büntető jogszabályok módosításáról 9. §

⁵⁶ 1998. LXXVII. törvény a büntető jogszabályok módosításáról 50. §

szabályozott emberkereskedelem és kényszermunka minősített esetét valósítja meg a tizennyolcadik életévét be nem töltött passzív alany sérelmére történő elkövetés, a szintén sui generis tényállású gyermekmunka büntette pedig a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyek foglalkoztatására vonatkozó törvényi előírások megszegését põnalizálja.

Az 1978. évi IV. törvény 2005-ben ismét módosult, s a kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása kiskorú veszélyeztetésének a (4) bekezdés szerinti eseteként nyert büntetőjogi értékelést, ekkor még objektív felelősségi alakzatban. A 2012. évi Btk. szakít majd ezzel a megoldással, mikor a büntetőjogi felelősség körét az önhibából való elkövetésre korlátozza, s egyben ennek a „*speciális kötelesség-szegésnek*” is önálló tényállást szentel, mint kiskorúval való kapcsolattartás akadályozásának vétsége.⁵⁷

Csupán egyetlen gondolat erejéig utalunk még a már korábban is említett tartás elmulasztására és az elhelyezés megváltoztatására, melyek a 2012-es büntetőtörvényben is önálló tényállással rendelkező bűncselekmények. Mindenképpen meg kell még emlékeznünk a kapcsolati erőszak tényállásáról is, amely a családon belüli erőszak különböző eseteit hivatott lefedni, s amely egy 2013-as módosítással került be a gyermek érdekét sértő és család elleni bűncselekmények körébe.⁵⁸ Mivel a deliktum a kiskorúak sérelmére elkövetett bántalmazásokat is szankcionálni hivatott, a gyakorlatban sokszor konkurál a kiskorú veszélyeztetése büntetével, de együttes megállapításuk egyre inkább polgárjogot nyer.⁵⁹

5.2. Az első alapeseti tényállás bővülése. Még 2005-ben bővült az első alapeseti bűncselekmény alanyi köre, ekkortól kell a kiskorú gondozására, nevelésére vagy felügyeletére köteles személynek tekinteni a szülői felügyeletet gyakorló szülő, illetve gyám élettársát, továbbá a szülői felügyeleti jogától megfosztott szülőt, ha a kiskorúval közös háztartásban vagy egy lakásban él.

A kiskorú veszélyeztetése jogi tárgyának tekinthető testi, értelmi és erkölcsi fejlődés hármasa évtizedekig változatlan maradt. 2012-ben történt meg ezek bővítése, amikor is a jogalkotó a felnőtté válás folyamatának egy újabb dimenzióját részesítette büntetőjogi védelemben, az érzelmi fejlődést.⁶⁰ A kibővített tényállás szerint büntetendő „*a kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy, aki e feladatából folyó kötelességét súlyosan megszegi, és ezzel a kiskorú testi, értelmi, erkölcsi vagy érzelmi fejlődését veszélyezteti*”.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás jegyében benyújtott törvényjavaslat miniszteri indokolása megfogalmazása szerint a gyermeknek joga van ahhoz, hogy

⁵⁷ 2005. évi XCI. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más törvények módosításáról 4. §

⁵⁸ 2013. évi LXXVIII. törvény egyes büntető tárgyú törvények módosításáról 19. § (5) bekezdés

⁵⁹ Garai Renáta: Mi történik az igazságszolgáltatásban? Hatóságok és bántalmazottak a kapcsolati erőszak színterén, *Belügyi Szemle*, 72 (2024) 10., 1844–1845.; Garai Renáta: A kapcsolati erőszak bűncselekményének jogalkalmazási gyakorlata – a jogerős ítéletek tanulságai. *Kriminológiai Tanulmányok*, 56 (2019) 34–36., 41–42.

⁶⁰ 2012. évi LXII. törvény a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról 5. §

érzelmileg kiegyensúlyozott felnőtté váljon.⁶¹ Az indokolás szerint több gyermekvédelmi szervezet és jogalkalmazó jelezte, hogy a korábbi szabályozás nem nyújt kellő védelmet a kiskorúaknak a vele közös háztartásban élő, nevelésére, gondozására köteles személyek megfélemlítése, megalázása ellen.

6. Összegzés

A tanulmány kezdetén már megneveztem azokat a tendenciákat, amelyek az egyoldalú szülői hatalom korlátozása – illetve tágabban értelmezve a kiskorúak érdekében – született jogszabályok áttekintése alapján megfigyelhetők. A történeti vázlat végén ismét utalok a három leírt fejlődési ívre, melyek a büntetőjogi értékelés alá eső élethelyzetek folyamatos bővülése (*kriminalizáció*), a különböző rendelkezésekben elszórtan megtalálható tényállások egységes szerkezetű keretdiszpozícióra történő felváltása (*fragmentált szabályozástól az egységes felé*), valamint az osztársadalmi érdekből kiinduló megközelítésnek a kiszolgáltatott helyzetben lévő gyermek javára való fokozatos háttérbe szorítása (*univerzális jogtárgytól az individuális felé*) voltak. Megjegyzem ugyanakkor, hogy a legújabb tendencia ezek közül egyet, az egységes szabályozást némely esetekben felülírni látszik. Ez azonban természetes folyamatnak is tekinthető, ami részben az élethelyzetek diverzitásának köszönhető, hiszen a családszerkezet átalakulása olyan problémákat is előhívott, amelyek – persze csak a legsúlyosabb esetekben – büntetőjogi beavatkozást kívánnak.

Ismételten hangsúlyozom továbbá, hogy a tanulmány a vonatkozó jogszabályi rendelkezések áttekintésén – és az abból levonható következtetések megállapításán – nem kívánt túlterjeszkedni. A kiskorúak érdekével ellentétes szülői-gondozói magatartások egyre szélesebb körének kriminalizálása, illetve az a mögött meghúzódó büntetőpolitikai megfontolás nem függetleníthető azoktól a közgondolkodásban érvényesülő paradigmáktól, melyek a gyermek társadalomban elfoglalt helyét és szerepét érintik. A büntetőjogi – és általában a jogi, közhatalmi – beavatkozások körének szélesedése a szülő-gyermek viszonyban szoros kapcsolatot mutat a gyermekképek, gyermekfelfogások folyamatos változásával, ezeken keresztül pedig a releváns pszichológiai-pedagógiai felfogásokkal, tudományos paradigmaváltásokkal. Kifejezetten izgalmas és hasznos vállalkozásnak tartanám annak az összefüggésrendszernek a feltárását, amelynek folyamatosan egymásra ható szegmensét képezik a társadalmi változások, az ezekre vonatkozó közéleti diskurzus, a közgondolkodás és a társadalmi normák módosulásai, ezekkel összefüggésben – de legalábbis párhuzamban – a tudományos nézetek és megközelítések alakulása, a jogpolitika minderre adott reakciója, a folyamat legvégén pedig – de állandóan visszahatva a többi összetevőre – a tételes jog változásai.

⁶¹ T/6577. számú törvényjavaslat indokolással – A gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósításához kapcsolódó törvények módosításáról

Irodalomjegyzék

- Balogh Jenő: *Fiatalkorúak és büntetőjog*, Budapest, Athenaeum, 1909.
- Berencz János: Adatok az ellenforradalom klerikális pedagógiájához, *Magyar Pedagógia*, 57–58 (1949) 81–86. o.
- Csapucha Bernadett: A kiskorúak fokozott büntetőjogi védelmének megteremtése érdekében tett jogalkotói törekvések, in: *A sokoldalúság okán. Doktorandusz Tanulmányok a Pázmány jogászképzésének 25. tanévében* (szerk.: Bándi Gyula), Budapest, Pázmány Press, 2020, 25–31. o.
- Dénes Magda: Az új magyar pedagógia útján, *Magyar Pedagógia*, 57–58 (1949) 87–93. o.
- Doleschall Alfréd: A gyermekvédelem ügyének törvényhozási szabályozása, in: *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, IX. kötet, I. füzet, Budapest, Franklin-Társulat, 1893.
- Felkai László: A népiskolai törvény és végrehajtása, *Magyar pedagógia*, 69 (1969) 1–2., 151–163. o.
- Filó Mihály: A jogi tárgy fogalmáról, in: *Wiener A. Imre Ünnepi Kötet* (szerk.: Ligeti Katalin), Budapest, KJK, 2005, 57–62. o.
- Garai Renáta: Mi történik az igazságszolgáltatásban? Hatóságok és bántalmazottak a kapcsolati erőszak színterén, *Belügyi Szemle*, 72 (2024) 10., 1839–1856. o. (DOI: <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i10.pp1839-1856>)
- Garai Renáta: A kapcsolati erőszak bűncselekményének jogalkalmazási gyakorlata – a jogerős ítéletek tanulságai. *Kriminológiai Tanulmányok*, 56 (2019) 30–48. o.
- Harsányi György: Szülői felügyelet, házi fegyelem, testi fenyítés – jogi szemmel, *Magyar Pedagógia*, 76 (1976) 1–2., 124–130. o.
- Jellinek Arthur: A házi fegyelem joga a magyar bttrkönyv és a curiai gyakorlat szempontjából, *Jogtudományi Közlöny*, 16 (1881) 19., 170–172. o.
- Katonáné Pehr Erika: A gyermekbántalmazás nemzetközi megítélése – avagy hogyan fegyelmezzük gyermekeinket. *Családi Jog*, 3 (2005) 2., 17–27.
- Kádár Levente: A gyermekvédelem fogalma és felosztása, in: *Közgazdasági Enciklopédia*, II. kötet, Budapest, Atheneum, 1929.
- Kelemen Elemér: Eötvös népoktatási törvénye, *Új pedagógiai szemle*, 69 (2019) 5–6., 5–21. o.
- Kelemen Elemér: Eötvös József gondolatai államról, egyházzal, iskoláról, *Világosság*, 44 (2003) 3–4., 63–70. o.
- Kiss Mihály: A gyermekek megvédése az atyai hatalommal való visszaélések ellen a magyar jog szerint, *Magyar Közigazgatás*, 11 (1893) 43., 5–6. o.
- Márkus Dezső: Magyar jogi lexikon öt kötetben, II. kötet, in: *Magyar Jogi Lexikon 2.*, (szerk.: Biró-Dézsma), Budapest, Pallas, 1899.
- Nagy Ferenc: Gondolatok a jogi tárgyról, *Büntetőjogi Kodifikáció*, 8 (2008) 1., 3–8. o.
- Nagy Ferenc–Tokaji Géza: *A magyar büntetőjog általános része*, Budapest, Korona, 1998.

-
- Petrik Ferenc: A szülők büntetőjogi felelőssége. Az ifjúság elleni bűntett, *Jogtudományi Közlöny*, 25 (1970) 6., 284–292. o.
 - Pukánszky Béla: A tizenkilencedik század gyermekfelfogása, *Iskolakultúra*, 12 (2002) 2., 13–29. o.
 - Pukánszky Béla: *A gyermek a XIX. századi magyar neveléslélektani kézikönyvekben*, Pécs, Iskolakultúra, 2005.
 - Pukánszky Béla: *Gyermekek és nevelés. Felfogások a gyermekről és a nevelésről a pedagógia történetében*, Komárom, Selye János Egyetem, 2018.
 - Rózsás Eszter: Gyermekvédelmi és gyámügyi igazgatás, in: *Közigazgatási jog III. kötet* (szerk.: Lapsánszky András), Budapest, CompLex, 2013.
 - Schriffert Zsuzsa: A fiatalkorúakkal kapcsolatos büntetőpolitika és a gyermekvédelem alakulása 1945-1990 között, *ELTE Themis*, 2008. december, 30–38. o.
 - Sinku Pál: A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények, in: *Büntetőjog II. Különös Rész* (szerk.: Belovics Ervin), Budapest, ORAC, 2021.
 - Szabó András: *A fiatalkorúak és a büntetőjog*, Budapest, KJK, 1961.
 - Vajda Zsuzsanna: A gyermekkor és a gyermeknevelés történeti távlatokban, in: *Neveléslélektan* (Kósa Éva–Vajda Zsuzsanna), Budapest, Osiris, 2005.
 - Veszprémi László: Az iskolai siker és kudarc hatása a szülői jutalmazásra és büntetésre, *Magyar Pedagógia*, 69 (1969) 1–2., 127–142. o.
 - Wiener A. Imre: *A hivatali bűntettek*, Budapest, KJK, 1972.
 - Zámbo Géza: A gyámsági törvény (1877: XX. tc.) anyagi joga a szakirodalom tükrében, *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 64 (2004) 1–28., 521–549. o.
-
-

Az öröklési szerződéssel lekötött vagyon meghatározásának problematikája

Mór-Baranyai Anna*

Öröklési jogunk a végintézkedésen alapuló öröklési 'módok' körében kifejezetten nevesíti az öröklési szerződést, amely jogintézményt a törvény – bár mindösszesen öt szakaszon keresztül, de – szemmel láthatóan teljeskörűen szabályoz. Amennyiben azonban némiképp jobban megismerjük e szabályokat, könnyedén arra a megállapításra juthatunk, hogy az öröklési szerződéssel kapcsolatos szabályozás korántsem annyira hézagmentes, mint amilyennek első pillantásra tűnik. Jelen tanulmány célja górcső alá venni az öröklési szerződéssel lekötött vagyon meghatározásának nehézségeit, e vizsgálat során pedig a dolgozat, a korábbi jogirodalmi álláspontok bemutatásán túl, a nem egyértelmű jogszabályi rendelkezésekből fakadó gyakorlati nehézségekre is megkísérli felhívni a figyelmet.

Kulcsszavak: öröklési szerződés, öröklési jog, hagyaték, végintézkedés

The problem of determining assets bound by contract of inheritance.

The Hungarian inheritance law explicitly mentions the contract of inheritance among the possible 'modes' of succession by testamentary disposition, a legal instrument which is apparently fully regulated by the law in only five sections. However, a closer reading of these rules might lead us to the conclusion that the rules on the contract of inheritance are not as complete as we first thought. The aim of this paper is to examine the difficulties of determining the asset to be inherited by a contract of inheritance and, in doing so, it will not only present the views expressed in previous literature but will also attempt to draw attention to the practical difficulties arising from the ambiguity of the legal provisions.

Keywords: contract of inheritance, inheritance law, assets, testamentary disposition

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.2.154>

1. Bevezető gondolatok

„A társadalmi rend szempontjából nem elsősorban az a fontos, hogy *ki örököl*, hanem az, hogy *mit örököl*.”¹ – jelenti ki művében a Benedek – Világhy szerzőpáros. Az öröklési jognak talán nincs olyan jogintézménye, melyben e kijelentés nagyobb nyomatékka bírna, mint az öröklési szerződés körében, ahol a szerződéses örökös személye pontosan meghatározott – hiszen ellenkező esetben létre sem jöhetne a

* PhD-hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Doktori Iskola.

¹ Benedek Károly – Világhy Miklós: *A Polgári Törvénykönyv a gyakorlatban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1965, 568. o.

szerződés – az öröklési szerződéssel lekötött vagyontárgyak köre azonban korántsem evidencia.

E probléma eredője – amint azt hamarosan látni fogjuk – a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 7:48. § (1) bekezdése szövegezésében, illetőleg az ahhoz kapcsolódó, egymástól eltérő értelmezést szorgalmazó jogirodalmi álláspontokban keresendő.

Jelen tanulmány azt a kérdést kívánja körüljárni, hogy öröklési jogunk egyik leggyakrabban előforduló végintézkedési formája² – azaz az öröklési szerződés – esetében mi tartozik az öröklési szerződéssel lekötött vagyon körébe, vagyis egészen pontosan mi a szerződéses örökös által nyújtott szolgáltatás ellenében „az örökhagyó ellenszolgáltatása.”³

A dolgozat először feltárja – a jelen bevezetőhöz képest némiképp bővebben – a vizsgálat tárgyát képező jogszabályi hátteret, azaz a jogértelmezési kérdés gyökerét, ezt követően pedig sort kerít a kérdéskör kapcsán releváns jogirodalmi álláspontok bemutatására és összegzésére. Végezetül a tanulmány felvet néhány, a kétes jogértelmezésből fakadó gyakorlati kérdést. Előrebocsátandó ugyanakkor, hogy ezek megválaszolására a tanulmány csupán érintőlegesen kerít sort. Ennek oka, hogy a problémák egy része nem válaszolható meg a jelen jogszabályi környezetben, ekként a szerző pusztán a saját véleményére és jogértelmezésére hagyatkozva sorakoztat fel megoldásokat.⁴

Szintén említésre méltó, hogy jelen tanulmány a vizsgálatot csupán a hazai szabályozásra szűkíti le, más országok jogtechnikai megoldásait nem veszi górcső alá, külföldi szakirodalmat nem dolgoz fel. Ennek oka, hogy noha egy kiterjedt, több ország jogrendszerének öröklési jogi rendelkezéseit összehasonlító kutatástól jó eséllyel várhatók lennének olyan eredmények, amelyek segíthetnének – akár csak részben – választ adni a tanulmány során felmerülő kérdésekre, egy ilyen nemzetközi szintű kutatás – annak komplexitása okán – azonban egy külön tanulmány tárgyát kell képezze. A szerző álláspontja szerint a tanulmány által vizsgált témát – az átláthatóság végett – először hazai szinten szükséges körüljárni, majd pedig ezt követően célszerű néhány választott ország jogi megoldásait kutatni. Mindezekre figyelemmel a jelent tanulmány mellőzi a külföldi kitekintést azzal, hogy a szerző nem zárkózik el attól, hogy e vonatkozásban is folytassa a jövőben a kutatást.

Végezetül arra is érdemes már a dolgozat elején utalni, hogy a tanulmány a vizsgálat során szándékosan ‘szemet huny’ afelett, hogy a hagyaték körébe milyen változatos vagyontárgyak tartozhatnak. Másként szólva a tanulmány nem differenciál

² Ld. pl. Sóth Lászlóné: Az öröklési szerződéssel kapcsolatos néhány időszerű kérdésről. *Családi Jog*, 2004/1. 10–14. o. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8013853>, vagy Kőrös András – Orosz Árpád (2023): Az öröklési szerződés. In Wellmann György (főszerk.): *Polgári Jog I-IV. –Új Ptk. –Kommentár a gyakorlat számára*. Budapest, Orac Kiadó Kft. Online Jogtár, a Ptk. 7:48. §-hoz fűzött kommentár, amely szerint: „A végintézkedéseknek a végrendelet melletti másik nagy csoportját a szerződéses végintézkedések alkotják. Ezen belül a leggyakoribb az öröklési szerződés, ezért szokás azt a szűkebb értelemben vett végintézkedésnek is tekinteni.”

³ Petrik Ferenc (szerk.): *Az öröklés joga*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1991, 196. o.

⁴ A dolgozat célja tehát elsődlegesen az ‘alap probléma’ bemutatása, így az ahhoz kapcsolódóan felvetülő további kérdések említésének célja egyfelől a gondolatébresztés, másrészt pedig annak bemutatása, hogy amennyiben egyszer sor kerül(ne) egy egységes és hézagoktól mentes álláspont elfogadására, akkor milyen további kérdések megfontolása válhat esedékessé.

a különféle – adott esetben sajátos – vagyonelemek között, hanem általánosságba véve valamennyi vagyonelem tekintetében folytatja le a vizsgálatot azzal, hogy – hasonlóan a nemzetközi szintű kutatás kapcsán leírtakhoz – e körben is célszerűnek mutatkozik tovább folytatni a kutatást.

2. Egy homályos megfogalmazás, megannyi megválaszolatlan kérdés

Amint azt e rész címe sokatmondóan sugallja, az öröklési szerződés jogintézményéhez kapcsolódó egyik igen sarkalatos, ugyanakkor annál vitatottabb jogértelmezési kérdés egy homályos tartalmú törvényi rendelkezésből fakad. Mielőtt azonban – már nem sokáig visszaélve az olvasó türelmével – rátérnénk a valódi probléma boncolgatására, a teljesebb összkép és a fogalmi megalapozottság végett nagy vonalakban tekintsük át jelenleg hatályos öröklési jogunk legáltalánosabb jellemzőit.

A Ptk. koncepciója az öröklési jog körében alapvetően az, hogy nagy – a lehető legnagyobb – szabadságot biztosítson a leendő örökhagyónak a tekintetben, hogy halála esetére hogyan rendezi vagyoni viszonyait,⁵ végső soron azonban a Ptk. öröklési jogi szabályozásának is egy a célja, mégpedig az, hogy „az a vagyon [...], amely az örökhagyó uralma alatt állott, az örökhagyó halálával se váljék uratlanná.”⁶

Amint az ismeretes, a Ptk. két lehetséges öröklési 'utat' kínál: egyfelől a törvényes öröklést, másrészt pedig az ahhoz képest elsőbbséget élvező⁷ végintézkedésen alapuló öröklést. Ezen utóbbi körében a végintézkedések lehetséges módjait a Ptk. határozza meg és elmondható, hogy a végintézkedés körébe sorolandó összességében „minden olyan jogügylet, amely a halál esetére szóló, joghatás elérésére irányuló akaratnyilatkozatot tartalmaz.”⁸ A végintézkedések köre tovább bontható két nagy csoportra, mégpedig a végrendeletre és a szerződéses végintézkedésekre, amely két csoport közül az utóbbi az 'erősebb', hiszen „a »legerősebb« örökösödési, örökbehívási jogcím a szerződés [...], ezt követi a végrendelet, majd a törvényes örökösödési rend.”⁹

⁵ Ez olvasható ki a Ptk. 7:10. § rendelkezéseiből is.

⁶ Orosz Árpád: Öröklési jogunk az új Polgári Törvénykönyvben. *Jogtudományi Közlöny*, 2014/6. 265–272. o. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/4118724?ts=2014-06-01#ss16>

⁷ Ptk. 7:3. § (2) bekezdés

⁸ Fábán Ferenc: *Előadásvezetők az öröklési jog köréből*. Budapest, Patrocinium, 2014, 21. o.

⁹ Szalma József: A kötelesrész, a végintézkedési szabadság és az öröklési szerződések az európai és a magyar magánjogban, *Jogtudományi Közlöny*, 2016/7-8. 376-377. o.

A Pest Megyei Bíróság 5.Pf.21014/1977. és a BH1978.4.164., amely szerint „Az öröklési szerződés olyan végintézkedés, amelyben az örökhagyó szerződéses kötelezettséggel jelenti ki végakarátát. Az örökhagyó által kötött öröklési szerződést tehát úgy kell tekinteni, mintha az örökhagyó újabb végrendeletet tett volna. Az öröklési szerződés megkötésével hatályát veszti az ugyanarra a vagyontárgyra vonatkozó végrendelet.”

Fordítva azonban már nem lehetséges, tehát a végrendelet felülírható öröklési szerződéssel, de az öröklési szerződés nem írható felül végrendelettel. BH 2015.188. „Az öröklési szerződés örökösé várományi jogát biztosítja az a rendelkezés, amely kizárja, hogy az örökhagyó az öröklési szerződéssel lekötött vagyonáról akár élők között, akár halál esetére rendelkezhesen. Az örökhagyó a szerződéses örökös javára szóló - halála esetére vonatkozó, vagyoni - rendelkezését nem vonhatja vissza

Az öröklési szerződések mint végintézkedések – hasonlóan a halál estére szóló ajándékozáshoz – kétoldalú jogügyletek, mégpedig olyanok, „amelyekben az örökhagyó halála esetére szerződéses kötelezettséggel – vagyis visszavonhatatlanul – rendelkezik.”¹⁰ Az öröklési szerződés egy speciális jogintézmény, amely egyszerre hordozza magán alakiséga tekintetében a végrendeletek, tartalmát tekintve pedig a tartási vagy életjáradéki szerződések sajátosságait.¹¹ Az öröklési szerződés legfontosabb elemeit sorra véve látható, hogy annak alanyai a leendő örökhagyó és a vele szerződő fél, mint szerződéses örökös,¹² a szerződés alakjára a törvény kifejezett és eltérést nem tűrő, kógens rendelkezéseket tartalmaz,¹³ a szerződés tárgyának megjelölése körében pedig a Ptk. több lehetséges módot is kínál, így 7:48. §-ában akként rendelkezik, hogy

„Öröklési szerződésben az örökhagyó a vele szerződő felet a magának, illetve a szerződésben meghatározott harmadik személynek nyújtandó tartás, életjáradék, illetve gondozás ellenében – vagyona, annak egy meghatározott része vagy meghatározott vagyontárgyak tekintetében – örökösévé nevezi; a másik fél kötelezettséget vállal a tartás, életjáradék, illetve gondozás teljesítésére.”

Ha e törvényhely gondolatjelek közt szereplő részének első két fordulatra vetünk egy pillantást, vagyis arra, hogy az örökhagyó akár a vagyona, akár annak egy meghatározott része tekintetében is örökösévé nevezheti a szerződéses örökös, akkor máris elérkeztünk jelen tanulmány központi kérdéséhez. Ebben a körben ugyanis mind a Ptk. kommentár,¹⁴ mind pedig a vonatkozó szakirodalom¹⁵ felveti azt a problémát, miszerint: „Olyan esetben azonban, amikor az örökhagyó általánosságban »minden vagyona« örököséül nevezi meg a szerződéses örökös, [...] felmerül [...] az a kérdés [...], hogy ez az örökhagyónak a szerződés megkötésekor vagy a halálának időpontjában meglévő vagyonára vonatkozik.”¹⁶

Míg tehát az egyes vagyontárgyak tekintetében örökössé nevezés értelmezési és gyakorlati problémákat nem vet fel, a „vagyona, annak egy meghatározott része” fordulat igen. Egyrészt vitatott, hogy az olyan öröklési szerződésben, amelyben az

végrendelettel. A szerződésben és utóbb végrendeletben is nevezett örökös a hagyatékot az öröklési szerződés alapján szerzi meg”

¹⁰ Sóth Lászlóné: *A végintézkedések*. Budapest, HVG Orac, 2001, 235. o. vagy BH2015.7.188.

¹¹ Tókey Balázs (2021): Az öröklési szerződés. In Csehi Zoltán (főszerk.): *2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja*. Budapest: Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Kft. 2397.o. BH2013. 16. „Az öröklési szerződés formáját tekintve végrendelet, de tartalma szerint tartási vagy életjáradéki szerződés, azaz annak egy különleges típusa. Ezért az öröklési szerződések tartalmára a tartási, illetőleg életjáradéki szerződésre vonatkozó szabályok általában alkalmazandók.”

¹² Sóth Lászlóné: *A végintézkedések*. Budapest, HVG Orac, 2001, 239. o.

¹³ Ptk. 7:49. §

¹⁴ Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2023, 7:48. §-hoz fűzött kommentár.

Tókey Balázs (2021): Az öröklési szerződés. In Csehi Zoltán (főszerk.): *2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja*. Budapest: Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Kft. 2400. o.

¹⁵ pl. Sóth Lászlóné: Az öröklési szerződéssel kapcsolatos néhány időszzerű kérdéstről. *Családi Jog*, 2004/1. 10– 14. o. vagy Weiss Emília: Az öröklési szerződés - az öröklési jog és a szerződési jog határán. *Közjegyzők Közlönye*, 1997/4. 2–3. o. (pdf. verzió 38–39. o.) https://intranet.mokk.hu/ujak/KozjegyzokKozlonye_1997.pdf#page=37

¹⁶ Sóth Lászlóné: Az öröklési szerződéssel kapcsolatos néhány időszzerű kérdéstről. *Családi Jog*, 2004/1. 10–14. o. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8013853>

örökhagyó a halálakor meglévő vagyona tekintetében nevezi örökössé a vele szerződő felet,¹⁷ melyik 'vagyoniállapot' az irányadó: a szerződés megkötésekor vagy éppen az örökhagyó halálakor fennálló? E második kérdéshez kapcsolódóan pedig vitatott az is, hogy amennyiben azt az álláspontot tekintjük irányadónak, hogy a szerződéssel lekötött vagyon valamennyi, az örökhagyó halálakor a vagyonában meglévő vagyontárgy, akkor hogyan értelmezendő az örökhagyó rendelkezési jogát korlátozó szakasz.¹⁸

A jogirodalomban alapvetően kétfajta álláspont alakult ki a felvetett főkérdés – vagyis az öröklési szerződéssel lekötött vagyontárgyak köre – vonatkozásában. Bár a szakirodalom beszél egy harmadik állásponttól is, amely szerint, amennyiben a lekötött vagyontárgyak köre pontosan nem meghatározott, úgy érvénytelen szerződésről beszélünk,¹⁹ ez azonban a Ptk. rendelkezéseivel és az ahhoz kapcsolódó jogalkalmazási gyakorlattal nyilvánvaló ellentétben áll, így részletes vizsgálatom köréből ezt az álláspontot kirekesztem.

Mielőtt áttekintenénk részletesebben is az egyes álláspontokat, fontos leszögezni, hogy a nézetek zöme a régi Ptk.²⁰ hatálya alatt született. Tekintettel azonban arra, hogy e kérdés vonatkozásában a Ptk. hatálybalépése sem hozott egyértelmű választ, továbbá a vonatkozó törvényi rendelkezés szövegében lényegi változtatást nem eszközöltek, a régebbi jogirodalmi és jogalkalmazói álláspontok továbbra is helytállónak tekinthetők (és tekintendők).

3. Jogirodalmi álláspontok elemzése, avagy a 'két út' képviselői

3.1. A szerződéskötés időpontjában meglévő vagyon mint az örökhagyó ellenszolgáltatása. Sóth Lászlóné műveiben azt az álláspontot képviseli, miszerint az öröklési szerződésben az örökhagyó nem valamennyi, a halálakor meglévő vagyontárgyát köti le, hanem ennél egy jóval szűkebb vagyoni kört.

E megközelítés abból indul ki, hogy a kérdés eldöntésénél tekintettel kell lenni az öröklési szerződés visszterhes jellegére, hiszen pont ez az, amely „a szerződési feltételek szigorúbb értelmezését kívánja meg.”²¹ Véleménye szerint, a Ptk. örökhagyó rendelkezési jogát korlátozó fordulata – mely a jelenleg hatályos Ptk.-ban is lényegét tekintve változatlan – is azt mutatja, hogy az öröklési szerződésben az örökhagyó a neki teljesített szolgáltatás ellentételezéseként „a halála esetére meghatározott ellenszolgáltatást ad és azt leköti a szerződésben a szerződéses örökös javára.”²²

¹⁷ Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2023. 7:48. §-hoz fűzött kommentár.

¹⁸ Ptk. 7:50. §

¹⁹ Benedek Károly – Világhy Miklós: *A Polgári Törvénykönyv a gyakorlatban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1965, 572–573. o. vagy Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2023, 7:48. §-hoz fűzött kommentár.

²⁰ A Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény

²¹ Sóth Lászlóné: *A végintézkedések*. Budapest, HVG Orac, 2001, 251. o.

²² Sóth Lászlóné: *A végintézkedések*. Budapest, HVG Orac, 2001, 251. o.

A szerző határozottan arra az álláspontra helyezkedik, miszerint az öröklési szerződésben szükséges lenne meghatározni a szerződéssel lekötött vagyon körét, egyrészt azért, mert az örökhagyó rendelkezési jogának korlátja csak így értelmezhető, másrészt pedig azért, mert enélkül gyakorlatilag kiszolgáltatott pozícióba kerül a szerződéses örökös, hiszen nincsen semmi garancia arra, hogy bármit is kap majd az általa teljesített szolgáltatásokért.²³

Sóth későbbi írásában már hivatkozik arra is, hogy a vagyontárgyak meghatározása körében az a gyakorlat tűnik általánosan bevettnek, hogy az öröklési szerződésben a felek a nagyobb vagyontárgyakat – pl. ingatlant – explicite meghatározzák, a többi, kisebb vagyontárgy tekintetében pedig az örökhagyó halálakor fennálló állapotot tekintik irányadónak, vagyis az örökhagyó ezek vonatkozásában „végredeletli jellegű rendelkezést tesz.”²⁴ Fenntartja ugyanakkor azon nézetét, mely szerint nem kizárt olyan megfogalmazás sem, amikor ettől a 'bevett gyakorlattól' eltérve a leendő örökhagyó általánosságban nevezi örökösévé a szerződéses örököst.

Sóth a probléma felvetésén túl megoldási javaslatokkal is él, mégpedig azt szorgalmazza, hogy az általa felvázoltakra tekintettel kettős szabályozási koncepció bevezetésére kerüljön sor. Álláspontja szerint „az általánosságban örökössé nevező örökhagyói nyilatkozatokban különbséget kellene tenni, aszerint hogy az az örökhagyó »minden vagyonára« vagy »halála esetén meglévő minden vagyonára« vonatkozik.”²⁵ Amennyiben az első eset áll fenn, a rendelkezési jogot korlátozó rendelkezést értelmezhetőnek és ekként fenntartandónak véli, a második esetben ugyanakkor a rendelkezési jog korlátozása gyakorlatilag – az ingatlanvagyonat leszámítva – értelmezhetetlennek tartja, így – a halál esetére szóló rendelkezés kizárásának kivételével – fenntartására indokot nem lát.²⁶

3.2. A hagyaték megnyílásakor meglévő vagyon mint az örökhagyó ellenszolgáltatása. Azon jogirodalmi álláspontot, miszerint az öröklési szerződéssel lekötött vagyontárgyak köre nem – vagy legalábbis ellenkező kikötésig nem – a szerződés megkötésekor, hanem a hagyaték megnyíltakor fennálló állapotot tükrözi, Weiss Emília munkásságában érhetjük elsődlegesen tetten.

Weiss 1997-es művében távolabbról kezdi a vizsgálatot és az addig kialakult jogirodalmi álláspontok közül három nézet között különböztet a tekintetben, hogy mi a sorsa azon szerződéseknek, amelyekben az örökhagyó nem csupán meghatározott vagyontárgyak tekintetében nevezi örökösének a vele szerződő felet, hanem a hagyatéka egésze körében. Weiss kategorizálása szerint az első nézet az, amely azt vallja, hogy e szerződések eleve érvénytelenek, a második nézet szerint ilyen esetben a rendelkezés csak a szerződéskötéskori tárgyakat öleli fel, a harmadik nézet

²³ Sóth Lászlóné: *A végintézkedések*. Budapest, HVG Orac, 2001, 251. o.

²⁴ Sóth Lászlóné: Az öröklési szerződéssel kapcsolatos néhány időszerű kérdésről. *Családi Jog*, 2004/1. 10– 14. o. 3. pont <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8013853>

²⁵ Sóth Lászlóné: Az öröklési szerződéssel kapcsolatos néhány időszerű kérdésről. *Családi Jog*, 2004/1. 10– 14. o. 3. pont <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8013853>

²⁶ Sóth Lászlóné: Az öröklési szerződéssel kapcsolatos néhány időszerű kérdésről. *Családi Jog*, 2004/1. 10– 14. o. 3. pont <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8013853>

szerint azonban – amelyet maga Weiss is vall – a szerződés tárgya a majdani örökgyógyó valamennyi vagyontárgya, mely a halál időpontjában megvan.²⁷

A szerző 1997-es munkájában leszögezi, hogy „[a] vagyon közelebbi megjelölése nélkül történő örökösnevezés a közfelfogás szerint, és az örökgyógyók feltehető akarata szerint is, az örökgyógyó halálakor meglevő minden vagyonában való örökössé tételt jelent.”²⁸ Ezen álláspontja megtámogatására e művében két érvt hoz: egyrészt hangsúlyozza, hogy a szerződés létrejöttéhez mind a két fél közreműködése és egyetértése kell, másrészt pedig véleménye szerint indokolatlan lenne korlátozni a felek szerződési szabadságát és akár azt a helyzetet, amikor a szerződéses örökös nem akarja az örökgyógyót rendelkezési jogában korlátozni.²⁹ Ezen utóbbi álláspont egyébként más szerzőnél is megjelenik annyiban, hogy az öröklési jogban alapvetően az örökgyógyó szabad akarata érvényesül.³⁰ Weiss álláspontját a későbbi munkássága során is fenntartja. Hivatkozik az örökgyógyó feltehető akaratára és a közfelfogásra, mint olyanra, amely arra enged következtetni, hogy az örökgyógyó nem csupán a szerződés megkötésekor, hanem valamennyi, akár később szerzett vagyona tekintetében is örökössé kívánta nevezni a szerződéses örököst. Új érvtet végső soron nem hoz fel nézete alátámasztására, erőteljesen szorgalmazza ugyanakkor, hogy – az akkor még készülöben lévő – Ptk. szabályozása adjon választ a felmerülő kérdésekre.³¹

Weiss Emília mellett azonban a Polgári Törvénykönyvhöz fűzött hatályos Nagykomentár is arra a megfontolásra helyezkedik, hogy az öröklési szerződésnek lehet tárgya az örökgyógyó halálakor meglevő vagyona. E körben a következőket írja: *„Véleményünk szerint ennek nincs akadály. El kell ismerni ugyanakkor, hogy az ily módon lekötött vagyon a szerződéskötéskor bizonytalan, és ezért az elidegenítési és terhelési tilalom érvényesülése is gyakorlati nehézségbe ütközik; nem is szólva arról, hogy a szerződéskötés és az örökség megnyílása közötti esetleges vagyongyarapodás következménye is vitatottá válhat.”*³²

Es bár a Nagykomentár is megadja az elvi lehetőségét annak, hogy az öröklési szerződéssel lekötött vagyon körét tágan értelmezzük,³³ nem foglalkozik az ennek következtében felmerülő gyakorlati problémák (bővebben lásd: jelen dolgozat 3.3.

²⁷ Weiss Emília: Az öröklési szerződés - az öröklési jog és a szerződési jog határán. *Közjegyzők Közlönye*, 1997/4. 2–3. o. (pdf. verzió 38–39. o.) https://intranet.mokk.hu/ujak/KozjegyzokKozlonye_1997.pdf#page=37

²⁸ Weiss Emília: Az öröklési szerződés - az öröklési jog és a szerződési jog határán. *Közjegyzők Közlönye*, 1997/4. 2. o. (pdf. verzió 38. o.) https://intranet.mokk.hu/ujak/KozjegyzokKozlonye_1997.pdf#page=37

²⁹ Weiss Emília: Az öröklési szerződés - az öröklési jog és a szerződési jog határán. *Közjegyzők Közlönye*, 1997/4. 3. o. (pdf. verzió 39. o.) https://intranet.mokk.hu/ujak/KozjegyzokKozlonye_1997.pdf#page=37

³⁰ „A végrendelet tartalmának meghatározása tekintetében pedig a magyar jog az örökgyógyót nem korlátozza.” [Benedek Károly – Világhy Miklós: *A Polgári Törvénykönyv a gyakorlatban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1965. 571. o.]. Bár itt kifejezetten a végrendeletre vonatkoztatva hangzik el a kijelentés, valamennyi végintézkedés esetében irányadó lehet.

³¹ Weiss Emília: A Ptk. öröklési jogi könyvének koncepciója. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2001/6. 16–28. o. VI. cím, 12. pont <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/3690415?ts=2001-11-01#ss143>

³² Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2023, 7:48. §-hoz fűzött kommentár.

³³ Tehát abba tartozónak tekintjük az örökgyógyó halálakor meglevő minden vagyonát, korlátozás nélkül.

pontja) megoldásának lehetséges módjaival, csupán utal arra, hogy számolni kell azok felmerülésével.

Bár kifejezetten nem e kérdéskörben születtek, mégis analógia útján a fentebb kifejtett álláspontot támogatja a joggyakorlat számos 'termése'. Egységesnek mondható a bírói gyakorlat a tekintetben, hogy az örökhagyó az öröklési szerződésben gyakorlatilag bármely vagyontárgyát 'lekötheti'. Születtek olyan döntések, amelyekből kitűnik, hogy nem csupán a szerződéskötéskor meglévő vagyontárgyak lehetnek az öröklési szerződés tárgyai: így például olyan vagyontárgy is lehet öröklési szerződés tárgya, melynek jogi helyzete a szerződés megkötésekor vitás,³⁴ illetőleg „az öröklési szerződés érvényességét nem érinti az, hogy a szerződés esetleg olyan vagyontárgyra is vonatkozik, amely a szerződéskötéskor még nem állt az örökhagyó tulajdonában.”³⁵ A bírói gyakorlat szerint – bár e megállapítását kifejezetten az ingatlantulajdonra vonatkozóan teszi meg, akadályá azonban nincs annak, hogy a többi vagyontárgya is kiterjesszük a kijelentést – egy korlátja van csupán az öröklési szerződéssel leköthető vagyontárgyak körének, ugyanis csak olyan vagyontárgy „szerezhető meg, amit az örökhagyó halálakor a vele szerződő fél mint a hagyatékbba tartozó vagyontárgyat megörökölhet.”³⁶

A bírói gyakorlatban a fentebb bemutatottakon túlmenően fellelhető olyan döntés is, amely kifejezésre juttatja, hogy az „[ö]röklési szerződésben az örökhagyó halála esetére szólóan nemcsak azokról az ingó és ingatlan dolgokról rendelkezhet, amelyeken a halála pillanatában tulajdonjoga áll fenn, hanem mindazokról a vagyoni eszközökről, jogosultságokról és követelésekről is, amelyek a halála pillanatában a vagyonához tartoztak.”³⁷

A hivatkozott joggyakorlati szemelvényekből egyértelműen levonható az a konzekvencia, miszerint az öröklési szerződés megkötésekor – ellenkező kikötés hiányában – nincs megszorítás arra nézve, hogy az örökhagyó mely vagyontárgyait teszi a részére nyújtott szolgáltatásért járó ellenszolgáltatásának tárgyává, ekként pedig a szerződésben lekötött vagyon köre az örökhagyó halálakor meglévő valamennyi vagyonát magába foglalja.

E ponton érdemes utalni arra is, hogy az öröklési szerződéssel lekötött vagyon körének meghatározása kapcsán a bírói gyakorlat némiképp 'foghíjas'. Ez a szerző álláspontja szerint három okra vezethető vissza: az egyik, hogy – amint arra Sóth is utal³⁸, s amint az a közzétett bírói döntések tényállásainak zöméből is leszűrhető – hogy a felek rendszerint csupán a nagyobb vagyontárgyakat kötik le az öröklési szerződéssel, amely vagyontárgyakat (pl. ingatlant) pedig kifejezetten, azonosítható módon meg is jelölik a szerződésben, ekként ezen esetekben fel sem merül a

³⁴ BH2008. 215. „Nem kizárt, hogy az örökhagyó olyan vagyontárgyról rendelkezzen, amelynek jogi sorsa vitás, mert nincs olyan jogszabályi rendelkezés, amely ezt tiltaná vagy kizárná.”

BH2002.58. „Nem érvénytelen az öröklési szerződés amiatt, hogy az örökhagyó azzal a – más eltartóval kötött tartási szerződés folytán – már elidegenített tulajdoni hányada örökléséről rendelkezett, ha a tartási szerződés megszüntetése iránt még életében pert indított.”

³⁵ BH2008. 215.

³⁶ BH2008. 215., de ugyanilyen megállapítást tartalmaz más döntés is pl. BH1991. 17.

³⁷ BDT2007. 1581.

³⁸ Sóth Lászlóné: Az öröklési szerződéssel kapcsolatos néhány időszerű kérdésről. *Családi Jog*, 2004/1. 10– 14. o. 3. pont <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8013853>

tanulmány tárgyát képező jogértelmezési kérdés boncolgatása. A másik eset, amikor a felek az öröklési szerződésben kifejezetten megjelölik, hogy a halál pillanatában fennálló vagyon tekintetében került sor az örökösnevezésre, különösebb magyarázatot nem igényel. A harmadik ok pedig – a joggyakorlatot áttekintve – a szerző meglátása szerint abban keresendő, hogy amennyiben az öröklési szerződés tartalmaz is olyan rendelkezést, miszerint az örökhagyó a teljes vagyona tekintetében nevezi örökössé az szerződéses örököst, anélkül, hogy pontosan meghatározná, hogy mely időállapotban meglévő vagyon az irányadó, a per tárgyát rendszerint akkor sem ez a rendelkezés képezi, hanem a szerződést gyakorta alakítás megsértése, vagy más ok miatti érvénytelenség okán támadják, ekként pedig ezek az ügyek – némiképp egyszerűen fogalmazva – ‘egyszerűen el sem jutnak’ a tanulmány alapkérdésének vizsgálatához.

Könnyedén szúrhat az olvasónak, hogy a fentebb bemutatott jogirodalmi álláspontok elemzése körében a dolgozat gyakorlatilag két szerző munkásságának vívmányait hasonlítja össze, mely nézetek a jelen tanulmányhoz képest jóval korábban születtek. Az is tényszerűen megállapítható, hogy a hivatkozott jogalkalmazási termékek sem éppen ‘mai darabok’. Ennek oka abban keresendő, hogy dacára annak, hogy az új Ptk. szabályozása az öröklési szerződéssel lekötött vagyon körének meghatározása körében lényegi változást nem eszközölt, s annak, hogy a szakirodalomban – így például a Ptk.-hoz fűzött kommentárokból – a szerzők elismerik és hivatkoznak is a jelen tanulmány tárgyát képező jogértelmezési kérdésre, általános megoldásokat nem kínálnak a problémára.

Ekként például Tőkey felveti, hogy

„[...] csak a konkrét tényállás tükrében és a szerződés értelmezésére vonatkozó szabályok alkalmazásával lehet azt eldönteni, hogy mi volt a felek akarata: az, hogy az örökhagyó a teljes vagyonát lekösse (és ezzel a teljes vagyona felett korlátozza a rendelkezési jogát), vagy a szerződéses örökös vállalta a vagyon változásának a kockázatát, és az örökhagyó rendelkezési jogát nem kívánták korlátozni.”³⁹

Egy ilyen, az adott ügyre vonatkozó, egyediesített vizsgálat noha kétségkívül megoldást jelenthet egy konkrét jogvitában, az azonban a jogértelmezési kérdést általánosságban nem oldja meg. A szerző álláspontja szerint pedig ahhoz, hogy a jövőbeni jogviták elkerülhetők legyenek, egy általános megoldás szükséges – akár a jogalkotás révén, akár az egységes jogalkalmazás révén.

3.3. A jogértelmezési kérdés gyakorlati relevanciája. Az öröklési szerződéssel lekötött vagyon körének meghatározásával kapcsolatos eltérő jogirodalmi álláspontok megismerését követően felvetődhet bennünk a kérdés, hogy a gyakorlatban szülhet-e problémákat, és ha igen, milyen komplikációkhoz vezethet az, hogy nincs egységesen elfogadott értelmezés? Mindenekelőtt fontos leszögezni, hogy az öröklési szerződéssel lekötött vagyon meghatározása nem csupán

³⁹ Tőkey Balázs (2021): Az öröklési szerződés. In Csehi Zoltán (főszerk.): 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja. Budapest: Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Kft. 2403. o.

dogmatikai, hanem komoly gyakorlati bonyodalmakat is okozhat, mégpedig két okból.

Egyrészt, ha azt az álláspontot fogadjuk el helyesnek, miszerint az öröklési szerződés tárgya csupán a szerződés megkötésekor meglévő vagyontárgyak köre, akkor ebben az esetben a leendő örökös – azaz a szerződéses kötelezett – kellő bizonyossággal tud kalkulálni a vonatkozásban, hogy az örökség megnyílásakor valójában milyen vagyontárgyakat remélhet majd az általa teljesített szolgáltatásokért 'cserébe', e vagyontárgyak körében pedig az örökhagyó rendelkezési joga korlátozottá válik.

Ezen értelmezésnél azonban nehézséget szülhet az, hogy a szerződés megkötésének időpontjában gyakorlatilag teljes vagyonelemtárt kellene felvenni,⁴⁰ mert csak ezáltal válna meghatározhatóvá, hogy a szerződés megkötésének időpontja szerinti állapot szerint konkrétan milyen vagyontárgyak vonatkozásában nevezte örökösének az örökhagyó a vele szerződő felet. Egy ilyen rendelkezéssel azonban felmerülhet, hogy ha már a szerződés szerves részét képezi a vagyontárgyak felsorolása, akkor miben más ez a Ptk. ugyanezen szakaszának azon fordulatához képest, amikor az örökhagyó csak egyes vagyontárgyak tekintetében nevezte örökösének az öröklési szerződés kötelezettjét. Tény (és előny) ugyanakkor, hogy ezen értelmezés esetében könnyebb az elidegenítési és terhelési tilalmat érvényesíteni – összhangban egyébként a Ptk. 7:50. § rendelkezéseivel – hiszen a szerződésben nevesített vagyontárgyakról az örökhagyó életében nem rendelkezhet, mert e vagyontárgyakat már a szerződés fedezeteként gyakorlatilag lekötötte, e vagyontárgyakra a szerződés kötelezettjének várománya van, és e vagyontárgyakról ezen túlmenően az örökhagyó „halála esetére már semmiféle végintézkedésben nem rendelkezhet, ezt a jogát valójában az öröklési szerződésben már »lekötötte«.”⁴¹

Amennyiben pedig az utóbbi álláspontot fogadjuk el, akkor több probléma is felmerülhet. Egyfelől, ekkor nincsen kétséget kizáróan meghatározva a szerződéssel lekötött vagyon köre, amely azt eredményezi, hogy az sincs pontosan definiálva, hogy az örökhagyó rendelkezési joga meddig terjed, azaz az milyen vagyontárgyak körében kerül korlátozásra.⁴² Vajon ekkor a korlátozás minden meglévő vagyontárgy körében érvényesül és azokat az örökhagyó onnantól kezdve soha el nem idegenítheti, meg nem terhelheti? Netán kiterjed a jövőben – a szerződés megkötését követően – megszerzett vagyontárgyakra is? Ekkor gyakorlatilag bármit szerez az örökhagyó, az onnantól kezdve a szerződéssel lekötött vagyontárgy? De hogyan is tudna szerezni, ha vagyonát nem idegenítheti el, hiszen ekkor legfeljebb

⁴⁰ A vagyon legalább felismerhetőség szintjén való meghatározásának gondolata megjelenik Petrik Ferenc (szerk.): *Az öröklés joga*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1991, 197. o. Van azonban ezzel ellentétes jogirodalmi álláspont is – noha tény, hogy a kettő között számos év eltelt –, így például a Benedek – Világhy szerzőpáros művében akként foglal állást, hogy elégséges csupán általánosságban meghatározni a szerződéssel lekötött vagyon körét. Ezen kijelentésnek azonban konkrét indokát nem adják. [Benedek Károly – Világhy Miklós: *A Polgári Törvénykönyv a gyakorlatban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1965, 572. o.]

⁴¹ Sóth Lászlóné: Az öröklési szerződéssel kapcsolatos néhány időszerű kérdésről. *Családi Jog*, 2004/1. 10–14. o. <https://szakikadatbazis.hu/doc/8013853> de kiolvasható a BH2015. 188. [22] pontjából is.

⁴² E gondolat érhető tetten például: Sóth Lászlóné: Az öröklési szerződéssel kapcsolatos néhány időszerű kérdésről. *Családi Jog*, 2004/1. 10–14. o. <https://szakikadatbazis.hu/doc/8013853>

az ingyenes tulajdonszerzési módok jöhetnek szóba? Ezek mellett miként értelmezhető a Ptk. 7:50. §-ban foglalt, elidegenítési és terhelési tilalomra vonatkozó diszpozitív szabály? Ebben az esetben azonban hogyan biztosított az, hogy az örökhagyó nem üresíti ki a szerződés megkötését követően a hagyatékot és nem borítja fel az öröklési szerződés alapvetően visszterhes jellegét?

Az első kérdés kapcsán a Ptk. 7:50. § (1) bekezdése nem feltétlen segít ki minket, e jogszabályhely ugyanis egyfelől az elidegenítési és terhelési tilalmat valamennyi vagyontárgy vonatkozásában kiterjeszti, másfelől pedig kifejezetten vagyontárgyról szól (s nem vagyonról). Ekként tehát ha az elidegenítési és terhelési tilalom rendeltetéséből indulunk ki, akkor annak védőhálójá valamennyi vagyontárgyra – akár a teljes vagyona – kiterjed, ha azonban a jogalkotó által használt szavakat vesszük figyelembe, akkor amellett is érvelhetünk, hogy itt jelen esetben a jogszabály konkrétan a szerződéssel lekötött vagyontárgyról beszél, amely egyúttal azt is feltételezheti, hogy a tilalom csak az öröklési szerződésben kifejezetten megjelölt vagyontárgyak körére korlátozódik.

A második kérdés kapcsán elmondható, hogy annak eldöntése az első kérdésre adott választól függ. Amennyiben ugyanis az elidegenítési és terhelési tilalom a szerződéssel lekötött teljes vagyona irányadó, akkor az a szerződéskötést követően megszerzett vagyontárgyakra is kiterjed, tehát végső soron valamennyi a szerződés megkötését követően megszerzett vagyontárgy a szerződéssel lekötött vagyontárgyak körébe tartozik.

A szerződés visszterhessége kapcsán célszerű utalni arra, hogy a jogirodalom – és a vonatkozó joggyakorlat is – egységes a tekintetben, hogy az öröklési szerződések a szerencseszerződések, azaz az ilyen szerződések esetében a feltűnő értékaránytalanságra való utólagos hivatkozás nem foghat helyt.⁴³ A szerencseszerződések, mint az „értékviszonyokat illetően jogszerűen egyensúlyhiányos” szerződések, lényegüket tekintve visszterhesek, ugyanakkor magukban hordozzák az aránytalanság lehetőségét is, vagyis azt, hogy a szerződésben kikötött szolgáltatásért járó ellenszolgáltatás nem lesz ahhoz arányos.⁴⁴ Az öröklési szerződések esetében azonban a szerencseelem arra vonatkozik, hogy a szerződéses kötelezett – vagyis a majdani örökös – lehet, hogy az örökölt vagyontárgyak értékéhez képest jóval alacsonyabb vagy magasabb értékű szolgáltatást teljesített és nem azt, hogy az általa teljesített szolgáltatásért semmit nem remélhet majd viszont.⁴⁵ E tekintetben a bírói gyakorlat is következetes:

⁴³ Ld. pl. Juhász Ágnes: *A szerződésmódosítás kérdésköre a magyar polgári jogban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019. (netjogtárban elérhető szakkönyv) vagy Jobbágyi Gábor: *Öröklési jog*. Budapest, Szent István Társulat, 2009, 93. o.

⁴⁴ Bíró György: *Kötelmi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, 2010, 236. o. In: Leszkoven László: *A kötelesrész kielégítése és a szerencseszerződések* - gondolatok az új Polgári Törvénykönyv 7:80. § (4) bekezdésének ún. „kétéves szabályáról”, *Polgári Jog*, 2016/3. (netjogtárban elérhető szakkikk)

⁴⁵ BH1988 401.: „Az adott esetben az alperesek a hagyatékot öröklési szerződéssel, tehát visszterhes jogügylettel szereztek meg, és a szerződésben vállalt kötelezettségüknek eleget tettek. A visszterhesség szempontjából nincs jelentősége annak, hogy a viszonylag rövid ideig nyújtott tartás, gondozás, ápolás értéke a megszerzett hagyaték értékét elére-e vagy sem. Az öröklési szerződés szerencse-jellegéből következik ugyanis az, hogy a ténylegesen nyújtott tartási jellegű szolgáltatások értéke a megszerzett

„[...] nincs jelentősége annak, hogy a nyújtott szolgáltatások értéke a megörökölt vagyontárgyak értékét eléri-e vagy sem. Ez következik az öröklési szerződés szerencse jellegéből, ugyanis a ténylegesen nyújtott tartási jellegű szolgáltatások értéke a megszerzett ellenértéknél kevesebb és több is lehet. Ez azonban a szerződés visszerhességén nem változtat.”⁴⁶

Amennyiben tehát az öröklési szerződésben nem pontosan meghatározott, hogy az örökhagyó mely vagyontárgyai körében nevezi örökössé a szerződéses kötelezettet, az akkor sem eredményezheti azt, hogy az örökhagyó halálakor kiüresedjen a vagyon, hiszen ez szembe menne a Ptk. rendelkezései közt megjelenő visszerhesség vélelmével és a bírói gyakorlatban is kimunkált azon elvvel, miszerint „az eredetileg visszerhes szerződés utólagosan nem válik ingyenessé.”⁴⁷

A felvetett kérdések részletesebb megválaszolása szintén indokolt lenne, a szerző pedig fenntartja a lehetőségét annak, hogy azokra egy külön tanulmány keressen megoldást. Az ugyanakkor a szerző szerint – részletesebb kutatás lefolytatása nélkül is – mindenképp megoldást nyújthatna, amennyiben a jogi szabályozás – Sőth fentebb ismertetett javaslata mentén – pontosításra kerülne, és az – akár diszpozitív szabályként – meghatározná azt, hogy az örökhagyó ilyen rendelkezése esetén mely vagyonállapot az irányadó, s annak függvényében hogyan értelmezendő az elidegenítési és terhelési tilalom.

Nem csupán a jogalkotó kezében van azonban a probléma kiküszöbölésének kulcsa, hanem annak felmerülése erre rendszeresített iratmintákkal is – legalábbis részben – elkerülhető lenne. Ha ugyanis születnének és közzétételre kerülnének olyan iratminták, amelyekben kifejezetten megjelölésre kerül, hogy például az örökhagyó a halála időpontjában fellelhető vagyona tekintetében nevezi örökössé a szerződéses örököszt, akkor ez eldöntené az értelmezést. Arra mondjuk ezen iratminták nem nyújtanának megoldást, hogy ekkor az elidegenítési és terhelési tilalom miként értelmezhető, mint ahogyan arra sem, hogy milyen garanciái vannak annak, hogy az örökhagyó nem üresíti ki a hagyatékot.

4. Összegzés

A tanulmány során láthattuk, hogy a Ptk. 7:48.§-ához nem fűződik egységes jogértelmezés. Bár a jogirodalom egy része és az egységesnek mondható bírói gyakorlat is az értelmezésnek abba az irányába mutat, miszerint amennyiben az örökhagyó általánosságban nevezi örökösévé a szerződéses örököszt, akkor e rendelkezés – természetesen mindenkor fenntartva a felek eltérő rendelkezésének lehetőségét – az örökhagyó halálakor meglévő valamennyi vagyontárgyra terjed ki.

Szorgalmazandó az az érv, hogy nem indokolt ettől eltérő rendelkezés törvényben iktatásával korlátozni a végintézkedési szabadságot és az is figyelemre méltó, hogy egy ezzel ellentétes törvényi rendelkezés esetén pontosan meg kellene határozni a

ellenértéknél kevesebb és több is lehet. Ez azonban a szerződés visszerhességén nem változtat, azt a megszerzett, de tartással nem fedezett ellenérték vonatkozásában sem teszi ingyenessé.”

⁴⁶ Kúria Pfv. I. 21.297/2014 In: BH2015.188. [28]

⁴⁷ BH1980. 19.

szerződés megkötésekor meglévő vagyontárgyak körét, amikor is azonban gyakorlatilag ez a fajta végintézkedési mód kiüresedne, pontosabban nem lenne különb attól, amikor csupán egyes vagyontárgyak tekintetében nevezi örökösevé az örökhagyó a szerződéses örököst.

Nem elhanyagolhatók ugyanakkor az ezen állásponttal eltérő véleményen lévők által felvetett aggályok sem, nevezetesen, hogy amennyiben az örökhagyó halálakor fennálló vagyoni állapot az irányadó, akkor az örökhagyó rendelkezési jogának korlátozása – egy szűk vagyonkört leszámítva⁴⁸ – gyakorlatilag értelmét veszti, továbbá az ilyen szerződések szerencse jellege jóval hangsúlyosabban a szerződéses örökös hátrányára billen el, hiszen semmilyen biztosíték nem lesz arra nézve, hogy az örökhagyó nem üresíti ki a vagyont teljes egészében addigra, mire öröklésre kerülne a sor.

Bár a két álláspont között – tekintettel azok igen nyomós érveire – egyértelmű választás nem lehetséges, e körben iránymutatásért a következetes bírói gyakorlathoz fordulhatunk, amely ugyanis – amint az korábban részletesen bemutatásra került – többször kifejezésre juttatta, hogy az öröklési szerződéssel az örökhagyó a halálakor meglévő vagyontárgyakat 'köti le'.

Nem szabad ugyanakkor elfeledkeznünk arról sem, hogy a jogalkalmazói gyakorlat csupán az értelmezést tisztázza valamelyest, de annak következményeiről már nem 'szól a fáma', így a – Sóth által is felvetett – aggályokra megnyugtató választ nem kapunk, ennek kimunkálása – az alapkérdés rendezését követően – még várat magára.

Irodalomjegyzék

- Benedek Károly – Világhy Miklós: *A Polgári Törvénykönyv a gyakorlatban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1965.
- Bíró György: *Kötelmi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, 2010.
- Fábíán Ferenc: *Előadássorozatok az öröklési jog köréből*. Budapest, Patrocinium, 2014.
- Jobbágyi Gábor: *Öröklési jog*. Budapest, Szent István Társulat, 2009.
- Juhász Ágnes: *A szerződésmódosítás kérdésköre a magyar polgári jogban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019. (netjogtárban elérhető szakkönyv)
- Körös András – Orosz Árpád (2023): Az öröklési szerződés. In Wellmann György (főszerk.): *Polgári Jog I-IV. –Új Ptk. –Kommentár a gyakorlat számára*. Budapest, Orac Kiadó Kft. Online Jogtár
- Leszkoven László: *A kötelesrész kielégítése és a szerencseszerződések - gondolatok az új Polgári Törvénykönyv 7:80. § (4) bekezdésének ún. „kétéves szabályáról”*, Polgári Jog, 2016/3. (netjogtárban elérhető szakkikk)
- Orosz Árpád: *Öröklési jogunk az új Polgári Törvénykönyvben*. *Jogtudományi Közöny*, 2014/6. 265–272.

⁴⁸ pl. ingatlanvagyon vagy lajstromozott vagyontárgyak

-
- Papp Tekla: az öröklési szerződés statikája. *Debreceni Jogi Műhely*, 2025. évi (XXII. évfolyam) 1-2. szám (2025. szeptember 12.)
 - Petrik Ferenc (szerk.): *Az öröklés joga*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1991.
 - Sőth Lászlóné: *A végintézkedések*. Budapest, HVG Orac, 2001.
 - Sőth Lászlóné: Az öröklési szerződéssel kapcsolatos néhány időszerű kérdésről. *Családi Jog*, 2004/1. 10–14. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8013853>
 - Szalma József: A kötelesrész, a végintézkedési szabadság és az öröklési szerződések az európai és a magyar magánjogban, *Jogtudományi Közöny*, 2016/7-8. 373-383.
 - Tőkey Balázs (2021): Az öröklési szerződés. In Csehi Zoltán (főszerk.): *2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja*. Budapest: Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Kft.
 - Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2023.
 - Weiss Emília: A Ptk. öröklési jogi könyvének koncepciója. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2001/6. 16–28. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/3690415?ts=2001-11-01#ss143>
 - Weiss Emília: Az öröklési szerződés - az öröklési jog és a szerződési jog határán. *Közjegyzők Közönye*, 1997/4. 2–3. (pdf. verzió 38–39.) https://intranet.mokk.hu/ujak/KozjegyzokKozlonye_1997.pdf#page=37
-

A kábítószer-kereskedelem és a kábítószer birtoklásának találkozási pontja: az üzletszerűség kérdése

Németh-Kiss Henrietta*

Kutatásom alapvetően a kábítószer-kereskedelem és a kábítószer birtoklása törvényi tényállásainak elemzésére épül, melynek során a hatályos szabályok gyakorlati alkalmazását, és a bírói gyakorlatban felmerülő ellentmondásokat vizsgálom. Jelen tanulmány a kábítószer birtoklásának a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 178. § (2) bekezdés a) pont aa) alpontja szerinti minősített esetével foglalkozik

Kulcsszavak: kábítószer birtoklása, kábítószer-kereskedelem, minősített eset, szabályozás

The Intersection of Drug Trafficking and Drug Possession: The Question of Commission of offences on a regular profit-oriented basis

My research is mainly based on the analysis of the legal aspects of drug trafficking and possession of drugs, examining the practical application of the existing rules and the contradictions in judicial practice. The present study deals with the qualified case of possession of narcotics under Article 178 (2) a) aa) of Act C of 2012 on the Criminal Code (hereinafter: Criminal Code).

Keywords: possession of drugs, drug trafficking, qualified case, regulation

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.2.168>

1. Bevezetés

Az üzletszerűség az 1961. évi V. törvény¹ hatálybalépése óta a kábítószerrel visszaélés minősített esetét képezi. E tényállás tartalmazta a forgalmazói és fogyasztói típusú elkövetési magatartásokat: a káros élvezetre alkalmas kábítószer készítésének, megszerzésének, tartásának vagy forgalomba hozatalának üzletszerűen történő elkövetése 3 évig terjedő szabadságvesztést vonhatott maga után.²

Az 1961-es Btk.-t módosító 1971. évi 28. törvényerejű rendelet³ alapján az említett tényállás többek között új elkövetési magatartásokkal bővült, büntetendővé vált a kábítószer országba történő behozatala, kivitele, valamint az ország területén

* Tanársegéd, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi Tanszék.

¹ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről

² 1961. évi V. törvény 198. § (1) – (2) bekezdés

³ 1971. évi 28. törvényerejű rendelet a Büntető Törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről

történő átvitele. Az üzletszerűség mint minősítő körülmény ezen elkövetési fordulatokhoz is kapcsolódott.⁴

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény változást nem hozott a minősített esetek tekintetében, az üzletszerű elkövetés tehát továbbra is minősítette a szakasz (1) bekezdésében szabályzott forgalmazói és fogyasztói jellegű magatartásokat is.⁵

Az 1998. évi LXXXVII. törvény külön bekezdésben helyezte el a fogyasztói és terjesztői típusú elkövetési magatartásokat, utóbbiak esetében magasabb büntetési tételt állapított meg. Az egyes elkövetési magatartások közötti különbségtétellel a törvényhozó egyértelművé kívánta tenni, hogy a társadalomra veszélyesség szempontjából a "forgalmazó" típusú magatartások kiemelkedő jelentőségűek.⁶ Az üzletszerűség mindkét bekezdésnek minősített esete volt, differenciált büntetőjogi fenyegetettség mellett.

A 2003. évi II. törvény nyomán külön szakaszba kerültek a fogyasztói és terjesztői típusú elkövetési magatartások, e novella hatályba lépése óta az üzletszerűség már csak a kábítószer birtoklása bűncselekményét minősíti súlyosabban.⁷ A módosító törvényhez fűzött indokolás szerint a terjesztői magatartások esetében felesleges a tárgyalta minősített eset szabályozása, hiszen a forgalomba hozatal, illetve a kereskedelem azt magába foglalja, míg az üzletszerű kínálás vagy átadás nem üzletszerű, illetve az már kereskedelmet, illetve forgalomba hozatalt jelent.⁸

A vonatkozó szakirodalom alapos áttekintésére és a bírói gyakorlat beható vizsgálatára támaszkodva a továbbiakban az üzletszerűséget mint a kábítószer birtoklásának minősített esetét elemzem.

2. Az üzletszerűségről általában

Az üzletszerűség szabályozásával a jogalkotó azt a társadalmat fenyegető többletvesztést értékeli, amely általában a bűnismétlésben, a több bűncselekmény elkövetésében vagy pedig ennek a lehetőségében rejlik. A bűnözésre történő

⁴ 1971. évi 28. törvényerejű rendelet 44. §.

⁵ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 282. § (2) bekezdés

⁶ A büntető jogszabályok módosításáról szóló T/250. számú törvényjavaslat indokolása

⁷ Megjegyzendő, hogy a vonatkozó szakirodalom is foglalkozott azzal, hogy az üzletszerűség mint a kábítószer-kereskedelem minősített esete és az alapesetben szabályzott kereskedelem elhatárolása milyen szempont alapján lehetséges. Egyes szerzők úgy vélték, hogy az üzletszerűség akkor állapítható meg, ha az elkövető "rendszeres" hasznoszerzésre törekszik. Lásd Fülöp Ágnes, Grád András, Müller Mária: *Droggal és alkohollal összefüggő bűncselekmények*, Budapest, HVGORAC, 2000, 118. o. Találunk olyan álláspontot is, mely szerint a közös fogalmi elemek miatt nem egyértelmű a két fogalom elhatárolása, figyelemmel arra, hogy a kereskedelem folyamatos jellegű magatartás és az elkövető hasznoszerzésre törekedve működik közre a kábítószer forgalmazásában. Lásd Balogh Ágnes: A kábítószer probléma büntetőjogi kezelésének egyes elméleti és gyakorlati kérdései, in: *Tanulmányok Erdősy Emil professzor tiszteletére*, (szerk.: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor), Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2002. 90. o.

⁸ A büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló T/1218. számú törvényjavaslat indokolása

berendezkedés, a bűnözés mint életforma és az ehhez kapcsolódó életvitel kétségkívül nagyobb veszélyt jelent a társadalomra nézve.⁹

Az üzletszerűség fogalmát a Btk. az értelmező rendelkezések körében határozza meg. Eszerint „üzletszerűen követi el a bűncselekményt, aki ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik.”¹⁰ A törvényi definíció alapján az üzletszerűség megállapításának két konjunktív feltétele van: a tárgyi oldalon az ugyanolyan vagy hasonló bűncselekmények elkövetése, az alanyi oldalon pedig ennek révén rendszeres haszonszerzésre törekvés.

Az üzletszerűség nem tisztán objektív kategória, hanem mint az objektív és a szubjektív egysége jelenik meg, tehát nem csupán az elkövetés külső körülményeire tekintettel állít feltételeket, hanem egyúttal az elkövető tudattartalmával kapcsolatban is követelményeket fogalmaz meg.¹¹ Így az üzletszerűség kettős tényállásbeli szereppel rendelkezik: objektív tényállási elemként az elkövetés módjaként, míg a szubjektív oldalon az elkövető célzataként jut dogmatikai jelentőséghez. Az üzletszerűség megállapítására kizárólag az objektív és szubjektív fogalmi elemének együttes fennállásakor kerülhet sor, egyes ismérveit pedig - adott történeti tényállás elemzésekor - nem önmagukban, hanem egymásra tekintettel, egymással kölcsönhatásban kell vizsgálni.¹²

A tárgyi oldal kapcsán ugyanolyan bűncselekményekről akkor beszélünk, ha az elkövető a Btk. azonos törvényi tényállása alá tartozó bűncselekményeket akár alapesetként, minősített esetként vagy privilegizált esetként; büntettként vagy vétségként; befejezett bűncselekményként vagy kísérletként; tettesként vagy részesként követi el.¹³ A hasonló bűncselekményekre vonatkozóan a 39. BK vélemény ad iránymutatást. Eszerint a jelleghasonlóság megállapítása szempontjából figyelembe kell venni a törvényi tényállások hasonlóságát, mely jellemzően a jogvédelmi érdekek, az elkövetési magatartás és az elkövetési mód összevetése alapján állapítható meg. Ennél útmutatást adhat a különböző bűncselekményeknek a Btk. Különös Részében való rendszertani elhelyezése, azonban a jelleghasonlóság megállapítása nem korlátozható kizárólag erre, hiszen a törvény az azonos érdekeket eltérő módon és különböző célokból részesíti büntetőjogi védelemben.¹⁴

A hivatkozott BK véleményben szereplő bűncselekmények felsorolása nem kimerítő jellegű, konkrét esetben az elkövetés körülményeinek értékelése alapján kell eldönteni a jelleghasonlóság fennállását, s akár különböző Fejezetekben

⁹ Balogh Ágnes: Büntetéskiszabás az üzletszerű és az ismételt bűnelkövetés eseteiben, in: *Magyar büntetőjog általános rész* (szerk.: Balogh Ágnes – Tóth Mihály) Budapest, Osiris Kiadó, 2015, 392. o.

¹⁰ Btk. 459. § (1) bekezdés 28. pont

¹¹ Ambrus István: *A bűncselekményi egység a magyar büntetőjogban*, PhD értekezés, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2012, 153.o.
https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/1617/1/Ambrus_Istvan.BCSI.EGYSEG.ertekezes.pdf

¹² Ambrus István: Az üzletszerűség büntetőjogi megítélésének lehetséges irányairól, *Magyar Jog*, 2012/1.

¹³ Czine Ágnes, Domokos Andrea: *Büntetőjog I. Általános rész*, Novissima Kiadó, 2022, 31.o.

¹⁴ 39. BK vélemény A hasonló jellegű bűncselekmények az üzletszerűség megállapításánál

szabályzott bűncselekmények is minősíthetők hasonló jellegűnek.¹⁵ Ugyanakkor másrészről - indokolt esetben - a bíróság a jelleg hasonlóság hiánya okán a felsorolt bűncselekmények vonatkozásában is mellőzheti az üzletszerű elkövetés megállapítását.¹⁶

Az üzletszerűség az esetek túlnyomó részében a bűncselekmények sorozatos, sorozat-jellegű elkövetése útján valósul meg.¹⁷ Ugyanakkor, mivel a „törekszik” szó célzatra utal, a célzat tartalmának pedig objektíve nem kell realizálódnia, ekként az üzletszerűség már egyetlen cselekmény esetén megállapítható.¹⁸ Ez esetben ugyanakkor feltétel, hogy az elkövető rendszeres haszonszerzésre törekvő akaratelhatározása további bűncselekmények elkövetése tekintetében is egyértelműen felismerhető legyen.¹⁹ A törvényi megfogalmazás alapján a hasonló (vagy természetesen az azonos) cselekmények akkor értékelhetők üzletszerűen elkövetettnek, ha nyilvánvaló, hogy az elkövető azok mindegyikét azonos célzattal, rendszeres, tartós haszonra törekedve valósítja meg. Az egyes „részcselekmények” így tehát szerves részei a rendszeres jövedelemszerző, illetve szaporító tevékenységnek.²⁰

Az üzletszerűségnek, mint az elkövető személyéhez tapadó körülménynek szükségszerű alanyi feltétele, hogy az elkövető saját haszonszerzés érdekében, és azzal az akaratelhatározással valósítsa meg a bűncselekményt, hogy a belátható jövőben ugyanebből a célból ugyanolyan, vagy hasonló bűncselekményeket fog elkövetni.²¹ A törvényhozó az üzletszerűség szabályozásával a bűnözés - mint életforma - ellen kíván fokozott büntetőjogi védelmet nyújtani, ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a bűncselekmények elkövetésének az elkövető egyetlen vagy legalább fő jövedelemforrásának kell lennie; megvalósul az üzletszerűség abban az esetben is, ha az elkövető ezáltal rendszeres mellékkeresetet - a tartósság célzatával folytatva - kíván elérni jövedelemszerzés vagy a jövedelem gyarapítása érdekében [BJD 1547.]. A Btk. ezért kizárólag olyan elkövetéshez fűzi az üzletszerűség minősítő körülményének a megállapítását, amelynél a haszonszerzési célzat megszokott, tipikusnak tekinthető.²²

Az üzletszerűség megítélése szempontjából mindenekelőtt a bűncselekmény rendszerességének és nem annak kell jelentőséget tulajdonítani, hogy az elkövető az egyes bűncselekmények révén milyen mértékű előnyre tett szert.²³ Az üzletszerűség célzatosságából következik, hogy a hasznot – mivel az nem eredményként szerepel a fogalomban – az elkövetőnek nem is kell ténylegesen realizálnia.²⁴

¹⁵ Szomora Zsolt: Záró Rész, In: *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz* (szerk.: Karsai Krisztina), Budapest, Complex Kiadó, 2013, 980-981. o.

¹⁶ 39. BK vélemény A hasonló jellegű bűncselekmények az üzletszerűség megállapításánál

¹⁷ Kúria Bfv.II.8/2020/14.

¹⁸ Nagy Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*, Budapest, Korona Kiadó, 2001, 302. o.

¹⁹ BH 2002.12.469, BH 2011.4.92, BH2005.130

²⁰ Kúria Bfv.II.8/2020/14.

²¹ 3/2011. (X. 14.) Büntető jogegységi határozat

²² Mészár Róza: Záró Rész. In: *Magyar Büntetőjog I-IV. - új Btk. - Kommentár a gyakorlat számára* (szerk.: Kónya István) Budapest, ORAC Kiadó, 2023.

²³ BH 2015.8.212.

²⁴ Szomora: i. m. 981. o.

A rendszeres haszonszerzésre törekvés azt jelenti, hogy az elkövető az ugyanolyan, vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetésére jövedelemszerző forrásként tekint. E tekintetben annak van jelentősége, hogy a cselekmények elszigeteltek, alkalmoszerűek-e vagy azokat a rendszeres haszonra törekvés – mint életmód – összeköti-e (BH 2005.88.)²⁵ Az alanyi feltétel megítélésénél az ítélkezési gyakorlat rendszerint a tényekből levont jogi következtetések alapján tesz megállapításokat, így abból a tényből, hogy a terhelt az általa megvalósított nagyszámú bűncselekmény elkövetése idején egyáltalán nem dolgozott, munkaviszonyban nem állt, az üzletszerűsége vonható következtetés (BJD 4283., BH 1982.81).²⁶

A haszonszerzésre törekvés az üzletszerűség definíciójának azon dogmatikai magva, amely egyrészt a legkardinálisabb ismérv annak megítélésénél, hogy az üzletszerűség fennáll-e vagy sem, másrészt - miként valamennyi szubjektív oldalon jelentkező ismérv - a büntetőeljárásban az egyik legnehezebben eldönthető kérdés, s ezért a jogalkalmazó részéről mindenkor a legkörültekintőbb mérlegelést teszi szükségessé.²⁷

3. A kábítószer birtoklásának elkövetési magatartásairól

„A kábítószer birtoklásának és a kábítószer-kereskedelemnek is számos elkövetési magatartása van: a szabályozásból világosan látszik, hogy a jogalkotó a kábítószerre irányuló lehetséges magatartásokkal kapcsolatban semmilyen joghézagot nem kívánt hagyni.”²⁸

A kereskedés - mint a kábítószer-kereskedelem elkövetési magatartása - folyamatos jellegű tevékenység, amely rendszeres, ismétlődő adás-vételek által valósul meg.²⁹ A Legfelsőbb Bíróság Bfv.I.851/2006. számú határozatában rögzítette, hogy amennyiben a kábítószer értékesítése ellenérték fejében történik, az ilyen tranzakciók szükségszerűen haszonszerzésre törekvő magatartást jelentenek. A kereskedés tehát a piac működtetése úgy, hogy tetten érhető az elkövető haszonszerzési törekvése.³⁰

Látható, hogy a kereskedés és az üzletszerűség fogalma részben azonos tartalmat foglal magában. Mindkettő közös eleme a haszonszerzési célzat és a tartósság (rendszeresség). Az utóbbi időben erre tekintettel már a jogalkotó is mellőzi a kereskedéssel elkövetett cselekmények mellett az üzletszerűség minősített esetként történő meghatározását.³¹

²⁵ Kúria Bfv.II.1.404/2020/8.

²⁶ Mészár (2023): i. m.

²⁷ Ambrus (2012): i. m.

²⁸ Szomora Zsolt: Mi köze a kábítószer birtoklása büntetettének a Polgári Törvénykönyvhöz? Avagy hogyan ne értelmezzünk büntetőtényállást, in: *Tanulmányok Dr. Balogh Ágnes egyetemi docens tiszteletére* (szerk.: Gál István László – Hornyák Szabolcs – Németh Henrietta) Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2023, 119. o.

²⁹ Kúria Bfv.916/2019/5

³⁰ Kúria Bfv.916/2019/5

³¹ Mészár (2023): i. m.

A törvényhozó a kábítószer birtoklása körében a következő ún. beszerzői típusú elkövetési magatartásokat szabályozza: büntetendő a kábítószer termesztése, előállítása, megszerzése, tartása, az ország területére történő behozatala, onnan történő kivitele, azon történő átvitele, valamint ezen cselekményekhez anyagi eszközök szolgáltatása.

Termesztésen olyan növény termesztését kell érteni, amely, illetve amelynek a részei szerepelnek a kábítószeres jegyzéken, és jelentősebb feldolgozás nélkül kábítószerként felhasználhatók.³² Amennyiben azonban az elkövető a kábítószer forgalomba hozatal céljából termeszti, cselekménye a kábítószer-kereskedelem büntetnének legalább a kísérletét valósítja meg.³³

A kábítószer előállítása olyan műveletek elvégzését jelenti, amelyek közvetlen eredménye már maga a fogyasztható kábítószer.³⁴ A bírói gyakorlat azonban már nem a tárgyalt fordulatot, hanem a kereskedéssel megvalósított kábítószer-kereskedelem büntetett állapotát állapítja meg, amennyiben az elkövető a továbbértékesítési céllal gyártott kábítószer előállításában, előzetes megállapodás alapján, haszonszerzésre törekedve működnek közre.³⁵

A megszerzés a kábítószer birtokba vételét jelenti, megegyezés alapján vagy anélkül. Fontos azonban, hogy önmagában a kábítószer kereskedés céljából történő megszerzése már a kereskedés körébe esik, ezért az elkövető a kábítószer-kereskedelem befejezett bűncselekményét valósítja meg.³⁶

A kábítószer tartása tartós, folyamatos birtoklást jelent, amely biztosítja a birtokos számára a használatot (fogyasztást) vagy azzal való rendelkezést.³⁷ A bírói gyakorlat szerint önmagában a kábítószer tartása, adagolása, csomagolása is elegendő a kereskedés megállapításához, ha az arra irányuló szándék bizonyítást nyer.³⁸

A tranzit-jellegű magatartások (behozatal, kivitel, átvitel) megállapítására pedig kizárólag az olyan elkövető esetében kerülhet sor, aki a saját felhasználás érdekében, saját igényeinek kielégítése céljából végzi az elkövetési tárgy fizikai mozgatását.³⁹ Ha a szállítási tevékenység a kábítószer másához történő eljuttatását szolgálja, úgy az már forgalmazással összefüggő résztvétekenységet, azaz átadást, forgalomba hozatalt vagy kereskedelmet jelent. A továbbértékesítési céllal megszerzett kábítószer Magyarországra történő behozatala, valamint annak belföldi tárolása és készletezése pedig már a kereskedéssel megvalósított kábítószer-kereskedelem tettesi magatartásaként értékelendő.⁴⁰

³² 57. BK vélemény a kábítószer-kereskedelem és a kábítószer birtoklása miatti büntetőjogi felelősségről

³³ BH 2020.6.165

³⁴ 57. BK vélemény a kábítószer-kereskedelem és a kábítószer birtoklása miatti büntetőjogi felelősségről

³⁵ Kúria Bfv.409/2021/6

³⁶ BH 2017.5.144

³⁷ EH 2006.1393

³⁸ Kúria Bfv.969/2021/7.

³⁹ Váczi: i. m.

Lásd továbbá a Kúria Bfv.59/2023/10. számú határozatát, mely szerint az országba behozattal megvalósított kábítószer birtoklásának büntette csak az olyan elkövető esetében állapítható meg, aki ezt a tevékenységet forgalmazásra irányuló szándék nélkül, a saját fogyasztása érdekében, saját igényei kielégítése végett végzi.

⁴⁰ Kúria Bfv.163/2022/9

Az elkövetési fordulatok tartalmának ismertetése után jól látható a fogyasztói típusú elkövetési magatartások közös jellemzője: az elkövető cselekménye saját kábítószer-szükségletének kielégítésére irányul. Amennyiben az elkövető a kábítószer kereskedési céllal birtokolja, úgy az ítélkezési gyakorlat szerint a kábítószer-kereskedelem büntette kerül megállapításra.⁴¹

4. Összegzés és javaslat

Az üzletszerűség alanyi oldala kapcsán a következő kérdés vetődhet fel: lehet-e a kábítószer rendszeres hasznoszerzés érdekében birtokolni (termeszteni, tartani, megszerezni, szállítani)? A Kúria több határozatában rögzítette, hogy a kereskedési típusú elkövetési magatartásra irányuló célzatos, de önmagában még csak a kábítószer birtoklásának valamely elkövetési magatartását kimerítő cselekvés már a kábítószer-kereskedelem része, annak kifejtésével az elkövető a kábítószer-kereskedelem tényállásába lép.⁴² Másképpen fogalmazva: önmagában a kábítószer birtoklása is a kábítószer-kereskedelem büntettét valósítja meg, ha a birtoklás a Btk. 176. § (1) bekezdésében szabályozott elkövetési magatartások bármelyikének (kínálás, átadás, forgalomba hozatal vagy kereskedés) a célját szolgálja.⁴³

A bírói gyakorlat szerint tehát a kábítószer kereskedési céllal való birtoklása befejezett kábítószer-kereskedelem.⁴⁴ A kereskedési cél pedig – véleményem szerint – magában foglalja a hasznoszerzésre törekvést, hiszen a kábítószerrel kereskedés azt jelenti, hogy az elkövető hasznoszerzésre törekedve működik közre a kábítószer forgalmazásában.⁴⁵

A kérdést mást szemszögből megközelítve úgy vélem, hogy a „hasznoszerzésre törekvés” mint az üzletszerűség fogalmi eleme szükségképpen kizárja a kábítószerrel kapcsolatos saját cél érdekében tanúsított bármely magatartást - tartást, megszerzést - hiszen hasznot szerezni, illetve arra törekedni csak úgy lehet, ha a kábítószer kikerül az elkövető birtokából, tehát továbbadja azt (forgalmazza), vagy legalábbis a szándéka erre irányul.

Ez utóbbi kapcsán pedig a fent kifejtettekre tekintettel elmondható, hogy amennyiben az elkövető fogyasztói típusú elkövetési magatartást tanúsít hasznoszerzési céllal (pl. a kábítószer megszerzi, hogy aztán később értékesíthesse), úgy a cselekménye már a kábítószer-kereskedelem tényállásának keretei között nyer értékelést. Ekként tehát a birtoklás körében szabályozott bármely elkövetési magatartás és az üzletszerűség – melynek konjunktív feltétele a hasznoszerzésre törekvés – a Btk. 178. § (2) bekezdés aa) alpontja szerint nem minősülhet. A kábítószer-kereskedelem elkövetési magatartásainak ilyen – tág –

⁴¹ Kúria Bfv.1230/2021/10 Kúria Bfv.1477/2022/7

⁴² BH 2019.38., Kúria Bfv.I.1446/2022/6. Kúria Bhar.I.392/2023/16.

⁴³ Kúria Bfv.II.1.477/2022/7.

⁴⁴ Kúria Bfv.1230/2021/10

⁴⁵ Kúria Bfv.884/2022/15

értelmezése véleményem szerint kizárja az üzletszerűen elkövetett kábítószer birtoklásának megállapítását.

Mindezeket fényében úgy gondolom, hogy nem indokolt e minősített eset szabályozása. A kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményeket alapvetően túl bonyolult szabályozás jellemzi, emiatt szükségesnek tartom a minősített esetek körének újragondolását, e körben pedig az üzletszerűség elhagyását a kábítószer birtoklása köréből.

Irodalomjegyzék

- Ambrus István: *A bűncselekményi egység a magyar büntetőjogban* PhD értekezés, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2012, 153.o.
https://doktori.bibl.uszeged.hu/id/eprint/1617/1/Ambrus_Istvan.BCSI.EGYSEG.ertekezes.pdf
- Ambrus István: Az üzletszerűség büntetőjogi megítélésének lehetséges irányairól, *Magyar Jog*, 2012/1.
- Balogh Ágnes: A kábítószer probléma büntetőjogi kezelésének egyes elméleti és gyakorlati kérdései, in: *Tanulmányok Erdősy Emil professzor tiszteletére*, (szerk.: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor), Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2002. 90. o.
- Balogh Ágnes: Büntetés kiszabás az üzletszerű és az ismételt bűnelkövetés eseteiben, in: *Magyar büntetőjog általános rész* (szerk.: Balogh Ágnes – Tóth Mihály) Osiris Kiadó, Budapest, 2015, 392. o.
- Czine Ágnes, Domokos Andrea: *Büntetőjog I. Általános rész*, Novissima Kiadó, 2022, 31.o.
- Földvári József, Gál István László: *Magyar büntetőjog általános rész*, Budapest, Osiris Kiadó, 2024, 363. o.
- Fülöp Ágnes, Grád András, Müller Mária: *Droggal és alkohollal összefüggő bűncselekmények*, Budapest, hvgorac, 2000, 118. o
- Mészár Róza: Az üzletszerűség megítélése a bírói gyakorlatban, in: *Emlékkönyv Losonczy István Professzor Halálának 25. Évfordulójára* (szerk.: Gál István László – Köhalmi László), Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2005, 241-242 o.
- Mészár Róza: Záró Rész. In: *Magyar Büntetőjog I-IV. - új Btk. - Kommentár a gyakorlat számára* (szerk.: Kónya István) Budapest, ORAC Kiadó, 2023.
- Nagy Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*, Budapest, Korona Kiadó, 2001, 302. o.
- Sántha Ferenc: A bűncselekményi egység és halmazat, in: *Magyar büntetőjog általános rész* (szerk.: Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévay Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika) Budapest, Wolters Kluwer, 2019, 298.o.

- Szomora Zsolt: Mi köze a kábítószer birtoklása büntettének a Polgári Törvénykönyvhöz? Avagy, hogyan ne értelmezzünk büntetőtényállást, in: *Tanulmányok Dr. Balogh Ágnes egyetemi docens tiszteletére* (szerk.: Gál István László – Hornyák Szabolcs – Németh Henrietta) Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2023, 119. o.
 - Szomora Zsolt: Záró Rész, In: *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz* (szerk.: Karsai Krisztina), Budapest, CompLex Kiadó, 2013, 980-981. o.
 - Váczi Pál: Értelmező rendelkezések, in: *A Büntető Törvénykönyv kommentárja* (szerk.: Belovics Ervin – Polt Péter) Budapest, ORAC Kiadó, 2023.
-
-

A családjog, mint az uniós jogalkotás különös területe

Tóth Barbara*

Az Európai Unióban a határon átnyúló családjogi ügyek továbbra is a különös jogalkotási eljárás hatálya alá tartoznak, mely ennyi tagállam esetében megnehezíti az uniós jogalkotást. A megerősített együttműködésben a tagállamoknak lehetőségük nyílik arra, hogy a Szerződések alkalmazási körébe tartozó területek valamelyikén, egy konkrét területen, egy olyan együttműködést hozzanak létre, amelyben az együttműködéshez csatlakozókra nézve kötelező lesz az adott uniós jogi aktu, a többi tagállamra nézve viszont nem. Az EU történetében először a Róma III. rendelet került ilyen formában elfogadásra, és családjogi területen még két ilyen együttműködés született, és nem kizárt, hogy hamarosan egy negyedik is elfogadásra kerül majd.

Kulcsszavak: EUMSZ 81. cikk, megerősített együttműködés, uniós családjog, Róma III. rendelet, házassági vagyonjog

Family law as a specific area of EU legislation

In the European Union, cross-border family law cases are still subject to the special legislative procedure, which complicates EU legislation in the case of so many Member States. In the enhanced cooperation, the Member States have the opportunity to establish a cooperation in one of the areas covered by the Treaties, in a specific area, in which the given EU legal act will be binding for those joining the cooperation, but not for the other Member States. For the first time in the history of the EU, Rome III. regulation was adopted in this form, and in the field of family law, two more such enhanced cooperations were established, and it is possible that a fourth one will be adopted soon.

Keywords: Art. 81 of TFEU, enhanced cooperation, European family law, Rome III regulation, matrimonial property law

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.2.177>

1. Bevezetés

Ígaz, hogy az Európai Közösségek létrehozása elsődlegesen gazdasági célkitűzéseket szolgált, ám a polgárok Unión belüli egyre fokozódó mobilitása következtében folyamatosan növekedett a nemzetközi családok száma, az olyan családoké, amelynek tagjai eltérő állampolgársággal rendelkeznek vagy különböző

* Egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Európai és Nemzetközi Jogi Intézet, Polgári Eljárásjogi Tanszék.

tagállamokban rendelkeznek szokásos tartózkodási hellyel, és ezzel egyenes arányban növekszik a határon átnyúló válások száma is.

A család és a házasság tipikusan azok az intézmények, melyekkel kapcsolatos szabályozást az államok többsége nem szívesen engedi ki hatásköréből. Azonban az elmúlt évtizedekben egyre jelentősebb előrelépések figyelhetők meg ennek a területnek az egységes uniós szabályozását illetően, természetesen csak nemzetközi magánjogi aspektusból, mely mára csaknem teljeskörűnek tekinthető.

A nemzetközi párok növekvő számára és az Európai Unió belüli magas bontási arányokra tekintettel a házassági ügyekben a joghatóság kérdése minden évben jelentős számú polgárt érint.¹ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 81. cikke értelmében az Európai Unió a határokon átnyúló vonatkozású polgári ügyek tekintetében igazságügyi együttműködést alakít ki, és ennek keretében intézkedéseket fogad el. Ugyanakkor a több államra kiterjedő vonatkozású családjogi kérdésekre vonatkozó intézkedéseket továbbra is különleges jogalkotási eljárás keretében fogadják el, vagyis a Tanács az Európai Parlamenttel folytatott konzultációt követően, egyhangúlag határoz. Ez jelentősen megnehezíti a jogalkotás folyamatát. A családok felbomlása esetében ez az együttműködés különösen fontos ahhoz, hogy biztonságos és kiszámítható jogi környezet jöjjön létre Európában. A családjog területén folytatott igazságügyi együttműködés keretében már több rendelet is megszületett, és ez az a terület, ahol az Európai Unió történetében először sor került a megerősített együttműködés alkalmazására.

2. Az uniós jogalkotás jogalapja

A családjog tipikusan az a jogterület, ahol a tagállamok nehezen mondanak le nemzeti szuverenitásukról, éppen ezért szükségesnek tartom bemutatni az uniós családjogi jogalkotást megalapozó rendelkezéseket.

Az Európai Unió Működéséről szóló szerződés (a továbbiakban EUMSZ.) az Unió hatásköreinek meghatározásánál kimondja, hogy vannak olyan területek, amelyekben a Szerződés kizárólagos hatáskört ruház az Unióra, így e területen kizárólag az Unió alkothat és fogadhat el kötelező erejű jogi aktust, a tagállamok pedig csak annyiban, amennyiben őket az Unió erre felhatalmazza, vagy ha annak célja az Unió által elfogadott jogi aktusok végrehajtása.² Meg kell jegyeznünk, hogy

¹ A „nemzetközi pár” fogalmát olyan helyzetekben használjuk, ahol a házastársak szokásos tartózkodási helye eltérő tagállamokban van, eltérő az állampolgárságuk, vagy állampolgárságuk azonos, de egy állampolgárságtól eltérő tagállamban rendelkeznek szokásos tartózkodási hellyel. Becslések szerint átlagosan tizenkét kapcsolatból egy nemzetközi párkapcsolatnak tekinthető. Az Európai Unióban kötött mintegy 122 millió házasságból közel 16 milliónak (13%) van határokon átnyúló vonatkozása. Az EU-ban 2007-ben megkötött 2,4 millió házasságból mintegy 300 000 tartozott ebbe a kategóriába. Az ugyanebben az évben felbontott 1 040 000 házasságból 140 000-nek (13 %) szintén volt nemzetközi vonatkozása (lásd az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a nemzetközi párok vagyonjogával kapcsolatos bizonytalanságok megszüntetéséről szóló bizottsági közleményt, COM (2011) 125 végleges). Az Eurostat 2010-es adatai szerint az EU-ban évente több mint 2,2 millió új házasságot kötnek, és mintegy 1 millió házasságot bontanak fel.

² EUMSZ. 2. cikk (1) bek.

az Unió, mint nemzetközi szervezet, létalapját és így hatásköreit is az őt létrehozó tagállamoktól nyeri, így nem rendelkezik átfogó hatáskörrel, csak ott és olyan módon léphet fel, ahol és amilyen feltételekkel az Unió elsődleges jogforrásai azt lehetővé teszik.³ Nagy jelentősége van tehát ebben a kérdéskörben a szubszidiaritás elvének, valamint a tagállami szuverenitásnak.

Amennyiben viszont egy meghatározott területen a Szerződések a tagállamokkal megosztott hatáskört ruháznak az Unióra, e területen mind az Unió, mind pedig a tagállamok alkothatnak és elfogadhatnak kötelező erejű jogi aktusokat. A tagállamok e hatáskörüket csak olyan mértékben gyakorolhatják, amilyen mértékben az Unió hatáskörét nem gyakorolta, vagy úgy határozott, hogy lemond hatáskörének gyakorlásáról.⁴ A megosztott hatáskör ugyanakkor nem jelenti azt, hogy az Uniónak kizárólagos hatásköre lenne ezeken a területeken.⁵ Ezt a megszorító értelmezést támasztja alá a Lisszaboni Szerződéshez fűzött 25. Jegyzőkönyv a megosztott hatáskörök gyakorlásáról, melynek egyetlen cikke szerint ha az Unió egy adott területen fellép az EUMSZ. Megosztott hatáskörökről szóló 2. cikkének (2) bekezdése alapján, akkor a hatáskör e gyakorlása kizárólag azokra az elemekre terjed ki, amelyekre a szóban forgó uniós fellépés vonatkozik, és ennek megfelelően nem terjed ki a terület egészére.⁶

A hatáskörök tehát olyan jogi normák, melyek arra jogosítanak, hogy a hatáskörrel rendelkező bizonyos cselekményeket hajtson végre, tulajdonképpen előfeltétele és egyben alapja a jogi formában megjelenő hatalomgyakorlásnak. Egyaránt jelent jogosultságot, ugyanakkor korlátokat is állít a hatáskör gyakorlója számára.⁷

Az EUMSZ. 4. cikk (1) bekezdése egy negatív definíciót alkalmaz a megosztott hatáskörök definiálására,⁸ míg a (2) bekezdése egy pozitív definíciót, egy listát, és ebbe a (nem taxatív jellegű⁹) lista-ba tartozik a szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséggel kapcsolatos intézkedések meghozatala.¹⁰

Az európai integráció fejlődéstörténetének egyik legnagyobb sikereként említhető a *bel- és igazsági együttműködés* intézményesülése, melyről a Római Szerződés még nem rendelkezett. A Maastrichti Szerződés intézményesítette ezt a kormányközi szintű együttműködést, mely az az Amszterdami Szerződés hatálybalépéséig az EU

³ VINCZE Attila: Az Unió hatáskörének típusai és területei, in.: *Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata 2.*, (szerk: Osztvovics András) Complex, Budapest, (2011) 925. o.

⁴ EUMSZ. 2. cikk (2) bek.

⁵ Megosztott hatáskör helyett talán célszerűbb lenne konkuráló vagy versengő hatáskörnek nevezni, hiszen pont arról van szó, hogy az uniós hatáskör a tagállamit kizárja, ha azt az Unió igénybe veszi, a tagállam ugyanis csak addig járhat el önállóan, amíg és amilyen mértékig az EU nem gyakorolja hatásköreit. Viszont, ha az Unió nem merítette ki a szabályozási területet, akkor az általa még nem gyakorolt hatáskörben a tagállamok megőrzik önállóságukat. Ld. részletesen VINCZE (2011) 931. o.

⁶ EUMSZ. (25.) Jegyzőkönyv a megosztott hatáskörök gyakorlásáról

⁷ VINCZE (2011) 924. o.

⁸ Az Unió a tagállamokkal megosztott hatáskörrel rendelkezik azokban az esetekben, ahol a Szerződések olyan hatáskört ruháznak rá, amely nem tartozik a 3. és 6. cikkben felsorolt területekhez.

⁹ Erre az EUMSZ. szövegéből következtethetünk: *Az Unió és a tagállamok között megosztott hatáskörök a következő fő területeken alkalmazandók.* Vagyis minden olyan hatáskör, mely nem tartozik egyéb területre, az a megosztott hatáskörök közé fog tartozni. Ld. VINCZE (2011) 939. o.

¹⁰ EUMSZ. 4. cikk (2) bek. j) pont, EUMSZ. 67-89. cikkek

harmadik pillérét jelentette. Az Amszterdami Szerződés hatálybalépését követően a harmadik pillér már csak a büntetőügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködést foglalta magában, míg a többi bel- és igazságügyi kérdés, köztük a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés is átkerült az EU első pillérébe, az Európai Közösségekbe. Mivel így a bel- és igazságügyi kérdések két pillérben jelennek meg, gyűjtőfogalomként használjuk a szabadságon, biztonságon és jog érvényesülésén alapuló térség kifejezést, mint az EU egyik alapvető célkitűzését. A Lisszaboni Szerződés a pilléres szerkezet eltörlésével jelentős jogi változásokat hozott, mellyel letisztult és egységes politikai és jogi keretet adott a bel- és igazságügyi együttműködésnek.¹¹

Az EUMSZ. 61. és az EUSZ 29. cikk (1) bekezdése értelmében az Unió egy, a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséget alkot, amelyben tiszteletben tartják az alapvető jogokat és a tagállamok eltérő jogrendszereit és jogi hagyományait. Ennek keretében az Unió egyik alapvető célkitűzése – különösen a polgári ügyekben hozott bírósági és bíróságon kívüli határozatok kölcsönös elismerésének révén – az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése.¹² Ennek keretében az Európai Tanács meghatározza a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térségen belüli jogalkotási és operatív programok tervezésére vonatkozó stratégiai iránymutatásokat.¹³ A nemzeti parlamentek pedig ezzel összhangban a szubszidiaritás és az arányosság elvének alkalmazásáról szóló jegyzőkönyvben foglaltaknak megfelelően gondoskodnak arról, hogy az EUMSZ. 4. és 5. fejezetének keretében benyújtott jogalkotási javaslatok és kezdeményezések összhangban legyenek a szubszidiaritás és az arányosság elvével.¹⁴

Az EuB megállapítása szerint a jogbiztonság követelményének megfelelően valamennyi, joghatás kiváltását célzó jogi aktus kötőerejének valamely uniós jogi rendelkezésből kell származnia, amelyet, mint jogalapot konkrétan meg kell jelölni, és amely előírja, hogy a jogi aktus milyen formában jelenjen meg.¹⁵ Az Európai Unióban a családjogi jogalkotás jogalapja az EUMSZ. 81. cikkének (3) bekezdése.

Az EUMSZ 81. cikke kimondja, hogy az Unió a határokon átnyúló vonatkozású polgári ügyek tekintetében igazságügyi együttműködést alakít ki, amely a bírósági és bíróságon kívüli határozatok kölcsönös elismerésének elvén alapul.¹⁶ Ennek az együttműködésnek a keretében olyan intézkedések is elfogadhatók, amelyek célja a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítése. E célból az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket állapít meg – különösen, ha ez a belső piac megfelelő működéséhez szükséges –, biztosítandó a következőket:

¹¹ FELFÖLDI Enkiő: V. cím- A szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség (67-74. cikk), in.: *Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata 2.*, (szerk: Osztovcics András), Complex, Budapest, (2011) 1496. o.

¹² EUMSZ. 67. cikk (4) bek.

¹³ EUMSZ. 68. cikk

¹⁴ EUMSZ. 69. cikk

¹⁵ VINCZE (2011) 925. o.

¹⁶ EUMSZ. 81. cikk (1) bek.

- a bírósági és bíróságon kívüli ügyekben hozott határozatok tagállamok közötti kölcsönös elismerése és azok végrehajtása,
- a bírósági és bíróságon kívüli iratok határokon túlra történő kézbesítése,
- a tagállamokban alkalmazandó kollíziós, illetve joghatóságra vonatkozó szabályok összeegyeztethetősége,
- együttműködés a bizonyításfelvétel terén,
- az igazságszolgáltatáshoz való tényleges hozzáférés,
- a polgári eljárások zökkenőmentes lefolytatását gátló akadályok megszüntetése, szükség esetén a tagállamokban alkalmazandó polgári eljárásjogi szabályok összeegyeztethetőségének előmozdításával,
- alternatív módszerek kidolgozása a jogviták rendezésére,
- a bírák, ügyészek és az igazságszolgáltatási alkalmazottak képzésének támogatása.¹⁷

Az EKSz. 65. cikke még két korlátot állított a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködéssel kapcsolatban elfogadásra kerülő intézkedésekkel szemben: egyrészt az ilyen közösségi jogi normák tárgyi hatálya csak a több államra kiterjedő vonatkozású polgári ügyekre terjedt ki, másrészt pedig ezeknek az intézkedéseknek a belső piac megfelelő működését kellett szolgálniuk. Az EUMSz. már csak az elsőt tartja fenn, és csak utal rá a második bekezdésében, hogy ha a megfogalmazott célok elérése érdekében uniós normák meghozatala szükséges, különösen, ha ez a belső piac megfelelő működéséhez szükséges. Ez egyértelműen a korábbi hatáskör kibővítését jelenti.¹⁸

Szükséges még említést tennünk az Unió különböző jogalkotási aktusairól is. Az Unió hatásköreinek gyakorlása érdekében az EU intézményei rendeleteket, irányelveket, határozatokat, ajánlásokat és véleményeket fogadnak el. Ezek közül a rendelet általános hatállyal bír, teljes egészében kötelező és közvetlenül alkalmazandó valamennyi tagállamban.¹⁹

A jogalkotási eljárás megegyezik a korábbival, ami értelmében főszabály *a rendes jogalkotási eljárás*, melynek keretében a Bizottság javaslata alapján, az Európai Parlament és a Tanács által történő közös elfogadásából áll. Ezt az eljárást a 294. cikk határozza meg. Azonban ez a bekezdés csak a „klasszikus” polgári és kereskedelmi ügyekre vonatkozik. A különleges jogalkotási eljárás keretében a Szerződésben külön meghatározott esetekben, mint például a több államra kiterjedő vonatkozású családjogi ügyekben a Tanács közreműködésével az Európai Parlament, vagy az Európai Parlament közreműködésével a Tanács fogadja el a fentnevezett kötelező erejű jogforrásokat.²⁰

A családjogi szabályok területén még ma is jelentős eltérések vannak a tagállamok között, melynek mind kulturális, társadalmi és jogtörténeti okai vannak. Látható, hogy a rendes jogalkotási eljáráshoz képest a különleges jogalkotási eljárás

¹⁷ EUMSz. 81. cikk (2) bek.

¹⁸ OSZTOVITS András: 3. fejezet – Igazságügyi együttműködés polgári ügyekben (81. cikk), in.: *Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata 2.*, (szerk: Osztovics András), Complex, Budapest, 2011. 1669. o.

¹⁹ EUMSz. 288. cikk

²⁰ EUMSz. 81. cikk (3) bek. és 289. cikk (2) bek.

a 28, majd a Brexit után 27 tagú Európai Unióban jelentős nehézséget okozhat, hiszen a családjogi jogalkotás, főképp az elmúlt majdnem 20 év jelentős társadalmi változásainak fényében igencsak kényes politikai kérdésnek tekinthető. A (3) bekezdés e sokszínűségre tekintettel nem határozza meg, hogy mit is ért a családjogi ügyek fogalmán, de az egyértelműség kedvéért felhatalmazza a Tanácsot, hogy – a Bizottság javaslata alapján – egyhangúlag elfogadott határozatban sorolja föl a határon átnyúló vonatkozású családjogi ügyek azon területeit, melyek esetében a rendes jogalkotási eljárást kell alkalmazni. E javaslatról a tagállamok parlamentjeit értesíteni kell. A Lisszaboni Szerződés elfogadásakor a tagállamok továbbra sem kívánták ezt a területet teljes mértékben az EU hatáskörébe utalni, ezért a (3) bekezdés „vétőjogot” biztosít a tagállamok részére a Tanács előbb említett határozatával szemben. Vagyis, ha valamely nemzeti parlament az értesítés időpontjától számított hat hónapon belül kifogást emel a javaslattal szemben, a határozat nem fogadható el. Kifogás hiányában a Tanács a határozatot elfogadhatja.²¹

3. Az uniós családjogi jogalkotás története

3.1. A Brüsszeli Egyezménytől a Brüsszel IIb. rendeletig. Jelen fejezetben nem kívánom részletesen bemutatni az egyes jogalkotási aktusok szabályait, a céloom csupán az uniós családjogi jogalkotási folyamat folyamatos bővülésének bemutatása, kiemelve a felmerülő aggályokat és a jogalkotási folyamatban felmerülő nehézségeket, amelyek elvezetnek minket a megerősített együttműködés alkalmazás, mint utolsó lehetséges megoldás alkalmazásához.

A családjogi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés területén az első elfogadott uniós jogi eszköz a Brüsszel II. egyezmény volt, mely azonban soha nem lépett hatályba, de a szövege szinte teljesen megegyezett az *1347/2000/EK rendelettel*,²² amely a házasság felbontásával, a különválással és a házasság érvénytelenítésével, továbbá a házastársaknak a közös gyermekekkel kapcsolatos szülői felelősségére vonatkozó eljárásokban a joghatóságra, valamint a határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályokat határozta meg. Ezt a rendeletet a Brüsszel IIa. rendelet néven ismert 2201/2003/EK²³ rendelet helyezte hatályon kívül. A rendelet módosítására azért kerülhetett ilyen rövid idő elteltével sor, mert 2000. július 3-án Franciaország javaslatára a rendelet tárgyi hatályát kiterjesztették valamennyi szülői felelősséggel kapcsolatos kérelemre – azokra is, amikor nem a házassági perrel együtt merül fel a szülői felelősség kérdése, vagy nem házasságból származó gyermekek szülői felelősségéről kell döntenie. A Brüsszel IIa. rendelet a házassági ügyekben és valamennyi szülői felelősséggel összefüggő ügyekben folytatott uniós igazságügyi együttműködés alapköve. A rendelet egységes

²¹ OSZTOVITS (2011) 1670.

²² A Tanács 1347/2000/EK rendelete (2000. május 29.) a házassági ügyekben és a házastársaknak a közös gyermekekkel kapcsolatos szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, (HL L 160., 2000.6.30., 19–36. o.)

²³ A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről, (HL L 338., 2003.12.23., 1–29. o.)

szabályokat fogalmaz meg a tagállamok közötti joghatósági összeütközések rendezésére vonatkozóan, továbbá a határozatoknak, közokiratoknak és megállapodásoknak egy másik tagállamban való elismerésére és végrehajtására vonatkozó rendelkezések előírásával megkönnyíti ezen iratoknak az Európai Unióban történő szabad mozgását.

A rendelt tárgyi hatálya kiterjed a házasság felbontásával, különválással, a házasság érvénytelenítésével, valamint a gyermek fölötti szülői felelősséggel kapcsolatos valamennyi eljárásra, ha az ügynek van valamilyen határon átnyúló vonatkozása.

A szülői felelősség fogalmával szemben a rendelet a *házasság* fogalmát nem definiálja a rendelet, azt a tagállamok nemzeti joga határozza meg. Az egységes definíció hiánya azért okozhat problémát, mert 2008-ban Hollandia lehetővé tette az azonos neműek házasságkötését, és mára már 16 tagállamban van lehetőség az azonos neműek házasságkötésére, míg más tagállamokban, mint pl. Magyarországon egy ilyen házasság nemlétezőnek minősül. Többek között ennek is köszönhető, hogy az alkalmazandó jog meghatározására irányuló rendeletjavaslat elfogadása miatt ütközött nehézségekbe (ld. később).

A rendelet értelmében a *szülői felelősség* egy gyermek személyével ill. vagyonával kapcsolatos valamennyi jog és kötelesség, amelyet valamely természetes vagy jogi személy határozat, jogszabály hatálya vagy jogilag kötelező megállapodás útján gyakorol. A rendelet azonban a felügyeleti joggal rendelkező személy fogalmát nem határozza meg, hanem annak az államnak a jogát kell alkalmazni, amelyben a gyermek szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, vagy jogellenes gyermekelvitel esetén az elvitelt vagy visszatartást megelőzően rendelkezett. A szülői felelősség körébe tartozik különösen:

- a felügyeleti jog és kapcsolattartás;
- gyámság, gondnokság, hasonló intézmények, a gyermek személyének ill. vagyonának gondozásával megbízott olyan személyek vagy szervek kijelölése és feladatai, amelyek képviselik vagy támogatják a gyermeket;
- a gyermek nevelőszülőknél való elhelyezése vagy intézményi gondozásba helyezése;
- a gyermek védelmét célzó intézkedések a gyermek vagyonának kezelésével, megóvásával vagy rendelkezésre bocsátásával kapcsolatban.

Felügyeleti jog a gyermek gondozásával kapcsolatos jogok és kötelességek, különösen a gyermek tartózkodási helyének meghatározása, láthatási jog pedig különösen a gyermek korlátozott időre való elvitelének joga a szokásos tartózkodási helyétől eltérő helyre.

Ezután került elfogadásra a 4/2009/ EK rendelet, vagyis a tartási rendelet²⁴, melynek általános célja, hogy a tartásra jogosultak számára lehetővé tegye, hogy tartással kapcsolatos igényükben a tagállamokban nehézség nélkül kerüljön sor határozathozatalra, és e határozat a többi tagállamban további alaki követelmény

²⁴ A Tanács 4/2009/EK rendelete (2008. december 18.) a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről; (HL L 7., 2009.1.10., 1–79. o.)

nélkül, automatikusan végrehajtható legyen.²⁵ Ennek elérése érdekében a Rendelet hatálya szélesesen került megállapításra. A tartási kötelezettségre vonatkozó határozatok tagállamokban történő elismerésének egyetlen célja, hogy lehetővé tegye a határozatban meghatározott tartási követelés behajtását. Nem jelenti a határozat tárgyát képező tartási kötelezettségek alapjául szolgáló családi vagy rokoni kapcsolat, házasság vagy házassági rokonság tagállam általi elismerését.²⁶ A Rendelet tárgyi hatálya kiterjed családi vagy rokoni kapcsolatból, házassági kapcsolatból vagy házassági rokonságból eredő valamennyi tartási kötelezettségre a tartásra jogosult személyek közötti egyenlő bánásmód biztosítása érdekében.²⁷ A Rendelet kifejezetten rögzíti, hogy alkalmazásában a „*tartási kötelezettségnek*” önálló, autonóm közösségi jogi tartalmat kell tulajdonítani, azt nem az egyes tagállamok nemzeti joga alapján kell értelmezni.²⁸

Tíz évvel a Brüsszel IIa. rendelet alkalmazását követően, 2014 áprilisában a rendelet 65. cikkével²⁹ összhangban készült egy jelentés a Brüsszel IIa. rendelet alkalmazásáról,³⁰ melyben értékelték annak gyakorlati tapasztalatait. A jelentés a rendelet eddigi alkalmazására vonatkozó első értékelés, és a teljesség igénye nélkül készült. Az Európai Igazságügyi Hálózat (a továbbiakban: EIH) tagjai által a polgári és kereskedelmi ügyekben szolgáltatott adatokon, továbbá a rendelkezésre álló tanulmányokon, a házasság felbontásával kapcsolatos ügyekben alkalmazandó jogról és joghatóságról szóló bizottsági zöld könyvön³¹, a rendelet módosítására irányuló 2006. évi bizottsági javaslaton,³² valamint az 1980. és 1996. évi hágai egyezmények nyomán a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia keretében végzett munkán alapul. A jelentés a polgároknak a rendelettel összefüggő leveleit, panaszait, petícióit, valamint az Európai Unió Bíróságának (a továbbiakban: EUB) a rendelettel kapcsolatos ítélezési gyakorlatát is figyelembe veszi.³³

A jelentés arra a megállapításra jutott, hogy a rendelet jól működő eszköz, amely fontos előnyöket biztosított a polgároknak. A joghatósági szabályok átfogó rendszerével, a tagállami központi hatóságok közötti hatékony együttműködéssel, a

²⁵ 4/2009/Ek rendelet (9) preambulum bekezdés

²⁶ 4/2009/EK rendelet (25) preambulum bekezdés

²⁷ 1. cikk

²⁸ 4/2009/EK rendelet (11) preambulum bekezdés

²⁹ A 65. cikk úgy rendelkezik, hogy a Bizottság a tagállamok által átadott információk alapján legkésőbb 2012. január 1-jéig jelentést készít az Európai Parlament, a Tanács és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság részére e rendelet alkalmazásáról.

³⁰ A BIZOTTSÁG JELENTÉSE A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK ÉS AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló, 2003. november 27-i 2201/2003/EK tanácsi rendelet alkalmazásáról COM/2014/0225 final

³¹ Európai Gazdasági és Szociális Bizottság vélemény Tárgy: „Zöld könyv a házasság felbontására vonatkozó ügyekben alkalmazandó jogról és joghatóságról” COM (2005) 82 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005AE1064&from=SV>

³² Javaslat a Tanács rendelete a 2201/2003/EK rendeletnek a joghatóság tekintetében történő módosításáról és a házassági ügyekben alkalmazandó jogra vonatkozó szabályok bevezetéséről {SEC (2006) 949} {SEC (2006) 950}

/* COM/2006/0399 végleges - CNS 2006/0135 */

³³ Jelentés 4. o.

párhuzamos eljárások megelőzésével és a határozatok, a közokiratok és az egyezségek szabad áramlásával megkönnyítette a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban növekedést mutató, határon átnyúló perek rendezését. Különösen hasznosnak tekinthetők az 1980. évi hágai egyezményt kiegészítő, a gyermek visszavitelére vonatkozó rendelkezések, amelyek célja a gyermek szülő általi jogellenes külföldre vitelétől való visszatartás.

2015 májusában tette közzé az Európai Bizottság a „Tanulmány a 2201/2003/EK rendelet értékeléséről és módosításának szakpolitikai alternatíváiról, 2015. május” című dokumentumot, az ún. Értékelő jelentést.³⁴

Az Értékelő jelentés szerint 2008. óta folyamatosan emelkedik a nemzetközi párok száma, így a nemzetközi házasságok felbontásának száma is. 2008-2012-ig minden évben hozzávetőlegesen 200 000 polgár érintett a nemzetközi házasságok felbontásával.³⁵ Az Értékelő jelentés megállapította, hogy összesen 175.000 – 240.000 nemzetközi család tartozik a rendelet hatálya alá.³⁶

Az Értékelő jelentés egyértelmű kritikákat fogalmazott meg a Brüsszel IIa. rendeletnek az előreláthatóságot, kiszámíthatóságot, egyértelműséget érintő, alapvetően a joghatósági szabályokra vonatkozó rendelkezései tekintetében, melyeket orvosolni szükséges. A családjogi kodifikáció egy társadalmilag és politikailag rendkívül érzékeny terület, hiszen a családjog tipikusan az a jogág, ahol a tagállamok ragaszkodnak a saját szuverenitásukhoz, ezen felül pedig a tagállamok nemzeti jogában is rendkívül jelentős eltéréseket tapasztalhatóak az egyes családjogi jogintézményekkel kapcsolatban, ennek köszönhető az uniós jogalkotás kezdeti dinamizmusának megtorpanása és a mára jellemző fontolva haladás.

A házassági ügyek tekintetében a vizsgálati szakaszban korlátozott számú bizonyíték (ideértve a statisztikákat is) állt rendelkezésre a meglévő problémákról ahhoz, hogy lehetővé tegye a beavatkozás szükségességének és a problémák nagyságrendjének pontos felmérését, és bármely mérlegelt opció teljes mértékben megalapozott kiválasztását. Így a javaslatban a házassági ügyek szabályozásához érdemben nem nyúltak hozzá. Azonban a házassági ügyek gyakorlati alkalmazásával kapcsolatban több problémát is tudunk említeni.

Az első ilyen probléma az, hogy az uniós szinten összehangolt kollíziós szabályok hiányával összefüggésben a rendeletben meghatározott, inkább alternatív mintsem hierarchikus jellegű joghatósági jogalapok az egyik házastársat arra készíthetik, hogy „a bíróságra rohanjon”, vagyis, hogy a másik fél előtt adja be a házasság felbontására irányuló keresetet, annak érdekében, hogy a bontóperben alkalmazandó jog az ő érdekeit védje. A Róma III. rendelet csökkentette a házasságok „bíróságra rohanásának” lehetőségét azáltal, hogy harmonizált szabályokat írt elő a rendeletben részt vevő tagállamokban felmerülő házassági ügyekben alkalmazandó

³⁴ Study on the assessment of Regulation (EC) No 2201/2003 and the policy options for its amendment, Final Report, Evaluation, 2015. május, Európai Bizottság

³⁵ Study on the assessment of Regulation (EC) No 2201/2003 and the policy options for its amendment, Final Report, Evaluation, 2015. http://ec.europa.eu/justice/civil/files/bxl_ia_final_report_evaluation.pdf 5. o.

³⁶ Study on the assessment of Regulation (EC) No 2201/2003 and the policy options for its amendment, Final Report, Evaluation, 2015. http://ec.europa.eu/justice/civil/files/bxl_ia_final_report_evaluation.pdf 5. o.

jog meghatározása tekintetében. (Lásd a következő fejezetben.) Minthogy azonban a rendelet még nem minden tagállamban van hatályban, egy adott házassági ügyben alkalmazandó jog az eljárás helye szerinti tagállamban alkalmazandó kollíziós szabályoktól (a Róma III. rendelettől vagy a nemzeti jogszabályoktól) függően eltérő lehet. A „bírószágra rohanás” ezért azzal a következménnyel járhat, hogy olyan jog kerül alkalmazásra, amelyhez az alperes megítélése szerint nem kötődik szorosan az ügghöz, vagy amely nem veszi figyelembe az alperes érdekeit. Ezen túlmenően tovább bonyolíthatja a békéltetésre irányuló erőfeszítéseket, és kevés időt hagy a közvetítésre.³⁷

A második probléma az, hogy a rendelet nem rögzíti azt a lehetőséget, hogy a házaspár közös megegyezéssel jelölje ki az ügyükben illetékes bíróságot. A polgári ügyekben újabban elfogadott uniós eszközök valamilyen mértékben jellemzően teret engednek a feleknek az autonómiára.³⁸

Alapvetően hat fő hiányosságot nevesítettek a szülői felelősséggel kapcsolatos kérdéseket illetően. A gyermek visszavitelére vonatkozó eljárás, a gyermek elhelyezése másik tagállamban, a végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás teljes mértékű eltörlése, a gyermek meghallgatása, a határozatok tényleges végrehajtása, és a Központi Hatóságok közötti együttműködés azok a területek, melyeket a Brüsszel IIb. rendelet leginkább módosított, pontosított.³⁹

Annak következtében, hogy sem a házassági, sem a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben nincs egységes és kimerítő szabályozás a fennmaradó joghatóság vonatkozásában, az uniós polgárok igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférése csorbát szenved.

Összességében tehát elmondható, hogy a Brüsszel IIa. rendelet alapvetően jól funkcionált, és alapvető értéket képviselt a családjogi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés területén, azonban az értékelő jelentésből láthattuk, hogy vannak olyan területek, ahol a tagállamok közötti együttműködés, és ezáltal az uniós polgárok igényérvényesítése még hatékonyabbá tehető.

Ennek a folyamatnak az eredményeként született meg a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről⁴⁰ szóló javaslat, mely 2019 nyarán elfogadásra is került.

A rendeletjavaslathoz kapcsolódó hatásvizsgálat Bizottság által elkészített szolgálati munkadokumentuma kiemeli, hogy az érdekelt felek – ideértve a tagállamokat is – egyértelműen szükségesnek tartották az akkor még hatályban lévő Brüsszel IIa. rendelet körülmekintő, célzott reformját. Emellett a Juncker-Bizottság politikai iránymutatása is hangsúlyozta, hogy fokozatosan javítani kell az uniós tagállamok közötti igazságügyi együttműködést, lépést tartva jelen korunk Unión belül egyre mobilabb házasodó és gyermeket vállaló polgáraival, a különböző

³⁷ Értékelő jelentés 5. o.

³⁸ U. o.

³⁹ Az egyes problémák részletesebb kifejtését ld. TÓTH Barbara: A társadalmi változások és a joggyakorlat hatása az uniós jogalkotásra, a Brüsszel II. rendelet felülvizsgálata, In: Certicky, Mária (szerk.) *Innovatív magánjogi megoldások a társadalmi-gazdasági haladás szolgálatában*, Szeged, Magánjogot Oktatók Egyesülete (2020) 166. o.

⁴⁰ COM/2016/0411 final - 2016/0190 (CNS)

igazságügyi rendszerek áthidalásával és az ítéletek kölcsönös elismerésével, hogy a polgárok Uniós-zerthe könnyebben gyakorolhassák jogaikat.

A rendelet a Tanács 2019/1111 (EU) rendelete (2019. június 25.) a házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről (a továbbiakban *Brüsszel IIb. rendelet*),⁴¹ amely a korábban hatályos Brüsszel IIa. rendelet átdolgozása. Ennek az átdolgozásnak az a célja, hogy továbbfejlessze az igazságszolgáltatás és az alapjogok kölcsönös bizalomra épülő, valódi európai térségét azáltal, hogy a kölcsönös elismerés elvével összhangban elhárítja az igazságügyi határozatok szabad mozgásának fennmaradó akadályait, és jobban védelmezi a gyermek mindenek felett álló érdekét az eljárások egyszerűsítésével és hatékonyságuk megerősítésével. A Brüsszel IIb. rendelet az értékelő jelentésben tett megállapításokra figyelemmel megpróbálja orvosolni a rendelet gyakorlati alkalmazásában megmutatkozó hibákat, hiányosságokat, megújítva ezzel a tagállamok közti igazságügyi együttműködés családjogi területét. Az új rendeletet csak 2022. augusztus 1-jét követően indult eljárásokban kell majd alkalmazni.

3.2. Az alkalmazandó jog szabályozásának hiánya kapcsán felmerülő aggályok és a Róma III. rendelet elfogadásának körülményei. Mivel az alkalmazandó jog kérdését a Brüsszel IIa. rendelet nem rendezte, ezért azt minden esetben a joghatósággal rendelkező tagállam saját nemzetközi magánjogi szabályai határozták meg. Emiatt gyakorivá vált az ún. *forum shopping vagy forum running*, mely bíróságra rohanást jelent, azaz a feleknek igyekezniük kell, hogy a másik fél előtt indítsák meg a pert, annál a bíróságnál, mely a számukra kedvezőbb anyagi jog alapján fogja eldönteni az ügyet. De lehet, hogy az eljáró bíróság nemzeti joga alapján megállapított alkalmazandó joggal a felek nincsenek is kellően szoros kapcsolatban. A Hadadi-ügyben, melyben az EUB alapvetően a kettős állampolgárság kérdésével foglalkozott, Hadadiné is azért szerette volna Franciaországban felbontani a házasságot, mivel ott létezik a vétkeességi alapon történő házasságfelbontás,⁴² míg Magyarországon csak a feldúltsági elv az egyetlen bontóok.

2005. március 14-én a Bizottság zöld könyvet bocsátott ki a házassági ügyekben alkalmazandó jog és joghatóság kérdéseiről, leírta az alkalmazási problémákat és lehetséges megoldást javasolt. 2005. szeptember végéig várta a tagállamok válaszait, melyből 65 érkezett. A Bizottság rendeletjavaslatot terjesztett elő a 2201/2003/EK rendeletnek a joghatóság tekintetében való módosításáról és a házassági ügyekben az alkalmazandó jogra vonatkozó szabályok bevezetéséről. Ez a javaslat az alternatív joghatósági kapcsolóelvek, valamint az alkalmazandó jog terén kívánta módosítani a rendeltet. Azonban az egyeztetések folyamán 2008 nyarára egyértelművé vált, hogy néhány tagállam ellenállása miatt nincs és nem is

⁴¹ A Tanács (EU) 2019/1111 rendelete (2019. június 25.) a házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről, (HL L 178., 2019.7.2., 1–115. o.) (a továbbiakban Brüsszel IIb rendelet)

⁴² Az ügy körülményeinek ismertetését ld. részletesen WOPERA Zsuzsa: A Hadadi- ügy. A kettős állampolgárság megítélése a házassági perek joghatósági szabályaiban, *JOGESETEK MAGYARÁZATA*, 2010. 66-76. o.

lesz meg a javaslat elfogadásához szükséges előző fejezetben kifejtetteknek megfelelő egyhangúság. Így az alkalmazandó jog bevezetéséről szóló javaslattal kapcsolatban két lehetséges megoldás mutatkozott: a javaslat teljes elvetése vagy a megerősített együttműködésként történő elfogadása a Brüsszel IIa. rendelet változatlan formában történő alkalmazása mellett.

A megerősített együttműködés (az EUSz. 20. cikke és az EUMSZ. III. címében szabályozottak szerint) egy olyan eljárás, amelynek keretében legalább kilenc uniós tagállam számára megengedett az, hogy megerősített együttműködést hozzanak létre az EU-n belül a Szerződések alkalmazási körébe tartozó területek valamelyikén – a kizárólagos hatáskörök területe és a közös kül- és biztonságpolitika kivételével egy konkrét területen, amennyiben megállapítást nyert, hogy az ilyen együttműködés célkitűzései az Unió egésze által észszerű határidőn belül nem érhetők el. A résztvevő tagállamoknak kérelmet kell a Bizottság elé terjeszteniük, amelyben meghatározzák a javasolt megerősített együttműködés hatókörét és célkitűzéseit.

Ez az eljárás lehetővé teszi a megerősített együttműködéshez csatlakozni kívánó tagállamok számára azt, hogy eltérő gyorsasággal, illetve más célok irányában haladjanak előre, mint azok a tagállamok, amelyek úgy döntöttek, hogy nem vesznek részt a megerősített együttműködés területein. Az eljárás célja az olyan patthelyzetek kiküszöbölése, amikor a részt venni nem kívánó egy, vagy több tagállam blokkol egy konkrét javaslatot. Az eljárás ugyanakkor nem teszi lehetővé, hogy a Szerződésekben megengedett mértéken túl bővítsék a hatásköröket.

A megerősített együttműködés elindítását az Európai Bizottság javaslatára az Európai Parlament jóváhagyását követően végső eszközként a Tanács engedélyezi. A Tanács tanácskozásain valamennyi tagállam részt vehet, de a szavazásban a Tanácsnak csak a megerősített együttműködésben részt vevő tagállamokat képviselő tagjai vesznek részt. Az egyhangúság eléréséhez csak a részt vevő tagállamok képviselőinek szavazatait kell figyelembe venni.

Az EUMSZ 331. cikke szerint a megerősített együttműködésben részt nem vevő tagállamok megtartják jogukat a már folyamatban lévő megerősített együttműködéshez való csatlakozásra, mégpedig úgy, hogy bármely tagállam, amely a megerősített együttműködésben részt kíván venni, ezt a szándékát bejelenti a Tanácsnak és a Bizottságnak. A Bizottság a bejelentés kézhezvételétől számított négy hónapon belül megerősíti az érintett tagállam részvételét. Adott esetben megállapítja, hogy a részvételi feltételek teljesültek, és elfogadja azokat az átmeneti intézkedéseket, amelyek a megerősített együttműködés keretében már elfogadott jogi aktusok alkalmazása szempontjából szükségesek.

2009-ben tíz tagállam jelezte a Bizottságnak, hogy a házassági ügyekben alkalmazandó jog területén megerősített együttműködést kívánnak létrehozni, és ezt a javaslatot nyújtja be a Tanácsnak. A Tanács 2010. július 12-én el is fogadta a 2010/405/EU határozatot, mely megadta a felhatalmazást a megerősített együttműködés alkalmazására, mely az első volt az EU történetében. A megerősített együttműködés nem vonatkozik a joghatóságra, csak az alkalmazandó jogra, így nem érintette az akkor hatályos Brüsszel IIa. rendelet alkalmazását, így azt módosítani sem kellett ezzel kapcsolatban. A Tanács 2010. december 20-án

elfogadta a 1259/2010/EU rendelet a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról, mely Róma III. rendelet néven vált ismertté, melyhez mindezidáig 17 tagállam⁴³ csatlakozott.

A Róma III. rendelet 2011 januárjában hatályba lépett, alkalmazni pedig 2012. június 21-től kell. De csak azon tagállamok vonatkozásában, akik önként csatlakoztak a megerősített együttműködéshez.

A rendelet alapvetően a felek választására bízta az alkalmazandó jog megválasztását, mely azonban csak olyan jog lehet, amelyhez a házastársakat szoros kapcsolat fűzi (szokásos tartózkodási hely vagy állampolgárság szerinti), a felek jogválasztásának hiányában is meghatározza, hogy mely tagállam anyagi joga lesz alkalmazandó, függetlenül attól, hogy mely tagállam bíróságai járnak el (a Brüsszel IIa. rendelet alapján). Ez növeli a jogbiztonságot és a kiszámíthatóságot, de a bíróságra rohanás továbbra is megmarad, hisz a megerősített együttműködéshez nem csatlakozó államok továbbra is a saját kollíziós joguk alapján határozzák meg az alkalmazandó jogot.

3.3. Vagyonjogi rendeletek. A határon átnyúló vonatkozású családjogi jogviták uniós szabályozása terén a házassági vagyonjog tárgyában nagyon sokáig nem született jogi aktus. Ez a házastársak számára azért okozott nehézséget, mert indokolt, hogy a házassággal kapcsolatos valamennyi járulékos kérdésben azonos bíróság hozzon ítéletet. Ugyanez igaz a bejegyzett élettársi kapcsolatokra is, ahol szintén hiányzott a kapcsolat felbontásának vagyonjogi következményeit rendező szabályanyag.

Mint a legtöbb családjogi tárgyú rendeletnek, a házassági vagyonjogi rendelet-javaslatnak is megtaláljuk az előzményeit a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia által megalkotott egyezmények kötött.⁴⁴ Ám már akkor megmutatkozott, hogy nem könnyű a különböző vagyonjogi rendszerekkel rendelkező államok számára egy egységesen alkalmazható megoldást találni, hiszen csupán Franciaország, Luxemburg és Hollandia ratifikálta a '78-as egyezményt.

Már az 1998-as bécsi cselekvési terv prioritásai között is szerepelt a házassági vagyonjogi rendszerekre vonatkozó közösségi jogi aktus elfogadása.

A Tanács által 2000. november 30-án elfogadott program⁴⁵ már előírta egy, a „házassági vagyonjogi rendszerek és a nem házastársak különválásának vagyoni következményei” területén a joghatóságra, valamint a határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó jogi aktus elfogadását. 2003-ban a Bizottság tanulmányt készített a házassági vagyonjogi rendszereknek, valamint a nem házasságban élő

⁴³ Belgium, Bulgária, Németország, Spanyolország, Franciaország, Olaszország, Lettország, Luxemburg, Magyarország, Málta, Ausztria, Portugália, Románia és Szlovénia, Litvánia, Görögország, Észtország

⁴⁴ A Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferenciának van két ilyen tárgyú nemzetközi egyezménye: a házasságnak a házastársak személyes viszonyát illető jogaira és kötelezettségeire, valamint a házastársak vagyonára gyakorolt hatásával kapcsolatos kollíziós szabályokról szóló, 1905. július 17-i egyezmény, valamint a házassági vagyonjogi rendszerekre alkalmazandó jogról szóló, 1978. március 14-i egyezmény. Ld. SZEIBERT Orsolya: A házassági vagyonjogi rendszerek közötti eltérések áthidalhatósága, különös tekintettel a házassági vagyonközösségre és a közszerzeményi rendszerre, *Családi Jog*, XIV. évf. 1. szám, 2016., 4-5. o.

⁴⁵ HL L 12., 2001.1.15., 1. o

párok tulajdonának helyzetéről a nemzetközi magánjogban és a belső jogban, amely rávilágított néhány problémára. Az Európai Tanács 2004. november 4–5-i ülésén elfogadott hágai program elsődleges prioritásként határozta meg a kölcsönös elismerési program végrehajtását. Ezt követően 2004 novemberében a Tanács felkérte a Bizottságot, hogy terjesszen elő egy Zöld Könyvet a házassági vagyoni rendszerekre vonatkozó kollíziós szabályokról, különös tekintettel a joghatóságra, valamint a határozatok kölcsönös elismerésére, és hangsúlyozta, hogy a jogi aktust 2011-ig el kell fogadni. 2006. július 17-én ki is bocsájtották „*A házassági vagyoni rendszerekre vonatkozó kollíziós szabályokról, különös tekintettel a joghatóságra és a kölcsönös elismerésre*” címmel zöld könyvet.⁴⁶ A Bizottság a javaslat előkészítése céljából létrehozta az Európai Unióban a házasságnak és az együttélés egyéb formáinak vagyoni jogi kihatásaival, valamint az öröklésekkel és a végrendeletekkel foglalkozó szakértői csoportot, mely tagjai a különböző európai jogi kultúrák eltérő hivatásrendjeiből kerültek ki.

A „*2010. évi jelentés az uniós polgárságról – Az uniós polgárok jogainak érvényesítése előtt álló akadályok felszámolása*” című, 2010. október 27-én elfogadott dokumentumban⁴⁷ a Bizottság a nemzetközi párok tulajdonjogait övező bizonytalanságot jelölte meg azon akadályok egyikeként, amelyekkel az uniós polgárok szembesülnek, amikor mindennapi életük során élni kívánnak az EU által a nemzeti határokon túl biztosított jogaikkal. Ezért a Bizottság a fenti jelentésben bejelentette, hogy ennek orvoslása céljából 2011-ben jogi aktus tervezetének benyújtásával könnyíti meg a nemzetközi párok (akár házasok, akár bejegyzett élettársak) számára a tájékozódást arról, hogy tulajdonjogaik elbírálása ügyében mely bíróságok rendelkeznek joghatósággal, és azokra melyik jog alkalmazandó.⁴⁸

A házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat, valamint ezen együttélési formák különböző jogi következményei miatt a Bizottság még 2011-ben két különálló rendeletjavaslatot terjesztett elő: egyiket a *házassági vagyoni rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról*,⁴⁹ másikat a *bejegyzett élettársi kapcsolat vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról*.⁵⁰

Ez a két javaslat szolgált később a nemzetközi párok vagyoni rendszerei tekintetében a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása terén létrehozott, a házassági vagyoni rendszerekkel kapcsolatos ügyekre⁵¹ és a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni jogi vonatkozásaira is

⁴⁶ COM (2006) 400., Ld. részletesen: WOPERA Zsuzsa: *Az európai családjog kézikönyve*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012., 221-222. o.

⁴⁷ COM (2010) 603

⁴⁸ Ld. TÓTH Barbara - WOPERA Zsuzsa: A nemzetközi párok vagyoni viszonyainak uniós rendezése, In: Raffai, Katalin (szerk.) *Határon átnyúló családi ügyek: Nemzetközi személyes- és családjogi kérdések a XXI. században*, Budapest, Magyarország: Pázmány Press (2018) 192-193. o.

⁴⁹ Rendeletjavaslat a házassági vagyoni rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról COM (2011) 126.

⁵⁰ Rendeletjavaslat a bejegyzett élettársi közösségek vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról COM (2011) 127.

⁵¹ A Tanács (EU) 2016/1103 rendelete (2016. június 24.) a házassági vagyoni rendszerekkel kapcsolatos

kiterjedő megerősített együttműködés alapjául.⁵²

A Bizottság javaslatait 2014 végéig vitatták a Tanács polgári jogi munkacsoportjában. 2014 decemberében a Tanács úgy döntött, hogy gondolkodási időt biztosít azoknak a tagállamoknak, amelyek továbbra is nehézségekkel küzdenek; ez az időszak azonban nem haladhatja meg az egy évet. 2015. december 3-i ülésén a Tanács arra a következtetésre jutott, hogy nem lehet egyhangúságot elérni a házassági vagyoni rendszerekről és a bejegyzett élettársi kapcsolat vagyoni vonatkozásairól szóló rendeletjavaslatok elfogadása tekintetében, és ennél fogva az e területen folytatott együttműködés célkitűzései ésszerű időn belül nem érhetők el az Unió egész területén. Ennek hátterében több ok is állhatott: a házasság egységes definíciójának hiánya, a vagyoni rendszerek összetettsége és sokfélesége, valamint a felek autonómiájának a vitatott helyzete. A Tanács azt is megállapította, hogy több tagállam jelezte, kész méltányos megfontolás tárgyává tenni a megerősített együttműködés lehetőségét az említett javaslatok által szabályozott területeken.⁵³

2015 decemberétől 2016 februárjáig 17 tagállam⁵⁴ kérést intézett a Bizottsághoz, melyben jelezték, hogy megerősített együttműködést kívánnak létrehozni egymás között a nemzetközi párok vagyoni rendszereinek területén, és konkrétan a házassági vagyoni rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása tekintetében, továbbá a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni vonatkozásait érintő ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása tekintetében, és felkérték a Bizottságot, hogy e célból nyújtssa be javaslatát a Tanácsnak.

A vagyoni rendeletek fő célja, hogy olyan egyértelmű jogi keretet hozzanak létre az Európai Unióban, amely magában foglalja a joghatósággal rendelkező bíróság meghatározását és a házassági vagyoni rendszerekre alkalmazandó jogot, valamint megkönnyíti az ilyen ügyekben hozott határozatok és jogi aktusok tagállamok közötti mozgását.

A rendelet *tárgyi hatálya* nem terjed ki a házastársak, valamint a bejegyzett élettársak általános cselekvőképességére, egymás közötti tartási kötelezettségeire, a házasság/bejegyzett élettársi kapcsolat létezésére, érvényességére, elismerésére, a túlélő féllel kapcsolatos öröklési kérdésekre, társasági jogi, egyesületi joggal kapcsolatos kérdésekre illetve a dologi jogok természetével, az ingatlannal vagy ingósággal kapcsolatos jogok nyilvántartásba vételével és az ilyen jogok nyilvántartásba vételének vagy -elmulasztásának a joghatásaival kapcsolatos

ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról; (HL L 183., 2016.7.8., 1–29. o.)

⁵² A Tanács (EU) 2016/1104 rendelete (2016. június 24.) a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról; (HL L 183., 2016.7.8., 30–56. o.)

⁵³ TÓTH - WOPERA (2018) 194-202. o.

⁵⁴ Svédország, Belgium, Görögország, Horvátország, Szlovénia, Spanyolország, Franciaország, Portugália, Olaszország, Málta, Luxemburg, Németország, a Cseh Köztársaság, Hollandia, Ausztria, Bulgária és Finnország, és 2016. márciusától Ciprus is

kérdésekre. Látható, hogy a rendelet megalkotói éltek azzal a javaslattal, miszerint ajánlatos a rendelet hatálya alól kizárt tárgykörök pontos felsorolása. A Bizottság azt javasolta, hogy az ajándékozási kérdéseket nem kellene kizárni a rendelet hatálya alól, és ennek megfelelően módosították is a javaslatok szövegét.

A *házassági vagyoni jogról szóló rendelet* nem határozza meg egységesen a házasság definícióját, ehelyett a tagállamokra bízta a házasság fogalmának meghatározását.⁵⁵ Ennek oka az arányosság elvében keresendő, hiszen uniós normát csak a célok eléréséhez szükséges mértékben lehet megalkotni. Ennek értelmében a javaslat nem hangolja össze a házassági vagyoni jogi rendszerekre vonatkozó jogot.

A *házassági vagyoni jogi rendszer a házastársak egymás közötti, illetve harmadik személyekkel szemben fennálló, házasság következtében létrejött vagyoni viszonyaival kapcsolatos szabályok összessége*. A rendeletjavaslat indoklásában azt olvashatjuk, hogy a házassági vagyoni jogi rendszer fogalmát önállóan kell értelmezni, és annak magában kell foglalnia a házastársak vagyonának mindennapi szintű kezelésével kapcsolatos vonatkozásokat, valamint a különválásból, illetve bármely házastárs halálából fakadó a vagyoni jogi rendszer megszüntetésével kapcsolatos vonatkozásokat.

A másik rendelet alkalmazásában a *bejegyzett élettársi közösség*, a házasságon kívüli együttélés egyik formája. A bejegyzett élettársi közösség fogalmának pontos tartalmát a tagállamok nemzeti joga határozza meg. Ez a *rendelet* csak két ponton tér el az előzőtől. *Vagyonjogi hatások* alatt az élettársak közötti, illetve az élettársak és harmadik személyek közötti –közvetlenül a bejegyzett élettársi közösségből fakadó- vagyoni viszonyokkal kapcsolatos szabályok összességét érti, *bejegyzett élettársi közösség* alatt pedig két személy életközössége, amelyet az élettársi közösség bejegyzés szerinti tagállama jogi előírásainak megfelelő módon hoztak létre. A preambulum kimondja, hogy egyik tagállam sem kötelezhető arra, hogy hozza létre a bejegyzett élettársi kapcsolat intézményét. Ellentétben a házassági vagyoni jogi rendeletjavaslattal, ez a javaslat meghatározza a bejegyzett élettársi közösség fogalmát, de csak a rendelethez szükséges mértékben. Továbbá jól látható az is, hogy határozott különbségeket tesz a javaslat az együtt-élő párok között aszerint, hogy kapcsolatukat az illetékes hatóság előtt regisztráltatták-e, vagy pedig csak együtt élnek, mindenféle nyilvántartás nélkül.

4. Záró gondolatok

A fentiekből jól látható, hogy a határon átnyúló vonatkozású családjogi ügyek több szempontból is speciálisnak mondhatóak.

Egyrészt maga az EUMSZ. is kihangsúlyozza, hogy az Uniónak nem célja a nemzeti anyagi jogok egységesítése, így a különböző típusú nemzeti jogrendszerekben fellelhető jelentős eltérésekre tekintettel igen jelentős eltérések vannak a tagállamok anyagi jogi szabályaiban, vegyük csak a házasság létezésnek

⁵⁵ Az ezzel kapcsolatban felmerülő problémákat ld. részletesen WOPERA ZSUSZA: Az európai uniós családjogi érvényesülésének kritikus pontjai; Családi jog; XI. évf. 3. szám; 2013. szeptember; 38-39. o.

vagy felbontásának a feltételeit vagy a különböző együttélési formák szabályozását.

Az előző pontból adódóan a tagállamok fokozottan igényt tartanak a nemzeti szuverenitásuk megőrzésére, ezt biztosítja az EUMSZ. 81. cikke szerinti különleges jogalkotási eljárás, mely továbbra is fenntartja az egyhangúság követelményét, jelentős akadályt gördítve a jövőben családjogi jogalkotás elé, melyre azonban a nemzetközi párkapcsolatok számának növekedése miatt a jogbiztonság és kiszámíthatóság érdekében szükség lenne. Gondoljunk csak a Tanács COM (2022) 695 final számú rendeletjavlatára,⁵⁶ a szülői jogállás egységes európai elismeréséről és az európai leszármazási igazolásról, melyet 2023 decemberében a Parlament meg is szavazott. Mivel ez a kérdés is az EUMSZ. 81. cikkének (3) bekezdése alá tartozó eljárás, így a következő lépés, hogy a Parlamenttel folytatott konzultációt követően az uniós kormányok egyhangúlag döntenek a szabályok végleges formájáról. Kérdés, hogy sikerül-e a kívánt egyhangúságot elérni, vagy esetleg egy újabb megerősített együttműködés formájában kerül majd elfogadásra a rendelet, és csak az együttműködéshez csatlakozni kívánó tagállamokban bír majd kötelező erővel?

A fentnevezett problémákra mind megoldást jelenthet a megerősített együttműködés keretében történő elfogadás, ám véleményem szerint ez nem feltétlenül szolgálja a jogbiztonság és kiszámíthatóság követelményét, sőt lehet, hogy éppen meg is nehezíti a jogkereső felek és a jogalkalmazás résztvevőinek dolgát.

Irodalomjegyzék

- FELFÖLDI Enikő: V. cím- A szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség (67-74. cikk), in.: Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata 2., (szerk: Osztovics András), Complex, Budapest, 2011.
- OSZTOVITS András: 3. fejezet - Igazságügyi együttműködés polgári ügyekben (81. cikk), in.: Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata 2., (szerk: Osztovics András), Complex, Budapest, 2011.
- SZEIBERT Orsolya: A házassági vagyoni rendszerek közötti eltérések áthidalhatósága, különös tekintettel a házassági vagyonszösszögre és a közszerzeményi rendszerre, *Családi Jog*, XIV. évf. 1 szám, 2016.
- TÓTH Barbara - WOPERA Zsuzsa: A nemzetközi párok vagyoni viszonyainak uniós rendezése, In: Raffai, Katalin (szerk.) *Határon átnyúló családi ügyek: Nemzetközi személyes- és családjogi kérdések a XXI. században*, Budapest, Magyarország: Pázmány Press (2018) 194-202. o.
- TÓTH Barbara: A társadalmi változások és a joggyakorlat hatása az uniós jogalkotásra, a Brüsszel II. rendelet felülvizsgálata, In: Certicky, Mário (szerk.) *Innovatív magánjogi megoldások a társadalmi-gazdasági haladás szolgálatában*,

⁵⁶ A TANÁCS RENDELET javaslata a leszármazással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és a közokiratok elfogadásáról, valamint az európai leszármazási igazolás létrehozásáról, COM (2022) 695 final, Brüsszel, 2022.12.7.

Szeged, Magyarország: Magánjogot Oktatók Egyesülete (2020) 166 p. pp. 154-160.

- VINCZE Attila: Az Unió hatáskörének típusai és területei, in.: Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata 2., (szerk: Osztovics András) Complex, Budapest, 2011.
 - WOPERA Zsuzsa: A Hadadi- ügy. A kettős állampolgárság megítélése a házassági perek joghatósági szabályaiban, *JOGESETEK MAGYARÁZATA*, 2010. 66-76. o.
 - WOPERA Zsuzsa: Az európai uniós családjog érvényesülésének kritikus pontjai; *Családi jog*; XI. évf. 3. szám; 2013. szeptember; 38-39. o.
 - WOPERA Zsuzsa: *Az európai családjog kézikönyve*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012.
-
-

Az európai öröklési rendelet alkalmazhatóságának egyes kérdései

Nagy Andrea*

A 650/2012/EU rendelet megteremtette az Európai Unióban lefolytatandó hagyatéki eljárások egysége rendszerét, elősegítve az áruk és szolgáltatások szabad áramlása, valamint a személyek szabad mozgása következményeként egyre gyakrabban felmerülő különböző tagállamokban keletkező hagyatéki vagyonelemek egy hagyatéki eljárásban való átadásának a lehetőségét. A közokiratok az eredeti tagállamhoz képest egy másik tagállamban ugyanolyan bizonyító erővel és hasonló joghatással bírnak. A rendelet alapján az Unióban a határokon átnyúló vonatkozású öröklések gyors, zökkenőmentes és hatékony rendezése érdekében az örökösök és az érdekeltek egy másik tagállamban, könnyen tudják igazolni jogállásukat, jogaikat és jogosítványait. Ennek lehetővé tétele érdekében a rendelet megalkotott egy egységes bizonyítványt, az európai öröklési bizonyítványt.

Kulcsszavak: határon átnyúló öröklési ügyek, joghatóság, alkalmazandó jog, szokásos tartózkodási hely, közokiratok, végrendelet, európai öröklési bizonyítvány

Certain issues concerning the applicability of the European Inheritance Regulation

Regulation 650/2012/EU created a system of unity of probate procedures to be conducted in the European Union, promoting the possibility of transferring probate assets arising in different Member States, which are increasingly arising as a result of the free flow of goods and services and the free movement of persons, in a probate procedure. Public documents have the same probative value and similar legal effect in another Member State compared to the original Member State. Based on the regulation, in order to quickly, smoothly and efficiently settle cross-border inheritances in the Union, heirs and interested parties in another Member State can easily prove their legal status, rights and rights. To make this possible, the regulation created a single certificate, the European Certificate of Inheritance.

Keywords: cross-border inheritance cases, jurisdiction, applicable law, habitual residence, public documents, testament, European Certificate of Inheritance

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.2.195>

* Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Európai és Nemzetközi Jogi Intézet, Polgári Eljárásjogi Tanszék.

1. A rendelet megalkotásának előzményei és célkitűzései

A 650/2012/EU Rendelet megalkotásának előzménye, hogy az Unió célul tűzte ki, hogy fenntartja és továbbfejleszti a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséget, amelyben biztosított a személyek szabad mozgása, annak érdekében, hogy a határokon átnyúló polgári ügyekben való igazságügyi együttműködésre vonatkozóan biztosítsa az együttműködést a belső piac megfelelő működésének elérése érdekében.

Ennek érdekében az Unió fenntartja és továbbfejleszti a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséget, amelyben biztosított a személyek szabad mozgása, így különösen a határokon átnyúló vonatkozású polgári ügyekben való igazságügyi együttműködésre vonatkozóan.¹

A polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés sarokkövéként az Európai Tanács 1999. október 15-én és 16-án Tamperében tartott ülésén jóváhagyta az igazságügyi hatóságok ítéletei és egyéb határozatai kölcsönös elismerésének elvét, továbbá felkérte a Tanácsot és a Bizottságot, hogy fogadjanak el intézkedési programot ennek az elvnek a végrehajtására.

A Bizottság és a Tanács 2000. november 30-án elfogadta a polgári és kereskedelmi ügyekben hozott határozatok kölcsönös elismerése elvének érvényesítésére irányuló közös intézkedési programot. A program a kollíziós szabályok harmonizációjához kapcsolódó olyan intézkedéseket határoz meg, amelyek elősegítik a határozatok kölcsönös elismerését, és amely előírja egy, a végrendeletekre és az öröklésre vonatkozó jogi eszköz kidolgozását.

Az Európai Tanács a 2004. november 4-én és 5-én Brüsszelben tartott ülésén új programot fogadott el „Hágai program: a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének erősítése az Európai Unióban” címmel. Ez a program hangsúlyozza, hogy az öröklési ügyekre vonatkozó olyan jogi eszközt kell elfogadni, amely foglalkozik különösen a jogszabályok közötti kollízió, a joghatóság, az öröklési kérdésekkel kapcsolatban hozott határozatok kölcsönös elismerése és végrehajtása, valamint az európai öröklési bizonyítvány kérdésével.

A Hágai Program alapján a Bizottság 2005. március 1. napján terjesztette elő az öröklésről és a végrendeletéről szóló Zöld Könyvet.² A Zöld Könyvben a Bizottság rögzítette, hogy egyre növekszik az emberek mobilitása a belső határok nélküli térségben, így emelkedik a különböző tagállamok állampolgárai közötti kapcsolatok száma is. Ez együtt jár az Unió több különböző államában történő vagyonszerzéssel, ami jelentősen bonyolítja az örökösödést. A Rendelet javaslatához kapcsolódó hatásvizsgálati jelentés szerint az Európai Unió területén bekövetkező öröklések 10%-a nemzetközi jellegű.

¹ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 81. cikke (2) bekezdésének c) pontjával összhangban az ilyen intézkedések magukban foglalhatnak többek között a tagállamokban alkalmazandó kollíziós szabályok, illetve joghatósági összeütközésekre vonatkozó szabályok összeegyeztethetőségének biztosítására irányuló intézkedéseket.

² Zöld Könyv: Öröklés és végrendelet, Brüsszel, 2005. 03. 01., COM (2005) 65 végleges

A Rendelet javaslatának³ általános indokolása szerint az öröklésre vonatkozóan a tagállamok - többek között a joghatóság tekintetében is - eltérő szabályozása akadályozza a személyek Unión belüli szabad mozgását, mert a polgárok komoly nehézségekkel szembesülnek a nemzetközi örökléssel összefüggésben felmerülő jogaik érvényesítése során. Ezért a javaslatnak az a célja, hogy lehetővé tegye az Európai Unióban letelepedett személyek számára, hogy öröklésüket előre megszervezzék, és hatékonyan biztosítsák a törvényes és/vagy végrendeleti örökösök, illetve hagyományosok, az elhunyttal kapcsolatban álló más személyek, valamint a hagyatéki hitelezők jogait. Az örökléssel kapcsolatos bírósági joghatóságra vonatkozó szabályok jelentősen eltérnek egymástól a különböző tagállamokban, amiből pozitív, illetve negatív joghatósági összeütközések származnak, ezért a polgárok nehézségeinek elkerülése érdekében egységes szabályozásra van szükség.

A javaslat hatásvizsgálati jelentése arra a megállapításra jutott, hogy egységes szabályozás hiányában a tagállamok hatóságai előtti párhuzamos eljárások odavezethetnek, hogy ugyanazon öröklés tárgyában, akár ugyanazon kérdésben is, több, akár egymásnak ellentmondó határozat születhet, főként azért, mert az egyes tagállami bíróságok eltérő jogokat alkalmaznak. Ez elősegítheti a forum shopping jelenség elszaporodását, mivel a felek annak a tagállamnak bíróságához fordulnak, amely által alkalmazott jog a számukra legkedvezőbb.

A jelentés szerint a Rendelet javaslatában megfogalmazott célok megvalósulásához szükséges a párhuzamos eljárásoknak és az eltérő jog alkalmazásának az elkerülése, ennek eszköze pedig a joghatóságra és az alkalmazandó jogra vonatkozó közös szabályozás.⁴

Az Európai Tanács a 2009. december 10-én és 11-én Brüsszelben tartott ülésén új többéves programot fogadott el, mely „A stockholmi program – A polgárokat szolgáló és védő, nyitott és biztonságos Európa” nevet viselte. Ebben a programban az Európai Tanács úgy vélte, hogy a kölcsönös elismerést – a tagállamok jogrendszereit, közrendjét („ordre public”) és az e területen fennálló nemzeti hagyományait tiszteletben tartva – ki kell terjeszteni a még nem lefedett, de a mindennapi élet szempontjából létfontosságú területekre, így az öröklésre és a végrendeletekre.

Elő kell segíteni a belső piac megfelelő működését azáltal, hogy megszüntetik azoknak a személyeknek a szabad mozgása előtti akadályokat, akik jelenleg nehézségekbe ütköznek a határokon átnyúló vonatkozású örökléssel összefüggő jogaik érvényesítése során. Az európai igazságszolgáltatási térségben a polgároknak képesnek kell lenniük öröklésük előzetes megszervezésére. Az örökösök és a hagyományosok, az örökhagyóhoz közel álló más személyek, valamint a hagyatéki hitelezők jogait hatékonyan kell biztosítani.

³ Commission Staff Working Document Accompanying the Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of successions and on the introduction of the European Certificate of Inheritance, Impact Assessment, SEC (2009) 410 final, Brussels, 14.10.2009.

⁴ A hatásvizsgálati jelentés 3.1.2. és 5. pontja

E célkitűzések megvalósítás érdekében született meg 2012. július 04. napján az európai öröklési rendelet. A rendelet kiemelt újdonsága volt, hogy már nemcsak a joghatóságról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, rendelkezik, hanem az öröklési ügyekben alkalmazandó jogról, valamint új jogintézményként bevezeti az európai öröklési bizonyítványt.

A rendelet – általános célkitűzésének, azaz a tagállamokban öröklés tárgyában hozott határozatok kölcsönös elismerésének fényében, attól függetlenül, hogy a határozatot peres vagy peren kívüli eljárás eredményeként hozták, – eleget téve a határozatok elismerésére, végrehajthatóságára és végrehajtására vonatkozó, a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés területén meglévő uniós eszközökhöz hasonló szabályokat írt elő.

Az öröklési ügyek rendezésére szolgáló, eltérő tagállami rendszerek figyelembevétele érdekében a rendelet valamennyi tagállamban⁵ biztosítja az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadását és végrehajthatóságát.

A közokiratok az eredeti tagállamhoz képest egy másik tagállamban ugyanolyan bizonyító erővel vagy legalábbis a lehető legnagyobb mértékben hasonló joghatással bírnak. Az, hogy egy adott közokiratnak milyen bizonyító erővel kell bírnia egy másik tagállamban, az eredeti tagállam joga határozza meg.

A rendelet öröklési ügyekben megalkotja a közokirat és a közokirat „hitelességének” olyan önálló fogalmát, amely olyan kérdésekre terjed ki, mint az okirat valódisága, az okirat alaki követelményei, az okiratot kiállító hatóság jogosítványai, valamint az okirat kiállítására vonatkozó eljárás.

A rendelet alapján az Unióban a határokon átnyúló vonatkozású öröklések gyors, zökkenőmentes és hatékony rendezése érdekében az örökösök és a hagyományosok, a végrendeleti végrehajtók, illetve a hagyatéki gondnokok egy másik tagállamban, például a hagyatéki javak fellelhetősége szerinti tagállamban könnyen tudják igazolni jogállásukat, jogaikat és jogosítványaikat.

Ennek lehetővé tétele érdekében a rendelet megalkotott egy egységes bizonyítványt, az európai öröklési bizonyítványt, amelyet egy másik tagállamban való felhasználásra állítanak ki, azonban a szubszidiaritás elvének tiszteletben tartása érdekében a bizonyítvány nem veszi át a tagállamokban hasonló célokra esetlegesen létező belső okiratok helyét.

A rendelet érvényesülésének a megkönnyítése érdekében a modern kommunikációs technológiák használatával formanyomtatványok alkalmazását írja elő, vagy engedi meg azon tanúsítványok esetében, melyeket a határozatok, közokiratok vagy perbeli egyezségek végrehajthatóvá nyilvánítása iránti kérelem, valamint az európai öröklési bizonyítvány iránti kérelem, illetve maga a bizonyítvány kapcsán kell benyújtani.

⁵ kivéve Dánia – ld. területi hatály kérdését

2. A rendelet hatálya

2.1. A rendelet tárgyi hatálya. A rendelet hatálya a határon átnyúló örökösödési ügyekre terjed ki. A határon átnyúló jelleget az örökhagyó vagyonának eltérő tagállamokban való fekvése, elhelyezkedése adja. A rendeletet pozitív megközelítésben az öröklésre kell alkalmazni. A rendelet szerint az „öröklés” az örökhagyó vagyonában bekövetkező olyan jogutódlást jelenti, amely a vagyontárgyak, jogok és kötelezettségek haláleset miatti átszállásának valamennyi formáját magában foglalja, akár végintézkedés szerint megvalósuló átruházás, akár törvényes öröklés révén történő átszállás útján.

Így a rendelet hatálya kiterjed a hagyaték öröklésének valamennyi polgári jogi szempontjára, azaz a vagyontárgyak, jogok és kötelezettségek haláleset miatti átszállásának valamennyi formájára, akár az végintézkedés szerint megvalósuló átruházás, vagy törvényes öröklés révén történő átszállás útján történik.

A rendelet szabályozási köre kiterjed az öröklési ügyekre irányadó joghatóságra, az alkalmazandó jogra, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismerésére és végrehajtására, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadására és végrehajtására, valamint az európai öröklési bizonyítványra.

A rendelet tárgyi hatálya nem terjed ki az adó-, vám- és közigazgatási ügyekre. Ezért a nemzeti jognak kell rendelkeznie például az adók vagy egyéb közigazgatási tartozások kiszámítási és behajtási módjáról, legyen szó az örökhagyónak az elhalálozás időpontjában fennálló adótartozásáról, illetve a hagyatékból vagy a kedvezményezettek által fizetendő bármilyen, az öröklés kapcsán felmerülő adóról. A nemzeti jognak kell rendeznie azt is, hogy a hagyatéki javaknak a kedvezményezettek számára a rendelet értelmében történő átadása és a hagyatéki javak nyilvántartásba vétele közül melyik adóköteles.

A rendelet tárgyi hatálya nem terjed ki a természetes személyek személyi állapotára, valamint a családi kapcsolatokra, a természetes személyek jogképességére és cselekvőképességére, a természetes személy eltűnésével, távollétével vagy holtak nyilvánításával kapcsolatos kérdésekre, a házassági vagyoni joggal és az ilyen kapcsolatokra alkalmazandó jog szerint a házassággal hasonló joghatásúnak tekintett kapcsolatokra alkalmazandó vagyoni jogi jogszabályokkal kapcsolatos kérdésekre, ideértve az egyes jogrendszerekben házassági szerződésként ismert megállapodásokat is, amennyiben azok nem foglalkoznak öröklési kérdésekkel, valamint a házasságával hasonló joghatásúnak tekintett kapcsolatokra vonatkozó vagyoni jogi rendszereket.⁶

A rendelet tárgyi hatálya nem terjed ki a nem haláleset folytán keletkező tartási kötelezettségekre, a szóbeli végrendelezések alaki érvényességére, az örökléstől eltérő módon létrehozott vagy átszállt vagyoni jogokra, érdekeltségekre és vagyontárgyakra⁷, a társasági jog, valamint a más jogi személyekre vagy jogi

⁶ Azonban egy adott öröklés ügyében a rendelet értelmében eljáró hatóságoknak az örökhagyó hagyatékának és a kedvezményezetteknek jutó részesedés meghatározása során a helyzettől függően figyelembe kell venniük a házassággal vagy az örökhagyó hasonló jogviszonyával kapcsolatos vagyoni jogi helyzet megszűnését is.

⁷ Például az ajándékok, a közös tulajdon a túlélő tulajdonostárs várományi jogával, a nyugdíjprogramok,

személyiség nélküli szervezetekre irányadó jogszabályok által szabályozott kérdésekre⁸, a társaságok, valamint a más jogi személyek vagy jogi személyiség nélküli szervezetek megszűnésére, megszüntetésére és egyesülésére, a célvagyon (trust) létrehozására, kezelésére és felszámolására.⁹

A rendelet tárgyi hatálya nem terjed ki a dologi jogok természetére, valamint az ingatlannal vagy ingósággal kapcsolatos jogok nyilvántartásba vételére és az ilyen jogok nyilvántartásba vételének vagy nyilvántartásba vétele elmulasztásának a joghatásaira.¹⁰

2.2. A rendelet területi, időbeli és személyi hatálya. A rendeletet az EU valamennyi tagállamában alkalmazni kell, kivéve Dániában és Írországban.¹¹ A rendeletet a 2015. augusztus 17. napján vagy azt követően elhunyt személyek utáni öröklésre kell alkalmazni. A rendelet személyi hatálya kiterjed az EU valamennyi tagállamában – Dánia kivételével- szokásos tartózkodási hellyel rendelkező örökhagyó hagyatéki eljárására.

2.3. A rendelet kapcsolata a nemzetközi egyezményekkel. A rendelet nem érinti a rendelet hatálya alá tartozó kérdésekre vonatkozóan az olyan nemzetközi egyezmények alkalmazását, amelyeknek a rendelet elfogadásának időpontjában egy vagy több tagállam a részese.

a biztosítási szerződések és a hasonló megállapodásokra. Azonban a rendelet által az öröklési jogra alkalmazandóként meghatározott jognak kell irányadónak lennie arra nézve, hogy az ajándékozás vagy más formájú, a halált megelőzően dologi jogot alapító, élők közötti rendelkezés – az öröklésre alkalmazandó jog értelmében – a kedvezményezettek részesedésének kiszámításakor helyt adhat-e osztályra bocsátási, levonási vagy hozzászámítási kötelezettségnek.

⁸ Például a társaságok, valamint a más jogi személyek vagy jogi személyiség nélküli szervezetek létesítő okiratában vagy alapszabályában foglalt záradékok, amelyek tagjaik halála esetére rögzítik a részesedés sorsát

⁹ Ez a kizárás nem értelmezhető a célvagyonok (trust) általános kizárásaként. A végrendelet útján létrehozott célvagyon vagy a törvényes örökléssel összefüggésben, törvény erejénél fogva létrejövő célvagyon az e rendelet értelmében az öröklésre alkalmazandó jog szabályozza a vagyontárgyak öröklési rendje és a kedvezményezettek meghatározása tekintetében.

¹⁰ Ezért a nyilvántartás helye szerinti tagállam jogának (ingatlan esetén a *lex rei sitae*-nek) kell meghatároznia, hogy milyen jogi feltételekkel és hogyan kell elvégezni a bejegyzést, és mely hatóságok – földhivatalok vagy közjegyzők – feleljenek annak ellenőrzéséért, hogy minden követelmény teljesül-e, és hogy a benyújtott vagy összeállított dokumentáció elegendő-e, illetve, hogy tartalmazza-e a szükséges adatokat. A hatóságok különösen azt ellenőrizhetik, hogy az örökhagyónak a nyilvántartásba vételhez bemutatott okiratban feltüntetett hagyatéki vagyontárgyhoz való joga be van-e jegyezve a nyilvántartásba, vagy más módon igazolt-e a nyilvántartás helye szerinti tagállam jogával összhangban. Az okiratok párhuzamos kiállításának elkerülése érdekében a nyilvántartó hatóságoknak el kell fogadniuk a más tagállamok illetékes hatóságai által kiállított olyan okiratokat, amelyek forgalmáról a rendelet rendelkezik

¹¹ Az Európai Unióról szóló szerződéshez és az Európai Unió működéséről szóló szerződéshez csatolt, Dánia helyzetéről szóló 22. jegyzőkönyv 1. és 2. cikke értelmében Dánia nem vett részt ennek a rendeletnek az elfogadásában, az rá nézve nem kötelező és nem alkalmazandó. A rendeletet elfogadásában nem vett részt az Egyesült Királyság és Írország sem, így rájuk nézve sem kötelező és nem alkalmazandó -a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség tekintetében fennálló helyzetéről szóló 21. jegyzőkönyv 1. és 2. cikkével összhangban. Ez azonban nem érinti Írország arra vonatkozó lehetőségét, hogy az említett jegyzőkönyv 4. cikkével összhangban bejelentse azon szándékát, hogy e rendelet elfogadását követően elfogadja ezt a rendeletet. Nagy-Britannia az EU-ból való kilépésével teljesen kizárta magát a rendelet területi hatálya alól.

Különösen azok a tagállamok, amelyek szerződő felei a végintézkedések alakításaira alkalmazandó jogról szóló, 1961. október 5. napján kelt Hágai Egyezménynek, a rendelet 27. cikke helyett továbbra is az egyezmény rendelkezéseit alkalmazzák a végrendeletek és a közös végrendeletek alaki érvényessége tekintetében.

A rendelet nem zárja ki a Dánia, Finnország, Izland, Norvégia és Svédország között létrejött, az öröklésre, a végrendeletekre és a hagyatékok kezelésére vonatkozó nemzetközi magánjogi rendelkezéseket tartalmazó és az említett államok között 2012. június 1-jén létrejött kormányközi megállapodással felülvizsgált 1934. november 19-i egyezménynek az abban részes tagállamok általi alkalmazását, amennyiben azok a hagyatékok egyezmény szerinti kezelésének eljárási vonatkozásaival kapcsolatos szabályokról, és az e tekintetben az egyezmény szerződő államainak hatóságai által biztosított segítségnyújtásról, valamint az öröklési ügyekben hozott határozatok elismerését és végrehajtását szolgáló egyszerűbb és gyorsabb eljárásokról rendelkeznek.

Azonban a rendeletben szabályozott kérdések vonatkozásában a rendelet – mint a tagállamok közötti rendelet – elsőbbséget élvez a kizárólag két vagy több tagállam között megkötött egyezményekkel szemben.

3. A joghatóság szabályozása

3.1. Általános joghatóság. Annak a tagállamnak a bíróságai rendelkeznek joghatósággal az öröklés egészében történő határozathozatalra, amelynek a területén az örökhagyó szokásos tartózkodási helye elhalálozásának időpontjában volt.

A joghatósági szabályok részletezése előtt tisztázni szükséges azt a kérdést, hogy melyik „bíróság” jogosult eljárni, amely már a hatáskör kérdéskörébe vezet át. A rendeletnek tiszteletben kell tartania a tagállamokban az öröklési ügyek rendezésére alkalmazott eltérő rendszereket. A rendelet alkalmazásában a „bíróság” fogalmát ennél fogva tágan kell értelmezni, így abba nem csak a szó szoros értelmében vett, igazságszolgáltatási feladatokat ellátó bíróságok tartoznak bele, hanem egyes tagállamokban azon közjegyzők vagy nyilvántartó hivatalok is, akik vagy amelyek bizonyos öröklési ügyekben a bírósághoz hasonlóan igazságszolgáltatási feladatokat látnak el, továbbá azon közjegyzők és jogi szakemberek, akik egyes tagállamokban bíróság felhatalmazásával bizonyos öröklési ügyben igazságszolgáltatási feladatokat látnak el.¹²

A rendelet alkalmazásában „bíróság” minden olyan igazságügyi hatóság és minden egyéb olyan, öröklési ügyekben hatáskörrel rendelkező hatóság és jogi szakember, amely/aki igazságszolgáltatási feladatot lát el, vagy igazságügyi hatóság felhatalmazása alapján vagy igazságügyi hatóság ellenőrzése alatt jár el, feltéve, hogy ezek az egyéb hatóságok és jogi szakemberek szavatolják a pártatlanságot és

¹² A „bíróság” fogalmába nem tartoznak bele a tagállamoknak a nemzeti jog szerint öröklési ügyekben való eljárásra feljogosított nem igazságügyi hatóságai, például a közjegyzők a tagállamok többségében, ahol általában nem látnak el igazságszolgáltatási feladatokat.

a felek meghallgatáshoz való jogát, valamint feltéve, hogy a tevékenységük helye szerinti tagállam joga értelmében a határozataik ellen igazságügyi hatóság előtt jogorvoslattal lehet élni, vagy azokat igazságügyi hatóság felülvizsgálhatja és (konjunktív feltételként) a határozataik hasonló hatállyal és joghatással rendelkeznek, mint az igazságügyi hatóságok által ugyanilyen ügyben hozott határozatok.

Felmerül a kérdés, hogy mindazon közjegyzők, akik a tagállamokban öröklési ügyekben hatáskörrel rendelkeznek, gyakorolhatják-e hatáskörüket. Mindazon közjegyzők, akik a tagállamokban hatáskörrel rendelkeznek (függetlenül attól, hogy igazságszolgáltatási feladatot látnak el vagy sem) öröklési ügyekben, gyakorolhatják-e hatáskörüket.

Az, hogy egy adott tagállam közjegyzőire vonatkoznak-e a rendeletben meghatározott joghatósági szabályok, attól függ, hogy a „bírság” a rendelet szerinti fogalom meghatározásának hatálya alá tartoznak-e vagy sem.¹³

Amennyiben a közjegyzők igazságszolgáltatási feladatokat látnak el, vonatkoznak rájuk a joghatósági szabályok, és az általuk hozott határozatok forgalmára a határozatok elismerésére, végrehajthatóságára és végrehajtására vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni. Amennyiben a közjegyzők nem látnak el igazságszolgáltatási feladatokat, nem vonatkoznak rájuk a joghatósági szabályok, de az általuk kiállított közokiratok forgalmára a közokiratokra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.

Az általános joghatósági szabályok körében a másik tisztázandó kérdés a szokásos tartózkodási hely fogalma.¹⁴ A szokásos tartózkodási hely fogalmát a tagállamok legnagyobb részének nemzetközi magánjoga ismeri, és azt alkalmazza a személy és családjogi jogviszonyokra irányadó jog meghatározásához, ha nem is mindenütt elsődleges, de legalábbis kiegészítő kapcsolóelvként; némely jogrendszer fogalmi meghatározást is nyújt.¹⁵

A szokásos tartózkodási hely, mint kapcsoló tényező alkalmazását érintő legfőbb probléma, hogy sok esetben igen nehéz meghatározni egy személy szokásos tartózkodási helyét, és ebben a Rendelet sem nyújt segítséget, mert a fogalmat nem definiálja.¹⁶ A közösségi (uniós) jog egységes alkalmazásának követelményéből és az egyenlőség elvéből az következik, hogy a jelentésének és hatályának meghatározása érdekében a tagállami jogokra kifejezett utalást nem tartalmazó közösségi jogi rendelkezést az egész Közösségben (Unióban) önállóan és

¹³ A magyar szabályozás szerint a közjegyzők igazságszolgáltatási feladatokat látnak el, a közjegyzők az igazságszolgáltatás részei, így nem kérdés, hogy a magyar hagyatéki eljárásokban a közjegyző eljárása a bíróság eljárásával azonos hatályú.

¹⁴ A szokásos tartózkodási hely fogalmát- bár családjogi vonatkozású ügyekben – Wopera Zsuzsa több könyvében is részletezte, mely megállapításai a rendelet alkalmazásában is helytállóak. Ezért erről ld. bővebben:

Wopera, Zsuzsa: Az európai családjog gyakorlata Budapest, Magyarország : CompLex Wolters Kluwer (2017), 185 p. és Wopera, Zsuzsa (szerk.) A Brüsszel IIb rendelet kommentárja Budapest, Magyarország : ORAC Kiadó Kft. (2023)

¹⁵ Szócs Tibor: A nemzetközi öröklési jog szabályainak kommentárja (HVG-ORAC, 748 B/5 oldal, 2021), mely tudományos, e könyvfejezet terjedelmi kereteit jelentősen meghaladó, mélyreható szinten dolgozza fel a rendeletet.

¹⁶ Gothárdi Enikő: Az általános joghatóság szabályozása az Európai Unió öröklési rendeletében (MJ 2015/9., 525.)

egységesen kell értelmezni, figyelembe véve a rendelkezés összefüggéseit és a kérdéses szabályozás célját.¹⁷ Ennek az elvnek a megvalósítását azonban jelentősen megnehezíti, ha az uniós jog az adott rendelkezést illetően nem tartalmaz meghatározást.

A szokásos tartózkodási hely valamennyi nemzetközi magánjogi jogviszonyra alkalmazható, egységes definícióját nyilvánvalóan nem lehet megadni, mert a szokásos tartózkodási hely, mint kapcsoló szabály akkor tudja betölteni feladatát, ha az adott jogterület szempontjából legmegfelelőbb, az adott személy szabályozni kívánt életviszonyainak súlypontját kifejező joghoz teremt kapcsolatot.¹⁸

A rendelet talán éppen ezért is széleskörű iránymutatást ad a szokásos tartózkodási hely vonatkozásában. A rendelet a lakóhely vagy egyéb kapcsolóhelyek helyett elsősorban a szokásos tartózkodási helyre helyezte a hangsúlyt. Ennek indoka, hogy az európai polgárok növekvő mobilitása, továbbá az, hogy biztosított legyen az Európai Unión belül a megfelelő igazságszolgáltatás, valamint a tényleges kapcsolat az öröklés és azon tagállam között, amelyben a joghatóságot gyakorolja. Ezért a rendelet mind a joghatóság, mind az alkalmazandó jog meghatározása tekintetében az általános kapcsoló elvvé az örökhagyónak az elhalálozás időpontjában szokásos tartózkodási helyét tette.

A szokásos tartózkodási hely meghatározása céljából az öröklés ügyében eljáró hatóságnak átfogóan kell értékelnie az örökhagyónak a halálát megelőző években és az elhalálozása időpontjában fennálló életkörülményeit, figyelembe véve az összes releváns tényállási elemet, különösen az örökhagyónak az érintett államban való tartózkodása időtartamát és gyakoriságát, valamint annak körülményeit és indokait. Az így meghatározott szokásos tartózkodási hely szoros és tartós kapcsolatot kell hogy jelentsen az érintett állammal a rendelet konkrét célkitűzéseinek figyelembevételével.

Egyes esetekben az örökhagyó szokásos tartózkodási helyének megállapítása összetettnek bizonyulhat. Ez különösen akkor fordulhat elő, ha az örökhagyó szakmai vagy gazdasági okokból külföldre került és ott dolgozott, esetenként hosszú ideig, azonban a származási államával szoros és tartós kapcsolatot őrzött meg. Ez az eset az adott körülményektől függően úgy is értékelhető, hogy az örökhagyó szokásos tartózkodási helye továbbra is a családi és társadalmi életének központját képező származási államban található.

Összetett esetek adódhatnak abból, ha az örökhagyó élete során felváltva több államban élt, vagy az egyik államból a másikba utazott, ugyanakkor egyik államban sem telepedett le állandó jelleggel. Amennyiben az örökhagyó az egyik érintett állam állampolgára volt, illetve összes jelentősebb vagyontárgya az egyik érintett államban volt fellelhető, akkor az örökhagyó állampolgársága vagy ezeknek a vagyontárgyaknak a fellelhetősége különleges tényező lehet az egész tényállás átfogó értékelésekor.

¹⁷ Burián László: Európai kollíziós jog: Korszak- és paradigmaváltás a nemzetközi magánjogban? https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12417/file/kollizios_jogegysegites.pdf

¹⁸ Gothárdi Enikő: Az általános joghatóság szabályozása az Európai Unió öröklési rendeletében (MJ 2015/9., 525.)

A fentiekből következően az örökhagyó elhalálozásakor fennállt szokásos tartózkodási helye abban a helyben határozható meg, ahol az örökhagyó érdekeltségeinek központja halálának időpontjában volt. Ennek megállapítása során az ügyben ismert valamennyi körülményt értékelni kell, így különösen az örökhagyó adott tagállamban való tartózkodásának hosszát és folyamatosságát, a tagállamba költözésének indokát, az ott folytatott tevékenységét, a kialakított családi és szociális kapcsolatait. Jelentősséggel bírhat, hogy az örökhagyó rendelkezett-e és milyen jogcímen lakással, volt-e folyamatos munkaviszonya vagy vállalkozása, beszélt-e az adott tagállam nyelvét, családtagjai ebben a tagállamban éltek-e, illetve ott alapított-e családot, és nem zárható ki, hogy adott esetben az örökhagyó állampolgársága is a szokásos tartózkodási hely meghatározása során értékelendő tényezőnek minősül. Ezek az objektív tények azonban önmagukban nem feltétlenül döntő jelentőségűek, mert mindemellett figyelemmel kell lenni az örökhagyó szándékára is azt illetően, hogy milyen céllal és milyen hosszú időtartamra kívánt az adott tagállamban tartózkodni, ott kívánta-e érdekeltségeinek központját kijelölni.¹⁹

Szőcs Tibor a rendelet alapján értelmezési problémaként felmerülő szokásos tartózkodási hely egyes eseteit az alábbiak szerint tipizálta, aszerint, hogy az örökhagyó milyen okból alakította ki a határon átnyúló szokásos tartózkodási helyét.²⁰

Így megkülönböztethetjük a kifejezetten egzisztenciális okból, azaz megélhetés miatt kialakított szokásos tartózkodási helyet – ahol a családjogi kapcsolatok dönthetik el, hogy az örökhagyó hol rendelkezett szokásos tartózkodási hellyel. Ez esetben a hazájuktól eltérő országban élő személyek nagy része kifejezetten egzisztenciális okból - "szakmai vagy gazdasági okból" - hagyja el hosszabb-rövidebb időre származási országát. A külföldre költözés körülményei, a származási országgal fennmaradó kapcsolat intenzitása ugyanakkor rendkívül eltérően alakulhat. A 24. preambulumbekzdés első fordulata szerint az olyan örökhagyó szokásos tartózkodási helyének, aki adott esetben már hosszabb ideje a származási államától eltérő államban dolgozik vagy folytat ott egyéb keresőtevékenységet (például valamilyen önálló vállalkozás), továbbra is a származási állama tekintendő, amennyiben azzal "szoros és tartós kapcsolatot őrzött meg". Ilyen kapcsolatnak különösen az tekinthető, ha az érintett örökhagyó családi és egyéb emberi kapcsolatrendszerének középpontja továbbra is a származási államában van. Ebben az esetben az örökhagyót a szakmai-megélhetési kapcsolatrendszere, illetőleg a családi kötelékei két eltérő államhoz fűzik, e preambulumbekzdés a családi kapcsolatrendszernek tulajdonít nagyobb súlyt.

A határközeli ingázók, a határozott idejű kiküldetés céljából külföldön tartózkodók, hivatásgyakorlás céljából külföldön élő személyek szokásos tartózkodási helye általában a kiinduló, azaz a származási országban van.

A külföldi államban letelepedett nyugdíjasoknál, ha az örökhagyó hazai államában érdekeltségeit felszámolta (pl. lakását eladta vagy tartós jelleggel kiadta), a

¹⁹ Gothárdi Enikő: Az általános joghatóság szabályozása az Európai Unió öröklési rendeletében (MJ 2015/9., 528.)

²⁰ Szőcs Tibor: A nemzetközi öröklési jog szabályainak kommentárja (HVG-ORAC, 748 B/5 oldal, 2021 [28]-[75] pont)

letelepedésének helye szerinti államban ingatlant vásárolt vagy bérelt huzamos időtartamra, ott bankszámlát nyitott, a hatósági bejelentkezéssel kapcsolatos kötelezettségének eleget tett, az összességében rendszerint megalapozza azt, hogy szokásos tartózkodási helye ebben az államban van.

Nehézségek ezzel szemben a sajátos, "kétlaki életmódot" folytató nyugdíjas örökhagyóval kapcsolatban merülhetnek fel, aki az év egy részét a hazai államában, a másik részét viszont új környezetében tölti el; az év folyamán közel azonos időt tölt mindkét helyen, és a hazai államában sem számolta fel teljesen érdekeltségeit, (így pl. fenntartotta ottani lakását), ahol a mérlegelésbe az egyéb körülményeket is be kell vonni, nincs egyértelmű megoldás a szokásos tartózkodási hely meghatározására, az eset összes körülményei alapján kell mérlegelni.

A következő esetkör a külföldi intézményben gondozott idős személy halála esetén merül fel. Az egyik álláspont szerint az olyan esetekben, amikor az idős örökhagyó a külföldi otthonban történt elhelyezésének időpontjában állapotánál fogva már nem volt képes akaratának önálló alakítására, az idősotthonba költöztetése nem alapoz meg új szokásos tartózkodási helyet. Más álláspontok ezzel szemben abból indulnak ki, hogy miután az örökhagyó mindennapi életvitelének színtere a gondozási helye szerinti államba tevődött át, a szokásos tartózkodási helye is immár ez. A kérdésekben megszilárdult joggyakorlat egyelőre nem alakult ki.

3.2. A joghatóságra vonatkozó megállapodás. Amennyiben az örökhagyó az utána történő öröklésre alkalmazandó jognak a rendelet szerinti valamely tagállam jogát választotta (ld. lentebb), az érintett felek megállapodhatnak arról, hogy ezen tagállam bírósága vagy bíróságai kizárólagos joghatósággal rendelkezzenek az öröklési ügyekben történő határozathozatalra. A joghatóságra vonatkozó megállapodást írásba kell foglalni, keltezni kell, és azt az érintett feleknek alá kell írniuk. A megállapodás tartós rögzítését biztosító, elektronikus módon történő bármely közlés egyenértékűnek minősül az írásos formával.

3.3. A joghatóság hiányának megállapítása jogválasztás esetén. Amennyiben az örökhagyó az utána történő öröklésre alkalmazandó jognak a rendelet szerinti valamely tagállam jogát választotta, az eljáró bíróság az eljárásban részt vevő egyik fél kérelmére megállapíthatja joghatóságának hiányát, ha úgy ítéli meg, hogy – figyelembe véve az öröklés gyakorlati körülményeit, például a felek szokásos tartózkodási helyét és a vagyontárgyak fellelhetőségét – a választott jog szerinti tagállam bíróságai alkalmasabbak az öröklés tárgyában történő határozathozatalra. Az eljáró bíróság az eljárásban részt vevő egyik fél kérelmére megállapíthatja joghatóságának hiányát akkor is, ha az eljárásban részt vevő felek arról állapodtak meg, hogy a választott jog szerinti tagállam bíróságának vagy bíróságainak joghatóságát kötik ki.

3.4. Joghatóság jogválasztás esetén. Azon tagállam bíróságai, amelynek jogát az örökhagyó a rendelet szerint kiválasztotta, joghatósággal rendelkeznek az öröklés tárgyában történő határozathozatalra, ha valamely korábban eljáró bíróság ugyanazon ügyben megállapította joghatóságának hiányát, vagy az eljárásban részt vevő felek arról állapodtak meg, hogy az említett tagállam bíróságának vagy bíróságainak joghatóságát kötik ki vagy az eljárásban részt vevő felek kifejezetten

elfogadták az eljáró bíróság joghatóságát. Az öröklési ügyben *a hivatalból eljárást indító bíróság megszünteti az eljárást*, ha az eljárásban részt vevő felek arról állapodtak meg, hogy az öröklést békés úton, peren kívül rendezik azon tagállamban, amelynek jogát az örökhagyó a rendelet szerint kiválasztotta.

3.5. Joghatóság megjelenés alapján. Amennyiben az eljáró bíróság azért járhat el, mert az örökhagyó az eljáró bíróság jogát kiválasztotta,²¹ és az e szerint joghatósággal rendelkező tagállami bíróság előtt folyamatban lévő eljárás során kiderül, hogy nem minden, az említett eljárásban részt vevő fél részes fele a joghatóságra vonatkozó megállapodásnak, akkor a bíróság folytatja az eljárást, ha az eljárásban részt vevő, de a megállapodásban nem részes felek a bíróság joghatóságának vitatása nélkül megjelennek a bíróság előtt. Amennyiben az eljárásban részt vevő, de az adott megállapodásban nem részes felek vitatják az a fenti bíróság joghatóságát, a bíróság megállapítja joghatóságának hiányát. Ez esetben az általános joghatóság vagy a kiegészítő joghatósággal rendelkező bíróságok járhatnak el, és rendelkeznek joghatósággal az öröklés tárgyában történő határozathozatalra.

3.6. Kiegészítő joghatóság. A kiegészítő joghatóság szabálya tulajdonképpen kisegítő joghatósági szabály. Amennyiben az örökhagyó szokásos tartózkodási helye elhalálozásának időpontjában nem valamely tagállamban található, a hagyatéki vagyontárgyak helye szerinti tagállam bíróságai mégis joghatósággal rendelkeznek az öröklés egészében történő határozathozatalra, ha az örökhagyó elhalálozásának időpontjában rendelkezett ennek a tagállamnak az állampolgárságával, vagy ennek hiányában az örökhagyó előző szokásos tartózkodási helye az említett tagállamban volt, amennyiben ez a szokásos tartózkodási hely a bírósági eljárás kezdő időpontjától visszafelé számított öt évnél nem korábban változott meg. Amennyiben egyik tagállam bírósága sem rendelkezik a fentiek értelmében joghatósággal, a hagyatéki vagyontárgyak helye szerinti tagállam bíróságai mégis joghatósággal rendelkeznek az e vagyontárgyak tekintetében történő határozathozatalra.

3.7. Forum necessitatis. Ez a „legkapcsolatszegényebb” joghatósági ok, amely alapján tagállami bíróság csak kivételes esetben járhat el. Amennyiben a rendelet egyéb rendelkezései alapján egyik tagállam bírósága sem rendelkezik joghatósággal, kivételes esetben valamely tagállam bíróságai határozatot hozhatnak az öröklés tárgyában, amennyiben az eljárás megindítása vagy lefolytatása ésszerűtlen vagy lehetetlen lenne egy olyan harmadik államban, amelyhez az ügy szorosan kapcsolódik.

Ilyen kivételes eset állhat fenn, ha az érintett harmadik államban például polgárháború miatt nincs lehetőség az eljárás lefolytatására, vagy ha a kedvezményezettől észszerűen nem várható el, hogy az említett államban eljárást kezdeményezzen, vagy abban részt vegyen. Ez a joghatósági ok különösen az olyan helyzetek orvoslására szolgál, amelyekben az igazságszolgáltatás megtagadásának a veszélye áll fenn. Azonban ezen rendkívüli joghatósági ok alkalmazásának további feltétele, hogy az ügynek kielégítő mértékben kell kapcsolódnia az eljáró bíróság

²¹ Id. 22. cikk

szerinti tagállamhoz, azaz az ügynek a megkeresett bíróság szerinti tagállammal elegendően szoros kapcsolatban kell állnia.

3.8. Az eljárás hatályának korlátozása. Ha az örökhagyó hagyatéka harmadik államban található vagyontárgyat is tartalmaz, az öröklés tárgyában eljáró bíróság az egyik fél kérésére úgy dönthet, hogy egy vagy több ilyen vagyontárgy tekintetében nem hoz határozatot, ha feltehető, hogy az említett vagyontárgyak tekintetében hozott határozatát nem fogják elismerni, és adott esetben nem fogják végrehajthatóvá nyilvánítani az említett harmadik államban.

4. A joghatóság vizsgálata

Amennyiben valamely tagállam bírósága előtt olyan öröklési ügyben indul eljárás, amely tekintetében a rendelet értelmében nem rendelkezik joghatósággal, a bíróság hivatalból megállapítja joghatóságának hiányát.

4.1. Az elfogadhatóság vizsgálata. Amennyiben az alperes, aki más államban rendelkezik szokásos tartózkodási hellyel, mint az a tagállam, ahol az eljárás megindult, nem jelenik meg a bíróság előtt, a joghatósággal rendelkező bíróság az eljárást mindaddig felfüggeszti, amíg meg nem állapítja, hogy az alperes a védekezéséről történő gondoskodáshoz kellő időben átvehette az eljárást megindító vagy az azzal egyenértékű iratot, vagy hogy valamennyi szükséges intézkedést megtették ennek érdekében.²²

4.2. Perfüggőség kérdése. A perfüggőség kérdését a rendelet a többi európai eljárásjogi renDELETEHÉZ hasonlóan szabályozza. Perfüggőségről akkor beszélhetünk, ha azonos felek között ugyanabból a ténybeli alapból származó ugyanazon jog iránt különböző tagállamok bíróságai előtt indult eljárás. Ebben az esetben valamennyi olyan bíróság, amely előtt az eljárás később indult meg, hivatalból felfüggeszti az eljárást annak a bíróságnak a joghatósága megállapításáig, amely előtt elsőként indult meg az eljárás. Amennyiben azon bíróság megállapítja a joghatóságát, ahol elsőként indult meg az eljárás, valamennyi olyan bíróság, amely előtt az eljárás később indult meg, az első bíróság javára megállapítja saját joghatóságának hiányát.

4.3. Összefüggő eljárások. A perfüggőség kérdéséTŐL meg kell különböztetni az összefüggő eljárásokat, amely esetében nem azonos ügyekről beszélhetünk, hanem olyan ügyekről, amelyeknél az egyik elDÖNTÉSE a másik előKÉRDÉSE. Két ügy akkor tekintendőK összefüggőnek, ha olyan szoros kapcsolat áll fenn közöttük, hogy a

²² A rendelet szerint az iratok kézbesítésére a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről (iratkézbesítés) szóló, 2007. november 13-i 1393/2007/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet (9) 19. cikkét kell alkalmazni. Azonban jelenleg az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/1784 rendelete (2020. november 25.) a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről szóló rendeletet kell alkalmazni. Amennyiben a kézbesítési rendelet nem alkalmazandó, kiegészítő szabályként a polgári és kereskedelmi ügyekben keletkezett bírósági és bíróságon kívüli iratok külföldön történő kézbesítéséről szóló, 1965. november 15-i hágai egyezmény 15. cikkét kell alkalmazni, ha az eljárást megindító iratot, illetve az azzal egyenértékű iratot az említett egyezmény alapján külföldre kellett továbbítani.

külön eljárásokban hozott, egymásnak ellentmondó határozatok meghozatalának elkerülése végett célszerű azokat együttesen tárgyalni és róluk együttesen határozni.²³

Amennyiben összefüggő eljárások különböző tagállamok bíróságai előtt vannak folyamatban, valamennyi olyan bíróság, amely előtt az eljárás később indult meg, felfüggesztheti az eljárását.

Amennyiben ezen eljárások első fokon vannak folyamatban, valamennyi olyan bíróság, amely előtt az eljárás később indult meg, valamely fél kérelmére joghatóságának hiányát is megállapíthatja, ha az említett eljárásokra az a bíróság, amely előtt elsőként indult meg az eljárás, joghatósággal rendelkezik, és a rá vonatkozó jog az eljárások egyesítését lehetővé teszi.

Összefoglalva az EÖR. rendelkezései megteremtették az Európai Unióban lefolytatandó hagyatéki eljárások egysége rendszerét, elősegítve az áruk és szolgáltatások szabad áramlása valamint a személyek szabad mozgása következményeként egyre gyakrabban felmerülő különböző tagállamokban keletkező hagyatéki vagyonelemek egy hagyatéki eljárásban való átadásának a lehetőségét.

Irodalomjegyzék

- Wopera, Zsuzsa: *Az európai családjog gyakorlata*, Complex Wolters Kluwer (2017), 185 p.
- Wopera, Zsuzsa: (szerk.) *A Brüsszel IIb rendelet kommentárja* Budapest, Magyarország : ORAC Kiadó Kft. (2023)
- Szócs Tibor: *A nemzetközi öröklési jog szabályainak kommentárja* (HVG-ORAC, 748 B/5 oldal, 2021)
- Gothárdi Enikő: *Az általános joghatóság szabályozása az Európai Unió öröklési rendeletében* (MJ 2015/9., 525.)
- Burián László: *Európai kollíziós jog: Korszak- és paradigmaváltás a nemzetközi magánjogban?*
https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12417/file/kollizios_jogegysegeseites.pdf

²³ Ilyen esetről beszélhetünk, amikor két örökhagyó egymás után örökölné, és az – elhalálozás időpontja szerinti - első örökhagyó hagyatékátadása attól függ, hogy a második örökhagyónak kik az örökösei.